Buonini B

JO: BAPT. BURSERII

INSTITUTIONUM MEDICINÆ PRACTICÆ

EDITIO QUARTA.

Octo voluminibus comprehensa, novissime locupletata Opusculo Auctoris ipsius. *De Anthelminthica Argenti Vivi facultate.*

Lodi Cevoley med [illegible]

INSTITUTIONUM MEDICINÆ PRACTICÆ

QUAS

AUDITORIBUS SUIS PRÆLEGEBAT

JO: BAPT. BURSERIUS

DE KANILFELD,

Editio Quarta Veneta.

VOLUMEN PRIMUM.

DE FEBRIBUS.

PRÆMITTITUR COMMENTARIOLUM

DE INFLAMMATIONE.

VENETIIS, 1802.

Apud Josephum Orlandelli,

NOMINE

qm. FRANCISCI EX NICOLAO PEZZANA.

CUM REGIA FACULTATE, AC PRIVILEGIO.

LECTORI.

NON temere, nec inconfulto Medicina diducta eft in *Theoreticam*, & *Practicam*, quarum prior ea omnia, quæ præfciri debent, opportuniffime docet, totiufque difciplinæ veluti fundamenta jacit; altera univerfam prope artem complectitur, & quodammodo ædificii ipfius molem extruit, & complet. Etenim Theoretica penitus tota verfatur in anatome, phyfiologia, pathologia, femeiotica, hygiene, & therapeutice generali tradenda, atque explicanda, non omiffa medicamentorum omnium, quæ e tribus Naturæ regnis promuntur, ordinata, diligentique recenfione. Quia vero prima artis rudimenta ipfa pertractat, & Tironibus, antequam ad Practicam evehantur, in quavis bene conftituta ftudiorum univerfitate exponi folet, *Inftitutionum* etiam *Medicarum* nomen apud plerofque obtinuit. Hæc præcedat, ut patet, neceffe omnino eft; fequatur vero altera. Quis enim morbum, ejus cauffas, effectufque mente affequi poterit, aut opportunis adjumentis corpus integrum fervare; aut labefactatum reftituere, de quibus omnibus in Practica proprie agitur, nifi fabricam, & conftructionem hominis viventis, & fani, facultates, vires, actiones, functionefque naturales prius cognoverit; nifi falubria, & infalubria diftinxerit, & demum, quibus fignis fecunda, atque adverfa valetudo internofcatur, quibufque auxiliis utraque egeat, probe didicerit? His enim rite præcognitis, planior, certiorque patet aditus ad utiliorem, potioremque Medicinæ partem, quæ Practica audit, quæque fingulorum morborum hiftoriam, & naturam ob oculos ponit, multiplicem eorum originem expendit,

ſigna peculiaria, & propria cujuſque cum diagnoſtica, tum prognoſtica commemorat, ſingulares elicit, quas vocant, indicationes, & quæ unicuique convenientior curatio ſit, ratione, atque experientia duce perquirit, & prudenter decernit, ut ſic duplici officio tuendæ ſcilicet, & reſtituendæ valetudinis, quoad fieri poteſt, accuratiſſime ſatis fiat. Hæc dein ad ægrotos ipſos translata, quando ſuam iis adhibet opem, clinica tum appellatur, cui tres aliæ quaſi adminiſtræ ſubſerviunt, Diætetice nimirum, Chirurgice, & Pharmaceutice, prout victu, aut medicamentis utendum ei eſt. Ex duabus itaque illis Medicinæ partibus cum poſteriorem tradere mihi conſtitutum ſit, exordiar a Febribus, communiſſimo videlicet morbi genere, & maxime obvio, quod non modo per ſe homines ſæpiſſime corripit, verum cum aliis etiam malis bene multis conſociari conſuevit. Rem equidem magnam, & perdifficilem mihi ſumo, fortaſſe inconſiderate nimis, nec ſatis proſpiciens, *noſtri quid valeant, humeri, quid ferre recuſent*: cum in tota hac Medicinæ Practicæ ampliſſima provincia nulla ferme alia res extet, quæ plane aut obſcurior, aut implicatior iſta ſit; quod jam ab eo tempore, quo primum adhuc adoleſcens medicinam exercere cœpi, non modo ſenſi, ſed ex uſu etiam ipſo comprobavi. Nam quo plures auctores, qui de febribus ſcripſerant, conſulebam, eo majoribus, denſioribuſque tenebris pene involvebar; adeo diſcordes, pugnanteſque in ſtatuendis plerumque earum notis, cauſſis, & curationibus mihi videbantur. Nec deerant præterea, qui omnes, eaſque permultas febres, quales reapſe exiſtunt, ad pauca quædam genera contrahere nitebantur, dum contra alii ad multos plura extendebant, multifariam eas dividentes, & ſubdividentes, ita ut non leve negotium tot partitioni-

bus

bus mihi facesserent. Nam si primos sequi volebam, illud maxime obstabat, quod experientia jam compereram, paucis omnino generibus febres omnes, quas Clinicis in dies videre contingit, comprehendi non posse, cum revera non paucæ mihi occurrerent, quas, etsi natura, & symptomatibus discretæ essent, confundi una oporteret, si hujusmodi divisionibus ex solo arbitratu profectis standum fuisset. Quare consequebatur, ut ad alteros me converterem, eorumque amplecterer partes; sed, ne quid prætermittam, subverebar tamen, ne non divisiones ab iis excogitatæ, & traditæ plures essent, quam naturæ consonum foret, aut plus subtilitatis, quam veri haberent. Hinc vehementer ambigebam, quo mihi consistendum esset. Accidebat etiam non raro, ut uno, eodemque nomine descriptas invenirem febres, quæ inter se collatæ, comparatæque ita discreparent, quam quæ maxime: & contra unam, ipsissimamque febrim, ut ex descriptione, symptomatibusque liquebat, diversis sæpe, & variis nominibus a scriptoribus insignitam. Hæc, atque alia ejusmodi profecto faciebant, ut quotidie novæ mihi caussæ essent, quo minus e dubiis, incertisque hujusmodi vadis emergere possem. Non tamen hinc animo cecidi. Spem enim omnem, quæ mihi supererat, in eo locavi, & posui, ut libros omnes de febribus agentes, qui subinde a doctissimis viris ederentur, quotquot possem, undique conquirerem, legerem, & perlegerem, & quibus in rebus consentirent, quibusque nequaquam, assidue adnotarem, caussasque pervestigarem, cur, ubi discordes videbantur, in contrarias ivissent sententias. Continuato ad annos aliquot improbo, pene dixerim, hujusmodi labore, mecum deinde constitui singula aliorum de febribus cogitata, & commenta ad lydium quasi lapidem ex-

pe-

perientiæ revocare, atque expendere, ut quænam earum propius vero accederent, quænam ab eodem longius aberrarent, luculenter appareret. Quidquid igitur multorum annorum ſtudio meditatione, atque uſu mihi conſtitit, aut rectius his de rebus viſum eſt, id omne, qualecumque demum ſit, hoc volumine comprehenditur, in Tironum, dicerem, commodum, niſi arrogantius id dictum exiſtimarem. Neque pluribus verbis utar, ut quid ego in eo præſtiterim, ſignificem. Cuicumque liberum eſto judicare, poſtquam totum legerit. Cur enim aliis id non liceat, quod mihi licere ubique arbitratus ſum? Non patiar tamen, pauca quædam, quibus apud lectores de non nullis me purgem, deſiderari, ne prorſus mei oblitus videar. Itaque nolim mihi vitio vertatur, quod præcipuas febrium diviſiones, & differentias a veteribus mutuatus ſim, etſi non ab omnibus hodie probentur; nam ſi ab illis medicinæ proceribus procul diſceſſiſſem, mihi ſane a natura ipſa, quam illi proximius ſequuti ſunt, deſciſcere viſus eſſem. Quod ad nomina attinet, ea plerumque retinui, quæ jamdiu uſu recepta ſunt, atque in ore plerorumque medicorum a multis jam ſeculis verſantur; nec novis locum dedi, niſi ut ſynonymis, aut ad novas res, novoſve morbos indicandos neceſſariis, & quidem eo conſilio, ut quæ inter nos, & majores illos conjunctio, & affinitas intercedere debet, nominum mutatione nequaquam diſſolveretur. Synonyma autem ubique, quando aliqua febris nominibus variis nuncupari viſa eſt, adjicere optimum duxi, ne diverſa denominatio auctores legentibus errandi cauſſa eſſet; ſed in eorum delectu, & recenſione malui meo, quam aliorum judicio uti, quia ſæpenumero perſpexi, aut perfunctorie, aut perperam a pleriſque quæſita, & poſita. Potuiſſem, fateor, quædam febrium genera miſſa facere, tamquam

ad

ad aliquod aliud genus specierum instar facile revocanda, sed satius mihi visum est aliud consuetudini dare, quam nimio genera reformandi studio molestiam tironibus, aut difficultatem augere. Quoties tamen sine ullo eorum tædio, aut ulla rerum perturbatione licuit sub unum veluti caput febres aliquas; quasi ejusdem stipitis ramos, redigere, libentissime id quidem feci, aut saltem, quo modo, & quando fieri posset, subindicavi. Nullius porro me sectæ tradidi in potestatem, nec unquam valde solicitus fui, doctrinæ, aut dogmata unde essent, sed quænam essent, & qua probabilitate fulcirentur. Cumque discipulorum præsertim institutio, atque exercitatio curanda mihi fuerit, nemo, ut spero mirabitur, me quandoque paullo minutius quædam persecutum esse, quæ theoreticis studiis perfunctos non ignorare oporteret; nam etsi eos, antequam ad medicinam practicam aggrediantur, egregie illis institutos, & præmunitos (quod legibus prudentissime cautum est) & velim, & reputem; tamen nonnulla esse veri, & doctrinæ quasi semina sum ratus, quæ iterato, in mentem revocari, atque altius animo defigi nunquam inutile videatur. Fortasse quibusdam ipse videbor plus temporis, verborumque, quam par erat, in ætiologiis exponendis, atque dijudicandis quæstionibus impendisse, aut paullo liberius, quam deceat; in sententiis ferendis me gessisse; sed aliquid dandum; concedendumque est loco, tempori, & consuetudini, & prælegentis professorio muneri, a quo, quid sentiat ipse, quid statuat, quid judicet, auditores jure prope suo non modo petunt, sed etiam afflagitant; quamquam id raro, & parce factum a nobis sit, & tum solum, cum res obscuræ, & difficilis indaginis se se obtulerunt, de quibus exercitationis caussa aliquando disceptare nec

inu-

inutile, nec injucundum adolescentibus existimavimus; ut scilicet, qua ratione, & ordine incedendum; quibusque argumentationibus utendum sit ad caussas ab effectibus deducendas, divinandasque; aut nodos quæstionum solvendos; exemplo aliquo edoceantur. Medicamenta ubique quam plurima in singulis curationibus tam simplicia, quam composita commemoravimus; ne in summa auxiliorum, quibus hodie medendi ars abundat, ubertate egeni atque inopes videremur; aut necessariis adjumentis, sive armis destituti, quibus hostes transfoderentur. Monitos tamen tirones velim, ne sibi persuadeant; me in illis enumerandis, & proponendis aliquanto longiorem fuisse, ut cuncta semper; aut promiscue adhiberi debeant; quasi ex eorum numero ego essem; qui ita ægros remediorum copia, & frequentia assidue onerant; ut nullam pene ipsis, nec naturæ quietem relinquant. Hanc enim pharmacorum cujusque generis sive abusum semper reprobare, & vitare consuevi, paucis, sed lectissimis; contentus, naturæque viribus maxime confisus. Scio equidem æque vitiosum esse tam penuria auxiliorum, ubi in primis cum morbo decertandum valide est, laborare, quam nimia eorum copia, atque excessu delinquere, quasi natura, cui major curationum pars debetur, nihil per se efficere posset; quorum vitiorum alterutrum persæpe in juvenes medicos cadit. Quamobrem cum veri, & peritissimi medici ab empiricis, & circulatoribus distinguantur morborum, & caussarum diagnosi, & pro earum varietate, indicationumque ratione modo isto, modo illo remedii genere indigeant; opportuneque uti norint, ideo præstantiora, tironibus in promptu esse volui, quæ vel ab auctoribus probatissimis ad quamlibet febrim, & singula ejusdem symptomata proposita sunt, aut a me

me opportuniora reputantur. Sic quisque initio morbi, ejusque caussarum examine poterit ex multis pauca quædam seligere in suos usus, aut ab omnibus temperare, atque abstinere, & quodammodo conquiescere, ubi vitæ vires morbo subigendo pares esse deprehenderit. Formulas, sive compositiones medicamentorum, quod alias multi faciunt, non addidi multis de caussis, sed præcipue, ne Juvenes medicinæ studiosi plus operæ formulis exscribendis, & memoriæ mandandis adhibeant, quam cognoscendis morbis, eruendisque singularibus indicationibus, sine quibus empiricorum more, quod turpissimum, & summopere noxium judico, medicinam facerent. Verum enim, rationalemque medicum oportet indicationibus mature, & scire præfinitis simplicia medicamenta prudenter accommodate, aut si compositis opus ei sit, talia conjungere, & commiscere, quæ non solum peculiari morbo, ejusque caussis, verum etiam ætati, temperamento, sexui, regioni, anni tempori, aliisque circumstantiis conveniant; neque istud difficillimum erit ipsis, si medicamentorum naturas, & vires, atque formulas conscribendi, formandique præcepta, quæ omnia in therapeutice generali, aut pharmaceutice tradi solent, aut certe deberent, probe memoria teneant. Quod si exemplis aliorum velint etiam instrui, atque adjuvari, aut suas formulas ad eorum exempla conficere, non deerunt apud doctissimos scriptores tam veteres, quam recentiores, qui de hisce rebus præcepta tulerunt, aut suis operibus proprias formulas adjunxerunt, elegantissimæ compositiones, quas consulant, atque imitentur. Nonnullas tamen ex aliorum libris desumptas interdum, fateor, protuli, adjecique, at tum præcipue, cum mentio alicujus medicamenti universim laudati facta a nobis est,

ne

ne tirones eas aliunde magno incommodo sibi conquirere cogantur. Stilum, si quæras, planum, facilem, perspicuum ubique prætuli sublimi, diserto, & figurato, quem semper ab adolescentium institutione alienissimum putavi. Hinc sententiarum ornamenta, quæ ad aures tantummodo oblectandas facta videntur, oratoribus sine invidia prorsus reliqui; quoniam plerumque, ubi artes, & disciplinæ expetuntur, *ornari res ipsa negat, contenta doceri*. Illud vero dumtaxat cordi mihi fuit, ut barbara illa vetus, & communis loquendi licentia, quæ in scholasticis disceptationibus olim locum habebat, quoad a nobis fieri potuit, exularet. Non tamen a vocibus quibusdam, aut dicendi formulis, quæ universim jam probantur, aut artis ipsius propriæ sunt, etsi minus latinis abstinui, nec a novis omnino, quamvis barbaris unquam abhorrui, cum de rebus novis, aut recens inventis loqui necesse fuit. Nolui, enim, ut purioris sermonis studiosissimus viderer, illos imitari, qui, ne Latii fines transcendant, plerumque obscuri admodum fiunt, aut verborum ambagibus sic evagantur, ut auditoribus stomachum moveant. Hæc habebam, quæ benevolum lectorem admonerem. Unum superest, ut studia nostra, quæcunque fuerint, æqui, obsecro, bonique faciat, & consulat.

DE

DE INFLAMMATIONE COMMENTARIOLUM.

I.

NON paucos equidem fore prævideo, qui, cum primum ex iis, quæ præfatus ſum, non obſcure compererint, nemini unquam licere ad Medicinæ Practicæ diſciplinam ſe applicare, niſi prius in *Inſtitutionibus medicis* multum operæ, & ſtudii collocaverit, continuo dicturi ſint, ſupervacaneum omnino, ſi non inutilem, dum de inflammatione differere inſtituo, a me ſuſcipi laborem; quod in ea inſtitutionum parte, cui nomen Pathologia eſt, ut aliorum morborum, & ſymptomatum, ſic inflammationis etiam natura, cauſſæ, effectus, & differentiæ jam ſatis & exponi, & deſcribi ſoleant.

II. Quæ res etſi a me neque ignorari, neque ullo negari modo queat: illi tamen animadvertant velim, de his quidem cunctis Pathologos agere conſueviſſe, ſed brevi adeo, preſſoque ſermone, ut non modo multa, quæ ceteroquin ſunt Clinico ſcitu neceſſaria, ſilentio prætereant, ſed etiam univerſam curationis rationem omittant. Neque vitio id vertendum Pathologiæ, ipſi profecto intelligent, ſi ea ſuos intra limites ſe continere debeat, & nihil ſibi arroget, quod ad Medicinam Practicam æquiſſimo * tantum pertineat.

III.

* *Pathologia proprie dicta differt non parum a Medicina Practica, ſive Praxi, ut ajunt, Medica. Nam* Praxis me-

III. Ne igitur Tirones, quorum caussa hæc scribo, audito Inflammationis verbo, cujus sæpe in febribus, aliisque morbis pertractandis mentio mihi facienda est, novitate quasi perculsi hæreant, non satis gnari, quam late ea pateat, quantum discriminis afferat, quorsum inclinet, quos exitus habeat, & qua demum ratione imminens præcaveri, aut præsens tolli possit; non modo utile, sed necessarium duxi, antequam ad febrium recensionem descendam, generatim de *Inflammatione*, quemadmodum Medicum Practicum decet, aliquanto plenius, fusiusque disputare. Sic enim nulla illis occasio, qua confundantur supererit; mihi vero nulla caussa, cur deinceps hac super re molestissimis repetitionibus conterere tempus debeam.

IV. Itaque eo ipso servato ordine, quo singuli morbi a Clinicis explicantur, initium faciam a nomine, & natura inflammationis; prolatisque breviter tam veterum, quam recentium scriptorum præcipuis de ea cogitationibus, consistam in illa sententia, quæ mihi probabilior videbitur. Hinc evo-

---

dica *tam a* BOERHAAVIO (De cogn. & curand. morb. Prolegom. §. 2.), *quam ab* HAENIO *ejus discipulo* (Prolegom. Prælect. Haen. in Herm. Boerhaav. Patholog. p. 7. §. 2. Vienn. 1779.) *est* ea Disciplinæ Medicæ pars, quæ docet morbum in ipso ægroto præsentem detegere, curareque detectum. *Contra Pathologia etiam peculiaris, & ne illa quidem diffusior, ampliorque* FERNELII, *septem nimirum libris comprehensa, quanquam singularium morborum persequatur naturam nullum tamen verbum facit de eorumdem curatione. Non igitur satis assequor, cur non nulli Boerhaaviani hodie Pathologiam cum Praxi Medica unam, eamdemque rem putent, atque habeant.*

evolutis, quantum per me licet, ejus effectis, indicatisque caussis remotioribus, & antecedentibus, utpote minus controversis, ad multiplices differentias constituendas progrediar; nec prætermittam, prout res postulabit, significare, quos exitus sive bonos, sive malos habeat, quibusque notis omnia internosci possint. Postremo indicationes quas vocant, adjiciam, quarum ductu curatio institui, atque instrumenta ad id apta opportune, & rite adhiberi queant.

V. Quando aliqua corporis pars præter naturam intensius calet, rubet, tenditur, tamen, dolet, & molesta quadam pulsatione intus quasi pertunditur, ea tum *inflammari*, sive incendi dicitur; quod similia ferme patiatur iis, quæ ab igne gignuntur. Quare, ubi omnia hæc, aut pleraque conveniunt, morbum plane efficiunt, quem *Inflammationem* nostri, Græci vero Φλεγμονή * vocant. Cujus caussam proximam obscuram admodum, & pene reconditam esse, argumento non levi erit vel ipsa inter scriptores opinionum dissensio.

VI. Atque ut ab antiquissimis exordiar Medicinæ Proceribus, pauca omnino apud HIPPOCRATEM invenio, quæ ad inflammationem, ejusque genesim respiciant. Locus autem, in quo paullo clarius, si ullibi unquam, de inflammationis ortu, & ratione loquitur, est in libro *de Capitis vulneribus* (*a*), ubi ait: *partes ulcus ambientes inflammantur, ac intumescunt propter sanguinis influxionem*. Discipuli vero ejus ab institutore suo paullulum recedentes, quasi *sanguinis influxionem*, quam

* Φλεγμονὴ *ducitur a verbo* φλεγμαίνειν, *id est*, inflammari.

quam ille aſſumſerat, obliti eſſent, aut non ſatis eam eſſe crederent, inflammationem gigni docuere, *ſi fluxio multa, & acris* aliquam partem invaſerit, *manſeritque acris, & glutinoſa* (*b*), itemque, ſi *pituitoſa & multa, ac lenta* etiam *fuerit fluxio* (*c*). Denique de iis, quæ ruptam venam intra pectus, ſi febris ſupervenerit, aut peccatum in potu, aut venere aliquo modo fuerit, ſubſequuntur, alibi (*d*) differentes, aliam explicandæ inflammationis rationem iniverunt, quæ eſt hujuſmodi: *Caro ſauciata ſubreſiccatur, & ſubcaleſcit; & humiditatem in ſe ipſam a vicinis tum venis, tum carnibus trahit. Ubi autem attraxerit, intumeſcit, & inflammatur, & dolorem exhibet &c.* Ex quibus plane liquere arbitror, non modo ſanguinis ipſius, verum etiam cujuſque humoris acris, & glutinoſi, aut pituitoſi, & lenti copioſiorem influxum, imo attractionem quoque humiditatis e vicinis partibus cauſſam inflammationis priſcis illis temporibus habitam fuiſſe.

VII. Sed alia omnino fuit opinio ERASISTRATO cum antiquitate, quoniam certe vixit Seleuci Nicanoris ævo, tum medicinæ ſcientia percelebri. Is inflammationem oriri exiſtimavit, motumque per eam cieri, qualis in febre eſt, quando *ſanguis in eas venas, quæ ſpiritui accomodatæ ſunt*, transfunderetur (*e*). Spiritus autem contineri olim credebatur in iis venis, quas nos arterias vocamus. Cum

(*a*) N. 18. de Marinelli.
(*b*) Libr. de glandul. n. 5.
(*c*) Ibid. n. 6.
(*d*) Lib. 1. de morb. n. 11.
(*e*) C. CELS. de Medicin. l. 1. in præf. p. 5. ed. Cominian.

Cum enim hæ in cadaveribus plerumque vacuæ deprehendantur, pronum fuit eas ſpiritui continendo dicatas exiſtimare, & ſi quando ſanguine ſcatere inventæ ſunt, protinus concluſum eſt, ſanguinem in alienas vias irruiſſe; ideoque inflammationem excitaſſe, qualem Boerhaaviani hodie *per errorem loci* fieri dicerent.

VIII. Poſt hos GALENUS (*f*) ORIBASIUS (*g*) AETIUS (*h*), PAULUS ÆGINETA (*i*), & cum

(*f*) Method. med. l. X. cap. VI. *ubi ita scriptum reliquit: „ cujusmodi autem ſit phlegmones affectus; tum „ in libro de inequali intemperie, tum vero in eo; qui de „ tumoribus præter naturam eſt inscriptus, docuimus: Ad„ monuiſſe tamen & nunc te non ſit inutile: Cum san„ guis calidus copioſior in aliquam animalis partem procu„ buit; majora ejus vasa protinus extenduntur; utpote „ abundantiæ continendæ non sufficientia, ab his deinceps, „ quæ minora sunt: Mox ubi nec in iis satis continetur, „ exsudat foras in ea ampla spatia; quæ inter vasa sunt, „ ſic ut etiam omnia, quæ in compoſita carne habentur, „ loca occupet. Atque hæc quidem eſt phlegmones affectio.* „ *Et* lib. XIV. cap. 2. ubi *ita subdit: „ cum sanguis „ in aliquam partem procubuit; ſic ut ab ejus particulæ „ vaſis nequeat contineri; exilitque aliquid inſtar roris „ ex ipſis vaſis in ea musculorum spatia; quæ ſimilari„ bus corporibus; ex quibus componuntur, interveniunt, „ utique tumor ex plenitudine oritur; cui succedit cutis „ tenſio, & in alta carne cum pulsu dolor, & tangenti „ renixus quidam, & rubor & calor, ipsa nimirum cute „ ea, quæ subjecta ſibi caro patitur, sentiente. Similis „ jam dicto & in visceribus affectus &c. Et* ad Glaucon. „ l. 2. cap. I.

(*g*) Synops. l. VIII. c. 24.

(*h*) Tetrabibl. IV. serm. 2. c. 31.

(*i*) De re med. l. IV. c. 17.

& cum his reliqui principes Galenicorum (*l*) inflammationem paullo altius rimati, eam constituendam duxerunt in sanguine calidiore copiosius ad aliquam partem confluente, & vasa ita opplente, ut roris instar guttatim ex iis exsudet, atque hinc in vacua spatia vehementer illapsus omnia loca, quæ in circumposita carne sunt, occupet, urgeatque. Imo non nemo addidit (*m*) morbum invalescere, & incrementa accipere, quando *id, quod est in loco affecto, incipit putrescere, caloremque præter naturam invehit*. Hinc facile sibi persuadebant: assequi posse, unde calor, rubor, dolor, tumor, aliaque phœnomena orirentur. Illud tamen, ni fallor, non satis intellexerunt, quam ob rem sanguis in affectum locum uberius influeret; vel si intellexerint, non satis perspicue, & distincte ab iis propositum, descriptumque fuisse, dixerim.

IX. Præterea cum animadvertissent, inflammationem modo repente, & cito, modo sensim, & lente enasci: alterum per *fluxionem*, alterum *per congestionem* fieri reputarunt. Deinde prout sanguis vel purus, vel sincerus, vel aliis admixtus humoribus esset, varias etiam inflammationis differentias constituerunt. Ideo a sanguine puro *phlegmonem exquisitam*, ab eodem cum bile, aut pituita, aut melancholia conjuncto *phlegmonem erysipelatodem, œdematodem, aut scirrhodem* dimanare rati sunt: contra vero, si bilis, aut pituita, aut melancholia san-

---

(*l*) Fernel. Pathol. l. VIII. cap. 2. River. Prax. med. l. I. cap. 11. Sennert. Med. Pract. l. V. P. I. cap. V. & reliqui.

(*m*) Oribas. l. 0.

ſanguinem, ſive cruorem proprie dictum excederet, eoque modo, quem expoſuimus, inflammationem faceret, *eryſipelas*, vel *œdema*, vel *ſcirrhum phlegmonodia*, ſive *inflammatoria*, non phlegmonen, procreari.

X. At ſuccedente Chymicorum ſecta, WILLISIUS (*n*), qui, cum illa inclareſceret, floruit, aliter explicationem inflammationis aggreſſus eſt. Si tamen ejus opinio recte perpendatur, continuo apparet, eum vix, ac ne vix quidem a GALENICORUM documentis diſſentire. Ipſe enim ſanguinem aſſumit *febriliter* ita *efferveſcentem*, ut ægre ob ὀργασμὸν partis alicujus minora vaſcula trajiciat, imo in his hærens obſtructionem primo, deinde aggeſtus, atque e vaſis effuſus phlegmonen pariat. Monet autem, duo requiri ad efficiendam inflammationem, ſanguinis nempe fervorem, & vaſorum minorum obſtructionem una concurrentem; ſi alterutrum deficiat, neutrum ſufficere ad eam inducendam, idque opportunis, accommodatiſque exemplis illuſtrat. **Orgasmen.**

XI. A Galenicis paullo longius diſceſſit WILLISII æqualis, eidemque ſectæ addictus SYLVIUS DE LE BOE, qui etſi ſanguinem non ſolum in vaſis capillaribus, verum etiam cum GALENO in adjacentium partium ſpatiis incluſum, ſtagnantemque, aut etiam extra proprias vias effuſum ponat; ſponte tamen, & *mox* eum *excandeſcere & caloris ſenſum moleſtum in parte ſenſili*, & proinde inflammationem ciere autumat, *quatenus ex ipſo ſanguine in vaſis ſuis valde diſtentis, partibuſque* qui-

(*n*) Pharmacop. Ration. P. 2. sect. 1. cap. VIII.

quibusvis aliis subsistente, hoc est, stagnante mox incipiunt evanescere partes spirituosæ, magisque volatiles; ac subtiles tum acidas, tum salinas (alkalinas nimirum) *temperare solitæ; unde utræque acriores factæ acrius in se mutuo insurgunt, effervescentiamque ob partes sanguinis oleosas præsentes* (utpote phlogistico scatentes) *calidam excitant* (*o*). Hinc patet, *stasim* sanguinis, ejusque fervorem a SYLVIO quidem exigi, ut inflammatio fiat, sed simul exposci, ut *stasis* antecedat, non vero subsequatur, contra profecto quam GALENICIS, & WILLISIO ipsi visum est. Propius tamen ad Galenicos accedit, quando ab effervescente sanguine calorem, atque inflammationem proficisci contendit: nam illi, dum ab eo calidiore inflammationem, & ab eodem deinde stagnante, & putrescente caloris augmentum repetunt, non re, sed verbis, atque explicationis modo a SYLVIO discrepare videntur.

XII. Nunc vero nullo modo reticendum est, quid de inflammatione senserit ETTMULLERUS, ratione temporis, & celebritate doctrinæ prioribus illis proximus, & chimica scientia æque conspicuus. Etenim duas de ejus natura sententias diversis, ut arbitror, temporibus protulit, utrasque dignas, quæ a nobis paullo accuratius, diffusiusque referantur. In priore calor auctus, veluti præcipuus inflammationis effectus, proponitur: sed ut ejusmodi caloris incrementum quale sit, undeque excitetur, comprehendi possit; disquirit primo; undenam sit calor naturalis corporis vivi, & animati, eumque esse affirmat ab *acido volatili spirituoso temperato*, dum existit in suo *statu naturali*, *seu*

(*o*) Prax. Med. L. I. cap. 40. §. XIV. & XV.

seu oleoso, *&* *concitatiori motu* agit in *comparsuum Alcali*. Ex mutua igitur eorum inter se actione statuit calorem naturalem profluere. At intensioris illius caloris, qui præter naturam in inflammationibus evolvitur; aliam omnino rationem esse. Spiritui enim *influo*, aut *insito* vehementius in motum actis; sive ambobus veluti congredientibus acceptum refert. Atque ut rem clarius proponat; exemplo utitur vulgatissimo, quod ab HELMONTIO mutuatur. '*Ponamus*; inquit, *Spinam digito infixam, cujus occasione excitatur dolor; hinc æstus, rubor, & denique sequitur tumor. Spina non est calida: igitur nec supervenientis intemperiei erit caussa efficiens formalis; sed saltem occasionalis, & ratione læsionis tantum intemperiem calidam post se trahit; ratione doloris concitatius movendo spiritum influum ad partem affectam tam per nervos, quam per vasa; ex cujus cum insito* (spiritu) *motu concitatiori, & quasi collisione tam aciditas antea occulta, fit manifesta; quam calor ante temperatus, fit intensior & præternaturalis. Talem autem spinam in omni calore aucto, & inflammatione partium deprehendimus: talis spina est, ex. gr. in grumo lactis in mammis coagulati; talis spina est acidum istud in pleuritide, quod pungit pleuram, & pulmonum alteram partem affligit, cujus vellicationis occasione inflammatio, & suppuratio earum partium supervenit. Talis spina est in ictu apum &c.* in pulvisculo in oculos illapso, in acido varioloso ophthalmiam excitante; atque in multis aliis ejusmodi (*p*).

XIII.

(*p*) Inst. Med. Therap. sect. 3. oper. omn. Tom. I. P. I. pag. 413.

XIII. Quare non dubitat decernere, *sanguinis coacervationem* in tumore phlegmonode accipiendam esse, ut *Symptoma superveniens*, non ut *caussam ardoris*. Nam, inquit, *propter dolorem stringuntur fibræ, arctantur venæ, impeditur reditus humorum, unde stagnatio, & sic tandem supervenit tumor sanguineus, & inflammatio. Hinc evulsa spina cessat omnis inflammatio, & dolor*. Et paullo post subjicit: *ergo caussa tumoris non est sanguis, sed irritatio dolorosa, seu spina, quæ in caussa interna semper est acidum partibus corporis extra ventriculum hostile, & quod in spiritu insito motum concitatiorem facit, quo ipso spiritus ante temperati, fiunt intemperati, & aciditas antea quoque temperata, fit intemperata, & manifesta.*

XIV. Quam igitur alii sanguinis congestionem, aut stasim, vasorumque obstructionem, veluti proximam inflammationis caussam habent, ETTMULLERUS in sua ac prima de inflammationis origine, & natura disquisitione, tamquam effectum caussæ inflammationis, atque adeo inflammationi supervenientem tantummodo considerandam esse censet. Caussam vero omnem, &, uti ajunt, proximam in *spina infixa*, id est, in acri quodam principio, quod sensibilitatem alicujus partis afficiat, sitam esse statuit. Nam excitato doloris sensu, *spiritus influus*, nempe, ut ego interpretor, nerveus, atque ipsemet sanguis undique illuc allicitur, & confluit. Sed simul *spiritus insitus*, sive ut sermone utar hodiernis auribus magis accommodato, *vis irritabilitatis* vasorum, fibrarumque omnium *elasticitas* ad motum, actionemque adiguntur. Ex mutuo ejusmodi nisu, & renisu, sive conflictu, & *collisione* calor, æstusque consequitur. Præterea nervis dolore affectis, & fibris muscularibus vehemen-

menter irritatis ſpaſmi, ſive contractiones inſolitæ, & tonicæ in parte laborante oriuntur, quibus ſanguinis curſus, & præſertim reditus per venas non modo difficilior redditur, verum etiam interdum penitus intercipitur. Hinc ejus mora, congeſtio, tumor, tenſio, ruborque partæ inflammatæ facile deducuntur. Atque hæc eſt ſumma, ut mihi videtur, primæ cl. auctoris de inflammatione ſententiæ.

XV. Nunc ad alteram progredior. In hac vero, contra ac ſupra cenſuit, omnino opinatur, tumores, *qui vocantur inflammationes*, a congeſtione, & coacervatione ſanguinis *in vaſis capillaribus venoſis*, *& partium ſpatiolis* hærentis, ibique mox excandeſcentis, & *moleſtum doloris ſenſum in parte quadam* ſenſili excitantis eſſe (*q*) derivandos. Congeri autem, & coacervari ſanguinem ex eo putat, quod ſanguinis plus influat per arterias, quam per venas recipi, revehique poſſit. *Cauſſa* igitur *materialis proxima* inflammationis hoc loco ab eodem dicitur *ſanguis collectus*, *& ſtagnans in parte quadam ob impeditum ſuum ex arteriis in venas refluxum ita, ut plus influat, quam refluere valeat per venas*. Quot modis porro refluxus iſte per venas retardari, inhiberique ſoleat, diligentiſſime ipſe inquirit, & explanat. Deinde ad præcipua, & propria inflammationis phænomena, calorem videlicet, ruborem, tumorem, & dolorem ſe convertit, eaque ſic explicare conatur: *Cum ſanguis, qui dat inflammationem, ſit materia rubra, ſpirituoſa, & calida, ergo calefaciet*

(*q*) Oper. med. Tom. II. P. I. Colleg. Practic. ſect. XVIII. p. 595.

eiet partes, & pars necessario exinde rubet; quia vero plus influit sanguinis, quam refluit, dum ita stagnat, & in parte hæret, necessario pars intumescit, & cum a tumore distendantur partes fibrosæ, & hinc necessario excitabitur dolor, & consequenter inflammatio. Demum in suppurationem, sive abscessum inflammationem verti tum dicit, cum stagnans sanguis corruptionem subeat; quemadmodum paullatim id fieri consuevit. Quod si *in parte inflammata nihil omnino refluere queat, adeoque reciprocus spiritus influi fiat motus, a quo sustentetur insitus, necessario* supervenire *tandem gangrænam, dum sanguis spiritu vitali influo privatus corrumpitur, & putrescit; indeque pars suppresso spiritu insito; emoritur;* acute; & subtiliter pro sui temporis physiologicis doctrinis commentatur.

XVI. Inter hæc SYDENHAMIUS (*r*), qui rarissime theoreticis aliorum speculationibus utitur; sed suas sibi ipse confingit ætiologias, prout assidua observatio; & magister usus ei indicare videntur; peculiarem humorum diathesim in inflammationibus sibi visus est reperisse; cum eam in ipsa sanguinis accensione, effrænique fervore consistere passim tradat. Neque sollicitus est, motusne in aliena parte; aut pluribus retardetur, an augeatur. Sanguine tamen sic inflammato; atque effervescente; motuque febrili circumquaque acto; quasdam ejus partes accensas, aut præcalidas putat modo ad cerebrum; modo ad pleuram; modo ad pulmonem; modo ad exteriora, & cutim transferri; ibique deponi; & sic phrenitidem; pleuritidem,

(*r*) *Speciatim* sect. II. cap. II. p. 122. & sect. IV. cap. 3. p. 305. oper. ed. Patav.

tidem, perirneumoniam, atque erysipelas enaſci. Quod quidem etſi non raro eveniat in febribus acutis, & quandoque etiam evenire poſſe non negem in ſingularibus quibuſdam inflammationibus, quæ ſine ullo morbo antecedente oriuntur; tamen ſi rem penitus intueamur, non eamdem in omnibus originis rationem eſſe, comperiemus. Nam ſæpe nulla eas antecedit inflammatoria diathesis ſanguinis, ſed tantummodo conſequitur.

XVII. Jam vero quærendum eſt, quid illi, qui omnia ad mechanicas, hydraulicaſque leges exigere ſolent, excogitarint. In his BELLINIUS (s) primas propemodum tenens, ubi inflammationis meminit, auctum quidem ſanguinis calorem cum veteribus aſſumit, ſed una cum eodem capillarium vaſorum obſtructionem conjungit. Hæc autem obſtructio tanti facta eſt a PITCARNIO (t), ut non aliunde inflammationem, quam a ſanguine in *arteriis capillaribus* ſtagnante, atque hærente manare crediderit. FRIDERICUS vero HOFFMANUS ejuſmodi obſtructionem non modo in arteriis rubris agnovit, verum ab his ad laterales ſeroſas, & lymphaticas arterias, imo ad venas etiam produxit. Nam inflammationem ipſe definivit (u) *ſtaſin non tam in tubulis arterioſis, & venoſis, qui ſanguinem ordinario vehunt, quam potius lateralibus, qui ob anguſtiam diametri non rubicundos ſanguinis globulos, ſed tantum tenuem lymphaticum humorem ſecundum naturam admittunt.*

XVIII.

(s) De Febrib. Propoſit. XXI. pag. 237. De morb. pector. de Peripn. p. 403. *& alibi paſſim.*

(t) Elem. med. Phyſic. mathemat. lib. 2. cap. IX. & XIV.

(u) Medicin. ſyſtemat. T. IV. P. I. sect. 2. c. 3. §. V.

XVIII. Hinc non arduum ei videtur mente assequi, cur *rubore* pars inflammata suffundatur. Neque difficilius intellectu reputat, quam ob rem *ardor*, & *flammæ* sensus in ea percipiatur. Nam *partim*, inquit, *affluens jugiter sanguis per canales semiobstructos; vel constrictos, majori celeritate fertur, partim etiam libero transitu exclusus, ad ramos ampliores regurgitat, ibique crebriorem diastolen facit, ac systolen; unde magna accidit partium sulphurearum attritio mutua, & calor maximus, qui eo sensibilior, quo magis exquisitio sensu pars est, in qua malum consistit.* Dolorem demum tribuit *pressioni* nervorum, quam hi patiuntur a *minimis* æque; ac a *majoribus vasis nimium distentis*; lentorem vero, & crassitiem sanguinis, quo vasa obstruuntur, aut minimorum vasculorum spasticam constrictionem; qua transitus humoribus denegatur, uti caussam accipit, cur *liber & æquabilis sanguinis cursus per minima arteriarum, & venarum intercipiatur, isque in exiliora aquosi tenuis humoris receptacula præter naturam impingatur.* Quibus in rebus quid veri, quid falsi deprehenderint viri medica scientia præstantissimi, infra patebit.

XIX. Hinc tamen universim illud profluxit, & potissimum apud reliquos mechanicis disciplinis addictos obtinuit, ut crederent, caussam cujusque inflammationis proximam esse arteriolarum rubrarum, aut rubris propiorum obstructionem, utcunque natam, sive a mole, aut lentore sanguineorum globulorum auctis, sive ab imminuta canalium capacitate, & diametro: atque ab hujusmodi obstructione necessario sanguinis motum, impetumque increscere in obstructa, tanto videlicet vehementiorem, quanto majus se se eidem objiciat obstaculum superandum; augerique simul in vasis liberis ejus-

dem

ftem velocitatem, ideoque ad cor etiam reditum, quo in celeriores, validioresque systoles adigatur, indeque præcipua inflammationis phænomena, calorem puta, dolorem, tumorem, febrimque facile explicari, intelligique posse.

XX. Hanc ipsam inflammationis explicationem probavit etiam, amplexusque est Cl. HERMANNUS BOERHAAVIUS, a ceteris nihil, aut parum discedens (*x*). Quæ enim habet de inflammatione *per errorem loci*, & de seriebus decrescentium vasculorum, in quæ aut globulos sanguineus, aut serosius, aut quicunque alius mole majori, quam vasis amplitudo capere naturaliter possit, irrepserit, ita hypothetica videntur; atque anatomiæ, & physiologiæ veriori magnam partem contraria, ut, postquam HALLERUS (*z*), SENACIUS, (*z**) CALDANIUS (*y*), & AZZOGUIDIUS (*yy*), quibuscum vetus me necessitudo conjunxit, in ea animadversiones suas ediderunt, pluribus non opus sit, ut refellantur. Ceterum sensit vir summus, quantis premeretur difficultatibus, si vellet a sola arteriolarum obstructione inflammationem deducere. Videbat enim nec inde peculiaria inflammationis symptomata oriri, nec intelligi posse, a simplici eam obstructione satis bene distingui. Quas ob res addidit obstructioni attritum, quo se commode tueretur; & in-

(*x*) Aphorism. de cognosc. & cur. morb. §. 370. 371.

(*z*) Element. Physiolog. T. II. lib. VI. sect. 2. §. 15. edit. Ven. p. 176.

(*z**) Del cuore T. II. nel supplem. c. VIII. p. 342. e segg.

(*y*) Institut. Patholog. cap. IX. n. 112.

(*yy*) Institut. medic. vol. 2. §. 512. & seq.

& inflammationem dixit esse *cruoris rubri arteriosi in minimis canalibus stagnantis attritum a motu reliqui cruoris moti, & per febrim fortius acti.*

XXI. Verum non animadvertit perspicacissimus alioquin naturæ scrutator, minimas arterias rubras, quas perfecte ubique conicas, & convergentes assumpsit, tales nequaquam esse; cum magna ex parte cylindricæ anatomicis examinibus inventæ sint, nec idcirco in earum finibus ob angustiorem diametrum globulos sanguineos, ubi semel in eos penetraverint, substituros, inhæsurosque esse, uti falso sibi persuaserat. Neque aperte significavit, aut significare potuit, qua ratione *attritus* in stagnante sanguine fieret a *motu reliqui cruoris*, cum nullam indicet caussam, qua cruor a tergo impellatur in vas obstructum, neque ad id satis valeat cordis impellens vis, ut capta in vivis animalibus experimenta ostendunt; neque ipsa febris, quam in auxilium hic vocat, supplementum ullum suppeditare possit, quia sæpe ipsa ab inflammatione abesse visa est. Hæc tamen Boerhaaviana inflammationis illustratio, quam fuso in *aphorismis de cognoscendis, & curandis morbis* persecutus est (*a*), ita plerisque sui temporis Medicis placuit, ut non alia in publicis scholis majori cum plausu excepta, & multos annos exculta fuerit.

XXII. At primus, qui contra eam caput extulerit, fuit Jo. GORTERIUS, BOERHAAVII ipsius olim auditor, fama deinde excellentis medici clarus, & multorum voluminum scriptor illustris. Is phænomena inflammationis diligentius excu-

(*a*) § 372. usque ad §. 386.

cutiens, cognovit primum, pulsationem arteriarum, in quibus antea vel nulla, vel certe multo minor percipiebatur, sensibilem in inflammatione, majoremque reddi, idque, ut plane manifestum est, contingere non posse, nisi aucta arteriarum actione. *Hanc autem* (*b*) *pulsationem fieri non posse ex uno, alterove ramo arteriæ* obstructo, ostendere conatus est experimentis hydraulicis, *ex quibus*, inquit, *constat, liquorem fluentem per canalem ramosum a trunco per ramos, ut fit in arteriis ab obstructo uno ramo, vel orificio, quod non plus, quam centesimam partem liquoris transmittit, in reliquis ramis, vel orificiis velocitatem non ultra centesimam partem augere, atque non plus urgere in hoc orificium clausum, quam in reliqua latera omnium ramorum, & trunci; quæ exigua mutatio percipi non potest, ut fieret in minimæ partis inflammatæ obstructione. Imo experimentis anatomicis* demonstrari, *si comprimatur ramusculus minor arteriæ, sanguinem antea per apertum ramum fluentem, derivari per anastomoses, quæ inter minimas arterias sunt copiosissimæ*, compertumque esse, *ex obstructo, vel compresso ramo parvæ arteriæ partem non rubere vel tumere, sed sequi sanguinem suam viam per alias anastomoses.*

XXIII. Quapropter induci ipse non potuit, ut crederet *pulsationem*, & *inflammationem fieri ob obstructionem arteriarum*. Neque valde permotus est objectatione, quod *ligata arteria major pulset vehementius supra ligaturam*; nam *inflammationis obstructio*, ut recte respondet, constituitur in *arteriis*

(*b*) Chirurg. Repurgat. lib. III. cap. cap. 3. & compend. Med. Tract. 47.

riis minimis , non in truncis earum , in quibus experimentum habet quidem alium, quam in ramulis , eventum . In his enim , cum longiſſime a corde, ejuſque impulſu abſint , & multis anaſtomoſibus inter ſe communicent , ſanguis ſi obſtaculum oſtendat ; poſt leves quaſdam , ut ita dicam , oſcillationes refluit verſus truncum , & per alios ramos apertos , & liberos ſuum iter proſequitur , vaſculo in quo obſtructio eſt, tamquam pleno ; & ſolido derelicto . Contra in illis ob vehementem proximi cordis impulſum , copiamque majorem ſanguinis ab eo projecti ; quam in paucos , & laterales ramos divertere poſſit , neceſſe eſt ; ut *ligata arteria major pulſet vehementius ſupra ligaturam* , id quod nemo non facile largietur . Quo enim ſe recipiat , divergatque tanta ſanguinis copia magna vi projecta , in truncis majoribus locus eſt nullus . Calorem porro adurentem, qui inflammationem ſequitur, procul dubio evincere putat , *motum vitalem auctum* in peculiari loco, *eſſe inflammationis cauſſam*, *cum* contra *obſtructio ex ſua natura inferat frigus* . Nam *motus vitalis in nobis* videtur eſſe *naturalis caloris cauſſa* . Hinc a Præceptoris opinione deſciſcens inflammationis cujuſque *articularis ab interna cauſſa natæ proximam cauſſam* profitetur eſſe *motum vitalem validiorem in quodam ramo arteriæ* , *quo urgetur ſanguis ruber in arterias lymphaticas* , *ſanguiſque compingitur reliquus in lentorem* : generalem vero inflammationem , ſive febrem *inflammatoriam* , quæ *ardens* dici ſolet, exſuſcitari, cum non in uno ramo, ſed in univerſo arteriarum ſyſtemate fiat concitatior.

XXIV. Ex his igitur colligit , omnia ea, quæ ad motum majorem compellunt arterias , inflammationem pro majore , vel minore locorum ſpatio

tio cum *generalem*, tum *particularem* inferre posse; exemplisque adductis, quae apud ipsum legi merentur, rem illustrare voluit. Ergo ex GORTERII sententia inflammatio ea est sanguinis rubri in arterias lymphaticas, sive serosas violenta introductio, quam efficit motus vitalis alicujus arteriae, aut alicujus ejus rami validior, & concitatior. Per motum autem vitalem hic intelligit actionem illam tantummodo, quam, dum vivit animal, edunt vasa arteriosa alternatim se contrahendo, & dilatando, ut sanguinis circuitum, vitamque ipsam sustineant. Cum hoc *motu vitali validiore* GORTERII magnam habet affinitatem *auctus tonicus vasorum motus*, quem ad inflammationem efficiendam necessarium praedicant STAHLIANI (*c*), praeter notissimam illam animae vim, sive providentiam, qua volunt principium vitale, sive cordis actionem incitari, atque adeo sanguinis motum augeri, & in obstructos canales dirigi, exercerique.

XXV. At contra HOFFMANNUM, reliquosque omnes, qui, posita arteriolarum rubrarum obstructione, docent, celeriorem per vasa semiobstructa, aut coarctata, ac per reliqua aperta, & libera sanguinis motum evadere, atque in obstructos canales sanguinem a trunco decurrentem vehementius impingi; multo acrius, & confidentius invehitur SAUVAGESIUS (*d*), contendens mechanicis, hydraulicisque legibus omnino repugnare, celeritatem, aut moventes vires pro aucta

(*c*) STAHL. de inflam. Patholog. & JUNCKER Tab. XX.
(*d*) Differt. sur l'inflammation §. 43. 44. *&* Nosolog. method. class. III. N. 31. ad 101.

cta obstaculorum potestate intendi, ut vulgo credebatur. Etenim apud quosque hydraulicarum rerum peritissimos certissimum, inquit, theorema est, si media ramorum ex aliquo singulari tubo prodeuntium pars obstruatur, velocitatem, qua liquor in trunco excurrebat; dimidio minorem reddi, nisi vis impellens ita augeatur, ut quadrupla evadat; ac, si duæ tertiæ ramorum partes occludantur, vis eadem ad octuplum, aut nonuplum augeatur oportere, ut liquor ea celeritate, qua antea pollebat, omnino moveatur. Non ergo ex obstructione minimorum canalium celeritas in reliquis liberis, aut vis movens in truncis increscit, ut passim sibi finxerant non pauci medicorum mechanicis disciplinis non satis instituti. Neque quis objiciat, vasa obstructa *elastica* esse, ideoque quo magis distenduntur, eo validius se se restituere; nam tunicæ eorum, etiamsi vera, & perfecta *elastra* essent, & ejusmodi humorum infarctu distraherentur, urgerenturque, non tamen possent se se restituere, quandiu stagnans, aggestusque humor in easdem vim faceret. Quod si humor recederet, minusque urgeret; non tamen se se restituerent, nisi tantum, quantum fuissent distentæ; neque possent, quod summum est, contento liquori, nisi eam celeritatem impertire, quam ab eo accepissent. Id autem nequaquam sufficeret ad augendam celeritatem humorum fluentium, ut petebatur. Atqui in quavis graviore inflammatione sanguinis motum, celeritatemque (quando cum febre est) augeri, intendique, non modo ex una omnium observatione constat, verum etiam ultro fatetur ipsemet SAUVAGESIUS. Quare ut aliquam aucti hujusce motus caussam adducat, quoniam neque ab hydraulicis legibus neque ab elasticitate deri-

van-

vandus erat, ad animæ confugit poteſtatem, cujus voluntate, & juſſu cum STAHLIANIS putat, cor ad ſe ſe vehementius movendum impelli, ſicque aucto humorum motu eniti, ut oppoſita obſtacula ſuperentur, & tollantur.

XXVI. Hæc a SAUVAGESIO ſubtiliter diſputata quanquam vero proxima ſint, conſentiantque prorſus cum obſervationibus, quæ a cl. viris in vivis animalibus habitæ fuerunt; non tamen ejuſmodi nobis videntur, quæ cogere eum debuiſſent ad amplectendam STAHLIANORUM ſententiam de anima ſcilicet omnium, & præcipue cordis, motuum effectrice, quo commodius auctum ſanguinis ad partem inflammatam appulſum tueretur; Debuerant potius eum ad ſuſpicandum compellere, obſtructionem, cui inflammatio tribuebatur, commentitiam eſſe, utpote phænomenis inflammationis præſtandis ineptam, vel rectius interdum pro inflammationis effectu habendam, vel ſi quando cauſſæ proximæ loco eſſe poſſit, aliquid aliud obſtructioni adjungi; quod motum vitalem in ea parte, quæ obſtructione laborat, concitatiorem faciat. Hæc unice conſequi videbantur, recte cogitanti, neque opus ei erat ad STAHLII deflectere opinionem, quæ non ſolum apud cordatos viros jam eviluit, verum etiam vel uno HALLERI experimento (*), ut figmentum, & ſomnium exploditur facile.

XXVII.

* *Experimentum eſt hujusmodi. In Rana, cui caput amputatum, & medulla ſpinalis excisa ſit, ſi aorta vinculo intercipiatur, aut cor ipsum cum vaſis ligatum de pectore vellatur, perinde cor contra obſtaculum nititur, etiamſi anima conſilium, aut imperium tunc nullum supereſſe poſſit.* Vid HALLER. Elem. Phyſiolog. l IV. pag. 322. not. K. 323. not. t. Item T. 2. l. VI. sect. v. §. XIV.

XXVII. Sed posita etiam obstructione, ut caussa inflammationis, quamvis ex ea augmentum motus concipi non posset, non tamen isto animæ adjumento eguisset doctissimus SAUVAGESIUS, si præter *elasticitatem*, quam quidem per se augendo motui non satis valere noverat, vim illam vasis insitam, quam *vitalem* alii appellant, alii *organicam*, animalium potissimum propriam, quamque verisimillimum est ab *irritabilitate* fibrarum *Halleriana*, aut a nervorum *sensibilitate*, aut ab utrisque simul junctis proficisci, si inquam, hujusmodi illam vim, ut par erat, æstimasset. Nam hac aliqua in parte excitata, valentiusque agente, quod facile usuvenit, arteriæ crebrius, fortiusque alternatim subsilientes sanguinis motum ibidem intendunt, incitantque manifestissime, quin cordis actio ne hilum quidem increverit, aut increscat. Testantur id clinici, qui sine ulla motus cordis mutatione sæpissime in aliqua parte arteriarum micatus sic auctos repererunt, ut febrem topicam imitari viderentur: imo experientia edocti asseverant, varium in diversis corporis partibus esse posse sanguinis motum, atque adeo velocitatem, frequentiamque pulsus in morbis pro partium affectarum ratione (*a*) variari. Concitatior in primis arteriarum motus deprehendi solet nedum in partibus inflammatione correptis, verum in proximis etiam, in artubus arthritide, aut podagra, aut quovis alio doloris genere laborantibus, in capite hemicrania, aut

(*a*) BORDEUX Recherch. sur les pouls pag. 313. & seq. PECHILIN. observ. 2. L. 5. HOFFMANN. Medicin. systém. T. 1. p. 115. ALBERTIN. Comment. Acad. Bonon. T. 1. p. 387. &c.

aut cephalalgia affecto, in latere pleuritide excruciato, & sic porro. Id autem adeo certum est, ut in ipsis animalibus vivis sectioni anatomicæ subjectis cerni possit. In his enim Cl. HALLERUS (*b*) sæpe vidit sanguinem in aliqua parte lentissime fluere, imo etiam omnino subsistere, & conquiescere, dum in alia veloci cursu agebatur.

XXVIII. Demum non video, qua ratione excusari Cl. auctor possit, quod inconsulto, & temere nimis speraverit, per motum cordis auctum omnem difficultatem * sublatum iri. Hoc enim fieri potest, ut sanguis majori vi, & velocitate per universum quidem corpus projiciatur; non vero, ut peculiariter in obstructas arterias, quasi mente valeret, validius suam vim exerceat, nitaturque obstacula removere. Rationis lumine caret tum cordis, tum sanguinis motus. Obstant hydraulicæ leges, quas ne animæ quidem liceret pro arbitrio subvertere, aut immutare. Quid ubi nulla febris, id est, ut rectius loquar, nulla cordis, & arteriarum aucta velocitas, excepta parte inflammata, inflammationem consequitur, ut sæpe a Clinicis observatum? An tum anima cordis adauget motum? Num

(*b*) Second. Mémoir. sur le mouvement du sang, experienc. 90.

* STAHLIANORUM *de animæ in tuenda, restituendaque valetudine officio fictitia pene omnia sunt*. HEISTERUS *in* Differtat. de Medicin. Mechanic. præstantia *multa contra eos disputavit. Idem fecere alii bene multi. Contra vero* SAUVAGESIUM *extat Epistola* JOSEPHI ANTONII PUJATI *ad filium, qua illius de caussa inflammationis, & febrium sententia refellitur. Vid.* Raccolta d'Opuscoli del P. Calogerà *T.* 50.

Num forte oblita sui muneris est? Quæro tandem, cur anima eodem auxilii genere non utitur in ceteris vasorum, & viscerum obstructionibus? caussa eadem idemque finis nonne eamdem ab anima opem efflagitarent? At vereor, num inflammationi, sive vasorum obstructioni remedio semper esset auctus hujusmodi cordis, & sanguinis motus, ita ut eo solo præsidio vitæ incolumitati anima prospicere tentaret. Ego certe nollem, ut mihi sic anima semper prospiceret.

XXIX. Atque hæ sunt præcipuæ, celebrioresque Medicorum de inflammationis natura commentationes, a quibus reliquæ, si quæ aliæ memoratu dignæ existunt, profectæ esse videntur. Quapropter non est, cur in his singillatim referendis ad nauseam usque, fastidiumque progrediar. Missas quoque faciam nuperiorum quorumdam novissimas & singulares de eadem recogitationes, eorum in primis, qui ut novi aliquid proferant, ingenio nimium suo indulgentes, inflammationem in nescio qua oleosæ sanguinis partis, aut adipis ipsius * fermentatione, vel in tenuitate majori, quam soleat natura esse, concrescibilis, & fibrosæ sanguinis partis **, vel in majori ignei principii copia, vel in phlo-

---

* *Si quis cupiat scire, quæ adversus hujusmodi opinionem dici possunt, legat duo Opuscula, alterum* Anonymi *mihi amicissimi, quod extat in* Diario Medico PETRI ORTESCHI *Tom. VI. N. LXV. alterum* FRANCISCI PANCIATICHI *Medici Foroliviensis, ad me perscriptum, quod Forolivii anno* 1771. *prodiit hoc titulo:* Confutazione d'una lettera ec.

** HEVVSON, *quem sequutus est etiam* CALLISENIUS, *opinatur imminutam in inflammationibus esse* sanguinis concrescibilitatem. *Præcipuum argumentum, quo ambo hi utuntur,*

phlogisti evolutione, vel in diathesi inflammatoria locandam, ponendamque volunt; cum non minoribus implicatæ difficultatibus prope videantur. Ab earum autem examine temperandum maxime ducimus, ne doctissimis auctoribus, à quibus editæ, & propugnatæ sunt, bellum indicere credamur, & propterea, quid unaquæque valeat, tempori decernendum relinquimus.

XXX. Ceterum etsi pleræque istarum opinionum inter se quodammodo pugnare videantur, sibique propemodum adversentur: si quis tamen eas pacato, æquoque animo perpendere velit, comperiet facile, alias non exigua affinitate convenire; alias verbis magis, quam re ipsa discrepare; alias etiam, quæ primó intuitu minus fortasse probandæ videntur, non prorsus, aut certe non longissime a veri similitudine dissidere. Ex iis quoque, quæ ut a nobis in aliquarum expositione dicta sunt, aut anatome, & physiologia comperta habentur, expeditissimum erit cuicunque hisce disciplinis vel leviter imbuto dispicere, quid in qualibet offendatur, aut reprehendi, aut desiderari queat, quid approbari, & retineri debeat. Itaque relicta aliis lon-

---

tur, est crustæ inflammatoriæ, *qua sanguis missus contegi solet, tardior, & lentior, quam crassamenti rubri, coagulatio. Eam enim a* lympha *coagulabili* valde attenuata, *adeoque serius inspissanda formari ajunt. Quæ contra afferri possunt, infra, ubi de diathesi inflammatoria agemus, indicabuntur. Hic solum satis nobis est admonere, inflammationes plerasque sanguinis missione curari. Quis autem aliquid boni, ubi imminuta sit sanguinis concrescibilitas, sive cohærendi vis, a sanguinis missionibus sibi polliceatur?*

longiori hujuſmodi diſquiſitione, quod ſupereſt, quodque ab initio recepi, potius ipſe perſolvam, ea inflammationis propoſita explicatione, quam magis ratione, & naturæ legibus conſentaneam exiſtimavero.

XXXI. Convenit plane inter omnes, partem inflammatione correptam, quando ea oculis patet, rubere præter morem, calere, intumeſcere, dolere, & pulſatione quadam intus pertundi. Hinc evidentiſſime colligere eſt, ſanguinem late ſumptum in illam uberius, vehementiuſque influere, quemadmodum jam ab HIPPOCRATE primum, ejuſque diſcipulis (§. VI.), deinde a GALENO, ejuſque aſſeclis (§. VIII.) bene multis & cognitum eſt, & traditum. At, ſi quantum per arterias adfertur, tantum per venas reveheretur; tum veri ſimillimum crederem, nullam profecto inflammationem fore. Nam copioſiorem, vehementioremque ſanguinis in omnes corporis partes projectionem, quæ in quacunque febre acutiore fit, nulla neceſſario ſingularis alicujus partis inflammatio conſequitur, quamdiu videlicet a venis tantumdem recipitur, quantum advehitur ab arteriis. Ergo ut pars aliqua inflammetur, tumeat, caleat, doleatque, alterutrum ſequi neceſſe eſt, nempe vel ſanguinem ab arteriis advectum non totum in venas recipi, quod pluribus ex cauſſis accidere poteſt, vel ita in eam impelli, ut orificia vaſorum lateralium, vel meatus, quos poros inorganicos vocant, urgeat, dilatet, & ſibi in aliena loca viam faciat. Utroque autem modo ſanguis influens, vaſa minima mirifice replet, diſtenditque, imo quæ ſingulos rubros globulos admittere ſolita eſſe creduntur, jam plures ſimul recipiunt, ampliantur, & rubore, qui antea inconſpicuus erat, quodam inſigniori ſe ſe oculis objiciunt, & patefaciunt.

Neque

Neque infrequens ſane eſt, ſanguinem ex hujuſmodi vaſculis rubris unum alioquin globulum ferentibus per exhalantes canaliculos æque, ac per reſeratos tunicarum inorganicos poros in proxima telæ celluloſæ ſpatiola adigi, & depluere *, quod GALENUS olim (§. VIII. not. f.), hodieque cum multis aliis HALLERUS (c) cadaverum ſectionibus innixus, luculenter docuerunt: nec fortaſſe a natura alienum omnino eſt; eum in *ſeroſas arterias*, ſi quæ tamen ſunt, quæ ab arteriolis globulum unum ferentibus, ideoque non rubentibus differant, intrudi, ibi hærere, accumulari, & proxima quæque loca premere, ſicuti HOFFMANNO (§. XVII.) & GORTERIO (§. XXIII.) viſum eſt.

XXXII. A dilatatis, repletiſque minimis vaſculis, atque ab effuſo interdum in aliena loca ſanguine ut facile rubor, tenſio, & tumor partis proficiſ-

---

* *Cellulosum textum oppletum, dilatatumque in inflammatis partibus oſtendunt ipsæ cadaverum sectiones. Id etiam confirmatur attenta observatione membranarum, quæ magnam aliquam inflammationem passæ sunt; nam hæ plerumque multo craſſiores, duriores, plenioresque, quam naturalis earum conſtitutio ferat, remanent, dilatatis nimirum, turgentibusque adhuc cellularis telæ loculis. Quando autem sanguinem dico in cellulosa spatia effundi, non ejus rubram tantum partem intelligo, sed reliquas etiam ejus partes, ex quibus ipse coalescit, serum nempe, & lympham. Imo probabile omnino eſt, interdum tenuem ejus partem, quam fibrosam, aut concrescibilem vocant, ni solam, potiſſimam certe emitti, atque exsudare. Id comprobare videntur concretiones illæ albidæ, aut ex albo flavescentes, quæ membranarum inſtar inveniri solent circa viſcera inflammationem passa. Ad rem faciunt, quæ habet cel.* PALLUCIUS *in* Arte nuova ec. pag. 94. 95.

(*c*) Opusc. Pathol. Observ. XIV.

ficiſcitur, ſic a velociori, uberiorique ſanguinis appulſu major arteriarum pulſatio, quam ex conſuetudine, dependet. Quod ad calorem, ardoremque ſpectat, qui inflammationem comitatur, ſcio equidem, quoniam Phyſiologi ejus cauſſam in corpore animali nondum bene ſe noſſe fatentur, difficilis eum eſſe explicationis *. Non tamen valde abeſſe a vero videretur qui dixerit, a ſanguinis rubri copia, accumulatione, & motu aucto, aut a partium ejus, vaſorum continentium mutua, intimaque colliſione, ſive attritu, aut ab ignei principii, aut, ſi mavis, phlogiſti evolutione, & motu, quod eodem ferme recidit, eum excitari **. Dum vero

* *Vid.* HAEN. rat. med. P. 2. c. 10. p. 122. & P. 3. cap. 3. p. 129. *ubi extant multa, quæ animadverſione digniſſima videntur.*

** QUESNÆUS *ſtatum naturalem ignei elementi in frigore ponendum arbitrabatur, neque illud calere per se ipsum, niſi quibusdam cauſſis in motum calorificum ageretur. Revera sola ejus præsentia, aut copia non ciet calorem, ut Phyſicis jam notum eſt. Duplicem præterea in corpore humano calorem agnoscebat*, naturalem *nempe*, *&* *calorem ex* acrimonia, *ſive ad sensum. Ille ab igneo elemento in motum calorificum acto, hic ab acribus rebus in nos agentibus, & sensum caloris excitantibus gigni videtur.* Traité des fievr. T. 1. chap. 3. art. 1. §. IV. V. pag. 112. *Similem caloris humani diſtinctionem habet etiam* GORTERIUS, *& ni fallor, satis recte. Notatu quoque dignum eſt, interdum magnum calorem motui aucto circulationis succedere; interdum ingentem calorem cum moderato arteriarum micatu conjungi. Non ergo in ratione directa motus, saltem progreſſivi, increscit calor, sed corporis fortaſſe moti, & motus ipſius varietas differentiam facit. Eſt quoque caloris genus quoddam, quod Thermometro non deprehendi-*

vero hæc fiunt, nervea filamenta diſtrahantur, divellanturque, neceſſe eſt. Hinc dolor multiplex ***, punctioniſque, vel alius cujuſvis moleſtiæ ſenſus pro vario inflammationis genere, & gradu, pro varia humoris indole, loci natura, ſenſibilitatis ratione ſæpe diverſus exoritur. Dolor demum, ubi vehemens eſt, diuque trahitur, ſpaſmum excitat, qui vaſorum repletioni contra nitenti adjunctus cauſſam probabiliter continet pulſus duri, & vibrantis, quem crebro inflammationis comitem eſſe, medici norunt.

XXXIII. Ut vero copioſior, velociorque ſanguinis arterioſi fiat in aliquam partem influxus, nequaquam neceſſe eſt, quemadmodum ſupra demonſtravimus, cum SAUVAGESIO ad auctam cordis vim confugere, neque hæc, etiamſi augeretur, illico inflammationem efficeret. Nam, ſi hæc ſatis eſſet ad inflammationem excitandam, omnis ſimplex obſtructio, ſuperveniente undecunque febre, id eſt, aucto cordis, & arteriarum motu, ut plerumque in febre evenit, inflammationis naturam acquireret, & vera inflammatio evaderet, quod tamen generatim falſiſſimum eſt. Neque pariter ſatis eſt, per venas retardari ſanguinis reditum,

---

tur, sed sensui solum innotescit, quale illud eſt, quod ab acrimonia appellavimus. Hujusmodi sane eſt calor ille moleſtus quo excruciamur ob impeditam perspirationem, aut quem, ſimul ac in aerem phlogiſticatum ingredimur, sensu percipimus, dum interea thermometro vix ullum discrimen, inter hunc, & atmosphaericum invenitur.

*** *Dolor modo inflammationis effectus eſt, modo cauſſa. Heic, uti effectus, conſideratur; infra* (§. XXXV.) *uti cauſſa.*

tum, uti ETTMULLERI fuit opinio: nam id quidem congestionem, obstructionisque quoddam genus præstaret, non vero inflammationem. Hæc siquidem non tantum copiam, sed impetum influentis sanguinis videtur exposcere: qui impetus esse nequaquam potest, ubi venæ non satis celeriter depleantur. Retardato per venas reditu, quasi obex sanguini influenti opponitur, ideoque etiam in arteriis, quibuscum venæ communicant, remora aliqua nascatur, necesse est; nisi aliunde per arterias sanguinis cursus incitetur.

XXXIV. Quænam vero erit caussa, ex qua sanguinis cursus per arterias in aliquam partem uberius, velociusque advocetur? Si conjecturis uti hic licet, ex hydraulicis illud præmonendum censeo, fluida eo ferri copiosius, & facilius, quo minorem inveniunt *resistentiam*. Imminuitur autem resistendi vis in arteriis multis quidem de caussis, sed præcipue, si arteriarum lumina amplientur, aut citius solito, in dato temporis spatio, quem illæ continent, humorem emittunt, expelluntque. Sed scire convenit, non omnem earum dilatationem, aut celerem earumdem evacuationem, etsi multum sanguinis utraque alliciat, inflammationem efficere posse. Repleri enim vasa plus solito, sanguisque in iis congeri potest, unde locus rubeat, atque intumescat, quin tamen dolor, & calor, atque alia inflammationis phænomena accedant. Id in rubore chronico oculorum ab *adnata* vasorum laxitate orto, aut ab ophthalmia graviore relicto manifestum est; in quo vasa certe majori sanguinis copia admissa turgent, rubentque; at nullus sive dolor, sive calor cum ejusmodi vitio conjungitur. Replentur quoque largiori sanguinis unda vasa cutanea per cucurbitulas, balneum, fomentum, calorem, solis radios, ita ut cutis intensissime

ſiſſime rubeat, & tumeat, imo quandoque etiam nigricet; nec tamen inflammatio hæc eſt. Rubet quoque fricata paullo aſperius cutis, fricatione nimirum accelerato ſanguinis curſu, imminutaque ad eum, qui influxurus eſt; reſiſtentia, quin ipſa inflammetur. Requiritur ergo quidpiam aliud præter uberiorem ſanguinis in vaſa influxum, & coacervationem, ut inflammationis ſymptomata oriantur.

XXXV. Id ipſum animadverterat ETTMULLERUS (§. XII. XIII.) cum ſanguinem eo impetu in partem aliquam irruere vellet, qui dolorem, & calorem inferat; hoc eſt, qui ab irritatione quadam aut excitaretur, aut irritatione ipſe faceret, ſi congeſtio inflammationis nomen promeritura eſſet. Opinioni ejus ſuffragatur experientia: Rubet, & calet, uti ſupra dictum eſt, perfricata cutis, nec tamen adhuc inflammatio eam tenet. At, ſi fricatio rudius, diutiuſque producatur, jam dolet etiam, & tumet, & vere tum inflammatur. Si ſabuli granulum, aut quodcunque corpuſculum, quod irritare poſſit, intra oculum, & palpebras ſe ſe intruſerit, paullo poſt oculus dolet, rubet, illacrymat, calet, demum tumet; & inflammatur. Educto ſtimulo dolorifico, univerſa ceſſat inflammatio. Puncto, vel quacunque alia ratione laceſſito nervulo, mox dolor, rubor, calor, tumor partis affectæ ſe exſerunt; hoc eſt, inflammatio ſe prodit. Exemplum habes in ſpina illa Ettmulleriana digito infixa, aut in paronychiis acus punctionem ſubſequentibus. Idem accidit ex acri quolibet cuti applicito, ibique diu deten-

* *Duplex dolor in inflammationibus eſt, alius uti ejus effectus, quod ſupra (XXXI. adnotavi) alius uti cauſſa. De hoc poſteriore hic ſermo eſt.*

tento, rubor enim, calor, dolorque illic consequitur. Ergo stimulo, irritamento, vellicatione opus est præter sanguinis uberiorem influxum, ut inflammatio fiat.

XXXVI. Revera corpus animatum, & vivens ita a Natura confictum, constructumque est, ut, si alicubi quodpiam stimuli genus applicetur, eo statim uberior, citatiorque sanguis irruat, & confertim accumulatus nervos tendat, sensibilitatem augeat, & calorem, ruborem, dolorem, tumoremque pariat. Ideo adeo certum, constansque est, ut neminem latere queat. Illud potius obscurum, ignotumque hactenus est, qua nempe ratione tam varia, & mira præstet. Quidenim nervorum, aut fibrarum, quibus vasa instruuntur, actione excitata stimulum agere dixerunt; hi profecto, ut ego judico, nihil, quod quæstioni faciat satis, dixerunt. Restat adhuc sepulta, atque obvoluta tenebris arcana vis stimuli. WINTERLIUS (*d*) aliquanto longius progredi tentavit, conquisitisque undique rationum momentis non paucis suadere allaboravit, arterias, irritatis per stimulum aliquem nerveis surculis, qui ad eas feruntur, aut in earum tunicis perreptant, laxari, dilatarique sic, ut sanguis in eas minus resistentes copiose, & velociter confluat. WINTERLII opinioni quanquam pene singulari, & non satis firmis argumentis comprobatæ adhæsit nuper CALLISENIUS (*e*), nec doctrinæ in-

so-

(*d*) Differt. de Inflammatione. Winterlianam hypothesim nervose confutavit RICKERUS in peculiari dissertatione pro *Boerhaaviana doctrina*; quanquam non pari robore suam caussam tueatur. Dissertatio exstat *in Fasciculo IV. opuscul.*, *& dissertat. &c.* FRANCISCI XAVER. DE WASSERBERG, p. 212.

(*e*) Instit. Chirur. Modern, §. 197.

ſolentia, nec aliorum prope omnium Phyſiologorum reprehenſione deterritus. *

XXXVII. At qui *irritabilitatem Hallerianam* ſequuntur, cum fibras irritatione vellicatas contrahi noverit, adduci haud poſſunt, ut credant, ſtimulo arterias dilatari. Sunt enimvero arteriæ ſaltem majores fibris ubique muſcularibus præditæ, atque idcirco irritabilibus, nihilque vetat, quo minus per analogiam etiam in minimis eæ ponantur. Siquidem conſtat ex obſervationibus SENACII (*f*), HALLERI (*g*), aliorumque (*h*) arterias etiam minimas irritabilitate donari, atque ad ſtimuli vim contractiles eſſe, uti cor. Natura vero irritabilitatem ea lege cordi, arteriiſque inſeruiſſe vi-

* *Hactenus fibra muscularis per irritationem contrahi visa eſt. Contrarium in arteriis fieri, nondum demonſtratum vere ab ullo eſt.*

(*f*) Trattato della ſtruttura del cuore T. 3. lib. 3. cap. 2. p. 240. & seq. ediz. di Brescia.

(*g*) Element. Phyſiolog. T. I. l. 2. Sect. I. §. 13.

(*h*) Vid. BALDINGER Diſſ. de arteriar. & venar. vi irritabili 1776. In arteria aorta abdominali, in cruralibus, in venæ cavæ caudice summam irritabilitatem deprehendit VICQ D'AZYR, *Mem. de la Soc. Roy. de Méd. Vol. I. p.* 343. Simila jam multo prius expertus eſt Medicus Romanus non inceleber, MAXIMUS. Id vero confirmatum eſt a Cll. VIRIS PETRO MOSCATI (*Oſſervaz. ed Esperienz. sul sangue fluido, e rappreso, sopra l'azione delle Arter. ec. Mil.* 1783.), & BASSIANO CARMINATI (*Risultati d'esperienze, ed Oſſervaz. su i vaſi sanguigni, e sul sangue ec. Pavia* 1783.) experimentis nuperrime editis, quibus evidentiſſime demonſtratur, arterias propria inſitaque vi ſubſilire, ideoque irritabilitate præditas eſſe.

videtur, ut ſtimulo accedente contraherentur quidem, ſed paullo poſt laxarentur, ſive quod idem eſt, ſyſtole, & diaſtole ſibi alternatim ſuccederent. Id fere perpetuum eſt in iis partibus, quæ vitalibus functionibus inſerviunt, nec voluntatis imperio ſubjiciuntur. Cor igitur irritatum, ſive ceſſet, ſive perſtet irritatio, huic naturæ legi obtemperare cogitur, nec minus eidem obtemperant arteriæ perpetua ſyſtoles, & diaſtoles alternatione *. At aliud ſciri oportet, celerius, validius, & crebrius tam cor, quam arterias alterne contrahi, quo vividius ſtimuli vis agit, aut major eſt in utriſque irritabilitas.

XXXVIII. Itaque liceat animo concipere arterias aliquas minores inſolito, & peculiari quodam ſtimulo affectas; ſive ſtimulus iſte proxime earum fibras muſculares, ſive nervos tantum, qui ad eas pertinent, ſive utraſque partes **, (nam haud fa-

---

* *Similem* antagonismum *in œniversa fere œconomia animali observat Cl.* METZEGERUS. *Vid. ejus Adversar. Medic. Num.* III. *P.* I. De Antagonismo naturæ solenni Diatribe. *Nec de altera hac* contractionis, *&* relaxationis *successione dubitare licet, tum etiam, cum ſtimulus nondum ceſſaverit. Exemplo id patet luculentiſſimo ſternutamenti. Quamdiu vis irritans pituitariæ membranæ inhæret, dilatatur quam maxime thorax, fitque ampliſſima inspiratio: mox vero laxatis musculis intercoſtalibus, & diaphragmate, subita, & vehemens subsequitur thoracis depreſſio, atque expiratio. Hæ ſibi mutuo valide, & celeriter succedunt, quamdiu pituitaria membrana irritari pergit. Alia hujusce rei exempla videri poſſunt apud Cl.* DE LA ROCHE, Analys. des fonctions du Syſteme nerveux Tom. I. p. 261. 262. 263.

** *Cl.* SENNACIUS (du cœur T. 2. p. 169.) *tantum virium*

facile id definiri poteſt) afficiat ; neceſſario ſequitur, ut illæ validius, velociuſque contrahantur, & laxentur; atque ideo citius ſolito, & frequentius dato tempore depleantur. Si vero citius ſolito deplentur, & vacuefiunt, minus etiam reſiſtentiæ influxuro ſanguini opponant, neceſſe eſt. Ergo copioſior, celeriorque in eas erit, quam in reliquas partes, ſanguinis influxus. Ergo ſtimuli ope planum, expeditumque illud conficitur, quod in inflammatione explicatu videbatur difficillimum.

XXXIX. Hic porro ſtimulus ſi peculiarem partem, nec valde cum aliis conſentientem irritet, nec ipſe vehemens ſit, nec diu perſeveret, eam quidem inflammat, non tamen febrim movet. Rarum enim non eſt, inflammationem ſine febri (*i*) exiſtere. At ubi ſtimulus, ſive irritans principium, partes exquiſito ſenſu præditas, facileque conſentientes diu, aut vehementer exagitat, facile

---

virium nervis tribuit, ut ab horum actione maximam partem arteriarum motum pendere persuasum ſibi habeat. Neque *prorsus id negat* HALLERUS (Element. Phyſiolog. T. 2. pag. 206. 202. 252. & oper. min. T. 1. p. 223. & alibi), *eamdemque ſuſtinuit sententiam* MORGAGNIUS (de sed. & caus. morb. Epiſt. 24. n. 20. & 23.) *Oſtendunt hujusmodi nervorum vim pulsus languidiores, aut deficientes in membris paralyticis, & gangræna inferiorum artuum a læsa spinali medulla &c. His addi debet* TISSOTIUS, Trattato dei Nervi Tom. I. Par. 2. Artic. 6. §. 266. e segg. *Neque dissentire ab iis videtur* COMPARETUS, *qu.* (Occurs. medic. &c. §. III. num. 48. & seqq.) *nervos quamplurimos non modo arteriis circumdari, verum etiam cum earum fibris complicari, & commisceri intime vidit.*

(*i*) *Vid.* VANS-WIETEN §. 371. in Boerhaav.

cile ad alias quoque cum proximas, tum dissitas nervorum consensione, quod verosimilius videtur, vel vasorum communicatione ita suam vim, quin e loco dimoveatur, producit, ut cor ipsum ad crebriores, validioresque contractiones sollicitetur, & febris oriatur frequentissima inflammationis aut comes, aut pedissequa. Interdum tamen istiusmodi stimulus non tantum parti alicui peculiari insidet, verum etiam cum universo sanguine communicatus, aut per totum pene corpus diffusus omnia vasa, & cor præsertim afficit. Tunc, licet inflammationis locus neque sensu exquisitiori polleat, neque admodum acriter irritetur, ut consensione partium febrim accersere per se queat, cum febri tamen conjungitur: sed tum febris non ab ipsa inflammatione particulari, ejusve effectu oritur. Nam ea a diffusiori inflammationis fomite, aut a plurium caussarum, quæ ex se febri excitandæ valent, conjunctione excitari videtur, aut etiam aliunde genita inflammationem ipsam antecedit, & comitatur; imo, inflammatione ipsa particulari etsi discussa, omnino non desinit. Verum tunc inflammatio nec sola & pura, nec primaria, nec particularis fortasse, aut certe non simplex erit, de qua hic potissimum verba fiunt.

XL. Nec absurdum crediderim, aucto totius sanguinis motu sedem, in qua inflammatio, sive vehementior, uberiorque humorum appulsus est, aliquomodo fortius impeti, urgerique, atque hinc aliquod doloris, ruboris, tumoris, calorisque in ea fieri incrementum; quin imo ita excruciari, & tendi, ut demum spasmus eam occupet, alternosque arteriolarum micatus, quos naturæ legibus respondere supra posuimus, pertinax tonica contractio sine relaxatione excipiat. Cumque velocior

san-

ſanguinis circuitus attritum augeat, tenuiſſima diſſipet, ſecretionibus minime faveat, crebrum quatiat, pulmones prægravet; nil mirum erit, ſi calor inde ingens; cutis, linguæ, & faucium ſiccitas; ſitis; urina rubra, & pauca; conſuetarum excretionum omnium inopia; ſanguinis lentor, majorque ejus ad cohærendum proclivitas; cephalalgia; pervigilium; mentis emotio; anxietas; reſpiratio anheloſa, aliaque motus aucti ſymptomata cito * ſuperveniunt.

XLI. Stimulo igitur, uti expoſui, inflammatio excitatur. At multa ſunt ſtimulorum genera, quorum tamen quædam dumtaxat eidem gignendæ idonea eſſe videntur; neque hæc cuncta ad acrium, & cauſticorum ordinem pertinent, neque omnia, quæ acria vere ſunt, ad id apta inveniuntur. Nam quædam acritatis expertia ferme reputantur, dum tamen aliquibus noſtri corporis partibus admota ſtimulorum effecta præſtant. Hujus generis ſunt aer atmoſphæricus, aqua tepens, ſanguis ipſe, & fortaſſe ſuccus nerveus; ſi magnis viris credimus; quæ nullum quidem moleſtiæ ſenſum reliquis partibus inferunt, ſed cordis irritabilitatem ita percellunt, ut, quando etiam torpeſceret, illico ipſa reviviſcat. Quædam alia manifeſtam acri-

---

* *Specimen hujusce pathologiæ jam anno* 1771. *die* 4. *Quinctilis publice propugnavit* GENESIUS ROSSI, *tunc auditor meus, ut conſtat ex opuſculo, qui ita inſcribitur:* Disputatio Academica ex Clinice de præcipuarum partium inflammationibus habita a GENESIO ROSSI Mediolanenſi in Aula majore Almi Collegii Ghisleriorum &c. Præſide Jo. BAPTISTA BURSERIO Clinices &c. P. Profeſſore, data cuilibet oppugnandi facultate. Ticini Regii ex Typographia Hered. Ghidini Impress. Curiæ Arch. Episc.

acritatem præ ſe gerunt, & quandoque tantam, ut exurere videantur. Hæc tamen arteriarum, aut cordis, aut cujuſque fibræ muſcularis irritabilem vim deſtruunt potius, atque extinguunt; quam excitant: talia autem ſunt Acidum Vitriolicum, Nitroſum, Butyrum antimonii, Lapis infernalis *, aliaque id genus. Quædam item, etſi acritate non careant, quibuſdam tamen partibus parcunt, dum alias irritant, & lædunt, Exemplum habemus in croco metallorum, & Cantharidibus. Ille oculis nullam ferme inferre vim dicitur, ſed ventriculi fibras ita pungit, atque extimulat, ut vomitum moveat; hæ contra ventriculo fere parcunt; renes vero & veſicam urinariam adeo laceſſunt, ut inflammationis phænomena in iis ſæpe enaſcantur. Hoc ipſum multa alia oſtendunt. In primis vero illud compertiſſimum eſt, a Tartaro emetico in venas infuſo ventriculum dumtaxat affici, vomitumque (*a*) cieri; ab extracto Pulſatillæ nigræ ore ſumpto oculos potiſſimum laceſſi, inflammarique (*b*), & demum tantam cum eiſdem oculis affinitatem habere Solanum furioſum, ſive *Belladonnam*, ut ejus dilutum, & pulvis intrinſecus datus iridem ita corruget, ut penitus eam obliterare videatur (*c*).

XLII. Hinc ſingula ſtimulorum genera, a quibus

---

* *Acerrima hæc, & cauſtica spasmum fortaſſe primo tonicum fibris inducere, mox easdem adurere, & deſtruere etiam videntur.*

(*a*) Lorry *Mémoir. de la Soc. Roy. de Médecin. nigricant. Vindob.* 1771., & Spalovvski, *Diſſert. De Cicut. &c. p.* 20. (*c*) Tissot, *De' nervi, e loro malatt.* Tom. I. p. 2. artic. 6. p. 31. ed. Venet.

bus inflammatio procreari potest, definire arduum sane est; cum certis ex observationibus cuncta non innotuerint. Itaque non nulla tantum attingam, de quibus fere convenit inter Clinicos. A LANCISIO & GORTERIO arteriæ intus muco quodam mitissimo obliniri creduntur, ne præterfluens sanguis eas lædat. Si is vere existat (quod alii negant) acrimoniamque contraxerit, atque alicubi vasorum tunicis adhærescat, irritationemque faciat, eo certe in loco irritabilitas concitabitur, atque idcirco arteriæ ibidem validius, velociusque micabunt. Is pariter si alicubi deficiat sic, ut arteriarum interior facies nuda sit, & irritabilior, sensibiliorque evadat, sanguis præterlabens stimuli vice ibi fungetur, atque adeo motum earum systalticum intendet, accelerabitque. Hoc ipsum præstabitur a quocunque alio humore qui proxime arterias, aut nervos ad eas quocunque modo spectantes, aut cum eisdem communicantes pungere, aut vellicare prava sua qualitate possit. Huc pertinent acritates sanguinis variæ tam spontaneæ, quam adventitiæ; phlogisti copia, aut subita ejus alicubi evolutio; impedita ejus dissipatio; aura frigorifera admissa; acre epidemicum inspiratum, & fortasse *diathesis* ipsius sanguinis, ut dicitur, *inflammatoria*, undecunque ea sit.

XLIII. Ac, quoniam de diathesi inflammatoria sanguinis sermo incidit, non erit ab instituto nostro alienum in ejus naturæ investigatione aliquantisper versari. Quando igitur sanguis e vena eductus in densam, tenacemque massam cogitur, & quadam veluti cuticula alba, dura, compacta tegitur, protinus nedum medici, verum etiam adstantes omnes, eo quod plerumque in inflammationibus apparet, clamitant, sanguinem inflam-

matoria diathesi peccare; habentque plerique pro certo, quemadmodum sæpe egomet ipse audivi, sanguinem ita crassum, densum, & cohærentem in vasis esse, dum adhuc calens in circuitum agitur, ut in minimis arteriolis rubris, quas perfecte conicas, sive convergentes putant, hærere, & consistere cogatur; quod a vero plurimum abesse videtur. Nam etsi sanguis, postquam refrixerit, crassus, tenax, coactusque spectetur, tamen ridiculum hercle foret, si quis cogitaret, talem etiam exsistere intra vasa, dum vitali motu pellitur, decurrit, calet, & fluit. Deinde certum omnino est, non semper, ubi inflammatio est, in sanguine detracto hujusmodi corium, sive coagulum (*a*) offendi; neque, ubi diathesis ista in sanguine se prodit, semper inflammatio cum ea copulatur. Sæpe in sanis, & bene valentibus, sæpe in arthriticis, scorbuticis, aut lue venerea infectis, in intermittentibus febribus, in colico dolore, in rheumatismo, in podagra, in febre maligna, in hydrophobia, in fœminis chloroticis, aut utero gerentibus hujusmodi diathesis deprehenditur (*b*), quin ulla inflammatione laborent (*).

Cum

(*a*) Haen. Rat. medend. P. I. cap. VI. p. 74. n. 6. Boer. Prax. med. T. I. p. 265. Svvieten T. III. p. 169. T. I. p. 177. Pisoni spicileg. curat. p. 122. &c.

(*c*) *Vid.* Haller. Physiol. Tom. 2. lib. V. sect. 3. pag. mih. 87. In sanis hominibus inflammatoriam sanguinis diathesim invenit etiam Ballonius *Epid. lib. 2. p. 235.*

(*) *Sanguis equorum, cum etiam optime valent, e vena detractus, simul ac refrixit, crustam hujusmodi, laridi similem exhibet. Eritne inflammationis, aut inflammatoriæ diatheseos indicium? Nequaquam; nam peculiaris, naturalisque*

Cum igitur cuticula ista, seu crusta phlogistica ; firma, & tenax, qua sanguis interdum obducitur, modo cum inflammatione conjungatur, modo sine inflammatione ulla inveniatur, vere diathesis inflammatoria sanguinis nec dici, nec haberi potest, nisi alia phænomena, inflammationis magis propria una concurrerint.

XLIV. Itaque ad omnem avertendum errorem sapientiores Clinici considerare solent duo genera lentoris in ipso sanguine frigefacto ; alterum videlicet *calidum*, sive *inflammatorium* ; alterum *frigidum*, ut vocant, sive *spontaneum*, sive *mucosum*. Illud ab aucta, validaque solidarum partium actione, hoc ab imminuta, & languente pendere existimant. In illo sanguis valde firmus, tenax, divisioni resistens, & fortasse magis phlogisto scatens, ideoque acer etiam, atque irritans ; in hoc potius laxus, viscidus, iners, mucosus, plerumque acritatis præsertim *calidæ*, sive igneæ expers esse perhibetur. Quamquam non dissimulandum est, in hoc quoque genere interdum crustam illam polypodem, & firmissimam, de qua supra disseruimus, observari, cui tamen quæ subest insula, sive crassamentum, plerumque parcior, mollior, laxior, & multo sero innatans esse consuevit. Rursus scire interest, prioris generis diathesim modo præcedere inflammationi, modo, imo plerumque, supervenire. Quando præcedit, acritatemque aliquam conjunctam habet, sic ut stimuli vice alicubi fungatur, pro caussa inflammationis, si qua

---

lisque est illius sanguinis crasis, & constitutio. Non tamen inficior, in equis etiam, quando aliqua inflammatione tenentur, crustam illam crassiorem, firmioremque reperiri.

qua eam ſubſequitur, haberi tum poterit: quando vero eidem ſuccedit, jam patet, tum ejuſdem effectum, non cauſſam eſſe. Quod clarius fiet exemplo. Digitus homini ſaniſſimo graviter contundatur. Mox ei vena ſecetur, ut quoad fieri poteſt, inflammationis metus antevertatur. Sanguis ſic primum eductus nec juſto denſior, nec juſto firmior, nec ullum vel leve cruſtæ inflammatoriæ indicium præbet. Sed intumeſcente nihilominus poſtea, & acriter dolente digito, inflammationemque ſubeunte, ſanguis iterum mittatur. Is tum in denſam, tenacem, firmamque maſſam concreſcit, & deſuper cruſta illa craſſa, fibroſa, dura, & corio ſimili obducitur. Idem omnino contingit in pleuritide, aut alia quacunque inflammatione repente oborta: nam ſanguis, qui primum, & mox, antequam morbus invaleſcat, detrahitur, vix, & ne vix quidem a naturali craſi deflectit; qui vero ſecundo, vel tertio * emittitur, diatheſim plerumque plogiſticam nactus eſt, cruſtamque illam corii inſtar oſtendit. En diatheſim inflammatoriam, inflammationis effectum, nequaquam cauſſam.

XLV. Quo autem modo ſanguis per inflammationem ſic permutetur, ambiguum plane, incertumque (*b*) adhuc eſt, quanquam in id magni, & per-

---

* *Hæc fere omnium Clinicorum obſervatio eſt. Sed Cl.* HAENIUS (Rat. med. P. I. cap. VI. p. 74.) *præ ceteris rem eamdem confirmat, inquiens:* Nonnunquam ſanguis initio febris acutæ, aut etiam topicæ inflammationis, miſſus cruſta caret: habetque eamdem aut in altera, aut in tertia, aut in quarta venæ ſectione. Imo, *addit*, in morbis maxime inflammatoriis in nullo ſanguine, quotieſcunque miſſo, aliquoties cruſta ulla eſt.

(*b*) HALLER (Elem. Phyſiolog. T. 2. l. 5. ſect. 3. p. 87. (Multa

& perdocti viri (*c*) diligentissime incubuerint. Qui serum sanguinis ab aucto per febrem calore condensari, & cogi cum QUESNÆO tradiderunt, ut inde crustam inflammatoriam deducerent, ignorasse prorsus videntur, nunquam in vivente corpore tantum caloris excitari posse, quantum ad serum coagulandum opus (*) est. Qui vero a vehe-

(Multa quidem, *inquit*, in hac crusta paradoxa sunt, quorum caussas nondum recte tenemus. HAENIUS, (Rat. medend. cap. 2. p. 21.) *expositis caussis*, *quæ* ejusmodi in nobis *materiam gignunt*, utinam, *inquit*, simul constaret, qua arcana lege dictæ caussæ hanc materiam producant! *Et* MICH. SARCON. (Istor. ragion. dell' Epid. sofferta in Napoli nel 1764. part. 2. p. 370. not. (1)) *fatetur*, *se in summa de crustæ inflammatoriæ genesi ignoratione versari*.

(*c*) *Vid.* HALLER l. c. p. 85. *ubi citantur quam plurimi*, *qui in id inquisiverunt*. *Nec ab eorum numero excludi volo* HEVVSONIUM *recentissimum scriptorem*, *cujus neque experimentis*, *neque argumentationibus quidquam permoveor*.

(*) *Calor*, *qui ad coagulandum serum requiritur*, *est grad.* 148. Thermom. Farhenheyt. HALLER *l. cit. pag.* 80.) *ad quem nunquam pervenit in febribus acutissimis*. *Vix enim in pleuritide ad grad.* 102. 104. *observante* CLEGORNIO *attingit*. *Cl.* XAVERIUS MANETTI, *cujus singulari amore*, *& amicitia jamdiu pro sua in me humanitate perfruor*, *in notis ad* Dissertat. SAUVAGESII *a se ann.* 1764. *editis p.* 79. *Reaumuriano usus Thermometro*, *hæc habet*: Il più alto calor febbrile, inclusive nelle febbri acutissime, non oltrepassando il grado quarantesimo del Termometro del Sig. Reaumur, e trovandosi ne' pleuritici la cotenna del sangue assai densa, benchè il calor loro febbrile non soglia passare il grado 31., manifestamente si conosce, che un tal effetto nel corpo umano non dipende dal solo diver-

so

hemente cordis actione plerumque illam nasci (*d*); aut a motu sanguinis aucto (*e*), aut a spasmis, aut convulsione (*f*), aliisve caussis vasorum contractionem inferentibus (*g*) gigni dicunt, caussas qui-

---

so grado di calore, ma che differenti altre cause e circostanze devono concorrere a cotesta produzione: Il calor delle febbri mantenendosi sempre tra i gradi 28. o 30. ed il grado 40. che è quello al quale arrivar possono le più acute, e veementi, sempre lo credo a portata di poter piuttosto produrre un effetto salutifero, rendendo il sangue più fluido ec. *Et infra* La nostra linfa fuori del corpo umano non si coagula che ad un grado di calore intorno ai gradi 56. ec.

(*d*) Haller l. c. p. 88. edit. Venet.

(*e*) Boerhaav. de cogn. & curand. morb. §. 100. & Instit. §. 820.

(*f*) Sarconi Istor. ragionat. dell' epidemia sofferta in Napoli ec. parr. 2. pag. 370. not. (1) *inquit*: una delle potenti cagioni della produzione *di detta* crosta gelatinosa, e della sua moltiplicazione è lo spasimo, e la convulsione.

(*g*) Hallerus *l. c. hasce caussas redigit ad vires vitæ, ad morbos, ad calorem vehementem, ad spiritus acidos, ad vini spiritum rectificatissimum, & ibi citat* Helvetium, Petitum, Quesnæum, & Senacium *in suæ sententiæ confirmationem*. Haenius *porro* (Rat. medend. p. 2. cap. 2. p. 19. & seq.) *materiam crustæ inflammatoriæ generari ait ex frigore calente corpore suscepto; ex motu nimio; ira; vinoso potu in plethoricis; acrimonia venerea; arthritica, rheumatica; miasmate varioloso, scarlatino, morbilloso; victu lauto; otio; vita molli; graviditate; & peculiari nativa sanguinis in quibusdam diathesi, aut ab ignoto aeris contagio. Ex his putat fluida condensari, solida costringi, & sic exprimi materiam glutinosam, & phlogisticam crustam constituentem.*

quidem indicant, post quas diathesim phlogisticam natam observarunt, non vero rationem explicant, qua illæ caussæ eam efficiant. Verum quomodocumque id fiat,) nam in hujusmodi quæstione nolo post tot acutissimos investigatores operam perdere) illud certum, firmumque est, ex sanguine recens e vena misso, & adhuc calente, si virgula ramosa agitetur, aut lagena aliqua inclusus concutiatur, parari telam quamdam fibrosam, albicantem, tenacem, crustæ phlogisticæ persimilem, quæ a RUYSCHIO, primo inventore, nomen habet. Ergo in ipso sanguine naturaliter constituto inest materia quædam ad cohærendum prona, a globulis rubris distincta, fibras, & laminas præbens, ad concrescendum paratissima, atque idcirco *fibrosa*, & *concrescibilis* a plerisque nuncupata. Hinc verisimillimum videtur, in hac sanguinis parte fibrosa, & concrescibili naturalem modum excedente, & majore cruoris proprie dicti quantitate, auctoque globulorum rubrorum mutuo contactu (*b*) inflammatoriam ejus diathesim contineri; indeque fieri, ut sanguis ad concrescendum firmiusque cohærendum, ubi quies accesserit, igneumque principium multum avolarit, proclivior reddatur; non vero eamdem consistere, ut vulgo putatum est, in ipsius sanguinis coagulatione, aut concretione, quæ intra vasa, dum calet ipse, & movetur, nulla esse potest. Hæc siqui-

(*b*) *Nobis quodammodo assentitur etiam celeberrimus* SVVIETENIUS (in Boerhaav. Comment. Tom. I. §. 75. p. 88.) *ubi inquit*: naturaliter ... inest sanguini in concretionem proclivitas: quæ in morbis acutis inflammatoriis augetur.

ſiquidem aucta partis fibroſæ, & concreſcribilis copia non modo in ſanguine extracto, uti dictum eſt, ſe prodit, verum etiam in viſceribus ipſis inflammatione occupatis; cum in cadaveribus jam frigefactis glutinoſa, alba, aut flava pellicula obducta inveniantur, parte nimirum fibroſa; & concreſcibili; quæ in vivo animali adeo fluida eſt, ut per exhalantia vaſa, & per ipſa membranarum interſtitia extillet, effluatque, coacervata, atque in denſam membranam frigore compacta, & concreta. Neque fortaſſe a vero longe aberit qui diatheſim inflammatoriam hujuſmodi non ſolum in exceſſu glutinoſæ, & concreſcibilis partis, & majori copia cruoris, & ipſius ad cohærendum proclivitate reponeret; verum etiam hiſce adjungeret facilem, & promptam albidi, & coagulabilis illius humoris a craſſamento rubro receſſionem (*), quamquam hæc poſtrema conditio plerumque ab ejuſdem copia, atque exceſſu profluere videatur. Ceterum multa in cauſſa eſſe poſſunt, cur hæ duæ diverſæ partes ſegregentur & ſenſim ſecedant. Id comprobant quodammodo fluida compoſita, nempe ex variis diverſi generis liquoribus coaleſcentia, cujuſmodi reapſe eſt ſanguis. Iſta enim, ſi motum, caloremque, quibus in fluore ſervantur, amittant, non eodem tempore tota, atque univerſa concreſcunt, ſed pars quædam prius; quædam poſterius: Sic vini pars aquea citius a frigore afficitur, ſecedit, & cogitur, vinoſa vero, & mera tardius, & ſerius: Sic frigus rubram ſanguinis partem citius compingit, ſerius albidam, fibroſam, lymphaticam, ſive con-

(*) *In hanc opinionem inclinare videntur* HAEEJUS, *&* SARCOEJUS l. c.

concrescibilem dictam: quæ ideo sursum in sanguine ex tracto, aut quiescente effertur, superiora petit, fluitat diutius, donec & ipsa consistat, & consolidetur. Cur quid simile intra canales vel a frigore, vel a calore, vel a motu, vel a quiete, vel a quacunque alia caussa eidem non eveniat? Numquid intima mixtio duarum partium dissimilium aliqua ex caussa earum, quæ in nobis existunt, aut circumstant perverti possit, ut altera ab altera sejungatur?

XLVI. Nemo autem istam diathesim sanguinis inflammatoriam, quam exposui, cum ipsa inflammatione confundat. Supra enim (§. XLIII.) animadversum est, non in omni inflammatione, nec semper in eadem sanguinem e vena missum phlogisticum gluten præseferre, in primis sub inflammationis initium; dum nimirum nondum illud genitum est; vel dum rubra sanguinis pars, utpote ad concrescendum promptior, cum albida, & concrescibili intime permixta ante concrescit, quam hæc secedere, sursumque evehi possit. Atque id quidem elucet ex ipsomet sanguine, qui tunc in firmam, tenacemque insulam coactus, & seri fermè expers apparet. At morbo progrediente, spatioque per venæ sectiones sanguini facto, aut calore adaucto; rarescit cruor ita, ut ubi e vena missus fuerit, lentius coeat, interimque sinat concrescibilem, fibrosamque partem a se sejungi; quæ lege gravitatis specificæ superiora petat, ibi confluat, & demum coaguletur in crustam corio plus minus tenaci similem *. Non tamen universa, & tota hu-

jus-

(*) *Fibrosam hanc, albidamque sanguinis partem, ex*

qua

jusmodi concrescibilis materia sursum fertur, & ibi coadunatur, sed tanta ejus copia est, ut aliqua portio in sanguine remaneat, qua globuli ipsius irretiantur *, atque una stricte conferruminentur. Hacte-

---

qua crusta inflammatoria conflatur leviorem esse crassamento rubro, nemo unus negaverit. Ex eo autem, quod tardius cruore ipso concrescat, & specifice levior sit, complures hodie cum Hevvsonio *opinantur, diathesim inflammatoriam, quæ ex ea potissimum coalescit*, in lympha coagulabili valde attenuata, adeoque lentius inspissata (Calissen Instit. Chirurg. mod. §. CC.) *ponendam esse; experientiaque demonstrari, effectum veræ inflammationis esse* imminutam sanguinis concrescibilitatem. *Verum hoc cum dura, & firma sanguinis rubri e vena extracti compage, & concretione, cumque tenaciori crustæ phlogisticæ cohærentia, quam in inflammationibus veris ut plurimum videmus, vix conciliari potest. Nam si recta, ut efflagitant, esset eorum argumentatio, sequeretur etiam, ut oleum, quod vino, & aqua levius est, tenuitate vinum, & aquam superaret, lentiusque coagularetur. Quod nequaquam est. Si pariter difficilior concretio levitatis, & raritatis esset significatio, nihil profecto existeret argento vivo rarius, & levius, utpote quod difficillime cogitur, & concrescit; cum tamen post aurum, &* platinam *sit fossile omnium ponderosissimum. Quapropter major, vel minor ad concrescendum proclivitas non a majori, vel minori pondere, non a tenuitate, aut densitate, sed a majori vel minori mutua partium attractione videtur potius derivanda.*

* *Peto veniam abs* Turrio, & Hevvsonio, *si vetere utor nomine globulorum sanguinis. Quæ enim de eorumdem figura ab utroque dicta sunt, non ita certa nobis videntur, ut receptam jam doctrinam, nuperisque nostrorum iteratis observationibus confirmatam deseramus. Cl.* Caldanius, *cujus auctoritatem plurimi facio, hac super re a me sententiam ro-*

Hactenus de diathesi inflammatoria, quam dicunt sanguinis. Ab hac enim distinguendam esse puto diathesim inflammatoriam proprie, & generatim dictam; utpote quæ non ad fluidas tantum, sed ad solidas etiam partes extenditur. Itaque hæc, ut ego quidem arbitror, existere vere nequit, nisi statui illi sanguinis phlogistico solidarum etiam partium vis aucta, concitatiorque motus adjungatur. Sed jam ad inflammationem ipsam, a qua paullulum discessimus, revertamur.

XLVII. Exposita, quod supra pluribus verbis factum est, inflammationis natura, ejusque ratione, unusquisque perspiciet, quando minimorum va-

---

rogatus, respondit, repetitis periculis se comperisse aut globosam revera esse figuram rubrarum sanguinis moleculárum, aut, si talis nequaquam sit, nihil omnino microscopicis observationibus esse credendum. Quantum autem a vero aberrent microscopica experimenta, quantumque illudant optica hujusmodi imagines, jam cognoverat Clar. SENACIUS, *qui præterea docuit* (della strutt. del cuore T. 4. supp. all' Istor. del cuore c. VIII. §. VII. & VIII.) *quot modis figuram in globulis mutent microscopia, & speciatim modo foramen in medio, modo monticulum exhibeant, dum tamen nihil aliud quam opticas illusiones istas omnino fuisse, perspicue demonstravit. Nec a* CALDANII *sententia quidquam differt judicium Cl.* HALLERI, *qui in postremo etiam opere* de part. corpor. human. præcip. fabrica & function. *Tom.* 2. sanguis, *sic de hac re concludit*: Legi, & cum ea fide, quam claris viris (TURRIO, & HEVVSONIO) debemus. Neque tamen possum de mea sententia discedere, qui numerosissima ejusdem semper eventus experimenta fecerim, & consentientes viros peritissimos habeam FONTANAM, SPALLANZANUM, Cæsarem POZZI.

vasorum, quæ sanguinem, aut tenuiorem etiam humorem, ut passim putant, vehunt, obstructio, aut cruoris in cellulosum contextum stillicidium; aut effusio inflammationem facit; quando sit inflammationis effectus. Nam simplex obstructio nullo modo, ut jam ostensum fuit, inflammationi procreandæ par est. Alioquin viscera obstructa, ligaturæ fortes, thrombi in arteriis alicujus membri amputati, quoniam vasa obstruunt, inflammationis naturam, & effecta præ se ferrent. Ergo tum solum materia obstruens inflammationis caussa erit, cum propria acrimonia offendat, aut ex mora acrimoniam contrahat, ut stimuli instar agere queat. Si vero stimulus quicunque alius inflammationem pepererit, tunc quæ subsequetur vasorum obstructio, aut sanguinis effusio, & congestio effectus locum obtinebit. Sic quoque sanguis effusus in cellulosæ telæ spatiis ecchymosim tantummodo facit, sugillationem, vibices, maculas scorbuticas, & fortasse ipsas peticulas pejoris notæ. Quod si acritatem acquirat stagnando, inflammationem primum, deinde etiam suppurationem subire ipse poterit. Hinc facile conjicitur, quando lentor sanguinis, aut minuta canalium diametros inflammationi; quando obstructioni dumtaxat caussam præbeant. Stimuli præsentia primam, absentia alteram progignit.

XLVIII. Posita igitur uberioris, vehementiorisque sanguinis in aliquam partem influxus proxima caussa, nempe irritatione (§. XXXIV. XXXV. XXXVI.); reliquum est, ut remotæ etiam caussæ enumerentur, & primum quidem illæ, quæ inflammationi quodammodo viam parant, ideoque προηγουμεναι vocantur. Sunt autem temperamentum sanguineum, & biliosum, ætas juvenilis, & media; plethora; sanguis concrescibili, & fibrosa,

ut

ut ajunt, parte dives vi vitæ, & musculorum valide subactus, compressus, elaboratusque, partis aqueæ indigus; vel ad acritudinem vergens; vel acer jam factus; principio inflammabili onustus; acrimoniæ multiplices; solidarum partium robur, firmitas; elasticitas aucta; irritabilitas, aut sensibilitas ingens; itemque singularis alicujus partis debilitas, aut quæcunque alia ad congestionem aptitudo; victus lautus, opiparus; regio frigida, & sicca, aut ventis borealibus obnoxia. His addunt non nulli sanguinem nimis tenuem, minusque cohærentem; sed nisi ab acritate aliqua singulari talis sit, atque idcirco irritationem alicubi præstare possit; non video, quomodo sola tenuitate inflammationibus accommodatus, aptusque haberi queat.

XLIX. Secundo loco veniunt caussæ προκαταρκτικαὶ quæ nimirum occasionem morbo suppeditant. Inter has recensentur subitum frigus; * præsertim calori, aut subitus calor ingenti frigori succedens; potus frigidus æstuanti ingestus, aut frigida lavatio adhibita; motus, cursus, saltatio vehemens; liquorum fermentatorum. & rerum calefacientium, acriumque abusus; consuetæ evacuationes interceptæ; febris ardens; aeris quædam & tempestatum constitutiones, præsertim aquilonares; miasmata; venena, & medicamenta inconsulto, aut ultra modum sumpta; dolores paullo vehementius ex-

* *Frigore pars fibrosa, sive concrescibilis sanguinis pars cogi potest, & coacta hærere, & consistere, & præsertim cum frigore vasa stringuntur & arctantur. Mucosa etiam lymphæ pars frigore, & quiete cogitur, quæ in hoc tamen a priori illa discrepat, quod ipsa etiam calore multo minori condensetur, & concrescat.*

excruciantes, aut diutius protracti; ligaturæ dolorificæ; contusiones; fracturæ; luxationes; vulnera; punctiones; acria retenta; aut absorpta, aut applicita.

L. Propria vero inflammationis sedes videtur esse quæcunque pars, ad quam sanguinis rubri non desideratur appulsus. Arteriolæ igitur rubræ, & vascula his minora unum globulum dumtaxat ferentia, atque adeo pellucida, aut flaventia, quæ si laxentur, aut urgeantur vehementer, globulos plures recipere idonea fiant, & tota cellulosa tela qua latissime patet, in cujus intervalla per relaxata ostia, vasorumque poros sanguis effundi potest, inflammationi potissimum * subjiciuntur. Sed non de-

* *In vasis quoque serosum, lymphaticumque humorem ferentibus inflammationes fieri serosas, & lymphaticas vulgo dictas, quorumdam scriptorum opinio est. Sed falsa id nititur doctrina decrescentium serierum tum canalium, tum globulorum sanguineorum; neque ibi unquam inflammationis phœnomena exorientur, nisi vasa sanguinem vehentia simul afficiantur. Sed, inquies, vasa minima arteriosa esse non possunt inflammationis sedes, quia, ut ex* Hallero *habemus, non satis probatum est, minimas arteriolas motu systoles, & diastoles preditas esse. In his igitur vis stimuli locum habere nequit. Verum quando dicimus, a stimulo motum arteriarum incitari oportere, ut inflammatio oriatur, de iis intelligendum arteriis est, quæ systole, & diastole non carent; quanquam probabile est, minimas etiam arterias eo non carere, licet non satis perspicuo, quia in parte inflammata, quando stimulum patiuntur, eas moleste pulsare, nemo inficiabitur. Cl. etiam* Tissotius (dei nerv. T. I. Part. 2. artic. 6. §. 266.) *minimas arterias irritabiles esse, fibrisque muscularibus donari ostendit.*

desunt, qui venas quoque eidem morbo obnoxias prædicent: saltem secundo (*a*). Nec omnino absurdum istud ego crediderim, si venæ quoque irritabilitate sua, ut non nulli perhibent, non careant. Quod si ullibi quandoque eveniat, in vena portarum præcipue, quæ arteriæ fungitur munere, locum habere, credibile est. Argumenta autem, quæ ab hæmorrhoidibus tumentibus, inflammatis, atque in abscessum abeuntibus ducuntur a quibusdam, vix quidquam ad inflammationem venosam, de qua quæritur, comprobandam valent. Quis enim non videat, tunc etiam arteriolas minimas, quæ venarum tunicis insident, aut circumjacent, contextumve cellulosum inflammatione occupari? At frequentissimam venosam inflammationem inquies, sectiones anatomicæ evincunt. Sæpe enim in cadaveribus reperiuntur intestina, præsertim tenuia, mesenterium, pulmones, hepar, cerebrum venis sanguine turgidis exterius quasi picta, & conspersa. En venosas inflammationes, quæ cum in vivente homine nulla sui indicia exhibuerint, aut exhibere soleant, *clandestinæ* idcirco ab illustri WALTERO nuncupantur. Fateor quidem frequentissime hujusmodi venarum repletiones occurrere in cadaveribus eorum, qui malignis, & putridis morbis perierunt; sed iteratis accuratissimis convictus observationibus Cl. LUDVVIGIUS (*b*) negat, eas

(*a*) PLATNER (Ernest.) supplement. in I. Zach. Plathneri Instit. suppl. I. cap. 2. p. 25. Inter eos, qui venas quoque irritabiles esse credunt, VERSCHURIUM citat LA ROCHE, *Analys. des fonct. du Syst. nerv.*, *prefac. p.* 13. *du T. I.*

(*b*) Advers. med. pract. Vol. 1. part. 1. artic. VII. p. 178. & seq.

eas veras esse inflammationes. Cognovit enim manifestissime, pro effectis habendas esse dissoluti sanguinis, & virium vitalium deficientium; quam ob caussam sanguis a tergo languide propulsus, in venis prope totus congeritur, easque replet, & prætumidas reddit. Huicque enimvero cogitationi maxime favent 1. laxitas, & dilatatio venarum se exonerare impotentium; 2. sanguis in iis fluidus, resolutus, nullo modo, aut certe tardissime concrescens; 3. tempus, quo hujusmodi venosæ congestiones contingunt, nimirum in summo malignitatis, & putredinis gradu, & paullo ante mortem; 4. pulsus parvus & debilis in hisce morbis deprenensus; 5. nullus dolor, nullaque alia inflammationis phænomena; 6. demum noxa a sanguinis missione.

LI. Ad has fortasse venosas tantum congestiones referri debent pleræque illarum inflammationum, quæ sub finem febrium acutarum mali moris supervenire dicuntur, quæque in cadaverum extispiciis circa viscera inveniri, ut diximus, solent. Nam non ignotum est, quantum ægrorum exitium accelerarint illi, qui ab inspectis in cadaveribus falsis hujusmodi inflammationibus permoti, & decepti, ut eas aut præcaverent, aut tollerent, largiter, & iterato in morbis malignis, aut putridis illius generis sanguinem mittere non dubitarunt. Norunt id Clinici exercitationes & nunquam monitis desinunt juniores medicos a perniciosissima hac sanguinis profusione absterrere. Quesnæus etiam, qui vasorum hasce repletiones in malignis morbis sæpissime conspexit, nequaquam pro inflammationibus accipiendas arbitratur, quia non ad arterias, sed ad venas spectare ei visæ sunt. Putat enim sic vasa sanguine turgida, & plena in visceribus demortuorum ap-

pa-

parere, non quod inflammatione affecta essent, sed quod venarum truncis spasmo, qui in malignis morbis potissimam partem habet, affectis, & contractis, reliqua vasa omnia se deplere nequeant, ideoque retento, accumulatoque sanguine (*a*) turgere debeant. Quocunque autem modo phænomenon istud explicetur sive ex mente LUDWIGII, quod vero similius videtur, sive ex mente QUESNÆI, quod interdum etiam probabile est: hoc sane experientia perspectum, comprobatumque est, noxiam in utroque casu sanguinis missionem deprehendi. Etenim per hanc chirurgiam vel putrida sanguinis dissolutio promovetur, & vitales vires simul magis, magisque prosternuntur; vel spasmodicæ vasorum affectiones, imminuta sanguinis resistentis copia, & cordis propellentis virtute, necessario invalescunt. Reapse non raro res ægrotantium in præceps ruere post sanguinis missionem vidi egomet ipse, imo delirium, motusque convulsivos, ad quos præcavendos sanguis missus erat, confestim subsequi. Nec longe absum, ut credam per venæ sectionem sanguinem attenuari, & dissolvi ita, ut altius in vasa cerebri, fortasse etiam serosa si qua sunt, penetrans, medullaresque fibras urgens, aut divellens, delirium, soporem, convulsionesve non parum acceleret, aut accersat.

LII. Ut cuique morbo, sic inflammationi non desunt suæ differentiæ. Prima a locorum, quæ inflammatione tentantur, varietate permanat. Hinc distingui apte, opportuneque solet in *internam*, *&* *externam*. Externa ex iis, quæ jam exposita

(*a*) Traité de fievres T. 2. chap. VII. art. 2. p. 444. 545. & seq.

posita fuere, facillime dignoscitur: interna vero paullo abditior est. Certissimas tamen ejus notas exhibent calor, & dolor acutus, & pulsans uni, eidemque parti prope affixus, functionem ipsius non leviter lædens, febris vehementior cum pulsu duro conjuncta, itemque sanguis e vena missus quiete, & refrigeratione in massam firmiorem, divisioni reluctantem, & pauco sero circumdatam concrescens, crusta quadam, de qua supra speciatim, albida, interdum subflava, sæpe ex albo rubente, valde tenaci, & compacta, sebum concretum, aut corium referente desuper obductus. Atqui hujusmodi signa neque semper, neque omnia simul ita concurrunt, ut illico ex his inflammatio pateat. Opus igitur est magna medici exercitatione, & prudentia, ne larvata, atque obscura morbi natura eum nimis securum, & ne suspicantem quidem deludat. Interdum enim clanculo malum accedit, serpitque; neque ullam, aut tantummodo levem febrim movet; neque acutum, & pulsantem dolorem illum, quem paullo ante indicavi, comitem habet, vel si aliquem, obscurissimus is quidem esse consuevit. Monent vero qui artis usu ceteros antecellunt, tunc doloris acuti loco anxietatem quamdam, aut molestiæ cujusdam inexplicabilis, aut ponderis, & gravitatis sensum in ea parte, quæ laborat, percipi, aut tactui insolitam tensionem reniti, & pressam doloris cruciatum excitare. Id præsertim usuvenit in peripneumoniis malignis, quæ ob subitam gangrænam accedentem *gangrænosæ* a Medicis recentioribus dicuntur, aut a metastasi oriundis, aut morbos putridos, pestilentesve subsequentibus; itemque in quibusdam ventriculi, intestinorum, mesenteriique inflammationibus, veris nimirum, nec ad venosas congestiones spectantibus, si tamen prosectoribus fides

fides habenda est, nec una pro alia sæpè acceptà sit. Dolor præterea aut abest, aut obscurus, & levis in inflammationibus earum partium, quæ sensibilitatem aut amiserunt, aut sensu omnino per se carent, aut obtusiori tantummodo donantur, quales sunt peritonæum, pleura, mediastinum, pericardium, dura, & pia meninx, tendines, cartilagines, aliæque hujusmodi, nisi simul ita tumeant, ut proximæ partes sensu acutiori præditæ una premantur, aut consentiant, aut qua nervi decurrunt, aut pertranseunt, inflammatione speciatim occupentur.

LIII. Pulsus sæpenumero nec durus in his, nec vehemens est multis profecto de caussis; sed præcipue tum, cum pars, quam inflammatio tenet, sanguinis transitui magnum objicit impedimentum, uti pulmo, cor, hepar; aut cum nervorum systema ita afficitur, ut summo spasmo cor, arteriæque quasi suffocentur, aut resolutis veluti viribus torpeant: quo in casu pulsus exilis & varius, & febris, & reliqua symptomata ab inflammationis natura maxime diffidere videntur.

LIV. Dividitur quoque inflammatio in *benignam*, & *malignam*; in *sporadicam*, & *epidemicam*, ut plerique alii morbi. *Benigna* ea est, quæ consuetis, & propriis stipatur phænomenis, neque vires prosternit, neque clam vitæ sub levioris morbi specie insidiatur: *maligna* contra, quæ benignitatis speciem induit, quæ cum notabili virium lapsu conjungitur, quæ non omnia inflammationis signa præsefert, atque a venenata plerumque caussa dependet, aut a putrida humorum diathesi fovetur *.

Spo-

---

* Malignam *cognosci docet nuperrimus scriptor*, si caussa ignota, stimulus validus, non tollendus, ignotus; si post multas venæ sectiones sanguis semper pleuriticus; pulsus sem-

Sporadica vero paucos eodem tempore invadit, ex privatis, singularibusque caussis orta, & fere vagatur. *Epidemica* denique complures eodem tempore infestat, caussamque agnoscit communem, sive hæc in tempestatum variatione, aut peculiari aeris vitio, sive in alimentorum, & potuum prava natura contineatur.

LV. Alia item *primaria* est, alia *secundaria*. Illa sanum alioquin hominem adoritur, atque a nullo alio morbo derivat: hæc alii morbo succedit, puta catarrho, rheumati, colicis doloribus, dysenteriæ &c. Si vero alius morbi veluti symptoma sit, puta luxationis, vulneris, febris continuæ, vel intermittentis &c. *symptomatica* rectius vocatur. Nonnullis etiam placet eam, ut alia morborum genera, in *idiopathicam*, & *sympathicam* dividere. Idiopathicæ caussa in eodem loco, in quo inflammatio se prodit, omnino insidet; sympathica alibi sedem habet, & consensione aliam, dissitamque partem inflammat. Posterior hæc nervorum potissimum, qui ad aliquam partem protenduntur (*a*) irritatione * progignitur. Alia demum ratione partium, quas tenet, vel *universalis*, vel *particularis* dici poterit, si nimirum vel totum corpus, vel partem tan-

---

semper durus sit; si inflammatio viscus totum vitale occupet, si corpora cacochymica invadat. Jo. Veisz Pyretolog. Practic. pag. 9. *Sed lethalem potius morbi, quam malignam, & subdolam indolem per istas notas patefieri crederem.*

(*a*) Callisen *Instit. Chirurg.* §. CXCVI.

* *Sympathiam ejusmodi per nervorum actionem rejicit* Jo. Veisz *supra citatus, contenditque semper dissitas partes per metastasim affici. Sed vereor, ne ipse inconsulto, & temere id credat.*

tantum obſideat. *Particularis* varia deinde nomina ſpecialia recipit, a partibus ipſis affectis deducta, uti *cephalitidis*, *anginæ*, *pleuritidis*, *peripneumoniæ*, *carditidis*, & ſic porro. Rurſus hæc vel *fixa* eſt, vel *erratica*, prout uni loco conſtanter inhæret; vel de loco in locum vagatur.

LVI. Pro vario etiam ſymptomatum, quæ inflammationem comitantur, gradu non nullæ aliæ ab auctoribus differentiæ ſtatuuntur, quæ externis præſertim, viſuique ſubjectis inflammationibus videntur magis accommodatæ. Nam ſi ſymptomata leviſſima fuerint, ſi locus inflammatus rubeat quidem, ſed vix doleat, vix tendatur, aut tumeat, calorque ſit omnino exiguus, affectio hæc uti initium inflammationis, ſive primus ejus gradus conſiderari ſolet, atque a plerique hodie φλόγωσις * nominatur. *Phlogosis.* Si vero calor, rubor, dolor, tumor, tenſio gravius, manifeſtiuſque ſe exſerant, tum inflammatio vera, ſive φλεγμονὴ proprie dicitur, *Phlegmone.* reſpondetque ſecundo veluti inflammationis gradui. Chirurghi id nominis κατ' ἐξοχὴν tribuunt inflammationi cuidam peculiari, *Cathexochen id est per excellentiam.* in qua pars in tumorem circumſcriptum, & rotundum attollitur, qui non modo intenſius rubet, atque ad adipoſam uſque membranam pertingit, ſed etiam in hac ipſa ſedem habet, doletque vehementer cum pulſationis moleſtiſſimæ ſenſu.

LVII. Ceterum quando pars inflammata tumet enormiter, & ſanguis in vicina ſpatia effuſus, collectuſque ob inflammationis impetum videtur, hujuſmodi ſtatus pro tertio inflammationis gradu habetur, & paſſim *inflammatio ſyſtrophica* appellatur.

Fa-

---

* *Vox ducta a* φλέγω, *id eſt* uro.

Facilis demum, & cita inflammationis in gangrænam degeneratio, ad quam natura quædam inflammationes proniores sunt, in caussa plane fuit, ut *inflammatio* etiam *gangrænosa* a scriptoribus memoretur, quæ quartum & summum inflammationis gradum constituit.

Erysipelas. LVIII. Interdum quoque evenit, ut roseus quidam rubor in summa cute appareat, qui tamen vix eam attollat, & ardoris potius, quam doloris sensum inferat, pressusque albicet, & quodammodo huc illuc vagetur. Hæc inflammationis species ἐρυσίπελας nomen habet *. Causa ejus passim reputatur vel sanguis tenuior, biliosus, acerque (*a*), vel se-

---

* *Esysipelas ducitur ab* ἐρύω, *&* πέλας, *vel* ἐρυθρός, *quasi* vicinitraha, *aut* vicinirubra. GAL. def. I.

(*a*) GALENUS (Method. med. lib. XIV. cap. 2.) *postquam* phlegmonem, *ut supra*, *descripsit*, *hunc in modum prosequitur*. „ *Atque hic unus affectus est sanguineæ fluxionis soboles in carnosa corpora maxime incidens. Secundus alterius biliosæ fluxionis germen est, ac circa cutim maxime consistens, tum hanc externam; quæ omnium partium commune est tegumentum; tum membranosam, & tenuem, quæ singulis internarum est circumdata. Ergo sicuti prior affectus etiam cutis aliquid apprehendit; ita hic quoque aliquid subjectæ sibi carnis occupat. Quod si crassior humor, acriorque sit, summam cuticulam (Græci* ἐπιδερμίδα *vocant) excoriat, spatioque ad profundum aliquando cutis exulceratio pervenit. Atque hic quidem affectus* Erysipelas *nuncupetur; duplicem (ut jam dictum est) habens differentiam: quod vel absque exulceratione; vel una cum hac incidat. Prior autem affectus unius rationis est, voceturque phlegmone. Cum ergo nec plane biliosa, nec sangui-* „ *nea*

ſecundum alios ſerum flavum, vitioſum, peculiari acritate præditum, ad vaſa cutanea alicubi confluens, textumque celluloſum ipſius cutis afficiens. Prout vero inflammatio ad phlegmonis, aut eryſipelatis, aut œdematis naturam propius accedit, diſtinctionis ergo appellatur vel phlegmonodes, vel eryſipelatodes, vel œdematodes. Addunt non nulli *ſcirrhodem*; rectene, an perperam, non definiam, niſi hoc nomine eam velis inflammationem ſignificare, qua ſcirrhi in cancroſum ulcus vertuntur, ſi tamen id mali liceat ſic nominari. Nec deſunt qui interiores etiam inflammationes pro humoris natura, unde fiunt, diſtinguant in *ſanguineas*, in *ſeroſas*, in *lymphaticas*, & ex vario nexu compoſitas; ſed fictitiæ prope ſunt, & arbitrariæ ex præconcepta opinione hujuſmodi differentiæ, quarum cauſſa ſæpe a recta, utilique medendi ratione aberrare vidi non paucos.

LIX. Præterea aliæ differentiæ deſumuntur a tempore, quo perdurant. Vel enim cito & celeriter decurrunt, vel lento paſſu, & diutius trahuntur. Illæ *acutæ*, & *celeres*; hæ *lentæ*, & *chronicæ* vocantur. Poſteriorum exempla porrigunt lentæ quædam glanduloſarum partium inflammationes, uti pancreatis, meſenterii, mammarum, parotidum, axillarum, inguinum &c. Chronicæ plerumque a dyſcraſia, & labe ſcorbutica, ſcrophulari, venerea, ſca-

„ *nea fluxio sed ex ambabus mixta: utique ab eo, quod*
„ *in mixtura exsuperat, nomen ipſi indatur, an dicatur,*
„ *de eo id, quod exsuperatur: ſic ut vel plegmonem ery-*
„ *ſipelatosam id vocemus, vel Eryſipelas phlegmonosum.*
„ *Ubi autem neutrum vincit, ibi vitium phlegmones, ery-*
„ *ſipelatosque medium nominetur.*

ſcabioſa, herpetica; ſimilique alia & foventur, & gignuntur. Demum quando aliquot inflammationis notæ deficiunt, vel minus conſpicuæ ſunt, *ſpuriæ* tum inflammationes dicuntur, ſive ſimpliciter phlogoſes. Majora enimvero, vel minora ſymptomata facile in ſenſus incurrunt, inflammationiſque naturam, gradumve tuto definiunt; non vero humor, & cauſſæ; cum ſæpe ille certo conjici nequeat, hæ plerumque lateant.

LX. Ad morbi prognoſim quod attinet, in univerſum inflammatio morbus acutus eſt; ideoque non levis; ſed dubii eventus; tanto periculoſior, quo plura, & graviora ſymptomata adſciſcit. Maligna, & putridis morbis ſuccedens, aut cum putredine primarum viarum complicata, aut corporibus cacochymicis, ſcorbuticiſque ſuperveniens; itemque epidemica, plus diſcriminis habet, difficiliuſque curatur. Externa plerumque tutior, quamquam hæc quoque eryſipelatis maligni ſpeciem induens, interdum cito mortifera evadit. Exempla apud HIPPOCRATEM (*a*) alioſque auctores bene multos extant. Singularum vero prognoſis a partium, quas afficiunt, diverſitate dependet; prout nimirum functiones plus, minuſve vitæ neceſſariæ læduntur. Sed de his fuſius alibi.

LXI. Ex temporum etiam conſtitutionibus aliquando prævideri poſſunt inflammationes, & morbi inflammatorii, qui ſubſecuturi ſunt. Utilia hac de re nobis reliquit monita Cl. HILARYUS in *ſupplemento ad Tractatum de variolis* (*b*), quorum ſum-

(*a*) Epidem. l. I.

(*b*) Eſſays & obſerv. de Medec. d' Edimb. T. VII. pag. 95.

ſumma hæc eſt : Tempeſtates calidæ, & ſiccæ, diutius perſiſtentes, morbos procreant inflammatorios, in quibus caput præſertim offenditur: item frigidæ, & ſiccæ diuturniores eiſdem morbis originem ſuppeditant, a quibus utique caput, ſed frequentius abdomen laborat. Si vero fuerint frigidæ & humidæ; ſeroſæ potius congeſtiones; glandularum inflammationes; peripneumoniæ anginæque * fiunt. Cum autem calidæ, & ſiccæ in frigidas, & humidas mutentur; afferunt febres inflammatorias, quæ in primis partes membranoſas corripiant; laryngem, pleuram; pulmones, ventriculum, ligamenta articulorum, aut eorumdem involucra. Hinc anginæ, pleuritides, peripneumoniæ, gaſtritides, arthritiſque acuta prefluunt. Hactenus ex HILARYI præſagiis. At HIPPOCRATES etiam (*c*) admonuit opportune medicos, inquiens: *Si vero æſtas ſicca, & aquilonia fiat, autumnus autem pluvioſus, & auſtrinus, capitis dolores ad hiemem fiunt, & tuſſes, & raucedines; & gravedines, quibuſdam etiam tabes*. Neque oblitus ipſe eſt eorum morborum, quæ hiemali præſertim tempore oriuntur, quorum maxima pars ad inflammationes pertinet. Ait enim: *Hieme vero pleuritides, peripneumoniæ, gravedines, raucedines,*

---

* *Hieme proxime elapsa poſt Autumnum humidum, & frigidum, frigida & humida permanente tempeſtate, & nive permulta delapsa frequentes vidimus cephalitides, & dolores capitis vehementes, anginas, eryſipelata capitis, & faciei: contra quam ex Hilaryi observationibus fuiſſet expectandum.*

(*c*) Aphor. I. l. 3. num. 13. *Quæ in hoc aphorismo prædicuntur, hoc ipso anno experientia comprobantur.*

dines, *tusse*, *dolores pectorum*, *& laterum*, *& lumborum*, *& capitis dolores*, *vertigines*, *apoplexiæ* (*d*).

LXII. Unaquæque autem inflammatio varios exitus habet. Communior ſententia eſt, eam finiri vel reſolutione, ut loquuntur, vel ſuppuratione, vel gangræna, vel ſcirrho *. Reſolvi dicitur, quando ex toto malum ſe ſe remittit, & deſinit, nulla partis inflammatæ labe

(*d*) Aph. lib. 3. n. 26.

* *His quatuor modis finiri inflammationem universa fere medicorum schola hactenus docuit. Sed quidam ex recentioribus* (Held. Diſſert. inaugural. med. de tempeſtiv. cortic. peruv. usu in febr. inflammator. Gotting. 1775.) *aliter sentiunt*, *& per* experientiam *constare dicunt*, sex modis *eam* finiri *posse*; *nempe* 1. benigna *sanguinis* inflammati resolutione, 2. criticis humorum *non resolubilium* evacuationibus; 3. metaſtaſi; 4. suppuratione; 5. gangræna & sphacelo; 6. induratione, & scirrho. *Verum secundus modus æque bene comprehendi potest sub ipsa* resolutione; *tertius autem non proprius inflammationis est*, *sed aliis etiam morbis communis*; *nec tollitur*, *finiturque inflammatio mutatione loci. Quod si abscessu alicubi nato inflammatio finiatur*, *tunc hujusmodi finis ad suppurationem facile redigitur*, *vel ad suppurationis effectum. Addunt alii* (Richter de duplic. inflammat. exitu desquam. & rigescent. 1786. Gotting. *&* Gaattenofius Diſſert. sist. inflammation. caussas & eventus. Heidelb. 1765.) desquamationem, *Sed hæc quoque non omnibus convenit inflammationibus*; *sed tantum aliquibus*, *v. c. erysipelati*, *purpuræ scarlatinæ*, *variolis &c. Non idcirco generatim inter proprios cujusque inflammationis exitus locum habet. Variolarum porro desquamatio spectat potius ad suppurationis*, *exsiccationisque consequentia.*

labe superstite: suppurari, quando inflammatio tanta fuit, ut humor hærens, aut congestus concoqui incipiat, purisque naturam pedetentim acquirat, & cavo veluti quodam coacervetur, aut intra vasa ipsa colligatur: gangræna autem terminatur, quando, omni motu vitali, & sensibilitate deficientibus, pars emoritur, vel ita spasmo tonico strangulatur, ut omnis in ea vita pereat. Id autem postremum vel inflammationis vehementissimæ quandoque effectus est, vel quod frequentior puto, malignæ, & venenatæ quasi humorum depravationis. Nam sæpe, benignis, insontibusque humoribus existentibus, cum vehementissima licet inflammatione gangræna nequaquam conjungitur; & contra non raro levissima febris, & non magna inflammatio transit in gangrænam, ob scilicet perniciosam, & deleteriam ejus caussam, quæ vires vitæ prosternit, nervos, & fibras sensu, motuque exuit, aut partem, ut caustica, cito adurit, destruit, corrumpit. In scirrhum denique abit, si locus ab impacta materie nec resoluta integre, nec suppurata induratur, sensu ferme omni deperdito, quod in glandulosis præsertim corporibus fieri consuevit. Omnium saluberrima est *resolutio*; discriminis plena *suppuratio*, nisi exteriora occupet; in *scirrhum* conversio vitæ quidem parcit, sed alias, lentasque ærumnas post se relinquit, morte, ni extirpari possit, plerumque finiendas. *Gangræna* demum, si interiora præcipue corruperit, lethalis omnino est.

LXIII. Resolutio sperari potest, si inflammatio recens, nec valde magna sit; si sanguis nec concitatissimo motu feratur, nec contra fatiscente cordis vi pene subsistat; si corpus bono habitu, bonisque succis polleat, nec densum nimis, neu nimis laxum; si malignitas, si putrida dissolutio,

si acrimonia insignis abfuerint; tandem, si cito opportuna adhibeatur curatio. Quocumque tamen modo se malum offerat, resolutio quanto maximo possumus studio tentanda est. Quamobrem protinus ab initio oportet uberiorem sanguinis ad partem inflammatam influxum imminuere, auctum motum vitalem tam ibi, quam alibi compescere, acre quodcunque obtundere, removere, educere. Itaque primum sanguis liberali manu, & pro re nata iterato etiam mittendus est; quousque videlicet phænomena inflammationis urgent, & pulsus durus, & validus morbi cruditatem, & nimiam circuitus vim ostendit *. Neque id solum fiat venarum, sed arteriarum etiam sectione; nam has quoque ubi per loci conditionem licet, utiliter incidi, experientia compertum est. Cauto tamen opus est, nec teme-

---

* *Jubent non nulli eo usque mittendum sanguinem esse, donec crusta phlogistica penitus evanescat. Verum id nequaquam necesse est; imo interdum non innoxium. Sæpe ultima sanguinis missio crassiorem, tenacioremque crustam exhibet, & nihilo secius morbus cito resolvitur, & judicatur feliciter, quin iteretur phlebotomia. De hac prima quorumdam consuetudine querebatur sæpe* Ballonius (Epid. lib. I. p. 88. & lib. 2. p. 255.), *sic inquiens: Cum hodie demitur sanguis, & ultimum vas corruptissimo sanguine* (idest crusta inflammatoria, & albida tecto) *plenum est, tum incitantur Medici ad iteratam; imo tertiam, & quartam venæ sectionem; & quo magis corruptionis particeps sanguis est, eo de secanda vena audacius cogitant, & sic misere in humani generis sanguinem contenditur, & statuitur.*

mere, si vires reapse deficiant, aut malignitas, aut corruptionis indicia, aut putrida primarum viarum saburra subsint, aut peculiare epidemicæ constitutionis ingenium obstet, aut nimia humores tenuitate peccent, aut prægessi morbi diuturnitas ægrum fregerit; nec temere, inquam, si aliquid horum acciderit, sanguis profundi debet. Minus etiam sanguinis detrahendum est, ubi inflammatio *œdematodes* (§. LVIII.) videatur, aut temperamentum pituitosum fuerit, aut laxa nimis solidarum partium compages.

LXIV. Quonam vero ex loco mitti sanguinem magis expediat, non una, eademque omnibus sententia est. Quidam enim secandas primum venas præcipiunt, quæ a parte affecta quam maxime distant; alii vero quam maxime proximas. Prima ratione avocari sanguinem, avertique dicunt aliorsum utiliter; altera ex ipsa statim inflammata parte detrahi, vimque reliqui subsequentis in obstructa augeri, dirigique, ut referentur: obstructionem enim in inflammatione semper præsto esse opinantur. Illam *revulsionem* vocant, hanc *derivationem*. Verum rarissime quæ propius fit laboranti loco venarum sectio, veram *derivationem* efficit, nec, si efficeret, eadem vere opus esset; nulla plerumque existente vasorum obstructione, ut supra pluribus demonstratum est. Vigente ergo inflammatione semper revulsione utendum est, ut scilicet vehementior sanguinis concursus, in quo inflammationis natura posita videtur, retundatur, aliorsum quodammodo avocatus. *Revulsionem* vero eo majorem obtineri, quo propiores venæ secentur, quam si dissitæ & remotiores, dummodo illæ cum arteriis, in quibus inflammatio insidet, continuæ nequaquam sint, luculentissime demonstravi argumentis ab anatome in primis depromptis

ptis Cl. PLACENTINUS (*a*) confirmavitque immortalis HALLERUS (*b*) innumerabilibus in vivis animalibus factis periculis. Hinc profecto manat eximiæ utilitatis laus illa, qua experientia convicti clinicorum principes extulerunt ſanguinis e propioribus venis emiſſionem. Attamen ubi ſumma vaſorum plenitudo cum morbo conjungitur, nec morbus adhuc multum invaluit, tutiſſimum nobis videtur revulſionem moliri paullatim, ſectis nempe primum venis, quæ procul abſunt, deinde iis, quæ propius exiſtunt, ne repente ad partem affectam, facto in viciniam impetu, exuberans ſanguinis copia irruat. Præterea quo majores venæ inciduntur, quo amplius vulnus infligitur, eo certiorem, promptioremque *revulſionem* fieri, creberrimæ, immo quotidianæ evincunt obſervationes.

LXV. Quamquam vero revulſioni primum demus, & plerumque eam quoque ſanguinis miſſionem revellere, quæ proxime e loco affecto ſevacuationem præſtat, credamus; non tamen ii ſumus qui omnem derivationem numquam poſſibilem, aut ſemper ſupervacaneam judicemus. Namque imminuta ſanguinis copia, avocatoque alioríum ejus impetu, ſi nihilominus inflammationis effecta perſiſtant, cur non erit derivatio tentanda, ut effuſus ſanguis, aut errore evagatus in propria vaſa revocetur, aut congeſtus, hærenſque loco dimoveatur? Quod ſi nullæ venæ, quæ continuæ ſint

im-

(*a*) Diſſertat. de vena, quæ in morb. particular. part. corp. ſit ſalutarius incidenda. Propos. 6. & ſeq.

(*b*) Mémoire sur le mouvement du sang, & sur les effets de la saignée, sect. VII.

immediate, ut loquuntur, cum arteriis, in quibus inflammationis sedes est, pateant extrinsecus, ut secari possint derivationis caussa, non alia suppetit derivandi ratio, quam scarificatio ipsiusmet inflammatæ partis, si manui subjacet, aut hirudinum suctio, quibus vasa extemplo liberentur, detumescant, laxentur, humorumque circuitus, qui videlicet videbatur sufflaminari, redintegretur. Scarificationem sæpissime in tonsillarum, columellæ, faucium, palati, linguæ, palpebrarum, conjunctivæ oculorum, musculorum intercostalium inflammationibus provectioribus magno cum emolumento adhibitam recordamur; hirudines tum maxime profuisse, ubi scarificationem aut partis natura, & constitutio, aut ægrotantis timor, & aversatio prohibuit.

LXVI. Præter revulsionem, in qua præcipuum curandæ inflammationis extat auxilium, illud etiam sanguinis missio præstat beneficii, ut pars aliqua caussæ inflammationem efficientis, nempe acris, atque irritantis principii detrahatur, & minuta sanguinis quantitate amplius in vasis majoribus spatium paretur, minor fiat pressio, atque attritus, calor temperetur *, vasa laxentur, reviviscat eorum elastica vis, irritabilitas, & sensibilitas mitigetur, sanguis rarescat, attenuetur, recta magis procurrat, minus ab axi divergat, secretiones, excretionesque felicius peragantur: quæ omnia

* *Calorem ex sanguinis missione minui, quocunque id modo præstetur, experimentis rite institutis evicit Cl.* Antonius Martin *anno* 1765. *Vid.* Acta Acad. Reg. scient. Suecic. an. 1767. Vol. XXVIII. p. 165. *itemque* Comment. Lips. vol. XVI. p. 397.

omnia profecto maxima sunt ad inflammationem discutiendam resolvendamque adjumenta.

LXVII. Revulsionis genus quoddam etiam faciunt ea, quæ alvum molliter ducunt; sed blanda sint oportet, talia tamen, quæ humores attingant, & solvant, & leniter ad intestina alliciant, atque ano deturbent. Quo nomine commendantur subacida, & refrigerantia, quæ nimirum nec sanguinem exagitant, neque admodum solidas partes irritant, neque motum adaugent, sed potius sedant, & compescunt calorem, uti Tamarindi, serum lactis, Cremor tartari, Cassia, Manna, atque his similia. Huc spectant clysteres ex iis parati, quæ molliunt, temperant, & laxant. Hi enim tutissimi semper habentur, modo acritate calida, irritandique potestate careant. Si quid stimuli iis adjiciendum sit, mel, nitrum, cassia satis erunt. Cathartica ergo vera, acria, validiora, itemque emetica, ut noxia, vitari debent; &, si quando accidat, ut peculiaris epidemica constitutio, in qua miasma putridum, aut venenatum primas vias invaserit, aut morbi fomes a bile corrupta, aut exuberante, aut a cacochylia quacunque originem ducat emesim efflagitet, tunc mitioribus, temperatisque medicamentis ea leniter cietur, & quidem post solutam per venæ sectionem vasorum plenitudinem. Ab omnibus tamen hisce revulsionum generibus cavendum omnino est, si ventriculus ipse, aut intestina, aut viscera his contigua, & communicantia inflammatione exardescant. Tum enim, si quid purgationem indicet, solis clysteribus, aut aqua tepenti, aut oleo, aut sero lactis simplici, aut simili alio lenissimo pharmaco eam præstat moliri. Patet quippe, tunc revulsionis genus, quod contrarium revulsioni effectum pareret, tuto adhiberi minime posse.

LXVIII.

LXVIII. Revellendi pariter indicationi inserviunt balnea tepida manuum, & pedum, fomenta extrinsecus calide admota, utpote quæ fibras nimium rigentes, aut spasmo contractas, nimium irritabiles egregie molliunt, relaxant, atque adeo stimulis minus idoneas percipiendis reddunt, sanguinisque cursum, & copiam, ampliatis canalium spatiis, aliorsum proliciunt. Aliorsum etiam, extrorsumque ἐπισπαστικά varii generis pro varia morbi sede, modo remotis, modo proximis partibus extrinsecus opportune imposita morbidum humorem revocant, revellunt, educuntque, teste experientia optima etiam in rebus medicis magistra. Inter hæc excellunt cantharides, euphorbium, sinapi fermento panis excepta, acetoque aut vini spiritu subacta, aut aliter in cataplasmatis, emplastri, cerati, aut unguenti formam redacta. Aliquid etiam in sanguinem ista, præsertim si cantharides habeant, immittunt, quod languentem nervorum, & fibrarum vim, & actionem sollicitet, & nimiam humorum ad coeundum propensionem, aut lentorem, si quis est, tollat, aut solvat, aut incidat *. Sed quoniam acri quodam volatilique principio id exequuntur; cavendum ab eorum usu est, ubi solidæ partes nimis

---

* *Risum, & stomacum movent nuperrimorum non nulli, qui uno, vel altero fallaci experimento confisi protinus decernere non dubitant, a cantharidibus sanguinem, humoresque reliquos condensari, non dissolvi. Repetant, quæso, sua experimenta, adhibeantque eam in periclitando prudentiam, animique attentionem, quæ physicos decet veri studiosos, & spero fore, ut, nisi sponte deli are velint, errorem facile detegant suum, & detestentur. Qui vero om-*

mis aridæ, atque exſuccæ rigent, aut nervea ſenſibilitas jam excedit, aut vaſa adhuc nimis turgent, aut humores nimio motu concitantur, aut calor, ſitis, vigiliæ, ſpaſmi urgent, aut urina flammea, aut ſanguinis alkaleſcens tenuitas adverſantur.

LXIX.

---

nia, quæ aut scripta, aut tentata hactenus sunt de natura, viribus, usuque cantharidum, scire cupit; perlegat librum, cui titulus: Disquiſitio Medica cantharidum hiſtoriam naturalem, chemicam, & medicam exhibens, Auctore Rudolpho Forſten M. D. Argentorati 1776. *Speciatim vero de usu earum in inflammationibus & morbis acutis legenda eſt:* Commentatio de usu veſicantium in febribus acutis, & speciatim in sananda pleuritide accuratius determinando, Auctore B. L. Tralles. Uratislaviæ 1778. *His addendæ sunt binæ aliæ sequentes Diſſertationes:* 1. Caroli Christian. Engel. de explicandis generalibus veſicantium effectibus, eorumque speciali in inflammationibus usu. Halæ d. 11. Nov. 1774. *Extat hæc in clar.* Baldingeri sylloge selectior. opusculor. vol. IV. pag. 126. 2. Jo. Charson de Cantharidum hiſtória, óperatione, & usu, *Edimburgi* 1776. *Extat in* Sylloge *modò cit.* eod. vol. IV. p. 180. Auctor Cullenii *discipulus putat cantharides agere vi ſtimulante, evacuante, & antispasmodica. Quidquid ſit de ejus opinionibus, veſicantium usum in* Synochis inflammatoriis *in* Typhis, febribusque lentis, nervoſis, *in* febre putrida, *in* variolis, *in* apoplexia, *in* paralyſi &c. *satis docte definire contendit. Consuli etiam poteſt* Diss. de tuto, & eximio veſicatoriorum usu in acutis *præſid. cl.* Vogel. *auct. J. H.* Struve Gotting 1768. *Quæ porro loca veſicantibus accommodata ſint, eruditiſſime oſtendit* Theod. Gerh. Zimmerman, & Guil. Lud. Hoelcke *in* Diſſert. *de Veſicantium locis. Riutel.* 1771. *ubi usus veſicantium ad locum affectum antiquior aſſeritur, quam vulgo credi-*

LXIX. Ut porro motus quicunque vitalis auctus compescatur, & quodvis stimuli, atque acritatis genus contemperetur, dimoveatur, & extra corpus excernatur, in primis aqua affatim potui danda est. Hæc diluit egregie, calorem, & motum, & attritum minuit, irritabilitatem demulcet, acrimoniam enervat, crassa, & densa solvit, secretiones, & excretiones adjuvat, uno verbo post sanguinis missionem fere sola reliquam curationem perficit, atque absolvit. Ubi fervet nimium sanguis, atque ad rarescendum inclinat; ætas juvenilis, temperamentum cholericum, regio calida, tempestas æstiva est; aut humorum tenuitas erysipelatodes deprehenditur, actu frigida præfertur: ubi vero laxandum magis, molliendum, solvendumque est, aut ad vias sudoris, aut sputi ducendum; calida, aut saltem egelida convenientior esse consuevit. Aquoso potui, ut facilius sanguini, reliquisque humoribus, præsertim oleosis, aut pinguibus misceatur, faciliusque irritabilitatem cordis refringat, igneum elementum arripiat, aut ejus evolutionem coerceat, alkalescentiæ, ut vocant, a nimio motu, aut attritu ortæ obsistat, indeque pendenti dissolutioni frœnum injiciat, aut phlogisticam diathesim sanguinis emendet, sive id concrescibilis & fibrosæ partis cum rubra mixtionem adjuvando, sive ejus copiam, lentoremque imminuendo, attenuandoque præstet, adjici solent acescentia, acida, saponacea, refrigerantia, farinosa, mellita.

LXX.

---

tur. Extat hæc quoque in Sylloge BALDINGERI, vol. I, p. 326.

LXX. Hinc laudatur aqua ſucco mali medici, citrei, aurantii, & ſacchari, aut mellis tantillo ad gratum ſaporem condita; aut aceto, aut ſpiritibus acidis leviter, prudenterque imbuta, aut ex pane triticeo albo, hordeo, avena, fructibus ſubacidis, vel herbis refrigerantibus gramine; cichoreo, ſoncho, borragine, tragopogone, in tubo decocta, itemque emulſa ex ſeminibus frigidis ita dictis. Quibus nitrum, oxymel, defruta, ſive *rob* baccarum ſambuci, ribeſiorum, berberum, rubi idæi, & fructuum ſimilium, ſubinde parca, & prudenti manu pro rerum circumſtantium ratione admiſcentur. Si hæc non ſuffecerit, quod lentus, tenaxque humor exuberet, coacervatuſque alicubi hæreat, vireſque cordis excitandæ etiam ſint ad morbum penitus extirpandum, ſolvendumque, tum camphora quoque, Kermes minerale, radix polygalæ virginianæ, ſtipites dulcamaræ, herba Geneei, ſive abſynthium alpinum incanum flore chamæmeli; alique hujus generis in auxilium vocantur. Sed non hæc promiſcue, & indiſcriminatim uſurpari licet; cum rationalem, & therapeutices legum, & præceptorum apprime memorem eorum uſus expoſtulet.

LXXI. Interdum vero dolor ita ingraveſcit, ſævitque, ut nervorum diſtentio prope timeri inde poſſit. Tunc ille aliquantulum leniri debet anodynis medicamentis, iiſque etiam, quæ opium habent, quidquid temere his utentes, aut non ſatis opportune experti, contra opinentur. Præterea parti, quæ inflammatione vexatur, extrinſecus admovenda pro re nata ſunt modo ea, quæ molliunt, modo quæ leniter reprimunt, modo quæ humectant, modo quæ blande ſiccant, & diſcutiunt, prout tenſio, dolorque, aut fervor, laxitaſque, aut ſiccitas, aut humida temperies, il-

les

fluviesque serosa videntur exposcere. Plerumque in initiis, & fine quae reprimunt, roborantque adhiberi solent, nisi quid aliud morbi ratio, experientiaque suaserit.

LXXII. His igitur resolutionem molimur, sed in singulis opportune administrandis cura quam maxima adhibenda est; ne justi moderationis fines excedantur. In primis naturae motus ita temperandi sunt, ut tam qui nimii videntur, quam qui deficientes ad auream illam mediocritatem, quam ubique commendavit SYDENHAMIUS, redigantur; utpote qua opus est, ut morbus ad felicem exitum perducatur. Non ergo improvide vires vitales profligandae sunt, neque calor extinguendus ita, ut subigendo morbo, coctionique perficiendae non valeant. Nam quadam solidarum partium vi, & moderato quodam caloris gradu opus est, ut irritans caussa edometur, aut diathesis phlogistica, aut effusi, stagnantesque humores, qui forte discuti nequiverunt, coctionem, ut vocant, purulentam, sive pepasmum subeant, & per sputi, aut urinae, aut sudoris vias expellantur, aut ad loca alia per *διαδοχὴν* transferantur, finemque morbo feliciter imponant.

LXXIII. Id praecipue in febre, quam *ardentem* GORTERIUS nuncupavit, alii vero inflammatoriam, in qua nimirum nulla singularis pars, sed universum fere corpus afficitur, accidit: inflammatoria enim sanguinis diathesis coctione ita mutatur, ut prius saepe speciem referat, prodeatque cum urinis, in quibus sub forma sedimenti albi, laudabilis, critici (*a*) fundum petit. Dum haec agun-

(*a*) GORTER Dissert. de siti §. 32.

aguntur, imperanda etiam eſt cum animi, tum corporis quies, victus ratio tenuiſſima, atque aeris purioris, & temperati crebra renovatio *. Et ſi quando vires evacuationibus immodicis, ut putrida accedente liquatione dejiciantur, cardiaca tunc, atque antiſeptica, & præſertim vinum mirifice profuiſſe viſa ſunt. Sæpe enim accidit, ut diutius protracto vehementioris febris impetu, & nimio inde orto calore, ſanguis, humoreſque reliqui alkaleſcentem naturam acquirant, & ad putridam diſſolutionem quandoque tranſeant. Quod ubi evenit, quanquam multo rarius, quam exiſtimatur, eveniat, mutata mali facies antiſeptica potentiora, præſertim acida foſſilia requirit.

LXXIV. Animadvertendum tamen eſt, non raro, coctione peracta, retardari materiæ morbificæ ſeparationem, excretionemque; quod ubi incidit, eam promovere ſtudent plerique lenibus eccoproticis; imo quando ſuſpicantur, non ſatis ſolutum malum eſſe, ad eadem confugiunt, ut relapſus præcaveatur. Atque hæc ipſa, aut non abſimilia conveniunt etiam eryſipelati, præſertim phlegmonodi. In puro tamen eryſipelate parcius ſan-

* *Niſi aer cubiculi, ut par eſt, renovetur, ita effluviis ex ægrotantis, aſſidentiumque corporibus emiſſis inficitur; ut ineptus tam reſpirationi, quam perſpirationi perficiendæ evadat. Phlogiſtico; aliiſque exhalationibus, & vaporibus onuſtus calet tunc, æſtuat, fætet, perſpirabilem humorem non allicit; ſed reprimit, noxia effluvia corpori iterum infundit: anxium ægrum, & anhelosum reddit, nerveæ, & musculari facultati nocet, putredini favet &c. Hujusmodi aerem* phlogiſticatum *hodie vocant. In hoc conclusa animalia propriis halitibus enecantur.*

ſanguis effundi debet, & maturiori conſilio, quam in phlegmonode: nam, niſi caput occuparit, facile intra paucos dies quaſi per ſe diſcutitur, & evaneſcit. Minus item ſanguinis extrahi debet in eryſipelate œdematode; imo ſæpe nulla id eget ſanguinis miſſione. Purgantia potius antiphlogiſtica, & ſubacida eryſipelas expoſcit, quæ, inclinato jam morbo, etiam propemodum neceſſaria ſunt. Non tamen præpropere iis uti licet; nam ſæpe purgatione eryſipelas intro vertitur, quod ſane non ſine magno vitæ diſcrimine fit.

LXXV. Quod ſi malo fato inflammatio naturæ, artiſque conatus ſuperet, nec tamen occidat, imo aliquandiu in ancipiti ſtatu perſeveret, deinde aliquantum remittere videatur dolore miteſcente, & febris inæqualibus, erraticiſque acceſſionibus, horroribuſque * adſcitis novam curſus induat rationem, & rubor, & tenſio, ſi oculis patet, ſubſidere quodammodo incipiat, ſuppurari in inflammationem, indicium eſt. Quod ubi contingit, prudenter naturæ motus regendi ſunt, nempe nec incitandi nimis, nec nimis infringendi. Plerumque, ea quæ molliunt, atque ad exteriora revocant, & corruptionem avertunt, tutiſſima exiſtimantur.

LXXVI.

* HIPPOCRATES *sapientiſſime scripſit*: circa puris generationes, *ſive ut alii vertunt*, dum pus conficitur, dolores, & febres magis accedunt, quam confecto. Aphor. 37. ſect. 2. *Sed non perpetuum hoc eſt. Neque perpetuum eſt, suppurationem horroribus, febribusque inæqualibus comitari. Interdum enim ſuppuratio fit ſine ullo hujusmodi symptomatum. Legi merentur quæ* de puris generatione *habet* HAENIUS Rat. medend. Part. 2. cap. 2.

LXXVI. Pure molli fluctuatione se exterius prodente, si malum suspectæ, & venenatæ indolis fuerit; etiamsi non perfecte maturuerit, parandus ei exitus est cita, & satis alta incisione; contra; si benignæ naturæ extiterit; & pars, in qua opus conficitur, consentiat, expectanda omnino ejus maturatio est; antequam sectione aperiatur abscessus. At; ubi suppuratio interiora occupat; nec secari locum impune licet, pus, quoad fieri potest; ad alias vias; quibus excerni queat diligenter proliciendum est; additis semper antisepticis remediis; ut purulenta cacochymia arceatur. Sed rarum tum est, rem ad prosperum finem perduci.

LXXVII. Si vero ex dolore evanescente, pulsu parvo; inæquali phlegmonis colore in pallidum; lividum; aut nigricantem mutato, viribus resolutis; extremis frigefactis; vultu tetro, & plumbeo, mentisque subobscura perturbatione ad gangrænam vergere malum dignoscatur, ad cardiaca; atque antiseptica valentiora, in primis ad corticem peruvianum, camphoram, serpentariam Virginianam, arnicam, scordium, flores chamæmeli; aliaque hujus census properandum est; non omissis interim iis; quæ ex chirurgico fonte peti possunt; si loci conditio ferat.

LXXVIII. Demum si in scirrhum inflammatio terminetur; quod facile tactu detegitur, aut functionibus in integrum non redeuntibus innotescit; etsi fere ad desperationem res pervenerit, mitissimis tamen, & simul efficacissimis solventibus, sapone videlicet; cicuta; gummi ferulaceis; imo hydrargyro ejus curationem tentare non erit alienum, ne hominem; qui servari semper non potest, deserere videamur. Sed tutius est, antequam ad validiora deveniamus, tempori, & naturæ nego-

go-

gotium committere; ſerum lactis gramineum, ſuccos plantarum temperatiorum, & reſolventium, aquas thermales, aeris mutationem experiri, corpuſque leniter exerceri. Atque hæc de inflammationis natura, differentiis, exitu, & curatione in univerſum. Quæ ad particulares quaſque inflammationes proprie ſpectant, & reſpiciunt, tradentur alibi, ubi de ſingulis erit dicendi locus.

DE FEBRE GENERATIM.

§. I.

FEBRIS nomen alii a verbo *ferbeo*, sive ferveo, alii a *februo*, id est expio, derivatum volunt. Si quis etiam malit ab utroque, per me quidem licet. Nam & in plerisque febribus, præsertim cum ad *augmentum*, & *statum* pervenerint, sanguis, universumque corpus incalescit, ac fervet; & febris ad expurganda sæpe cum sanguinis, tum ceterorum humorum inquinamenta accendi, cierique videtur. Quos enim morbos medicamenta non sanant, interdum curat febris *. Hinc non immerito HIPPOCRATES, GALENUS, CORNELIUS CELSUS, aliique bene multi eam non modo supervenire quibusdam morbis exoptarunt, verum etiam de industria excitandam quandoque præceperunt. Hac quip- *Febris nomen unde derivetur.*

pe impuri, crudi, superflui, aut stagnantes humores subiguntur, attenuantur, coquuntur, moventur, excernuntur. Quare pierique scriptores salubritatem febrium ita celebrarunt, ut veri etiam terminos excederent. Quo factum est, ut WERLHOFIUS suarum, & periti medici partium esse duxerit, tantam laudantium licentiam docto, utilique opusculo (*a*) refrænare.

* *Febri quandoque curantur apoplexiæ, paralyses, epilepsiæ, convulsiones, arthritides, obstructiones &c.*
(*a*) De limitandis febris laudibus.

§. II.

Febris frequentissimus morbus.

In hanc adeo frequenter incidunt homines, cujuscumque ætatis, sexus, temperamenti, aut habitus fuerint, ut una tertia pars GORTERIO (*a*) duæ vero SYDENHAMIO (*b*) tertiæ morborum, quibus obnoxii sumus, ad febres spectare videantur. Non ergo quemquam admiratio subeat, si communior Medicorum opinio sit, febre amplius dimidium generis humani occidi (*c*).

(*a*) Compend. medic. Tract. 52. §. 1.
(*b*) Differt. epistol. *mihi* oper. omn. p. 444. & epistol. responsor. 1. p. 361.
(*c*) GUILL. BUCHAN Médecin. Domestiq. Tom. 2. chap. 2. p. 14.

§. III.

Febris nomen quam late pateat.

Sunt autem tam multa, tamque varia morborum genera, quibus nomen febris inditum est, & caussarum, & symptomatum tam magna diversitas, ut eam recte definire se posse desperaverint sa-

ſapientiſſimi, expertiſſimique Medicorum. *In una enim genere*, inquit modo laudatus GORTERIUS (*a*), *dantur quædam, quibus febris præſentia dignoſcitur: hæc deficiunt prorſus in aliis.*

(*a*) L. c. §. 2.

§. IV.

Quod ut cuique manifeſtius pateat, proferendæ tantummodo ſunt nonnullæ celebriores ex innumeris propemodum, quæ extant apud ſcriptores, febris definitionibus. GALENUS in primo *De differentiis febrium* (*a*) libro definivit febrem *calorem præter naturam*. At non in omni febre calor, nec omni ejus tempore modum excedit; nam in *algidis febribus* TORTII, in *ſyncopalibus*, in initiis acceſſionum quarumdam febrium intermittentium *, in malignis quibuſdam, aliiſque non paucis iſtiuſmodi morbis calor vel naturali minor, vel certe nequaquam major eſt. Præterea in *Epialis* non caloris dumtaxat, ſed eodem tempore etiam frigoris ſenſum queri ſolent, ut nihil dicam de *Lipyriis*, in quibus dum interiora uruntur, exteriora, præſertim extrema algent. Denique ſi quid vitii in caloris exceſſu eſt, id ad febris potius effecta, quam ad ejus, ut vocant, eſſentiam ſpectaret, cum ſæpe, prout paullo ante animadverſum eſt, a febri *calor ille præter naturam* abeſſe deprehendatur.

Febris definitio secundum Galenum.

(*a*) Cap. 1. de generali febr. diviſion.

* *Initio acceſſionum, quæ a frigore incipiunt, quamquam frigere ſe ajant ægrotantes; nuperrimi tamen ſcriptores thermometri ope contendunt oſtendere, tunc etiam auctum caloris gradum eſſe. Vera quidem dicunt, ſi periculum in*

 iis

iis fiat accessionibus, in quibus, antequam frigus aggrediatur, quod sæpissime vidimus, aliquot horis ægri primum incalescunt, citatioremque pulsum exhibent; aut in eo frigoris febrilis tempore, quo jam mitescit, calorque sese exserere incipit, aut demum in eo casu, in quo illi horrent quidem, sed vere non frigent; nam sæpe frigoris sensu percelluntur, quin tamen frigeant. Verum si nullo præcedente caloris augmento, in ipso veri frigoris febrilis initio, atque incremento, quo quartanarii puta, aut tertianarii vexantur, aut in iis, quorum membra, dum febris accedit, aperte pallent, & tactui vere frigent, periclitatio instituatur, & thermometro algenti corpori admoto calor exploretur, certo certius imminutus invenietur, quemadmodum iteratis periculis in magna discipulorum frequentia non semel expertus sum.

§. V.

Alia Galeni, definitio.

In pervetere libro (*a*), quem GALENI esse perhibent, quatuor aliæ definitiones febris traduntur, quarum prima, nam reliquæ brevitatis caussa omitti facile possunt, sic effertur: *Febris est innati caloris declinatio ad statum, qui præter naturam sit, pulsibus qu que vehementioribus ac crebrioribus redditis*. Hæc profecto, quoniam tam frigus quam calorem, algidas æque, ac ardentes, variumque febrium intermittentium tempus complectitur, & simul pulsum vehementiorem, crebrioremque, ex quo de febre judicium ferri solet, una conjunctum ponit, ut vero propior est, sic a Medicis non facile deseri, aut despici debuisset. Attamen nec ipsa, si quid judico, febris naturam satis attingit: 1. quia calor, & frigus effecta potius febris videntur; 2. quia calor non semper in ea deprimitur, aut augetur, uti patet ex calore prorsus naturali, quem non raro habent quædam febres mali-

lignæ; 3. quia non in omni febre, nec in singulis ejus stadiis arteriæ vehementius, crebriusque subsiliunt; ut postea demonstrabitur.

(a) Definit. medic. inter Oper. Galeni. Clas. 1. pag. 46. C.

§. VI.

Febris effervescentia sanguinis præter naturam dicta.

Ad *effervescentias* alii; ut febrim quodammodo e tenebris in lucem producerent, non sine laudis spe aliqua confugerunt. Cum enim ab effervescentiis modo calorem, modo frigus * gigni viderent; magnam harum cum febre affinitatem esse rati, eam definire non dubitavere *effervescentiam* sanguinis *præter naturam*. Proprie autem *effervescentia* dicitur subita, & sensibilis duorum corporum valde amicorum, quorum unum saltem sit liquidum, mutuo congredientium commotio, atque ut vocant, *expansio*, qua magna vis aeris insiti, aliorumque halituum sub bullularum, & guttularum specie plerumque cum sibito & strepitu, & calore non exiguo, interdum etiam sine calore, imo cum frigore corporis effervescentis exploditur. Acidi in primis sales cum alkalinis, aut terreis corporibus, quæ absorbentia nuncupantur, eam efficiunt. Hinc olim habita est *Acidi*, & *Alkali* tantummodo congressus, & lucta. Sed non satis animadversum fuerat, *effervescentiam* præterea nasci ex acidis spiritibus, metallis, & semi-metallis affusis; vel etiam ex acidis meracioribus inter se commixtis, uti quando miscetur oleum vitrioli cum solutione argenti, vel ex acidis potentioribus cum aqua simplici, aut cum oleis æthereis, & spiritibus inflammabilibus, vel ex salibus alkalinis siccis, & consistentibus, sive concretis, uti quando oleum tarta-

ri per deliquium instillatur sali tartari sicco, vel ex aquæ simplicis cum corporibus terreis alkalinis, in calcem præsertim redactis commixtione.

* *Pleræque* effervescentiæ *calorem cient. Exemplum vero frigoris ab* effervescentia *excitati vulgatissimum habetur in oleo vitrioli sali ammoniaco affuso. Mirum enim est, frigidam* effervescentiam *in hujusmodi mixtione oriri, dum vapores ex ea manantes calidi percipiuntur. Sed, igne expulso, cur relicta mixtio non frigeat? Nec unicum frigidæ effervescentiæ exemplum est illud. Acetum etiam alkalinis terreis corporibus, non in calcem redactis, instillatum effervescentias frigidas parit.*

§. VII.

Refutatur.

Doctrina vero istiusmodi *effervescentiarum*, quas olim medici in sanguine possibiles existimabant, a Physiologis posterioribus adeo refutata est, ut hodie jam pene exoleverit. Nemo enim potuit unquam in sanguine, reliquisque vivi animalis humoribus *Alkali* purum, *Acidumque* manifestum, atque evolutum detegere, quæ una congredi, atque effervescere possent. Quod si unquam alterutrum in quibusdam morbis deprehensum fortasse est, quod quædam observata medica innuere videntur; plerumque morbi effectus illud fuit, non caussa; nec unquam observatum est, quod noverim, utrumque una, & simul, ut effervescere junctim possent. Quas vero aliunde oriri posse effervescentias memoravimus, nullum intra sanguinem locum illas habere, protinus quisque perspiciet. Quis acidum fortissimum, purissimumque, quale vitriolicum, aut nitrosum meracum est, in corpore humano invenit unquam, quod cum alkalinis salibus, aut terreis absorbentibus, aut metallicis corpori-

bus,

bus, si qua in nobis essent, aut cum aqueo humore congrediens calorem, aut cum sale ammoniaco, nobis quidem non alieno copulatum, frigus excitet? Ubi in nobis olea *essentialia*, sive aetherea, aut spiritus inflammabiles praesto sunt, cum quibus acidum illud effervescat? Ubi sales alkalini sicci, qui cum liquidis coeant, atque ebulliant? Quis demum effervescentiam frigidam vidit unquam calidae anteire, calidamque frigidae succedere, sic, ut frigus in tertianis, quartanisque febribus, & subsequens calor ab hujusmodi effervescentiis deduci queat?

§. VIII.

Itaque effervescentiis diffisi quidam alii febrem *sanguinis fermentationem* esse malunt, inter quos WILLISIUS primas certe tenet, & febris effecta cum musti comparant fermentantis * phaenomenis. In hanc prope partem vergunt Nuperorum complures, quibus omnia videntur plena fermentationum. Sed quo minus haec quoque probetur opinio, multa profecto obstant, & 1. summum discrimen, quod inter sanguinem intercedit, & mustum, aliosque succos vegetabiles fermentationi idoneos; 2. defectus in vasis corporis animati, & vivi conditionum, quae ad fermentandum requiruntur, quietis nimirum, mitissimi caloris gradus, quem viventis hominis calor naturalis longe superat, & liberae cum aere exteriore communicationis; 3. nulla in humoribus a febre mutatio, qualis fermentationem subsequitur, cum neque vini, neque aceti, neque spiritus inflammabilis indicia ulla sanguis praebeat, postquam febris, sive ut iis placet, fermentatio desierit. *An febris sanguinis fermentatio?*

 * Fer-

* *Fermentationis nomen adhiberi video ad res multas & quidem natura diversas designandas. Sed hic ea a nobis intelligitur, quæ propria vegetabilium rerum est, quæque sola vera fermentatio est. Hæc autem distinguitur in* vinosam, acidam, *atque* acetosam. *Nulla ex his in sanguinem, corpusque humanum, exceptis primis viis, cadit. In omni vera fermentatione mixtio vetus mutatur; & nova inducitur. Contra evenit in* putrefactione; *in qua mixtio universa destruitur, & dissolvitur, elementa omnia secedunt, olea fœtida redduntur, sal volatile oritur; & avolat, & sic vera corruptio totius mixti, & resolutio fit. Non ergo* putrefactio *quidquam habet commune cum vera fermentatione, ut ipsa cum Recentioribus* fermentatio putrida *dici possit, nisi nominibus abuti velimus.*

§. IX.

Bellini definitio. Latiorem febris definitionem excogitavit LAURENTIUS BELLINIUS in hunc modum: *Febris est vitium sanguinis aut in motu, aut in quantitate, aut in qualitate, aut in horum aliquibus aut in omnibus* (*a*). Quæ tamen definitionis amplitudo non modo nihil certi, & proprii exhibet, verum etiam adeo patet, ut multis aliis morbis, a sanguine oriundis, æque bene accommodari possit. Quapropter ne hac quidem contentus summus ille vir BOERHAAVIUS, cui ceteroquin BELLINII nostri auctoritas magno semper in pretio fuit, nec apud quemquam alium naturam febris dilucide expositam inveniens, singula febrium symptomata examinanda suscepit, rejectisque iis, quæ in febre nequaquam perpetua sunt, retentis vero, quibus præsentibus febris adesse, absentibus, aut cessantibus abesse, aut desinere dicitur, se hac ratione veram, intimamque febris naturam assequi posse speravit. Hinc tria in omni febre a *caussis internis*

Quid Boerhaavius senserit.

nis orta occurrere (*b*) detexit, *horripilationem* videlicet, *pulsum velocem*, & *calorem*, sed *vario febris tempore* varia. Ex his vero iterum diligentius perpensis, solam velocitatem pulsus * in omni febris tempore sibi visus est reperisse, ideoque in hac sola *febris acutæ ideam* contineri demum affirmavit.

(*a*) De febrib.

(*b*) De cognosc. & curand. morb. §. 563.

* *Quisnam pulsus velox dicendus, quisnam tardus, aut rarus sit, non ita expeditum est scitu; nam pulsus differt, ut differunt homines ipsi, eorumque circumstantiæ. Generatim in pueris frequentior est, quam in adultis; rarior in senibus, quam in utrisque illis. In adulto bene valente, quiescente, tranquillo, & jejuno pulsuum micatus numerantur a sexaginta ad septuaginta intra minutum primum: in infantibus, & pueris eodem modo constitutis, eodemque rerum statu positis ab octoginta ad nonaginta quinque; in senibus a quinquaginta ad sexaginta. Scire autem licet, adultos interdum existere, quorum pulsus micatus in naturali statu sunt octoginta, aut nonaginta, immo etiam plures intra idem temporis minutum primum, dum in aliis non ultra quinquaginta numerantur, & tamen utrique recta valetudine fruuntur. Quod sæpe expertus sum: Nisi igitur pulsus cujusvis hominis antea innotuerit, e sola ejus frequentia febris certo discerni nequit. In universum ut dici jure possit pulsus naturali esse frequentior, debet, si* DUPLANILIO *credimus, intra datum tempus tertia plus parte pulsare, quam sano solet; id est, si in sano pulsus micatus erant septuaginta, in febricitante erunt nonaginta quinque, sumpto semper minuto primo pro temporis spatio utrique communi, ut dimetiendi ratio non fallat. Quamquam necessaria mihi non videatur semper hujusmodi pulsationum proportio: satis enim est, pulsuum numerum aliquot ictibus naturæ modum excedere, & talem diutius permanere, ut naturali frequentior pulsus habeatur. Citissimus*

mus porro dicitur, si in eodem subjecto pulsus sint quinque, vel decem supra centum. Extremus ferme gradus celerrimi, & citatissimi est, cum intra minutum primum pulsationes centum, & quadraginta, aut quinquaginta distinguuntur. Sed tum ob velocitatem, & frequentiam vix numerari & distingui illæ possunt, quidquid alii contendant. Vid. DUPLANILIUS in not. ad pag. 621. Tom. V. Table des matieres *operum* BUCHANII. *Illud autem hic advertendum est, quod supra celeritas, velocitas & frequentia, pro una, eademque re accepta est, contra quam a quibusdam accipiatur, ut alibi deinde palam fiet.*

§. X.

Quænam Boerhaavio adversentur.

At non omnis febris a caussis internis, sensu Boerhaaviano * servato; oritur, nec omnis ab hisce caussis orta febris, ne intermittens quidem, (nam sæpe, quæ æstate ingruunt, protinus a calore exordiuntur) semper incipit ab horripilatione (*a*); neque omnis *horripilatio* semper a febre proficiscitur. Id norunt vel ipsæ mulierculæ hystericæ, quas frequens sine febre horripilatio spastica corripit. Neque pulsus velocitas *, aut calor auctus statim febrem adesse significat. Multa enim, uti exercitatio corporis, cursus, ira, gaudium, subita a somno excitatio, lecti calor, largior vini, liquorumque fermentatorum potus, plenior, lautiorque cibus, atque alia hujus generis pulsum velociorem reddunt, caloremque adaugent, quin tamen ex his febricitare quisnam dici possit ***. Sæpe etiam calor vix, ac ne vix quidem naturalem gradum exsuperat, immo interdum naturali minor est. Id frequentissime in malignis, & pestilentibus febribus, atque in principio accessionum, sive in ipso frigore febrili contingit; nam tum sive

ve tactu, sive thermometro exploratus, plerumque aut nullo modo naturali major reperitur, aut certe minor. Id ipsum de pulsus velocitate non raro evenire observatum est.

* *Febrem* a caussis internis ortam *vocat* BOERHAAVIUS *eam, quam non evidentes, & leves caussæ excitavere. Voluit enim sic excludere ephemeras, quæ plerumque sine horrore aggrediuntur, atque a caussis levioribus, atque evidentibus originem habent.*

(*a*) GORTERIUS, Compend. med. Tract. 52. §. 3. febres, *inquit*, a stimulo calido excitatæ sine frigore præcedente aggrediuntur.

** *Pulsus velocitas, sive frequentia quamquam a* BOERHAAVIO, *aliisque pro inseparabili febris signo ponatur, non ita tamen constans in ea est, ut sæpe non absit, quod clarius patebit in sequentibus. Multis etiam modis hujusmodi velocitatem intendi sine febri, supra indicavimus: ex quo liquet, ni fallor, non ita cum ea febrem, ut quidam reputarunt, necessario connecti. Paullo ante etiam* (§. IX. in not.) *generatim monitum est, pulsuum frequentiam pro ætatis ratione variam admodum esse. Nunc addo, variare etiam non parum pro sexus, regionis, tempestatis anni, temperamenti, animique motuum ratione, ne quid dicam de caussis eam augentibus, quas modo* (§. X.) *commemoravi, quin tamen febris præsentiam significent. Attuli præterea, quid* DUPLANILIUS *definiverit de frequentiæ pulsus gradu, qui febrim designare debeat; sed simul innui, rationem, quam ipse posuit inter frequentiam naturalem, & febrilem, incertam esse, nec tutam. Accedit, quod hac ipsa de re plurimum inter se dissentiant celeberrimi scriptores, nec propterea quidquam certi, & perpetui statui liceat.* HALLERUS *certissimum, tutissimumque febris indicem reputavit pulsum illum, qui intra minutum primum centies pulset. Sed fallacissimus est hujusmodi pulsationum numerus. Sæpissime indubia febris existit*

stit cum longe minori pulsuum numero, aut abesse etiam potest cum eodem, aut etiam majore. Pulsum sanorum pulsui non absimilem in gravissimo febris genere observavit SYDENHAMIUS (oper. mihi pag. 650.) *eumdemque notavit* WERLHOFIUS (de caut. pag. 39. de variol. pag. 37.) *itemque* GREDINGIUS *in febre maligna putrida contagiosa cum pustulis miliaribus albis, quæ sub finem anni* 1756. (LUDVVIC. Adversar. med. Pract. vol. P. I. cap. I. pag. 22.) *grassata est; Rariorum vero naturali in febribus malignis, in Typhis, in Hemitritæis, aliisque perniciosissimis; & pestilentibus fere omnes Clinici tam veteres, quam recentiores invenerunt, inter quos nominabo dumtaxat* PROSPERUM ALPINUM. (Medic. Ægypt. lib. I. cap. 14.), NICOLAUM MASSAM (de Febrib. pestilent.), RYE (Med. Static. Britannic.) RUSSELIUM (Nat. Histor. of Aleppo pag. 230.), BORDEVIUM (Recherch. sur les pouls pag. 309.) SAUVAGESIUM (Nosolog. method. T. 2. p. 307.) *Ita tardum & rarum in quadam epidemica febre Neapolim devastante deprehendit* SARCONIUS, *ut pulsationes intra minutum non plures essent, quam quadraginta; aut quadraginta quinque* (Part. 2. §. 357. & 704.) *In puero febre variolosa laborante pulsum adultorum pulsu multo rariorem, itemque in febre scarlatina commemorat* TREMELIUS (Exam. frigor. febril. pag. 7.). *Neque tantummodo in febribus malignis ita dictis pulsus rarior, aut naturali similis est, verum etiam in aliis febribus mere acutis. Sic* HAENIUS (Rat. medend. Par. XII. cap. 2. pag. 50. & 117.) *in juvene viginti quatuor annorum febre acuta inflammatoria laborante, in quo pulsus frequentior esse debuisset, nunc tertia, nunc quarta parte rariorem, mediceque febrilem invenit. Sanatus paullo celeriorem pulsum habebat, quam erectus in morbo; nam erecto celerior erat, sive frequentior, ita tamen, ut numquam ultra quinquagies quinquies intra minutum micaret. Sed, ante hos, referente* SARCONIO (*l. c.*) *jam* GALENUS, *aliique antiquiores fallacem hujusmodi pulsum in febribus mali moris adnotarunt. Non dissimulaverim tamen hisce omnibus, ut supra indicavimus, adversari cl.* HALLERUM,

& ne-

& negare palam, pulsus ita raros, & tardos reapse reperiri, si horologii ope numerentur, nisi peculiare pulmonis, aut cordis vitium cum febre sit conjunctum, quod sanguinis e pulmonibus ad sinistram cordis caveam reditum, aut e corde in aortam transitum (Physiol. Tom. 2. lib. VI. sect. 2. §. XV.) *impediat. Verum etsi id, quod suspicatur* HALLERUS, *evenisse interdum, non ausim inficiari; nunquam tamen concedam, omnes observationes doctissimorum, atque exercitatissimorum Medicorum, quos adduxi, in dubium revocandas esse. Qua de re testimonium sufficiat cl.* LE ROY, *qui etsi alicubi* HALLERO *quasi adhærere videatur, quodam tamen in loco* (Melang. de Phys. & Med. Prem. Mem. des fievr. aigues pag. 204. not. ec.) *fateri cogitur, febres aliquas se offendisse, in quibus pulsus multo rarior, quam in naturali statu, erat, ita ut cuidam pulsus intra minutum non plures, quam quadraginta, aut quadraginta quinque*, horologio adhibito, *micare reperirentur, quod cum* HAENII, *&* SARCONII *observationibus, non sine horologii adjumento institutis, omnino convenire, manifestum est. Non negandum tamen videtur*, peculiare pulmonis, aut cordis vitium *quandoque varietatem aliquam pulsibus inducere posse; sed illud verosimilius existimo, tunc pulsum ab hujusmodi caussa inæqualem potius, aut intermittentem fieri, quam simpliciter naturali rariorem. Hactenus exempla pulsus naturali rarioris in febricitantibus protulimus: modo ad ea, quæ frequentiorem sine febre ostendunt, progredior.* CL. RYE. (loc. c. pag. 224.) *in dolore colico deprehendit sine febre pulsum, qui centies in minuto primo pulsabat: &* FLOYERUS *pulsum ab ira centies octies sine febre intra idem tempus subsilientem* (loc. cit. pag. 87.) *Pulsum naturalem, cujus ictus erant centum & quindecim, immo plures, recenset* HAENIUS (Rat. med. Part. XXII. pag. 86.), *itemque sine febre centum, & viginti* WHYTTIUS (Malad. hypocondr. pag. 90.) *Præterea demum auctum enormiter pulsuum numerum a caussis externis, nimirum a motu corporis, calore balnei, cibo, potu sic, ut quandoque*

doque centum & triginta; aut centum & quadraginta pulſationes uſque intra minutum obſervatæ narrentur, quin ulla tum febris adeſſet. Quas ob res non immerito Cl. Tode *in* specimine inaugurali de duplici febrium indole (Hafniæ 1769.) *pulſus frequentiam a multis pro febris ſigno pathognomonico habitam rejicit, idemque facit* Anonymus *Varſavienſis* (observat. clinic. ad duct. medicat. in Nosocomio general. Varsav. Fascic. 1. p. 15.) *quoniam in vere febricitantibus, quos ex aliis ſignis febricitare cognoverat, interdum defuiſſe pulſus frequentiam, celeritatemve obſervavit.*

*** *Qui febrim in aucta pulſus frequentia, & velocitate ſitam volunt, etiam tum febrim, ne de ſententia diſcedant ſua, adeſſe affirmant, cum a cauſſis evidentibus pulſus acceleratio accidit. Sed ignoſcant, precor, ſi ab iis tam diſſentio, quam hujuſmodi pulſus acceleratio a vera febre diſſentit. Videntur enim febris veram naturam nunquam comprehendiſſe, quando res adeo diverſas una confundunt.*

§. XI.

Quid intersit inter frequentem pulsum & celerem?

At quæ hactenus contra pulſuum frequentiam dicta ſunt, nequaquam opponi poſſunt iis, qui non in ſola eorum frequentia, ſed in ipſa etiam celeritate febrim quærendam ſtatuunt. Diſtinguunt enim alteram ab altera cum veterum pleriſque, ſed potiſſimum cum *Stahalianis*, qui per celeritatem intelligunt, notantque breviſſimum tantummodo tempus illud, quod inſumitur, dum arteriæ ſe ſe dilatantis ictus ferit, pellitque digitos tangentis: Celeritas igitur pulſuum tanto major erit, quo minor erit diaſtoles duratio. Hanc auctam pulſui febrili adjiciunt, tamquam perpetuum febris ſociam,

ciam, atque inseparabilem. Neque ullo modo eos audire volunt, quibus ea distinctu difficillima videtur. Enimvero minimum illud tempusculum, quo arteria salit, præsertim si pulsus simul frequens sit, vix, & ne vix quidem animadverti, & determinari potest. Hujusmodi tamen celeritatem a frequentia distingui posse testantur BELLINIUS (*a*), HALLERUS (*b*), SAUVAGESIUS, (*c*), MORGAGNIUS (*d*), HAENIUS (*e*), aliique experientissimi, & probatissimi viri, a quibus, si meam quoque licet experientiam afferre, non ego ipsemet dissentio.

(*a*) De urin. & puls. p. 72.
(*b*) Element. Physiol. T. 2. p. 248.
(*c*) De febrib. n. 10.
(*d*) De caus. & sed. morb. epist. 24. & 31.
(*e*) Ratio medend. P. XII. pag. 27.

§. XII.

An in celeritate pulsus essentia febris?

Hanc ergo pulsus celeritatem nunquam a febri sejungi afferunt qui frequentiam, velocitatemque tueri non possunt. Inter hos TREMELIUS (*a*) eam adeo febris esse propriam profitetur, ut rarum, vel naturalem pulsum in febre nunquam ipse repererit, quin *ista ictus celeritate* se febrilem ostenderet. Attamen paullo post hoc ipso etiam signo diffidere videtur, cum ultro concedat, sæpe a debilitate ingenti, quæ pulsum celerem comitatur, celeritatem ipsam, febris comitem obscurari, fereque aboleri. Immo, si quid ego clinico exercitio valeo, propria observatione suffultus fidenter possum asseverare, hanc eamdem celeritatem, a

me

ine sæpius animadversam sine febre, & sæpe etiam in ipsa febre minime deprehensam esse. Adstipulatur mihi experientia ANONYMI paullo ante commemorati, qui sine ulla hæsitatione negat, solam pulsus celeritatem ad febrim indicandam sufficere, exemplisque in medium prolatis dicta (*b*) confirmat.

(*a*) Frigor. febril. exam. p. 9.

(*b*) Observ. clinic. ad duct. medicat. in Nosoc. General. Varsaviens. fasc. 1. pag. 16. & 17. *ubi sic scribit:* pulsus autem (*in febri ardenti*) nec plenus ratione habitus, nec durus. nec celer, nec dicrotus, nihilque cum febrili commune habuit.

§. XIII.

An in aliis pulsuum affectionibus quærenda?

Quoniam igitur neque frequentia, neque celeritas pulsus quidquam certi habet, quo febris designetur, has notas supplere parant nonnulli aliis pulsuum affectionibus, debilitate nimirum, aut inæqualitate, aut parvitate, aut simili præter naturam mutatione; nec satis perspiciunt, se ad eas convertere pulsuum affectiones, quas jam, ut ineptas, inconstantes, aut communes a febre segregarunt, excluseruntque omnes illi, qui solam frequentiam, aut celeritatem pro signo febris pathognomonico retinendam duxerunt. Præterea directe refelluntur auctoritate, & fide cl. LE ROY, qui in singulis febricitantibus, quibus fuisse pulsum rarum narrat, tamen nullo modo aut debilem, aut inæqualem, aut parvum (*a*) deprehendere unquam potuit. Quæ cum ita sint, non erit profecto, cur in ulla harum pulsus affectionum febris *essentia*, sive

ſive natura collocetur. Id jam optime cognovit ab antiquiſſimis uſque temporibus ſcientia medicinæ non minus, quam ingenio, & recta judicandi ratione admirabilis C. CELSUS, qui pleraque ſupra a nobis fuſius excuſſa ſumma, ut ſolet, brevitate, atque elegantia (*b*) contraxit in hæc verba: „ Non eſt expeditiſſimum ſcire, quando æger febriciter, quando melior ſit, quando deficiat.... Venis enim maxime credimus, fallaciſſimæ rei: quia ſæpe iſtæ lentiores, celerioreſve ſunt & ætate, & ſexu, & corporum natura. Et plerumque ſatis ſano corpore ſi ſtomacus infirmus eſt, non numquam etiam incipiente febre, ſubeunt, & quieſcunt: ut imbecillus is videri poſſit, cui facile laturo gravis inſtat acceſſio. Contra ſæpe eas concitat, & reſolvit ſol, & balneum, & exercitatio, & metus, & ira, & quilibet alius animi affectus, adeo ut, cum primum medicus venit, ſolicitudo ægri dubitantis, quomodo illi ſe habere videatur, eas moveat. Ob quam cauſſam periti medici eſt, non protinus ut venit, apprehendere manu brachium: ſed primum reſidere hilari vultu, percunctarique, quemadmodum ſe habeat; & ſi quis ejus metus eſt, eum probabili ſermone lenire; tum deinde ejus carpo manum admovere. Quas venas autem conſpectus medici movet, quam facile mille res turbant! Altera res eſt, cui credimus, calor, æque fallax. Nam hic quoque excitatur æſtu, labore, ſomno, metu, ſolicitudine. Igitur intueri quidem etiam iſta oportet: ſed his non omnia credere. Ac protinus quidem ſcire, non febricitare eum, cujus venæ naturaliter ordinatæ ſunt, teporque talis eſt, qualis eſſe ſanis ſolet; nec protinus

„ etiam ſub calore, motuque febrem ſe ſe conci-
„ pere; ſed ita &c.

(*a*) L. c.
(*b*) De Medicina l. 3. cap. 6. mihi p. 128. 129.

§. XIV.

Quæ febris caussa proxima ex Boerhaavio.

Quid de febre, ejuſque natura generatim cogitatum ſit, hactenus expoſui. Supereſt modo, ut etiam, quæ cauſſa, ut ajunt, proxima eam efficiat, quoad quidem ſciri poteſt, inveſtigemus. Itaque ad BOERHAAVIUM, a quo, antequam hac ſuper re ejus mentem aperiremus, paullo longius diſceſſimus, revertamur oportet. Is, præſtituta pulſus velocitate, tamquam unica, perpetua, inſeparabili, atque *eſſentiali*, ut loquuntur, cujuslibet febris, proprietate, ſive poſita in hac pulſus velocitate febris individua natura, atque exiſtentia, inquirit deinde in proximam ejuſdem cauſſam, nec dubitat, hanc eſſe eamdem, quæ memoratæ pulſus velocitatis eſſe videtur, nimirum *veIociorem cordis contractionem cum aucta reſiſtentia ad capillaria* (*a*); in qua *febris omnis acutæ ideam* contineri ſibi perſuaserat. Cumque initio acceſſionis febrilis *pro varietate ſubjecti, cauſſæ, febris ipſius*, vario itidem gradu, modo, & duratione ſe exhibeant *velox, parvus, ſæpe intermittens pulſus, pallor ſæpe extremorum, frigus, rigor, tremor, inſenſilitas*, hinc perſpicuum eſt, inquit, *ſtagnare tum humores ſanguineos in extremis vaſculis, & ſimul tamen cauſſam cor irritantem* (*b*) *adeſſe*. En lentorem ſanguinis extrema arteriolarum quodammodo obſtruentem, qui *reſiſtentiam* cordi validius ſe ſe contrahenti (*c*) objiciat, augeatque.

(*a*) Aphor.

(*a*) Aphor. de cogn. & cur. morb. §. 572. & 581.
(*b*) L. c. §. 576. (*c*) Ibid. §. 587.

§. XV.

Quemadmodum vero supra ostensum est, *pulsus velocitatem* nec in omni febre, nec in omni ejus tempore reperiri; sic etiam subito patet; ne *velociorem* quidem *cordis contractionem*, quæ illam efficiat; assumi; nec esse posse pro proxima febris cujusque caussa; quam quærimus. Deinde, quoniam vir clarissimus lentorem sanguinis; imo ipsius stagnationem in vasis capillaribus hic ponit; parum sane distat ab ea cogitatione; quam habet de inflammatione; cum tamen inflammatio, & febris non una; eademque res cuiquam visa sit. Quapropter non pauca ex iis, quæ, ubi de inflammatione disseruimus, adversus prolata sunt; huc quoque opportune traduci poterunt. Præterea absurdum; rationique repugnans est, hic ab *aucta resistentia ad capillaria, velociorique cordis contractione* frigus; & pallorem extremorum derivari velle, dum alibi ab eisdem omnino caussis ruborem, calorem, tumoremque inflammatæ partis explicavit. Illud etiam accedit, quod *frigus*, & *pallor*, quæ incipiente febre se exserunt, haudquaquam ab hærente in vasis capillaribus sanguineo humore oriri potest. Nam dum pallor, & frigus corpus occupat, arteriæ omnes a corde ad extrema usque vascula, in quibus sanguis sisti dicitur, ita repletæ turgerent, ut pulsum magnum, plenum, vehementemque ederent, non vero parvum, debilem, obscurum, intermittentem, qualis eo tempore esse solet, assumiturque; nec ideo *frigus*, nec *pallor*; sed calor, æstus, & rubor in universum corpus se se diffunderet. Demum,

Qua contra dici possunt.

mum, si darem etiam, quam vult BOERHAAVIUS, proximam febris caussam revera esse, an ea, quæro, cuicumque febri (quæ nostra est investigatio) in universum accommodari posset, cum vel ipsemet BOERHAAVIUS, quasi suæ opinioni diffidens, ad *febrem* tantummodo *acutam* postremo eam restringere debuerit?

§. XVI.

Quid de aliis caussis sentiendum?

Neque, ut opinor, felicius scopum attingere videntur ii, qui a spastica nervorum, & fibrarum omnium contractione (*a*) originem febris proximam petunt: nam etsi multa, quæ in febribus intermittentibus eveniunt, talia propemodum videantur, quæ illorum faveant opinationi; tamen hæc ipsa aut deficiunt in reliquis febribus, aut minime earumdem propria sunt, aut nullo modo singulis harum omnium temporibus ita respondent; ut quæ in uno genere verisimilitudinem quamdam continent, in alio etiam probabilitate firmentur; ne quid dicam de falsitate hypotheseos, qua nervos arbitrantur se se contrahendi facultate donatos. Quis enim ignoret hodie, hujusmodi vim solis fibris muscularibus insitam esse, aliis vero sive nerveis, sive membraneis non item? Eodem ferme vitio notantur qui duplicem motum in febre agnoscunt, alterum a corde ad partes, alterum a partibus ad cor; illum videlicet a vi cordis sanguinem in arterias propellente; hunc a spasmo reliquarum partium, qui non modo illi contra nitatur, verum etiam venosum sanguinem urgeat cor versus, deducentes. Neque quid sibi velint, satis assequor, illi, qui *velocitatem* pulsus *spasticam*, & *convulsivam*, ut ajunt, omnium febrium caussam (*b*) censent. Non enim, quocum-

que

que modo rem explicent, effugere possunt ea, quæ contra pulsus velocitatem supra disputata sunt, neque unquam ostendere, istiusmodi spasticam, & convulsivam pulsus velocitatem sæpe sine febre non occurrere in aliis quoque morbis, præsertim hypochondriacis, hystericisque, in quibus quantum ex pulsu & ægroti se febricitare falso sæpe credant, & medici non satis cauti decipiantur, non attinet dicere.

(a) HOFMANNUS Med. Rat. Systèm. T. IV. sect. I. §. IV. *princeps, a quo hæc opinio profluxit.*

(b) *In his* QUESNÆUS des Fievres contin. Tom. I. chapit. 2. p. 80.

§. XVII.

Quid Todius docuerit?

Quas ob res factum esse arbitror, ut nuperrimi quidam Scriptores, relictis majorum placitis, plurimum operæ, studiique collocarint in aliis, atque aliis caussis febrium proximis indagandis, quamquam, ut mihi videtur, infelici plane eventu, atque ab eorum etiam votis perquam alieno. Ex his quid novissime scripserint duo Medicinæ lumina. TODIUS, & CULLENIUS, alter in Hafniensi, in Edimburgensi alter Academia Professor, viri ambo & ingenio præstantes, & doctrinæ fama illustres, & experientia æque insignes, non equidem silentio præteribo, ne videar aut novas doctrinas despicere, aut ignorare, aut aliorum inventis quodammodo invidere. Itaque TODIUS in libro, quem edidit anno 1796. *de duplici febrium indole*, non aliunde febrim proxime oriri putat, quam ex sensorio communi, quod aliquo stimuli genere irritetur, irritationemque suam vario modo ad reliquas totius corporis partes transmittat, proten-

datque. Addit præterea, si stimulus iste naturam ipsam inveniat obsequentem, hoc est, promptam, expeditamque ad agendum; febres nasci *inflammatorias*; sin vero contra stimulus aut præ magnitudine morbi, aut præ languentis naturæ imbecillitate quodammodo infringatur, tum *putridas* tantum gigni: hæcque esse duo summa genera febrium, quæ ipse agnoscit, & probat. Ergo caussa febrium proxima Todio est irritatio generis nervosi, non in corde, non in minimis vasis, non in membranis, aut nervorum ramulis, sed in ipso cerebri meditullio exorsa, & deinde ad ceteras partes propagata (*a*). Qua in opinione quid commune habeat cum aliis, quid proprium, non puto quemquam fore, qui non facile ex præmissis intelligat.

(*a*) Specim. inaugural. de duplic. febr. indole. Hafniæ 1769. *pag.* 19. *& seq.*

§. XVIII.

Quid Cullenius. Jam vero ad Cullenium venio, qui singularem, novamque suam sententiam anno tantummodo 1777. typis evulgavit (*a*) quamquam aliquot jam ante annis publice suis auditoribus eam prælegere solitus esset, ita ut Anonymus quidam, uti suam & propriam, non ita pridem omisso, unde acceperat, auctoris nomine proferre non dubitaverit (*b*). Cullenius igitur, & qui eum sequutus est, Anonymus vasorum minimorum atoniam nescio quam, succedentemque spasmum sibi confingunt, & pro caussa habent proxima febrium omnium. En quomodo rem Cullenius ipse proponit, si tamen ejus mentem (nam subtile quid habet, nec satis planum) recte assequor. Caussæ, in-

inquit, remotæ, a quibus febres quæcumque excitantur, omnes ita in universum nervorum systema, atque adeo in cerebrum ipsum agunt, ut utrorumque potentiæ, vires actionesque diminuantur. Hinc omnes corporis functiones, sed præcipue arteriolarum minimarum motus, sive alterna contractio, qua fluida propelluntur, quam maxime langueant, necesse est. Ita vero animalis œconomia constituta, atque ordinata a natura un languor, sive debilitas istiusmodi quemdam quasi stimulum vasis sanguineis omnibus indirecte inferat. Nam frigore, & spasmo, qui languentem minimorum canalium, & sanguinis per eos fluentis motum subsequitur, tum cordis, tum arteriarum majorum actio sollicitatur, augetur, intenditurque, donec paullatim aucta eo perveniat, ut cerebro, nervisque pristinam vim, facultatemque restituat. Hac autem instaurata fieri non potest, quin minima etiam vascula suas functiones & recuperent, & obeant validius, spasmumque proinde, quo afficiebantur, evincant, & superent. Spasmo sic remoto, sudor undique erumpit cum reliquis signis, quæ edocent, laxatos omnes ductus esse ad quasvis excretiones dicatos (*c*).

(*a*) Frist. Lines of the Practic. of Physic for the use of students in the University of Edimburg 1777.

(*b*) Reflexions on the general Treatment &c. London. *Vid.* Comment. Medic. e filosofic. d'una società di Medici d'Edimburg. Vol. I. Part. I. cap. V. Venez. 1775.

(*c*) *Vid. etiam* Raccolta d'opuscoli scelti sulle scienze, ed arti fatta in Milano Tom. 2. P. IV. p. 417. *ubi* CULLENII *disquisitio in caussam febris proximam italica versa habetur*. Hanc ipsam CULLENII theoriam amplexus est HENRICUS FOUQUETUS (*in nota* II. *ad* LINDII *Memoir. sur les fievres pag.* 226.), qui aliquanto eam clarius exposuit. *Si symptomata*, inquit ipse, cum quibusdam medi-

cis Anglis, *considerentur, quæ communiter cernuntur in variis febris periodis, facile patebit, actionem ejusmodi venenatæ, aut mephiticæ materiæ, quæ cum corpus ingressa est, caussam præbet febribus gravibus, consistere in depressione virium nervearum, & naturalis cerebri toni. quemadmodum id ostenditur ab infirmata actione cordis; & majorum arteriarum, quæ similibus in casibus animadvertitur. Hinc quoniam sanguis non amplius ea, qua par est, vi projicitur in vasa minora habitus externi corporis, hæc ipsa spasmodice contrahuntur, concurrente ad id speciatim frigoris sensu, quem corpus in superficie experitur; sive quod motus, calor, atque humores ad centrum compellantur, sive etiam quod tonus systematis nervei languerit. Hinc pallor, lassitudo, constrictio spastica ambitus totius corporis, atque insignis contractio, quæ exoritur initio frigoris febrilis, debent haberi tamquam effecta spasmi, cui caussam præbet debilitatio systematis nervei proprie dicti, & diminuta actio cordis & arteriarum . . . . Solidæ enim partes in animalibus sunt elasticæ, & vasa sanguinea præ ceteris naturaliter constituuntur in quodam statu distentionis ex impetu sanguinis, qui continenter in eorum cava impellitur, pervenitque ad extremos usque canales capillares. Hoc posito manifestum est, sanguine motu quodam retrogrado versus cor refluente, tempore frigoris febrilis, distentionem extremorum horum canaliculorum imminui debere ob eorumdem nativam, insitamque elasticitatem; sed simul, hæc minima vascula prædita sunt vi quadam musculari sese contrahendi; sequitur, ut non modo generalem spasmodicam constrictionem, quæ in frigore accessionum contingit, persentire debeant, verum etiam in eodem contractionis statu diutius manere, secus ac si elasticitate sola donarentur. Revera etsi durante paroxysmo tempus aliquod existat, quo calor omnino se declaret, & actio cordis, arteriarumque rediviva appareat; tamen contractio in extremis vasculis persistere adhuc videtur notabili plus minus tempore, ut elucet in siccitate linguæ, & cutis, urinarum inopia, ulcerum ariditate, aliisque signis, quæ cuncta indicant, constrictionem spasticam totius ambitus nondum cessasse. Itaque liquet, debili-*

bilitatem totius systematis nervei proprie dicti, & actionis cordis, atque ampliorum arteriarum. excitare protinus in febrili accessione constrictionem spasticam peripheriæ, & extremorum canaliculorum, unde pendent pleraque symptomata, videlicet tremor, horripilatio, frigus, inertia ad motum cum sensu anxietatis, & molestiæ conjunctæ. Tremorem vero v. gr. non supervenire nisi debilitati, ostenditur ex difficultate; quam ægri patiuntur; quando movere, aut dimovere membra conantur. Nec aliunde dentium collisio permanat, quam ex alterna debilitatis virium muscularium, & conatus voluntarii vicissitudine. Verum cum refluxus iste humorum, caloris; & virium a circumferentia ad centrum sub frigore febrili pariat demum irritationem in partibus interioribus; sequitur, ut post aliquod tempus, plus minus longum; oriatur reactio quædam a centro ad peripheriam; ex qua actio cordis, arteriarumque majorum reviviscat, illa vero systematis nervei increscat, & tandem spasmus vasorum capillarium desinat; sicque calor magis magisque in universum corpus diffundatur; & brevi tota cutis sudore madescat, accessioque finiatur. Atque hæc est Cl. FOUQUETII commentatio, quæ etsi paullo artificiosius, & verosimilius; quam illa CULLENII, elaborata sit; eisdem tamen argumentis, quibus CULLENIUS refellitur in sequenti paragrapho num. XX. impugnari strenue potest; præterquam quod multa symptomata, quæ ipse tribuit spasmo, æque tribui possunt concitatiori humorum motui, & demum eorumdem attenuationi;

§. XIX.

§. XIX.

Todio cur non assentiendum.

His utriusque opinionem adumbrasse sit satis. Quæ contra animadverti possent, lubens, sciensque magna ex parte prætereo. Nolo enim cum viris, qui plurimum auctoritate, & doctrinæ laude apud omnes valent, pluribus verbis decertare. Illud tantum non prætermittam, neminem sanæ mentis esse posse, qui TODIO assentiatur. Nam quis tam hebeti, crassoque ingenio est, ut non videat protinus irritato *communi sensorio*, quemadmodum pro certo ille assumit, mentis ideas, facultatesque omnes ante perturbari, & spasmos, & convulsiones, doloresve excitari debere, quam motus febriles, sicuti jam acute, sapienterque objectavit (*a*) GORTERIUS? Quis, amabo, unquam credat, cunctas remotas caussas febrium istiusmodi esse, ut continuo cerebrum, sive sensorium commune afficiant, & eo stimulo, qui ceteris partibus, humoribusque parcat, sensorio vero communi vim inferat, æque sint perditæ? Præterea si ita esset, quemadmodum ipse efflagitat, sequeretur procul dubio, ut omnes cujuscumque generis febres, chronicæ, aut acutæ; mites, aut graves; benignæ, aut malignæ; gastricæ, aut venosæ; primariæ, aut secundariæ; intermittentium variæ species, aut continuæ, aut remittentes, quoniam unam eamdemque caussam proximam haberent, uno eodemque pharmaco, cortice videlicet peruviano, depellerentur. Quod tamen absurdissimum est. Sed de hac hypothesi plura, ubi peculiariter de febribus intermittentibus disseremus.

(*a*) L. cit. §. IX.

§. XX.

§. XX.

Eiſdem ferme difficultatibus implicari CULLENIUM, qui mox non perſpiciat, arbitror eſſe neminem. Sed in eo maxime a TODIO diſcrepat CULLENIUS, quod, etſi cerebrum, nervoſumque genus a remotis febrium cauſſis impeti & ipſe velit, contraria tamen omnino effecta ab eiſdem contendit. Nam ille vim nerveam irritatione quadam concitari; hic deprimi, obtundique opinatur; unde non levis inter utrumque dimicatio, qua ſe ſe mutuo conficiant, oriatur neceſſe eſt. Deinde ſi nerveæ imminutio virtutis talem atoniam in minimis arteriis efficeret, ex qua frigus, ſpaſmi, febris procrearentur; illud etiam certe ſequeretur, ut in morbis omnibus paralyticis, in quibus de hujuſmodi atonia dubitari nequit, febris multo certius, & frequentius accederet. Cur vero in apoplexia, in hemiplegia, paralyſi, ſaltem in membris reſolutis, in quibus vim nerveam languere nemo ignorat, adeo raro febris obſervatur? Præterea notum eſt, non omnes febres a frigore incipere. In iis igitur, quæ ſine frigore invadunt, deerit cauſſa primaria, a qua ſecundum CULLENIUM cordis, arteriarumque actio redintegratur, & febris accenditur. Quænam ergo erit iſtarum proxima cauſſa? Demum earum ortum explicet velim intermittentium febrium, quarum ſingulæ acceſſiones, quod alibi oſtendemus, a calore principium ducunt, cum calore invaleſcunt, & tandem frigore terminantur. In his enim febris ſymptomata ordine ſic univerſo ſe habent, ut cum ejus hypotheſi qua ratione conciliari queant, prorſus me lateat.

Diſcrimen inter utriusque opinionem.

Quædam contra Cullenii opinionem.

§. XXI.

§. XXI.

Nulla caussa proxima febrium in universum assignari potest:

Superessent adhuc alia quorumdam Pathologorum deliramenta, in quibus referendis operam, & tempus, si vellem, perdere possem: sed tædet jam hujusmodi occupatione me distineri. Quod præ oculis habebam, id mihi videor consequutus. Ostendere enim fuit animus, nullam constitui caussam proximam posse, quæ omnibus simul febribus, quotquot sunt, cum genere, tum symptomatum multiplicium ratione diversissimis communis revera esset; nec, ut puto, inanis, & cassus labor extitit. Quare cum nulla hujusmodi caussa hactenus inventa sit, nec fortasse inveniri, ut clar. GREGORYUS (*a*) autumat, unquam possit: cumque nulla earum generica definitio, quæ singulas comprehendat, passibilis visa nobis sit: reliquum est, ut in historica tantum descriptione, quæ præcipua febris phænomena oculis subjiciat, consistere debeamus, Apposite GORTERIUS (*b*): *de multis*, inquit, *rebus nihil aliud constat, quam quædam phænomena: Cur ergo hic non simus contenti de febre?*

Descriptio febris.

(*a*) Prax. Med. (*b*) L. c.

§. XXII.

Descriptio qualis a Sauvagesio data!

At descriptio, quæ definitionis defectum suppleat, primum brevis sit, oportet; deinde cuncta phænomena, quæ cujuscumque febris communia videntur, complectatur. Quod probe animadvertens SAUVAGESIUS (*a*) febrem dixit esse *syndromen frigoris, successivique caloris cum artuum debilitate, & pulsus vi adaucta, sæpe quo ad frequentiam.* Verum satisne accurate eam descripsit? Plane non

satis

ſatis. Nam 1. eas videtur omittere, quas nullum, ne minimum quidem, frigus antecedit; de quibus ſupra mentionem feci, faciamque alibi. 2. Calor non ſemper frigori, quando etiam febres a frigore incipiunt, ſuccedit; in algida enim TORTII nunquam recaleſcunt ægri, niſi tota acceſſione, & proinde febre diſcuſſa. 3. Pulſus vigor non ſemper increſcit, ne *quo ad* quidem *frequentiam*; quoniam in malignis quibuſdam febribus ſæpe vires ejus imminuuntur, tantumque abeſt pulſus a frequentia micatuum, ut vel naturali ſimilis, vel etiam tardior, rariorque (§. 10.) plerumque ſit. Sic etiam in principio febrium intermittentium pulſus non ſolum deprimitur & languet, verum etiam rarior, & tardior fit, quod ſæpiſſime horologii etiam ſubſidio certum cognovi. Remanet ergo ſola artuum debilitas; quæ tamen quam ſit aliis morbis communis quiſque intelligit.

Quæ pugnent contra Sauvagesium.

(*a*) Nosolog. method. claſſ. 2. Febres. character. *Sauvageſianæ descriptioni perſimilis eſt, quam habet* CULLENIUS; Post horrorem pulsus frequens, calor major, viribus artuum imminutis. Gen. morb. claſſ. 1.

§. XXIII.

Hæc febris deſcriptio a SAUVAGESIO tradita neque SELLIO, qui poſt eum ſuam *Pyretologiam methodicam* conſcripſit, omnino placuit. Quapropter aliam ipſe condidit, quæ rem aptius, rectiuſque exprimeret. Febris igitur ei eſt *morbus cum frigore, æſtu, & pulſu, naturali nunc frequentiori, nunc tardiori, vario gradu, atque tempore ſtipatus* (*a*). Addit autem, nunquam *febris præſentiam* a quopiam in dubium vocatam eſſe, *ſi hominem a ſym-*

Sellii febris descriptio.

symptomatibus modo recensitis vidit correptum. Quod etsi concederem, peterem tamen liceret, utrum, ubi hujusmodi symptomata desiderantur, certum æque sit, febrem omnem abesse. Nam sæpe evenit, ut præsentia quædam signa morbum singularem denotent, absentia tamen certo non eum excludant. Dubito etiam, num illa symptomata semper, atque in omni febre præsto sint, numque, ubi adfuerint, non alium morbum etiam significare possint. Quæ supra (§. XXII.) in SAUVAGESIUM animadversiones adductæ sunt, non ita alienæ videntur, ut SELLIO quoque non adversentur: Sed hoc unum addo, sæpe in hystericis corpus frigere, & subinde calere, & pulsum modo frequentiorem, modo tardiorem naturali esse, & quidem vario gradu, & tempore, quin tamen mulierem tunc febricitare quis jure dixerit. Hinc fortasse, re melius considerata, ipsemet ille, qui hujusmodi febris descriptionem dedit, de phænomenis hisce, quæ primum probaverat, dubitare deinde videtur, ut ex iis, quæ paullo post in eodem loco commentatur, facile eruitur.

(*a*) Pyretolog. method. p. 83.

§. XXIV.

Vogelii data descriptio. Multo minus probandum videtur id, quod de febre habet VOGELIUS, ubi ait, eam esse *innati caloris augmentum præternaturale cum oris siccitate & gravitate corporis* (*a*). Quod ad caloris augmentum attinet, repeti hic possunt ea, quæ (§. IV. & V.) adversus Galenum allata fuere. *Oris* porro *siccitatem*, & *gravitatem corporis* communem esse aliis morbis, ac in primis hydropi constat, easque sæpe a febri etiam abesse, vel una hectica

febris

febris, qua laborantes vix ſentiunt aliquam moleſtiam ſic, ut febricitare haud credant, luculentiſſime demonſtrat.

(*a*) Definit. Gener. morb. cl. 1.

§. XXV.

Quid demum dicendum erit de iis, alioquin doctiſſimis viris, qui febrim ita concipiunt, ut *velocior ſit pulſus cum aliquarum corporis actionum, vel fere omnium* (*a*) *læſione*? An ſic ſatis diſtinguitur ab affectionibus hypochondriacis, in quibus adeo ſæpe *velocior pulſus* cum plurium *actionum læſione* conjunctus occurrit? Quis eſt, qui neſciat, in præcordiorum organicis vitiis, præſertim aneuriſmatis ſæpiſſime cum reſpirationis abdominaliumque viſcerum læſionibus, imo totius habitus depravatione pulſuum velocitatem, crebritatemque copulari ſic, ut pulſus febrilis * videatur? *Aliæ non minus infirmantur.*

(*a*) SCHACHTIUS Inſtit. med. Practic. p. 4. aliique.
* *Tanta eſt in hisce interdum pulsus frequentia, & magnitudo, ut clariss.* COCCHIUS (Bagni di Pisa p. 155. & 156.) *hanc* febrem aneurysmaticam *nominare non dubitaverit.*

§. XXVI.

Atque ex paucis his (nolo enim plures de hujuſmodi argumento ſententias perſequi) ſatis puto intelligi poſſe, quantum difficultatis habeat brevis, abſoluta, & generica febris deſcriptio, quæ definitionis loco ſit. Itaque cum ſummam febres ſive in acceſſione, ſive in augumento, aut inclinatione, deceſſioneque pro generis, cauſſarum, ſymptomatum, & ſubjectorum ratione varietatem præſefe- *Qualis febris deſcriptio eſſe debeat.*

ſeferant, quæ paucis verbis apte nequit comprehendi; magni intereſt, ampliorem, diligentioremque febris tradere deſcriptionem, ut ab ſymptomatibus, propriiſque affectionibus, quæ tamen ſenſibus & obviæ ſint, atque a medicis attendi queant, aliqua abſolutior, certiorque ejus notitia habeatur, quo facilius de ea præſente judicium ferri poſſit.

§. XXVII.

Quæ considerentur in febre?

Medici autem, ubi ejuſmodi judicium ferendum eſt, arteriarum motum explorant in carpis manuum, quandoque etiam in temporum alterutro; calorem cutis, pectoris, ac frontis tentant manibus; urinas inſpiciunt; faciei, oculorum, & linguæ colorem, habitumque contemplantur, & totius functiones quo ſe modo habeant, diligenter diſquirunt, atque his, vel horum pluribus a naturæ ordine, & conſuetudine aberrantibus, febrim adeſſe pronunciant.

§. XXVIII.

Qui pulsus; qui calor.

Pulſus vero ſummopere varius eſſe ſolet, nempe vel parvus, debilis, tardus, rarus, contractus, & inæqualis; vel magnus, validus, celer, frequens, amplus, ordinatuſque; vel durus, vel mollis; prout febris in initio eſt, aut in augmento, & ſtatu, vel in remiſſione, & fine; vel prout differt ipſius febris genus, ingeniumque. Item calor modo æqualiter diffunditur, modo inæqualiter partes occupat; modo exteriora frigent, dum anteriora interim calent, vel uruntur; modo omnia algent; modo frigoris & caloris ſenſus ſe ſubinde excipit; modo calor acerrimus, atque urentiſſimus, modo

do mitis eſt, & ferme naturæ morem æmulatur.

§. XXIX.

Urinæ quandoque crudæ, aqueæ, quandoque rubræ, flammeæ, & tenues prodeunt, ſæpe craſſiores, jumentorumque ſimiles, cito perturbabiles, & ſubſidentes, interdum naturalium inſtar. Facies quando pallet, quando rubet, quando intumeſcit; nunc quamplurimum a ſanorum ſpecie, nunc quam minimum, aut ne vix quidem diſcrepare videtur. Oculi vel graves & triſtes languent, vel rubent, vel lucem averſantur, aut prominent, vel torvi, & truces, vel lucidi nimis, vel turbidi, & luridi exiſtunt; interdum illacrimant, nitoreque ſuo orbantur.

Urinæ, faces, oculi quales.

§. XXX.

Lingua plerumque areſcit, ſiti finditur, ſcabra, & aſpera fit, rubet, aut albicat, aut variegato obducitur muco; ſed non raro humida, & naturalis eſt, nec ulla ſitis vexat. Os amarum ut plurimum, aut alius ejus ſapor pravus moleſte percipitur. Spiritus frequens, calidus, inæqualis, difficilis trahitur. Sæpe halitus fœtet, Cibi deſiderium fere perit; interdum id nauſea etiam excipit. Raro appetitus aliquis manet. His præterea accedunt dorſi, artuum, capitis dolor; virium languor; vigiliæ, aut contra ſopor; mentis ſtupor, aut imbecillitas; delirium; alvi fluxus, vel adſtrictio; vomitus; hypochondriorum tenſio; tendinum ſubſultus; macies, aliæque affectiones, quæ aut cum febræ ipſa junguntur mox inter initia, aut eidem ſenſim ſuper-

Lingua, oris sapor, spiritus, cibi faſtidium, atque alia conſideranda.

veniunt. Antecedunt vero laſſitudo ſpontanea; ſomnus imminutus, & perturbatus, capitis, & corporis gravitas atque inertia, naturalium, animaliumque læſio functionum, aut grave aliquod in *ſex rebus non naturalibus* erratum.

§. XXXI.

Diagnosis febris. Horum (§. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX.) examine diligenter inſtituto, facile comperitur, febriſne corpus teneat, aut abſit. Non enim pulſus rarus, aut tardus, aut velox, & frequens, non tepor, non urinarum color naturali ſimilis, non ſitis abſentia, non virium languor, aut integritas medentem in errorem perducent, niſi ſingulis ſeorſum acceptis nimium tribuerit. Conjuncta enim, & una concurrentia ſint oportet, ſi aliquid certi ſignificare debent. *Signa frequentiora, & magis propria.* Sunt tamen quædam, fateor, peculiaria, quæ plerumque, & generatim homo patitur, quem febris invaſit. Initio ut plurimum vel cohorreſcit, vel riget, vel friget, rarius animi deliquio corripitur, aut in ſomnum propendet; paullo poſt calore ingenti, & diutius protracto cum anxietate quadam, atque in primis virium languore, ſiti, oriſque ſiccitate, capitis dolore *, aut gravitate, aut æſtu, aliiſque afficitur moleſtiis. Quod ſi ad hæc pulſus frequentia, aut celeritas ſe adjunxerit, certius, non inficior, erit de febre judicium. Quare non immerito a cl. BUCHANIO (*a*) præcipuæ, & conſtantiores febris notæ ſtatuuntur *calor excedens, pulſus creber, appetitus deficiens, totius corporis debilitas, & quædam in obeundis functionibus tam vitalibus, quam animalibus difficultas* **

* Tan-

* *Tanti hoc signum, referente* DUPLANILIO, *faciebat Cl.* LE ROY, *ut quando in pulsu non apparebant signa, quibus febris esse indicatur, ad dolorem capitis se converteret; qui dolor, ubi non manifestus est, motu aliquo corporis, aut capitis imperato, facile se se prodit, & detegit.* DUPLANIL. in notis ad BUCHAN. l. c. p. 15.

(*a*) L. c.

** *Quamquam febrim in universum rite, & plene definiri posse; vix licet sperare, ut supera, indicavimus; attamen a symptomatis & effectis descriptio aliqua deprompta non videtur reprobanda, cum unicà hæc sit ratio, quâ febris generatim enunciari possit. Talis fortasse est hæc:* Totius corporis morbus; plerasque functiones lædens, modo acutus, modo lentus, modo assiduus, modo intermittens, & periodice recurrens, a rebus præter naturam excitatus, ut plurimum cum virium animalium imminutione, pulsu celeri, aut crebro, calorisque naturalis mutatione conjunctus, coctione, aut criticâ aliqua excretione solvendus; quando primarius est, & in salutem finitur.

§. XXXII.

Patuit, ni fallor, ex superioribus (§. IV. ad XX.) non modo intimam febris naturam, verum etiam caussam ejus proximam obcurissimam esse, vixque divinari a quoniam posse. Si quis tamen conjecturæ locus detur; liceatque aliquid in tanta rerum ambiguitate, suspicantis in modum dicere, ea probabiliter partim in fluidis, partim in solidis nostri corporis partibus, & reciproca earumdem actione quærenda est. Sanguinem enim, reliquosque ab eo derivatos humores ita a naturali statu copia aut cohærentia, aut mixtura, aut qualitate, & acritudine tum spontanea, tum adventitia, descifscere, verisimile est, ut motus cordis, atque arteriarum multiplici ratione perturbetur, atque adeo universa circulationis, & ceterarum functionum

De febris natura, & caussis conjecturæ.

num

nem œconomia. Nec minus rationi consentaneum videtur, omne fibrarum genus cum muscularium, tum nervearum ita affici, ut spasticæ, ac inordinatæ quarumdam partium contractiones, insolitæque affectiones insurgant, quæ non solum priori malo vires addant, verum etiam totum nervorum systema ita percellant, ut hoc prope unum laborare videatur.

§. XXXIII.

Explanatio symptomatum. Hinc (§. XXXII.) si motus humorum retardatur, aut inæqualis redditur, aut fibræ spasmo contrahuntur, aut nervea sensibilitas irritatur, aut aliter male afficitur; planum, atque expeditum est intelligere horripilationem, horrorem, rigorem, frigus, aut apparentis frigoris, debilitatis, quin etiam caloris sensum, itemque pallorem, livorem, anxietatem, pectoris oppressionem, oscitationem, nauseam, vomitum sine ventriculi sordibus, pulsum tardum, inæqualem, varium, humorum congestiones, stuporem, soporem, sitim, aliaque symptomata, quæ inter initia, vel etiam in progressu, febricitantium adeo communia esse solent. Si vero, *irritabilitate*, & *sensibilitate* incitata, cordis, arteriarumque motus augeatur, & circuitus humorum omnium acceleretur, commodissime inde explicari poterunt pulsuum velocitas, magnitudo, impetus, calor, æstus, rubor faciei, dolor capitis, vigiliæ, paraphrosyne, inflammationes, aliaque auctæ circulationis effecta, quæ sæpe febrim comitantur, aut subsequuntur. Nec arduum sane erit ei, qui Pathologiæ generali operam dederit, cujusque alius febrilis symptomatis rationem invenire.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

At manifeſtiores, etſi pene innumeræ, videntur cauſſæ remotæ, in quibus continentur cum *proegumenæ*, tum *procatarcticæ*. Harum autem aliæ ab animo, aliæ a prava corporum conſtitutione proficiſcuntur; aliæ extrinſecus, aliæ intrinſecus adveniunt, febrimque movere poſſunt. Quæ ab animo procedunt, ſunt graviora animi pathemata; ira, mœror, triſtitia, ſtudia immodica, metus, amor, qui ad febres præſertim lentas ciendas ſolet eſſe paratiſſimus, ſi eum mœror ex negata rei amatæ poteſtate ſubſequatur. Turbato enim cerebri, & nervorum ſtatu, pervertitur motus cordis; ſecretiones, excretioneſque omnes, in primis ſucci gaſtrici, bilis, lymphæ pancreaticæ, tranſpirationis imminuuntur, aut depravantur; ſolidarum partium robur ſolvitur; digeſtio, ſanguinis craſis, & motus vitiatur, ſicque via febri aperitur.

Cauſſæ remotæ.

Ab animo cauſſa.

§. XXXV.

Quæ a corpore ipſo dimanant, ſunt quædam gravæ affectiones tam fluidarum, quam ſolidarum partium, propter quas ad febrim quidam magis, quidam minus inclinant. Huc ſpectant ætas, temperamentum, plethora, viſcerum labes, paſſio hypochondriaca, aut hyſterica, ſcorbutus, cacochymia, cachexia, lues venerea, rheumatica diatheſis, atque alia his ſimilia.

A corpore.

§. XXXVI.

Vis caussæ procatarcticæ interdum maxima.

Reticendum vero non est, vim caussæ procatarcticæ interdum tantam esse, ut quamlibet optimam valetudinem, firmamque corporis constitutionem illico evertere, atque in adversam commutare possit. Spina digito pedis infixa tantum excitare potest doloris, ut febris oriatur, tum corpus rigescat, & spasmo inducto, aut gangræna succedente, ad interitum perducatur ægrotans. Propinata venena, & venenati halitus, maligni, pestilentes ore inspirati, aut deglutiti, aut cutis vasculis absorpti sanguinem, lympham, & ceteros latices quoscunque celeriter inficiunt, corrumpuntque; aut villos cordis, arteriarum, aut ventriculi, aliorumque viscerum varie irritant, & contrahunt, aut contra relaxant, & solvunt; aut mox nervorum originem, vimque lædunt, convellunt, aut destruunt, prout nempe fert propria singulorum natura, & potentia.

§. XXXVII.

Exempla caussarum peculiarium.

Quam maxime inferendæ febri etiam valent crapula, ebrietas, incontinentia, & venus immoderata; ingesta item, ingenita, aut retenta acria, putrida, corrupta; nimium otium; somnus diutius protractus; violenta exercitia; deambulatio sub sole; mora in hypocausto, aut alio loco præcalido, & subitus in aerem frigidum transitus; habitatio in regione humida, palustri; aer pinguibus, uliginosis, aut aliter noxiis vaporibus refertus; quidquid uno verbo humorum, aut solidarum partium naturalem modum potest subvertere, aut labefactare.

§. XXXVIII.

§. XXXVIII.

Verum ad ipſam febrim revertamur. In hac quidem Natura adniti videtur ad cauſſam, aut materiam morbificam ſic permutandam, ut non amplius noceat, extrorſumque per aliquam excretionem feratur. Motu igitur febrili ita ea ſubigitur, ut vel emendetur, vel expellatur, vel talem ſubeat mutationem, qua non amplius infenſa ſit; vel natura nequidquam proficiente, ita deterior evadit, ut obruat, & deſtruat. Quare febris vel in ſalutem, vel in alium morbum, imo in mortem ipſam finitur. Si vires vitæ vigeant, nec cauſſa, ſive fomes modum excedat, neu adeo maligna, aut reluctans ſit, ut ab iis permutari, ſubigi, aut expelli nequeat, tunc ſpes affulget, nullo opus fore medici adjumento. Sin vero illæ deficiant, aut langueant, aut morbi cauſſa, ſive fomes ejuſmodi ſit, ut difficillime tolli, aut emendari poſſit; tunc medentis opera, regimen, & medicamenta illud perficiant, quod fruſtra Natura, & vitæ vires molirentur. *

Effecti febris.

Febris quot modis finiatur.

Quando artis opus eget.

* *Lectu digniſſima eſt Diſſertatio* PLANCHONII Le Naturisme, ou la Nature conſiderée dans les Maladies, & leurs traitement conforme à la doctrine, & à la pratique d' Hippocrate, & de ses sectateurs, *in qua doctiſſime, quando natura res committenda ſit, quando arti agere expediat in morbis, definitur, decerniturque.*

§. XXXIX.

Vitæ vires vigere, & ſufficere reputantur, quando cor, arteriæque tanto motu, & robore pol-

Signa vigentis naturæ.

pollent, ut caussas resistentes, quas sanguinis copia, acritas, lentor, aut spasmi præbent, exsuperare possint. Tunc valide sanguis per vasa omnia projicitur, atque insignis humorum omnium tum in se ipsos, tum in canales mutuus, & reciprocus attritus consequitur. Hinc calor ubique se se expandit, qui humorum attenuationem, resolutionem, coctionem, permutationemque mirifice adjuvat *; hinc omnis ab illis labes decedit, aut quidquid impuri, noxiique inest, per excretionem urinæ, sudoris, sputi, vomitus, dejectionum alvi effunditur, febrisque evanescit.

* *Calorem magni faciebat* GALENUS; *nec minori in pretio eum habuere multi alii, & nostra ætate in primis* QUESNÆUS; & LIEUTAUDIUS, *viri sane & doctrina, & artis usu, & fama celeberrimi.*

§. XL.

Calor quinam utilis.

Itaque calor non semper formidandus est, speciatim in febribus coctionem, ut ajunt, purulentam postulantibus, dummodo nimius haud sit, nec plurimum naturæ modum excesserit. Sine ejus auxilio materia, si qua * morbum facit, sæpe cruda remanet, nec ullam subit mutationem; imo ipsa intus restitans vel motus vitales suffocat, vel non satis commota, nec emendata, nec cocta reliquum sanguinis, atque humorum, cum quibus confunditur, penitus inficit, & corrumpit. Calor ergo moderatus, qui a libero humorum circuitu, atque a solutis spasmis dependet, generatim exoptandus est. Eo enim non solum horror, & frigus avertitur, verum etiam coctio, & crisis promovetur.

* *Fru-*

* *Frustra interdum quaritur cruditas in aliqua qualitate materiæ morbificæ in sanguine existentis. Recte idcirco*, Jo: NATHANAEL PEZOLDUS in specimine Pathologico de Prognosi in febribus acutis Lipsiæ an. 1771. *mavult cruditatem in duratione, & vehementia spasmorum plerumque reponendam esse, quam in humoribus solis; putatque, non raro corruptam illam materiam, quæ aliquando excernitur sub specie criseos, & puris naturam refert, effectum potius esse motuum irregularium naturæ, quam caussam eorumdem. Hoc enimvero, si unquam evenit, tum in primis evenire mihi videtur, cum in febribus quibusdam malignis, & putridis urinæ flocculentæ, & hypostasim copiosam habentes minguntur, dum interim morbus crudissimus est, viresque acquirit eundo, malo ægri omine. Quod sæpe incautos decipit, opinantes, coctionis signa illa esse. Hypostasim autem ejusmodi fallacem, & minime bene ominantem nihil aliud esse ego quidem judico, quam sanos humores febri solutos, & attenuatos, invicta, atque integra adhuc vera morbifica caussa;*

§. XLI.

Interdum vero vires vitæ non modo non deficiunt, nec tantummodo vigent, sed justo majores evadunt, vehementiusque concitantur. Tum nimius motus, attritus, calorque timorem incutiunt, ne universum corpus inflammatione, aut inflammatoria diathesi occupetur, aut *alkalescenti* acrimonia pessundetur. Sunt etiam qui putridam inde metuunt humorum dissolutionem, quod tamen rarum ab hujusmodi caussa sola est. Illud autem eo magis timendum, quo intensiori calori supervenerit inexpectata horripilatio, & frigus, in primis exteriorum partium. Cl. SWIETENIUS fere semper lethales (*a*) ait esse illas febres, in quibus calor summus

Vires vitæ nimiæ quid præstent.

Prognostica aliæ.

mus circa vitalia percipitur, dum simul extrema corporis frigent; quod non semel & ipse vidi. Gangrænæ enim, aut sphaceli plerumque imminentis ad interiora id indicium est. Item periculum grave portendunt in febre acuta urinæ tenues, percolatæ, pervigilium, alvus perturbata, mentis emotio, anxietas, & multo magis, si his accesserit extremorum frigus. GALENUS (*b*), præcipuum, & maximum signum mortis sine bona crisi subsecuturæ, est, inquit, virium imbecillitas; secundum vero cruditas perfecta: præsertim si præterea morbus sit magnus, & malignus, & celeriter * moveatur.

(*a*) In Boerhaav. §. 579.
(*b*) De crisib. l. 3. cap. 10.

* *Quoniam supra* (§. *XXXVIII.*) *dictum est, febrem vel in salutem, vel in mortem, vel in alios morbos desinere, non prætermittam quædam ex Hippocraticis oraculis decerpere, atque hic adnotare, quorum ductu, & præsidio Medicus facilius futura prænoscat. Sed primum dicam, quibus morbis superveniens febris remedio sit: nam salutaris interdum, quod alibi jam* (§. *I.*) *innuimus, deprehensa est.* Si ebrius, *inquit* HIPPOCRATES, repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua solvuntur crapulæ, vocem recuperet. Aph. sect. V. 5. Qui a distentione, aut rigore nervorum tenetur febre superveniente liberatur. Sect. IV. 57. Quicunque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris apprehenderit. Sect. IV. 51. Quibus hepar circumcirca dolet, his febris superveniens dolorem solvit. Sect. VII. 52. Sed dolor sine inflammatione *esse debet;* sect. VI. *Id sæpe in colica icterica a calculis felleis verum deprehendi. Item* volvulum *ex urinæ stillicidio obortum*, sect. VI. 44. Coac. 475. lippitudinem, corporis impotentiam *ex vulnere*, *coac.* 222. 477. siderationem, *coac.* 479. *febris accedens sanat.*

Nunc

Nunc aliquid addam de variis febrium judicationibus. Febres mitissimæ, & securissimæ die 4. aut ante desinunt; maxime vero malignæ, & gravissimæ die 4. vel prius interficiunt. Prænot. 122. Primus febrium insultus ad dies 4, secundus ad 7, tertius ad 12, quartus ad 14, quintus ad 17, sextus ad 20, dies excurrit. Prænot. 122. Quibus per febres sexta die rigores fiunt, difficulter judicantur. Sect. IV. aph. 29. Febricitare incipientibus sanguinis stillationes cum sternutatione accedentes, & quod in urina desidet album, quarto die visum, septimo solutionem adfore denunciant. Coac. 149. Urina in febre album, & læve depositum habens sedimentum, celerem liberationem denunciat; celerem quoque, quæ diluta indiscretam quandam habet pinguedinem. *Coac.* 575. Quæ aliquantulum rubet, subrubrum habet sedimentum, & læve, siquidem ante diem septimum appareat; septimo die solutionem fore designat; post septimum autem, tardiorem, aut plane diuturnam. *Coac.* 575. Quæ quarto die subrubram nubeculam capit, septimo die liberat, dum reliqua pro ratione habeant. *Ibid.* Febricitantium non omnino leviter, permanere corpus, & nihil minui: vel etiam plus quam ratio postulat, contabescere, malum. Illud enim morbi longitudinem; hoc vero ægri imbecillitatem significat. *Aph.* 28. sect. 2 In febribus abscessus, qui ad primas judicationes (*idest evacuationes*) non solvuntur, morbi longitudinem significant. *Aph.* 51. *sect. IV.* Sudores febricitantium extra dies criticos orti, laborem significant, & morbi longitudinem, & recidivas. *Aph.* 39. *sect. IV.* Febricitanti sudor superveniens, febre non remittente, malum. Prolongatur enim morbus, & copiosiorem humiditatem indicat. *Aph.* 56. *sect. IV.* Quibus febricitantibus in urinis subsidentiæ fiunt crassiori farinæ similes, longam infirmitatem significant. *Aph.* 31. *sect. VII. Longitudinem quoque febrium indicant* dolores ex glandularum tumoribus, judicationis cessationes, *origo ex* doloribus vehementibus, *quod habemus ex* Coac. 37. 75.

Quod attinet deinde ad notas salutares, consuli possunt aphorismi 26. sect. II. 43. sect. IV. 62. sect. VII. 36. sect. IV. 69. sect. IV. Qui ex morbo superfuturi sunt, facile spirant, dolore vacant, noctu dormiunt, aliaque securissi-

ma

ma signa habent. *Prænot.* 126. Quibus in febre die 7. aut 9. aut 11. aut 14. morbus regius supervenit, bonum est: nisi dextrum hypochondrium durum sit, alioqui non bonum. *Aphor.* 64. *sect. IV.* Quibus ex febre aures obsurduerint, his sanguis e naribus effluens, aut alvus exturbata, morbum solvit. *Aph.* 60. *sect. IV. Periculum vero significat in sequentibus*: Dejectiones nigræ, qualis sanguis niger, sponte prodeuntes, *malæ*. *Aph.* 21. *sect. IV.* In febribus circa ventrem æstus vehemens, & oris ventriculi dolor, malum. *Aph.* 65. *sect. IV.* In febribus ex somnis pavores, aut convulsiones, malum. *Aphorism.* 67. *sect. IV.* In febribus spiritus offendens (*id est intercisus*) malum; convulsionem enim significat. *Aph.* 64. *sect.* 4. *Videantur etiam* Prædict. 1. 56. 74. *Coac.* 31. 2. 30. 34. 42. 44. 55. 78. 145. 242.

Perniciem, & mortem ex his, quæ modo adducam, conjicere possumus. Si a febre detento, tumore in faucibus non existente, suffocatio ex improviso superveniat, lethale. *Aph.* 44. *sect. IV.* Si a febre detento, collum derepente inversum fuerit, & vix deglutire possit, tumore non existente, lethale. *Aph.* 35. *sect. IV.* 58. *sect. VII. Coac.* 277. Ubi livores in febre fiunt, prope adfore mors significatur. *Coac.* 66. Febrium initio si atra bilis sursum, aut deorsum prodeat, lethale est. *Coac.* 68. Quibus per febres assiduas pustulæ toto corpore enascuntur, lethale est, nisi quid purulentum abscedat. In his vero præcipue adnasci ad aures tubercula solent. *Coac.* 114. Vocis defectiones in febre, quæ convulsionis speciem præseferunt, & in mentis emotionem cum silentio desinunt, perniciem ostentant. *Coac.* 248. *Recidivarum multa indicia sunt, sed hæc præcipua*. Febricitanti, nisi in diebus imparibus dimiserit febris, reverti solet. *Aph.* 61. *sect. IV. Coac.* 80. Quibus febres cessant, neque apparentibus solutionis signis, neque diebus judicatoriis, iis recidiva expectanda est. *Prænot.* 138. *Coac.* 146. *Signa abscessus superventuri vid. in* Coac. 143. Prænot. 139. *Coac.* 422. 141. Aphor. IV. *Convulsionis in* Prænot. 1. 115. *Doloris capitis* Aphor. 70. sect. IV. *Doloris ad coxas* Coac. 297. *Diarrhææ* Aph. 37. IV. Coac. 291. Aph. 27. IV. Coac. 153. 142. *Dysenteriæ* Coac. 124. *Erysipe-*

ſipelatis in facie Coac. 200. *Hæmorrhagiæ* Coac. 168. 149. 142. 555. Prædict. 1. 142. Coac. 298. *Phrenitidis* Coac. 95. 95. 228. *Vomitus* Coac. 142. &c.

§. XLII.

Curandum igitur eſt, ut motus febrilis nec nimis excedat, nec juſto citius langueſcat, aut deficiat. Si moderatus fuerit, ſinendus; ſi immodicus, compeſcendus; ſi torpeat, aut intempeſtive deferveſcat, incitandus eſt, prout vitæ viribus, & morbi ſtatui expedire magis videbitur. In hoc febris moderamine totus fere clinicorum nervus conſiſtit, quem nemo ſatis noverit, niſi qui attente, & pluries naturæ motus ſalubres, ac inſalubres, obſervarit; illis enim Natura ſæpe utitur, ut a pluribus ſe morbis liberet. Hanc ergo Medicus imitari debet vel quieſcendo, ubi ipſa per ſe ſufficit, vel febrim leniter excitando, ubi motus languent, proritandique ſunt. Tumorum quorumdam indoles, & ſuppurationis doctrina moderatam inflammationem, adeoque febrim ſæpe utilem oſtendit, requiritque. Id etiam in vulneribus, in abſceſſibus, aliiſque ſimilibus morbis non raro neceſſarium eſt. Sed multo luculentius id uſui erit in morbis lentis, & diuturnis, in quibus, quia morbida materies iners eſt, & lenteſcit, aut hæret, concitatiores ſanguinis motus ſive ab interna cauſſa, ſive ab externa orti adeo ſalubriter cedunt.

Præcepta, quibus Naturæ motus regendi, aut incitandi sunt.

§. XLIII.

§. XLIII.

Quid caussæ procatarcticæ postulent? Ante omnia ad caussas manifestas, & procatarcticas respicere oportet. Pro harum enim varietate vel vomitus prolici, vel alvus duci, vel sudor promoveri, vel aliqua alia evacuatio, ubi natura *Quando purgandum.* desit; tentari debet. Sed hæc ita Medicus moliatur, & præstet, ut virium ægri; temporis, malignitatis; morbi denique ipsius debita ratio habeatur. His autem cocochyliæ primarum viarum, & *Sanguinis missio ubi conveniat.* cacochymiæ totius habitus providentissime occurritur. Si vero plethora caussam febri dare videatur; ea protinus solvenda est sanguinis missione.

§. XLIV.

Ex pulsu quænam indicentur? Contra, ubi pulsus celer, aut tardus, & simul debilis est, aut parvus, aut humilis, & depressus, viresque etiam animales languent, tunc excitandus est jusculis; medicamentisque analepticis; & cardiacis, quandoque vel calidioribus, uti vino; quod non raro magno usui est. Sin vero æstus cum pulsu vehementiore extorreat, ut ob nimium sanguinis motum metuendum sit, ne viscera infercianttur; aut minima vasa disrumpantur; venæ sectione huic infortunio egregie prospicitur. Interest tamen scire, pulsum interdum obscurum, parvum, depressumque videri, talemque esse a nimia vasorum plenitudine vim cordis, ac arteriarum elidente, aut a spastica fibrarum affectione, quæ, maxime inter initia, fere nunquam deesse solet. Quando id incidit, atque ætas, temperamentam, habitus corporis, vitæ genus anteactum copiam boni sanguinis præmonstrant; non modo tutissime tunc

san-

ſanguis detrahitur; pulſu nequidquam reclamante, ſed etiam ejus detractio vim cordis, & pulſuum erigit, & ſpaſmos relaxat. Quantitas vero mittendi ſanguinis ex ætate; temperamento; & plethoræ ſignis æſtimanda eſt.

§. XLV.

Compeſcentia & ſedantia.

Interdum largius eum mitti oportet, ac ſi cauſſæ, & ſymptomatum vis, & continuatio poſtulet, etiam iterum, iterumque. Rectius generatim initio detrahitur; dummodo non id fiat in ipſo acceſſionis exordio: nec in ipſo frigoris tempore; nam tum plena res eſſet periculi; quamquam non deſint hodie qui audeant (quid enim non audendum hodie?) illo etiam tempore ſanguinem profundere. Quod ſi aut neglectum id fuerit in initiis, aut malum progreſſu invaleſcat, aut quod primum non licuit; deinde & liceat, & indicetur, in ſummo etiam vigore, quo alias quieſcere ex HIPPOCRATIS conſilio expedit, opportunum eſt facere.

§. XLVI.

Cautela circa ſanguinis miſſionem.

Huc quoque reſpiciunt ea omnia, quæ ad nimium febris impetum refrenandum, cum de inflammatione ſupra (*d*) ageretur, commendavimus. Nec prætermittenda omnino ſunt medicamenta, quæ anodyna vocantur, & quæ opium etiam habent. His enim & nimia ſenſibilitas nervorum minuitur, & ſpaſmi * ſolvuntur, & perſpiratio **, provocatur. Abſint vero ab his cuncta, quæ calefaciunt, aut quæ vulgo adjici opio ſolent, ut narcoſim emendent, aut antevertant. At vaſa prius depleri,

& ſor-

Quadam de Opio.

& sordes, si quæ sunt, e primis viis deturbari debent, quam ad isthæc remedia deveniatur. Adhibenda vero sunt refracta, ut ajunt, dosi, & partitis vicibus, ne motus febriles, sæpe necessarii, ante tempus supprimantur, aut nervea vis, aut irritabilitas plus justo ** infirmetur. Cavere autem oportet ab hujusmodi auxiliis in quavis cephalitidis, sive cerebri inflammationis suspicione non tantum metu eam augendi, sed ne sensibus obstupefactis, morbus clam quasi serpens arma, quibus oppugnari deberet, uti supervacanea e manu medici prope dejiciat, aut eum negligentiorem, securioremque, quam decet, faciat.

(*a*) De inflamm. Commentariolum n. 68. 69. 70.

* *Tartaro emetico uti ad vomitum ciendum, novum non est; at eum parciori manu, & per epicrasim, quod vocant, adhibere ad spasmos sedandos, diaphoresimque movendam, quemadmodum hodie, ab Anglis potissimum, video proponi, novum quidem est. Tempori igitur relinquatur dijudicandum, jure ne, an perperam id celeberrimi quidam scriptores extollant. Quod ad diaphoresim attinet, nulla quidem lis, aut controversia incidere potest. Blanda enim stimulandi, attenuandique virtute, qua pollet epicratica tartari emetici exhibitio, ita augetur vis circulationis, & ita solvuntur humores, ut facile per cutim excretio consequatur. Spasmos vero hujusmodi remedio etiam sedari, si caussa eos excitans primis viis insit, eaque aut vomitione, aut dejectione auferatur, non repugnat rationi. Ceterum non ita facile stimulo stimulum adjungerem. Sunt etiam alii, qui has exiguas, partitasque Tartari emetici exhibitiones eumdem in finem commendant quidem, sed cum opio præcipiunt permisceri remedium, ut ejus acritas, irritandique facultas, consopito per opium sensu, refringatur. Quod fortasse tutius est. Sed quibusnam fides major debea-*

beatur, iterata pericula declarabunt. Quam tempori quaestionem de minuto, atque epicratico Tartari emetici usu in prima hujus voluminis editione dijudicandam reliqueram, tempus revera post breve intervallum rem pene confecit. In duobus enim Regiae Societat. Medicae conventibus, altero sub die 15. Januarii, altero sub die 4. Februarii anni 1782. habitis Cl. MAJAUZIUS, MARISOTUS DESLANDES, DESESSARIZIUS, *&* TENNEURIUS *multa exempla malorum effectuum, quos Tartarus emeticus sic datus praestitit, protulerunt. Et, ut summatim dicam, omnes propria & longa experientia didicerunt, corruptionem humorum ab hoc remedio promoveri, ut patuit ex foetidissimo odore faecum, qui in dejectionibus percipitur diebus, quibus illud remedium sumitur, & coctionem, crisimque veram impediri,* DESESSARIZIUS *praeterea addidit, postquam ab annis jam quatuordecim hoc remedio uti destitit, se laeto animo, vidisse morbos vulgo putridos, itemque malignos citius, & ordinatius finiri; id quod etiam a* TENNEURIO *asseveratum est. Cum nuper hac de re sermonem cum* JO. BAPTISTA CAMELERIO, *Auditore olim meo, nunc Amico, & medico magnae expectationis, haberem, is narravit, se non modo in excrementis alvinis foetorem illum putridissimum, quem Academici Parisienses memorant, verum etiam in urinis, & sudoribus praeter consuetudinem deprehendisse sub ejusmodi medicamenti usu, imminutum vero, immo penitus depulsum diebus, in quibus, illud omitteretur. Vide* Journ. de Medic. T. LXII. pags 273.

** *Non nulli etiam ad spasmum vasorum capillarium tollendum, perspirationemque adjuvandam praecipiunt, laterculos coactos in aquam calentem demissos, deinde linteo raro, & tenui involutos pedibus, & brachiis admovendos esse.* (Comment. Med. e Filosof. d'una Compagnia de' Med. d'Edimb. Vol. I. P. I. cap. V.) *An id praestantius fomentis humidis, quibus in Italia utimur? De hoc quoque judicium esto tempori.*

(***) *Non me latet, opium vim irritabilem cordis prius excitare, quam nerveam sensibilitatem consopiat. Id enim tot factis periculis demonstratum est, ut ne dubitare quidem nobis liceat. Attamen nihil eo ad spasmos sedandos effica-*

ficacius usus detexit. Sensu enim imminuto, stimuli, acritatesque enervantur; idest, frustra partes, quæ obtusiore sensu sunt, irritant. Fortasse etiam cor ipsum, nervis ad cor tendentibus minus sensibilibus redditis, aliquid suæ irritabilitatis deperdit.

§. XLVII.

Acrimonia varia, & sanguinis lentor qui tollendus?

Acrimoniæ, & lentoris varia genera suis se notis produnt, quemadmodum ex Pathologia, & Semeiotica generali compertum esse debet. Pro diversa autem utriusque indole peculiaria quoque medicamenta deligenda sunt, quæ scilicet singulari acritudini, & lentori adversentur. Generatim conveniunt diluentia aquosa, leniter resolventia, attenuantia, aperientia, sed temperatiora; quibus optimum est acida tam e vegetabilibus, quam e fossilibus deprompta admiscere, in primis si æstus moderandus est, aut antevertenda proclivitas ad putrescendum. Constat enim, & refrigerare mirifice, & antiseptica esse; sive id præstent nervorum sensibilitatem obtundendo, & fibrarum irritabilitatem coercendo, sive sales alkalinos volatiles invertendo, & saturando, sive igneum elementum, aut si mavis, phlogiston arripiendo, sibique associando, sive fibras, & humores densando, sive omnibus hisce modis, non valde laboro.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

Symptomatibus quoque prudenter, atque opportune occurrendum est, ita tamen, ut solum gravia, & urgentia mitigentur, aut tollantur, non vero ea, quæ a febris peculiari natura sejungi nec possunt, nec debent, & quæ salubres Naturæ motus esse consueverunt. Quæ autem singulis curatio convenientior sit, tradam deinceps, ubi speciatim de quovis febrium genere verba fient. Sed multa, quæ hic locum habere possunt, jam in *Commentariolo de inflammatione* pertractavimus. Interim monebo etiam, alvo adstrictæ enemata tutissime adhiberi, dolori capitis cucurbitulas, hirudines, balnea pedum; soporosis affectibus epispastica, & cantharides, ut vesicam excitent, occipiti, brachiis, aut cruribus admotas; castoreum *, spiritum cornu cervi, liquorem ejusdem *succinatum*, succini salem volatilem; delirio fere eadem, & in primis camphoram; & convulsionibus inter cetera Moschum opitulari. Sed non sine delectu, & rerum omnium, & caussarum consideratione his temere, & promiscue utendum est. Qua in re nemo delinquet; qui remediorum facultates ex Materiæ Medicæ scriptoribus, & recte iis utendi rationem ex Therapeuticæ prius; ut oportet, apprime didicerit. Reliqua, quæ ex pathologia particulari potius pendent, aliunde petenda sunt.

Quomodo symptomatis prospici debeat?

* *Anonymus quidam Anglus omnino rejicit castoreum, crocum, valerianam, contrayervamque in cujusque febris curatione. Solam camphoram admittit, ut præsentissimum delirii ferocis, quod febribus interdum supervenit, remedium*, Comment. Med. e Filos. d'una Compagnia de'Med. d'Edimb.

d'Edimb. Vol. I. P. 1. cap. V. *Sed neque semper illa noxia sunt, hæc semper optato effectu potitur.*

§. XLIX.

Retenta morbifica materia quæ mala præstet, & quid tum faciendum.

Verum si materia morbum faciens nec potuit ex toto emendari, aut inverti, nec expelli e corpore; tunc retenta vel alicubi per metastasim deponitur, ibique desigitur, unde nova sæpe febris facies, majusque vitæ periculum enascitur, quod in exanthematicis frequentissimum est; vel occasionem morbis chronicis diversi generis præbet. Cauto igitur opus est, ne motus febrilis ante omnino desinat, quam morbi fomes sit penitus ablatus, aut ejectus; immo si febris intempestive & præmature se se remiserit, iterum aut febris, si fieri possit, revocanda est, ut ejus actione corpus ab omni noxio humore liberetur; vel lenibus evacuationibus subinde procuratis, & recta diætæ ratione diu servata mala, quæ ab imperfecta febris solutione impenderent, provide arceantur.

§. L.

Haenii utilis observatio.

Pauca hæc de febris natura, & curatione in universum. Quæ vero cujusque febrium generis propria sunt, tradentur uberiori sermone suis locis. Antequam tamen huic capiti finem imponam, tironibus perutile me facturum existimo, si quæ Clar. HAENIUS *generali* quadam *animadversione in Recentium Scriptorum medendi methodum* breviter, atque apposite complexus est, hic repetantur, utpote ad evitandos errores quam maxime accommodata. *Inchoant*, inquit, *continuantque curam venæ sectione perquam numerosa: iterato exhibent vomitoria: quotidie hi, illi die saltem alterno, corpora pur-*

purgant; sic autem, ut apozematibus suis, quo humores efficacius movere, solidaque stimulare potentius possent; aliquod Tartari emetici perpetuo jungant, donec demum prætensa sua criticorum pulsuum signa insurgant. Praxin hanc ex Chiraciana schola natam, ac dein Gallias, finitimasque regiones veluti illuvie facta inundantem; in utroque tractatu & de pulsibus, & de crisibus *, *innumeris confirmatam, laudatamque testimoniis esse deprehendimus. Hos autem Practicos rogatos volo primo, utrum pulsuum, quas deprehendunt, mutationes, serio credant ordinatos naturæ motus, an vero sæpe non convincantur eas cunctâ perturbanti methodo tribui, adscribique oportere? Nos saltem sæpe ab errore aut medici, aut ægri, aut adstantium pulsuum genus mutationis omne experti fuimus. Secundo, ex præpostera sua medicandi ratione Naturæ opera turbantes, ac confundentes, jure merito credant, se Hippocraticam scholam falsi taxare; errorisque adeo enormis; in qua schola ipsa observationum Hippocraticarum veritas negatur, quando Medicus naturam* (a) ** *perturbaverit?*

* *Doctrinam hic de pulsibus criticis, & organicis a* BORDEVIO, FOUQUETIO, MICHELIO, *aliisque inductam, & propugnatam mordicus, intelligit.*

(*a*) Rat. med. P. XII. cap. IV. p. 207.

** *Nemo unus Hippocratis oraculis magis se addixit, quam* HAENIUS, *si Italos clinicos exceperis. Hi enim, in Bononiensi in primis, Florentina, & Romana schola enutriti, atque instituti, nihil sibi antiquius esse putant, quam naturam contemplari, ejus motus cognoscere, salubribus obsequi, noxiis occurrere, deficientibus opem ferre; uno verbo Naturæ se ministros, non dominos gerere. Hinc plerique medendi ratione simplicissima utuntur, caventque a nimia medicamentorum copia, aut farragine, non quod* materiam medicam, *ut a quibusdam inique insimulantur,* *Monita saluberrima.*

ignorent, nam cum ſimplicia, tum compoſita, eorumque facultates norunt & ipſi, ſed quod nolint naturam morborum medicatricem perturbare, & probe ſciant; plurima medicamenta, quæ a quibuſdam tranſalpinis mirifice extolluntur, plerumque periclitantium votis minime reſpondere. Fabulis, & prodigiis, quæ paſſim narrantur, non facile credunt, a REDIO, *&* VALLISNERIO *viris ſane ſapientiſſimis, & prudentiſſimis admoniti, & cum de remediorum viribus periculum faciendum eſt, tantam circumſpectionem diligentiamque adhibent, ut nullum errori, aut præjudicatæ opinioni locum relinquant. Quare ſæpe aliorum periclitationibus decepti, ſuam propriam experientiam conſulunt, & plerumque, licet inviti, ad priſtinam medendi ſimplicitatem, qua ſummopere Natura delectari conſuevit, redire coguntur. Id in primis animadvertant Tirones, ne credulitatis nimiæ eos tandem pœniteat.*

DE

DE FEBRIUM DIVISIONE, ET DIFFERENTIIS.

§. LI.

CUM non modo frequentissimum (§. II.), sed multiplex etiam morbi genus sint febres; in id, quanta maxima potuerunt cura, omnium ætatum Medici incubuerunt, ut singularum diversam rationem, & differentias cognoscerent, & distincte adnotarent. Quo factum est, ut brevi tempore febrium numerus tantus iis visus sit, quantus a nemine satis describi, ordinarique posset, nisi in summa quædam genera, sive classes, atque in peculiares quoque, distinctasque species tribuerentur. At singulas singulorum divisiones sectari, hominis profecto esset ab omnigena eruditione paratissimi, otioque, quo maxime egeo, præ primis abundantis. Dabo tamen operam, ut unusquisque illico perspiciat, quid hac in re tam veterum, quam nuperorum sollertia effecerit, quidque de cujusque laboribus nobis videatur.

§. LII.

Prima divisio, ejusque vitia.

Itaque communior, generaliorque febrium divisio, quam plerique probarunt, vel a periculo, & celeritate; vel ab origine, vel a numero eorum qui eodem in loco, eodemque tempore laborant, vel a pravo ingenio, maloque more ducta est,

 Hinc

Hinc distingui solent in *acutas*, & *chronicas*; *in essentiales*, sive *primarias*, & *secundarias*, *sive symptomaticas*, in *epidemicas*, *stationarias*, *endemicas*, *& sporadicas*, in *malignas*, & *benignas*; &, si malignitas paullo gravior fuerit, pestisque quasi perniciem æmuletur, in *pestilentes*. Verum, quoniam ejusmodi divisio reliquis prorsus morbis etiam convenit, nec propria febrium ipsarum est, nequaquam ad eas sive discernendas, sive ordinandas videtur accommodata. Præterea celeritas, tarditas, malignitas, benignitas, gravitas, aut epidemica, stationaria, endemica, sporadica natura, & constitutio non genus quoddam morbi peculiare, sed generis ipsius modum, affectionem, & specialem veluti differentiam potius designant. Nam *acutum* *, & *chronicum* tam late patet, ut quam plurima morborum genera complectatur, natura, qualitate, symtomatum ratione, exitus diversitate omnino distincta. *Maligni* vero, aut *benigni*, adjunctum nomen, aut *epidemici*, aut *stationarii*, aut *endemici*, aut *sporadici*, itemque *primarii*, aut *secundarii* addita conditio, aut si qua alia est denominationis similitudo, genera ipsa non mutat, neque ex se constituit, sed rectius generis indicat majorem, vel minorem pravitatem, vel ejusdem frequentiam, vel raritatem, dominium, sedem, originem, & sic porro.

* *Quotidie non modo ignarum vulgus, verum etiam Medicos ipsos audio hujusmodi nomine abuti. Quam primum febrem continuam aliquanto graviorem vident, mox hominem febre acuta laborare proclamant; quasi genus aliquod peculiare febris, aut singularis species ea esset a reliquis prorsus diversa, ac differens; ut diversa est exempli caussa ephemera ab hectica, a tertiana, a quartana, pleuritis ab angina, angina ab apoplexia, apoplexia ab hydrope,*

& sic

& sic deinceps. Sed nihil profecto dicunt, quod non commune sit plerisque cum febribus, quæ graves exsistunt, & celeriter, & cum vitæ periculo suum curriculum absolvunt. Nam id nominis commune plurimis morbis est, etiam febris expertibus, & collectivum *potius videtur; & quando febribus accommodatur, non unam singularem febrem, sed omnes, quæ celeriter decurrunt, & vitæ periculum afferunt, complectitur. Hinc febris acuta* & Synochos putre *veterum, &* Gastricas BALLONII, *&* Lentas nervosas *Anglorum, &* Tritæophyas, *& malignas, pestilentesque quascunque, imo interdum* ephemeras *ipsas, atque intermittentes, quando* perniciosæ *sunt, aliasque bene multas, de quibus alibi sermo erit, reapse comprehendit. Commodissima autem denominatio facit, ut in ea Medici plerumque consistant, neque quidquam aliud quærant quod ad intimam, & peculiarem febris indolem, naturamque definiendam pertineat. At istudne æque commodum ægrotantibus? An Medicinæ præceptis consentaneum?*

§. LIII.

Et reapse ephemera, Synochus, tertiana febris, quotidiana, quartana genere eædem sunt semper, sive benignitatem, sive malignitatem præseferant, sive epidemice, sive endecime, sive sporadice vagentur; non secus ac dysenteria, pleuritis, catarrhus, quæ mala idem morbi genus, & nomen servant, quocumque modo se habeant, benigna sint, aut maligna, epidemica, aut sporadica, brevia, aut diuturna. Ab his enim qualitatum, & circumstantiarum discriminibus differentiæ quidem aliquæ permanant, non genera. Quid vero benignum, malignum, epidemicum, stationarium, endemicum, sporadicum significent, in Pathologia explanatum satis esse arbitramur. De mali-

lignitate vero * non una est apud omnes cogitatio, & sententia. Apud plerosque tamen hodie *malignæ febres* habentur illæ, quæ insidiose, subdole, & sub specie benignitatis aggrediuntur, vires illico sine manifesta caussa prosternunt, nervorum in primis, & cordis actionem lædunt, & symptomata insolita, repugnantia, atque a morbi simplicis, & puri indole non parum aliena secum trahunt. Exempli caussa in summa virium tam vitalium, quam animalium defectione, repentina, atque inopinata, & pulsu parum febrili, aut naturali proximo existente sæpe ingens sitis, interiorque caloris sensus exurit; vel contra nulla sitis tenet, lingua interim sicca, atque arida; vel vires languent citra caussam evidentem, vigiliæ urgent, aut insolita quædam inquietudo, & jactatio ægrum exagitat, quæ cum exigua ad pulsum febre, & leviori ad speciem morbo minime consentiunt, & sic porro **. Addunt non nulli, malignitatem contagione propagari; quod tamen perpetuum non est. Sunt etiam qui malignas cum putridis febribus confundunt, aut ex putridis peculiare genus conficiunt. Verum differt malignum a putrido, & quemadmodum malignitas febrium quarumcunque comes esse potest, sic putredo.

Quid malignæ febris nomine veniat?

Contagiosa febris, & putrida.

* *Universa fere schola Monspessulana, ut auctor est* CL. LE ROY (Melang de Physique & Medecin. pag. 232.) *febres omnes acutas, quo nomine classis continuarum gravium, & celerum comprehenditur, dividit in* benignas & malignas. *Benignæ sine periculosis symptomatibus incedere, malignæ contra, nimirum vehementes, & valde periculosæ, ibi passim dicuntur. Hæ tamen, quia vere malignæ dici nequeunt, ideoque a vere malignis quodam modo distingui debent,* maligne ratione symptomatum *a plerisque appellantur. Ceterum malignitate eo, quem supra posui, sensu*

acce-

accepta, nulla est propemodum febris, quæ maligna interdum esse non possit. Maligna ephemera, maligna synochus, maligna quotidiana, tertiana, quartana tam intermittens, quam continua, maligna gastrica &c. non raro est; malignus quilibet alius morbus ut pleuritis, morbilli variolæ, erysipelas, phlegmone &c. Malignitas enim, ut jam ostensum est, speciem, non genus constituit, In hac ipsa opinione, utpote vero innixa, versatur etiam Clariss. HAENIUS (Ratio Medend. continuat. T. I. cap. 2.) *quamquam forsan latiusse malignitatis vocabulum deinde* (ibid. cap. 3.) *paullo latius, quam oportet, extendere videatur.*

** *Sunt igitur quædam quasi propria, ex quibus malignæ febres, morbique maligni dignoscuntur. In primis subita, atque inexpectata illa virium dejectio, & symptomata, quam in affectu simili esse soleant, longe graviora animadversionem merentur. Vires autem prosterni in malignis morbis non modo animales, verum præ ceteris vitales dictæ, solent; quas imbecillas esse universi corporis languor, facilis, & frequens lipothymia, pulsus mox vel a principio valde debilis, vel cito languens, vel etiam cita, inopinataque mortis accedens imago patefaciunt. Opportune huc referri possunt quæ in hanc rem habet* HAMILTONIUS. Non desunt, *inquit*, qui febres solummodo pestilentes, petechialesque opinantur malignis adnumerandas. Censeo tamen & alias, specie diversas, malignarum classi debere referri. Primo, quascunque febres vel contactu, halituve, vel quavis alia contagione tralatitias: deinde & istiusmodi febres, quas statim ab initio dolor vehemens, & alicui parti affixus comitatur, videlicet capiti, aut intestinorum, regioni, aut etiam artubus, pariter ac si ægrotus cephalalgia, vel dolore colico, aut nephritico, vel podagra, aut rheumatismo, vel etiam doloribus parturientis, tamquam originali morbo laborasset; cum tamen istiusmodi symptomata haud iis cessura sint remediis, quæ ubi morbi ita nominati primarii sunt, valere solent. (*Id Auctor in miliari febre sæpe vidit; ego vero & in miliari maligna, & in variolis pessimi moris, aliisque perniciosis morbis non semel observavi*). Porro & in quibus spiritus animales subito opprimuntur, & deficiunt, ubi prædicta symptomata

a nulla

a nulla caussa evidenti, sed a veneno latente pendere videntur: ab antiquis occultæ qualitatis, a Neotericis vaporum nomine designato. Vel demum, ubi ex caussa, ut videtur, non absimili, spem salutis subitanea mors excipit. Quæ omnia...... malignitatem ostendunt &c. De Prax. Regul. & Febr. miliar. pag. 46. Hæc *autem in universum de Malignitatis notis. Speciatim vero, ut ex* SENNERTO, RIVERIO, SYLVIO, *aliisque videre est, signa malignarum febrium, quarum dignosis plurimum interest, sunt hujusmodi: Levis* horror *præcedit, cui* calor *succedit, raro magnus, sæpius mitior.* Urinæ *ab urinis sanorum parum, vel nihil ut plurimum differunt: Pulsus* frequens *quidem, sed* parvus *simul, &* debilis, *& multimodis* inæqualis, *quandoque* intermittens, *aut* deficiens *est, interdum etiam rarior, & sano similis. Sæpius* somnus, *aut* veternus, *rarius* vigiliæ *occupant:* Turbulenta insomnia *crebro, corporis* inquies, cardialgia, nausea, *quin* vomitus *frequenter excruciant, ut &* capitis dolor, *interdum* delirium, *aut* vertigo, *sitis major quam* corporis *&* faucium ardor *postulat:* Membra delassata *quasi, &* fracta *sentiuntur:* Biliosi, fœtidique *alvi* fluxus *accedunt:* Sanguis e naribus, *aut utero* stillat, *vel ubertim* erumpit *subinde:* Sanguis solutus *apparet, & plerumque* concrescere *nescius:* Maculæ *ad cutim, vel* vesiculæ *efflorescunt multiformes; nec desunt* tremores, subsultusque *tendinum, &* convulsivi motus, *itemque* tumores *plerumque glandularum, extremorum* frigus, *&* calor *sibi succedens;* sudores *vel nimii, sæpe symptomatici, atque inutiles, vel interdum etiam omnino absunt.* CL. SWIETENIUS (in Boerhaav. §. 950.) *paucis febrium malignarum notas recenset, vires nempe illico prostratas, calorem mitiorem, sæpe frigus extremorum, anxietatem magnam, pulsum celerrimum, debilem, maxime inæqualem sub digitis Medici interdum quasi evanescentem; sitim plerumque nullam. Nec absimilia a supra memoratis sunt signa malignarum febrium a* SCARDONA (De febrib. cap. I. §. VI.) *tradita, videlicet ab initio imbecillitas, & dejectio virium; languor universi corporis cum pulsu debili, parvo, & quasi deficiente; calor ad tactum mitis; urina sanorum similis, & fallacissima quædam*

dam species benignæ febris, quæ cum ægrotantes, tum medicos ipsos non semel deludit, progressu morbi intensus calor, interior potius, quam exterior, parva sitis, anxietates, vigiliæ, deliria, convulsiones, lethargi; in augmento & statu corpus immobile, cutis maculis varii coloris fœdata, profusi sudores, diarrhœæ, hæmorrhagiæ &c. LE ROY, etsi aliam de febrium malignitate opinionem, ut monuimus, habere videatur, tamen fateri cogitur, malignarum febrium complura esse symptomata, sed modo hæc, modo illa ex iis occurrere, immo sæpe inter initia hujusmodi febres sic latitare, ut ægre discerni possint: frequentiora tamen & certiora esse insolitam, & subitam virium dejectionem, pulsum vere debilem, qui scilicet compressioni non renititur, atque inæqualem; nauseam, vomitum pertinacem, fluxum alvi serosum, biliosum, fluidissimum. His addi posse etiam faciem tumidam, surditatem ab initio, & soporosos affectus. (Melang. cit. pag. 169. & 170.) Ex caussa communi eas fieri epidemicas cum plerisque existimat, ex singulari sporadicas, & privatas. Veneni nomine hujusmodi caussam donari. Contagiosas modo esse, modo non contagiosas. Si epidemice grassantur, plurimosque enecant, & bubones, aut carbunculos, gangrænasque afferunt; gradu tunc atrociores, pesti quodammodo similes, pestilentium nomen assumere; quarum summus gradus pestis habetur, quamquam hodie vera Pestis e febrium classe excludi solet. Quibusdam pestilens, & maligna febris una eademque est; sed commode gradu distingui possunt. Atque hæc uberius fortasse, quam locus exigeret, de febrium malignarum diagnosi dicta videbuntur; sed eo consilio id factum est, ut quoties earum mentio in posterum fiet: fiet autem sæpenumero; quid malignitatis, & febrium malignarum nomine intelligendum sit, quisque continuo perspiciat.

§. LIV.

§. LIV.

Divisiones aliæ ineptæ.

Neque rectius dispescuntur febres in ophtalmicas, anginosas, phreniticas, peripneumonicas, pleuriticas, arthriticas, aliasque a singularium partium inflammationibus oriundas. Nam, quia morbus primarius non est febris, sed ipsa inflammatio; ideo perperam febribus singulares hi, peculiaresque morbi adnumerantur, quod jam veteres medici probe animadverterant, cum hujusmodi mala ophtalmias, anginas, pleuritides, peripneumonias, arthritides, & sic porro appellare satius duxerint. Quod si SYDENHAMIO interdum placuit quasdam febres nominare pleuriticas, peripneumonicas, dysentericasque; scire omnino licet, eum hisce vocibus alia significatione, quam sumi soleant, usum fuisse. Pleuritide enim, aut Peripneumonia, aut Dysenteria epidemice grassantibus cum sæpe cerneret, febres subinde intercurrere, aut subsequi; quæ eamdem prorsus curationem postulabant; quam Pleuritis, aut Peripneumonia, aut Dysenteria; etsi nec pleuritis, nec peripneumonia, nec dysenteria eas comitaretur, aut gigneret; eas pleuriticas, peripneumonicas, dysentericas, ut peculiarem earum indolem significaret, quoniam communis, & stationarii morbi participes erant; vocandas censuit.

§. LV.

§. LV.

Nec probandus quoque eſt mos ille majorum, quorumdamque noſtræ ætatis Medicorum, qui febrium genera, & numerum ex peculiari aliquo Symptomate, quod in iis manifeſtius ſe exſerit, auxerunt. Quis enim non videat, ſymptoma quidem aliquod inſignius gradum variare, aut varietatem facere, non vero febrem, nec genus, nec interdum ſpeciem ipſam conſtituere; E generum ergo, & ſpecierum numero expungenda videtur *Ephiala* HIPPOCRATIS (*a*) iu qua frigus cum perpetuo rigore obtinet, itemque GALENI (*b*), in qua ægri ſimul & calere, & frigere ſibi videntur, licet exteriores partes caloris gradum, HAENIO obſervante (*c*) naturali majorem exhibeant. Quo ex Symptomate etiam *horrificæ* hujuſmodi febres dicuntur. Exulet quoque *Lypiria*, in qua extrema, atque exteriora algent, interiora vero uruntur; *Aſſodes*, quam nauſea ſumma, & perpetua corporis jactatio diſtinguit; *Typhodes*, quæ cum ingenti æſtu, & ſtupore conjungitur; *Cauſus*, ſive *Febris ardens* *, in qua calor intolerabilis, & ſitis inexplebilis hominem angit; *Elodes*, ſive *ſudorifera*, quod perpetuis ſudoribus ea detentus diſfluit, dicta; *Fricodes*, in qua medium æſtum ſubitum frigus intercipit; *Lyngodes*, id eſt *ſingultuoſa*, à ſingultu nomen habens, aliæque ſimiles *.

E febrium generibus expungendæ, quæ a symptomatibus appellantur.

(*a*) Epid. VI. p. 1127. edit. Foeſii.
(*b*) De Febr. different. cap. V.
(*c*) Rat. Medend. P. II. p. 165.
* Cauſi, *ſive* ardentis febris *meminit* HIPPOCRATES (*lib.* 3,

(lib. 3. epid. sect. 3. Hist. I.) *si* CL. LE ROY *judicio standum est, uti vehementioris cujusdam febris gradus, non uti peculiaris alicujus febris, genere distinctæ. Generatim enim hac voce usus esse videtur, ut febres acutissimas, mortiferasque significaret. Paullatim vero factum est, ut* ardentes, *demum a plerisque vocarentur, quas* summus ardensque calor, & sitis inextinguibilis *comitatur.* (memoir. 2. sur les Fievres aigues p. 232. & seq. (*Quare monet idem* LE ROY, *Prognostica* HIPPOCRATIS *ad febres ardentes spectantia universim de quacumque febre acuta intelligenda esse, non de peculiari specie, quam ipse nec posuerat, ne indicaverat. Sunt tamen quædam loca apud* HIPPOCRATEM, *quæ docere videntur, ab eo descriptum sub hoc nomine fuisse quandoque peculiare quoddam febris acutæ genus, ut ostendam in not, ad* §. *CCCCXIX.*

** *De his procul dubio, nec injuria, loquitur* CL. QUARINIUS, *ubi ait*: plurimæ apud Auctores sunt febrium divisiones, sed FREINDIUS asserit, symptomata sæpius pro ipsis morbis curari, adeoque plures, quam natura fecit, morbos confingi a quibusdam. ET TISSOTIUS notat enormem febrium catalogum medicinæ progressibus obstare, nullatenus vero morborum numerum augere. De medend. Febrib. cap. I. p. 4.

§. LVI.

Divisio in exanthematicas reprobatur.

Vitio non absimili laborat alia febrium divisio, qua in *exanthematicas* a quibusdam partiuntur, qua partitione febribus perperam accensentur morbi, qui minime ad eas pertinent, aut febrium symptomata, & accidentia pro tot febrium generibus accipiuntur; quo fit, ut febrium numerus præter naturæ modum immodice increscat. Nam exanthemata vel primaria, sive, ut vocant, essentialia sunt, vel secundaria. Primi generis universim habentur variolæ, morbilli, purpura scarlatina, urticata, interdum miliaris, & peticulæ, & plerumque erysi-

eryſipelas, aliique morbi exanthematici, quos febris modo antecedit tantum, modo etiam comitatur, modo nec antecedit, nec comitatur, imo quandoque, exanthematis facta eruptione, febris, ſi qua anteceſſerat, prorſus deſerit, & nihilo tamen minus exanthema, ſive morbus primarius permanet, & prout ejus fert natura, pergit ad ſuum terminum decurrere. Iſtiuſmodi morbi, etſi plerumque febriles, a Clinicis prudentioribus, Noſologiſque peritioribus e febrium claſſe excluduntur, & quidem jure optimo. Ad ſecundaria vero exanthemata quod attinet, hæc, meo quidem judicio, diſtingui debent in critica, in ſymptomatica, atque in epigenomena, prout nimirum morbum, cui ſuperveniunt, vel levant, & ſolvunt, vel nec levant, nec ſolvunt, aut deteriorem reddunt, vel cum priore morbo, cui accedunt, uti novum malum ſuperveniens complicantur; nempe quando exempli cauſſa variolæ, aut morbilli, aut miliaria puerperio, aut febri cuicunque ſe ſe immiſcent. Primaria iterum nec critica, nec ſymptomatica proprie dici poſſunt, quia alias *criticum*, *ſymptomaticum*, & *morbus*, unum idemque eſſet, quod contradictionem involvit; ſed rectius benigna, regularia, vel maligna, atque anomala appellanda ſunt; cum critica eſſe, vel ſymptomatica ſecundariis tantummodo * conveniat. Itaque ſi primaria exanthemata a febrium generibus ſecercenda ſunt, quanto magis ab iis aberunt ſecundaria, uti peticulæ, & miliaria, quæ febrium accidentia ſunt? Notum enim eſt, periculas, miliaria, aliaque exanthemata quibuſcunque febribus tam continuis, aut remittentibus, quam intermiſſionem habentibus cujuſque typi interdum ſupervenire, earumque gradus, complicationes, aut differentias quaſdam facere, quin genus ipſum febris quidquam mu-

mutetur. Ideoque cum singulis fere febribus communia esse possint, non genus aliquod peculiare, & multo minus classem ullam, quæ ex variis generibus notam fixam, & stabilem communem habentibus constitui solet, unquam efficient. Exanthemata autem, cum instabilia, ac incerta sint, & modo adesse, & modo abesse possint, notam hujusmodi communem, qua in classem febres coalescant, præbere nequeunt. Alias unum idemque genus ad utramque classem spectaret.

* *Si ad hujusmodi distinctiones ab ipsius naturæ sinu petitas animum advertissent Medici Vindobonenses, nec criticum, & symptomaticum in alium, quam decet, sensum adhibuissent, nulla inter ipsos de exanthematis, an nempe critica, aut symptomatica, cum febribus superveniunt, dici debeant, disceptatio, ceterum interminabilis, exorta esset.*

§. LVII.

Nec Hippocratis arridet divisio.

Neque pro peculiaribus febrium generibus aut speciebus habendæ illæ sunt, quas HIPPOCRATES (*a*) vocavit *mordaces*, in quibus nimirum calor manum tangentis quodammodo mordet, & pungit; aut *mites*, in quibus calor mitior est, & non ita mordax, nec ita acer. Neminem quippe fugit, varium caloris gradum varietatem solummodo facere; quantitatis enim diversa ratio, ut convenit inter omnes, per se nec genus, nec speciem mutat, nec facit. Idem dicendum arbitror de iis, quæ apud eumdem Medicinæ parentem dicuntur *increscentes*, *acutæ*, *ardentes*, *rubicundæ valde*, *præpallidæ*, *lividæ &c.* Ut enim tres priores gradum intensionis, & magnitudinis dumtaxat enunciant, sic posteriores coloris varietates unice exprimunt.

Ne-

Nemo autem a magnitudine, aut intensione, a coloris variatione sua genera, si de febribus sermo sit, duxerit, confeceritque.

(*a*) Epid. l. VI.

§. LVIII.

GALENUS *essentiales* febrium differentias a *subjecto*, quod vocant, caloris morbidi, unde febres oriri putabat, deducendas existimavit. Quod vero eas deinde non a calore, in quo præter naturam aucto *essentiam* febris (§. IV.) posuerat, petere voluerit, vitio sane ei vertitur a non nullis. Verum ipse, postquam juxta HIPPOCRATIS mentem differentias a calore ductas recensuit, videtur satis bene se purgare hisce verbis: *Differentiæ vero caloris, & ex eo quod majoris, minorisque rationem admittat, sumuntur, & ab ipsa materia, in qua calor ille præter naturam existit, & ab ipso movendi* (*a*) *modo*. Et statim in sequenti textu addit; *Quæ vero differentiæ a materia sumuntur, in qua calor ille præter naturam consistit, maxime propriæ caloris præter naturam differentiæ sunt: sive corpus ipsum cordis prehenderit, sive humores conditos in ipsius ventriculis*. Quare omnes, quotquot ejus vestigiis institerunt, universam febrium multitudinem diviserunt in *Ephemeras*, *Hecticas* & *Humorales*, priores a spiritibus, *, alteras a solidis partibus præter naturam incalescentibus, postremas ab humoribus putrescentibus derivantes. Ideo has etiam *putridas* generatim nominarunt. In his porro calorem a putredine humores non quidem universos; sed ex parte tantum corrumpente proficisci credebant. Perfectam enim, atque absolutam putredinem nec in fluidis, nec in solidis partibus

Differentia Galenica.

bus exiſtere poſſe, vita ſuperſtite, probe noverant.

(*a*) De differ. febr. l. 1. cap. I. tex. 4.
* GALENUS (De dif. febr. l. 2. cap. 9.) *ephemeras fieri a ſanguine nec putreſcente, nec* putrefacto, *ſed* tantummodo calefacto *docuit; ab hoc vero* calefieri spiritus, *& ſic ephemeram gigni*.

§. LIX.

Differentiæ a peculiari humore putreſcente, quænam?

Cumque in *humoralibus* febribus varia caloris *ſubjecta*, nempe totidem, quot humores agnoſcere cogerentur: alias, atque alias pro *ſubjectorum* putreſcentium diverſitate earum diviſiones inſtituerunt. Hinc a ſanguine putreſcente *Synocham* ſive *Synochum*; a bile *Tertianam* intermittentem, continuam, & *Cauſum*; a pituita ſalſa, acida, & vitrea *Epialam*; ab inſipida, *Quotidianam* tam continuam, quam intermittentem; a melancholia *Quartanam*, & *Tetartophyam*; a bile, & pituita ſimul mixtis *Hemitritæum*, ſive *Semitertianam* oriri afferebant *. Verum facile cuiquam rem perpendenti conſtabit, putredinem, ipſis etiam fatentibus, tantam in ejuſmodi febribus non eſſe, quæ calorem febrilem excitare poſſit; utpote qui interdum tantus plane eſt, ut ab eo nullo derivari modo queat, deinde hypotheticum, fictitiumque videri, ſpiritus modo, modo totum habitum excaleſcere; vel hunc, vel illum humorem peculiarem putreſcere, atque adeo hoc, vel illud febris genus putreſcendo movere, demum nullam intercedere connexionis rationem inter pituitam v. gr. & Quotidianam, inter melancholiam, & Quartanam &c., quando etiam quatuor illos humores, quales Galenici in ſanguine, & corpore animali

con-

confinxerunt, existere revera concederemus. Præterea, cur, quæso, una eademque febris intermittens multiplici adeo ratione variatur; ut modo quotidiana in tertianam, mox in quartanam; modo tertiana, aut quartana in quotidianam vertatur, & sæpissime ejusmodi vices subeat, si unicuique febris generi tantum humor dicaretur? Quem porro humorem Quintanis, Sextanis, Septanis, Octanis, Nonanis, aliisque longiora intervalla habentibus assignabunt? Num eas, ut objectionem effugiant, cum GALENO in dubium revocare audebunt? At obstant innumera Auctorum fide dignissimorum testimonia; obstat perspicacissimi, atque in rebus dijudicandis viri longe celeberrimi, MORGAGNI nostri auctoritas; uti infra (§. LXIV.) patebit.

* *Antiquam esse opinionem*, *ait* GALENUS (De differ. febr. l. 1. cap. V.), omnem febrem consistere ex humorum putredine, *& in ea versari eos*, qui *ab* Athenæo fluxerunt, *non obscuros quidem viros* in hac arte. *Sed ipse ibi excipit* Diarias, sive Ephemeras.

§. LX.

Quas ob res dimissis hujusmodi febrium divisionibus, & differentiis, prætermissisque aliis bene multis *, quæ licet a probatissimis Scriptoribus proferantur, non tamen pluris, quam superiores, æstimandæ nobis videntur; ad eas continuo transeo, quæ mihi probantur. Probantur autem divisiones, quæ e naturæ ipsius quasi sinu promuntur, & certis quibusdam notis, quæ primo statim aspectu observanti se offerunt, sensibusque nostris subjectæ sunt, adhærent **. Si enim ex symptomatum observatione peti debeant, quemadmodum *Differentiæ rationi magis consona.*

non nulli volunt, non nisi morbo jam provecto, atque adulto innotescent, quia sæpe symptomata, unde desumendæ sunt, inter initia non protinus exseruntur. Ac primum quidem compertum est, omnes, quotquot existunt, febres vel toto sui cursus tempore continenter durare, vel aliquod subinde spatium relinquere a febre vacuum. Priores a CORNELIO CELSO *assiduæ*, a nostris *continuæ*; posteriores *intermittentes* appellantur. Prima ergo, & generalissima omnium febrium partitio erit in *continuas*, atque *intermittentes* * **.

* *Scriptor Anonymus in Tractatu* de curatione generali febrium, *dividit febres in* inflammatorias, intermittentes & nervosas. *Sed deinde rejectis* inflammatoriis, *ut symptomaticis, retinet tantummodo reliqua duo genera*, intermittentium *videlicet*, & nervosarum; *sub quorum primo comprehendit etiam* remittentes. *At* remittentes *veræ & primariæ non recte sub genere intermittentium, quantum equidem judicare possum, comprehenduntur, quia ut jure animadversum est a* GORTERIO (Compend. Med. Tract. 52.) *& natura, & caussa, & curationis modo ab intermittentibus omnino differunt; quod infra patebit. Nervosarum quoque genus ita late extendit, ut nulla per ipsum sit febris non intermittens, quæ* nervosa *non habeatur. Qua in re quantum a vero discedat, quisque intelliget ex iis, quæ deinceps dicentur; nisi velit omnes febres nervosas esse, quia nervi in ipsis afficiuntur: sed tunc etiam* intermittentes *nervosis erunt adnumerandæ. Præterea idem Anonymus excludit* continentes *omnes, quod minime ab aliis conceditur, nec reapse concedi potest, ut suo loco ostendetur.* Comm. Med. e Filosof. d'Edimb. Tom. I. P. I. cap. V. ed. Ven. *Video etiam a quibusdam dividi febres in* intermittentes, *in* inflammatorias, *in* putridas, *atque in ex his* compositas. *Verum complures sunt febres, quæ neque intermittunt, neque* inflammatoriæ, *neque* putridæ *vere sunt, saltem eo sensu, quo hodie hujusmodi voces accipiuntur. Quo igitur loco eas disponendas judicabunt?*

** *Non*

** *Non desunt, qui divisiones febrium ab earum* essentia, *aut a* caussis *deducunt, Sed* essentia *febrium, & caussa efficiens non una est omnibus, variatque, prout variant theoretica systemata medicorum. Cum igitur hypothesim sapiant hujusmodi divisiones, incertis omnino, & dubiis innituntur fundamentis, multisque erroribus occasionem suppeditant.* TODIUS *etiam, vir alioquin doctus, atque illustris* (Specim. inaugural. de duplic. febr. indole. Hafniæ 1769, p. 19. & seq.) *laudat divisionem a caussis, atque a curandi ratione ductam, quam Britanni plerique, ut* GREGORIUS, HOMIUS; WHYTTIUS, HUXAMIUS, FORDYCIUS, BROSCHESBYUS, PRINGLIUS, *aliique amplexi sunt. At caussæ in primis internæ, quas hic intelligunt, vel penitus latent, vel obscuræ, & dubiæ, aut hypotheticæ, ut dicebam, plerumque sunt, Si unquam tamen sciri possunt, quod interdum evenit, externis facem præferentibus, hæ potius generum, & specierum differentias efficient, quam summa divisionum capita; & sic dirigendæ curationi opportuna erit earum cognitio, Nec nuperrima febrium divisio, quam dedit* JOANNES VEISZ *in* Tentamine inaugurali Pyretologiæ practicæ, Viennæ 1780. *edito, in* inflammatoriam, biliosam, pituitosam, variolosam, morbillosam, intermittentem &c. *magis arridet, quia nimis hypothetica est, adeoque fallax, utpote magnam partem a caussis desumpta. Accedit, quod variolæ, morbilli, aliique morbi exanthematici febriles febrium numero perperam adscribuntur,*

*** *Olim febres intermittentes ab anni temporibus dividebantur in* vernales, *& in* autumnales, *id quod fecerunt post* SYDENHAMIUM *plerique alii, & faciunt adhuc. Hodie vero etiam* continuæ *ratione anni temporum, quibus infestam, dividi passim solent in* vernales, æstivas, autumnales, *atque* hyemales, *sive* hibernas; *non quidem, ut ego arbitror, quod illæ ipsæ, quæ sunt Ephemeræ, aut Synochi, aut Gastricæ, aut Tritæophyæ in una anni tempestate in alia aliam naturam acquirant, &* essentialiter *discriminentur, (sunt enim semper eædem) sed quod exiguas subeant varietates cum ob caussas manifestas, unde gigni videntur, tum ob modum, & rationem, qua solvuntur. Hinc cuilibet generi adjicitur epithetum denotans tempus anni, quo*

ab aliis ejusdem generis, sed temporis diversi distinguuntur. Sic Pringlius, *exempli caussa*, febrem *quamdam*, *quam a caussa* biliosam *appellavit*, *a tempore vocat* remittentem æstivam, *aut* autumnalem, *quæ nimirum æstate*, *aut autumno infestat*, *& corripit*, *& sic deinceps. Observatum reapse est, eas febres, quæ verno tempore ingruunt, plerumque, at nequaquam semper, cum diathesi sanguinis inflammatoria conjungi; quæ æstivo, cum bile depravata copulari, aut ab eadem proficisci, & magis ad putridam naturam vergere; quæ vero autumno, tam a flava, quam ab atra bile foveri; hiemales demum catarrhalium, & rheumaticarum indolem potius, frequentiusque assumere. Quam ob caussam* Grantius (Recherch. sur les fievr.) *vernales* inflammatorias, *æstivas* biliosas, *autumnales* atrabilares, *hiemales* pituitosas *esse universim putat. Verum divisio hæc a quaternis, fictitiisque veterum humoribus capta nec tuta est, nec falsi expers. Adde, hiemales a* Pringlio *non* pituitosas, *sed* inflammatorias, *sanguineasque habitas, curatasque fuisse.*

§. LXI.

Continuæ dividuntur in continentes, remittentes, & compositas.

Cum vero continuarum motus in quibusdam æquabilis sit, & pene uniformis, in aliis dispar, & modo invalescens, & modo certis intervallis subsidens, sic ut aliæ uno fere circuitu contineri, & toto sui cursus tempore eumdem ferme motus tenorem observare videantur; aliæ vero, etsi nullam intermissionem habeant, statis tamen quibusdam temporibus se se remittant, & iterum ingravescant; quasi ex pluribus circuitibus plane distinctis * constarent: sequitur natura ipsa præmonstrante, ut continuæ febres perspicuitatis caussa subdividi adhuc debeant in *continuas simplices*, sive unius circuitus, & in remittentes, sive ex pluribus circuitibus nulla intermissione discretis coalescentes, aut *compositas*. Illæ peculiari nomine

Con-

Continentes **, item *Conclusæ* a nostris, a Græcis *Synochi* vocari solent; hæ *Remittentes*, aut *Synecheæ*.

* GALENUS (de Differ. Febr. l. 2. c. 2.) Continuarum vero, *inquit*, quæ ex flava bile consistunt, duplex genus est: unum quidem earum, quæ Synochi, id est continentes appellantur, quarum omne tempus una accessio est ab initio usque ad finem. Alterum earum, quæ nomine generis continuæ dicuntur, & multis particularibus circuitionibus continentur.

** *Continentium uniformitas hujusmodi tamen est, ut pro vario decursus tempore ipsæ vicissitudinibus, quibus reliqui acuti morbi subjiciuntur, non careant. Initio enim mitius affligunt, progressu ingravescunt, deinde eodem ferme in gradu persistunt, demum inclinant, & defervescunt, donec sensim desinant: Interdum alio incedendi modo circuitum suum absolvunt. Nam aut in eodem ferme gradu permanent, aut semper increscunt, aut post primum impetum in dies remittunt, donec ad finem perveniant; quod in primis veteres tum usuvenire memoriæ prodiderunt, quando breviores sunt. Quocunque autem modo processerint, una ferme accessione eas contineri perhibent; quamquam non desint Medici percelebres, inter quos* CULLENIUS (Gener. Morb. cl. 1. ord. 1. sect. 1.) *&* ANONYMUS *Anglus* (Comm. Medic. e Filos. d' una Compagn. de' Med. d'Edimb. Tom. I. Part. I. cap. V.) *&* BRENDELIUS (De febr. partic. §. V.) *aliique, qui febres* continentes *existere negant. Nos vero cum* GALENO *eas non modo ponimus, verum etiam propugnamus. Qua vero ratione hujusmodi vox accipi debeat; & qua continuitas his tribui possit, dicemus tum, cum speciatim de hac febrium parte agendum erit.*

§. LXII.

§. LXII.

Remittentium differentia genera.

† Accessiones autem, circuitusque, ex quibus constant *Remittentes*, vel statis, & certis quibusdam horis, diebusve redeunt, vel vagis, inordinatisque. Si primum, *continuæ periodicæ*, & prout singulis, vel alternis, vel quartis diebus exacerbantur, *quotidianæ*, *tertianæ*, aut *quartanæ continuæ* dicuntur: si alterum, *erraticæ*. Hoc ipso nomine *periodicarum*, aut *erraticarum* donantur *Intermittentes* etiam, prout ordinatis accessionibus, aut vagis, & sine ullo typo, aut ordine suas vices obeunt. Hinc (§. LX. LXI.) sponte veluti sua profluunt illæ tres principes differentiæ febrium, *Continentium* videlicet, *Remittentium*, & *Intermittentium*, quas veteres non modo, sed posteriores* etiam propria experientia jam cognovere. De singulis autem generibus, & speciebus, quæ ad quamque earum pertinent, accuratius, distinctiusque agam deinceps suis locis. His tribus quartam differentiam adjungi æquum est, quæ *Compositas*, sive, ut alii nominant, *Proportionatas*, sive *Complexas*, aut *Complicatas* comprehendit. Frequens observatio est Clinicorum, febres quasdam persæpe occurrere, quæ ex continuis, & intermittentibus, aut ex continuis simplicibus, & remittentibus multifariam conjunctis, & confusis coalescunt. Has igitur cum earum præcipuis differentiis quarto loco exponemus.

Differentia Intermittentium.

* *In posterioribus non ultimum obtinent locum* JENSENIUS, HAENIUS, SAUVAGESIUS, LINNÆUS, VOGELIUS, *aliique non pauci ex nostratibus.*

§. LXIII.

§. LXIII.

Sic in quatuor omnino partes commodissime ab ipsa natura diducitur universa febrium cohors. Quoniam vero ordinis ratio, quo res pertractantur, plurimum habet utilitatis, & sæpe etiam discentibus adjumento est, exordiar primum ab *Intermittentibus*, deinde ad *Continentes* descendam; ab his ad *Remittentes* progrediar, & demum *Compositas* persequar, ut totam febrium tractationem absolvam. Hunc enim ordinem tironibus commodiorem esse censeo, præstantioremque alio quocunque, utpote qui a simplicioribus, notioribusque febrium generibus ad magis compositas, aut obscuriora, aut minus perfecta gradum facit, & manu veluti ducit. Profecto si quis attente considerarit seorsum unamquamque intermittentis febris accessionem, & multo manifestiora ejus tempora, initii, augmenti, & remissionis, imaginem brevissimæ, & simplicissimæ febris omnibus numeris absolutam sibi comparabit. Deinde si mentem converterit ad febres *continentes*, quæ pariter una accessione, continentur, videbit inter utramque summam affinitatem incessus, & progressionis, hoc solo discrimine, quod in continentibus accessionis tempora, nempe initium, augmentum, & remissio non ad horas aliquot, sed ad dies plures, hebdomadasque producuntur, neque febris, cum semel finem attigerit, redit per vices, ut intermittens. His animadversis, si sibi fingat, intermittentium accessiones sibi ipsis appropinquari, & conjungi, expeditissimum ei erit in *Remittentium* notitiam penetrare. Nec valde laborabit, ut quæ ex tribus illis generibus fiant complicationes, intelligat.

Ordo, quo febres omnes explicabuntur.

PARS

PARS PRIMA.

DE FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS.

§. LXIV.

Varia genera Intermittentium.

FEBRIS quando ita accedit, deceditque, ut inter unam, alteramque accessionem vera, & perfecta integritas relinquatur, tunc intermittentis; ut supra dictum (§. LX.) est, nomen adipiscitur. Varia autem sunt genera intermittentium, a vario typo; sive ordine accessionum, integritatisque profecta. Si enim quotidie accessiones fiant, sibique & tempore, & gradu, & duratione respondeant, *Quotidianam*; si alternis diebus solum, *Tertianam*; si quarto quoque die, *Quartanam* efficiunt. Hæc præcipua, & frequentiora earum genera peculiarem postulant animadversionem; sic ut de singulis seorsum agere oporteat. Non desiderantur tamen apud Medicos exempla *Quintanæ*, *Sextanæ*, *Septanæ*, *Octanæ*, *Nonanæ*, & longioribus etiam intervallis discretarum, quamquam GALENUS (*a*) præter *Quintanam* & quidem obscuram, nullam aliam viderit unquam, & WERLHOFIUS (*b*), & SENACIUS (*c*) propendere videantur ad opinandum, eas vel erraticas febres esse, vel ad tertianas, & quartanas, quarum accessio aliqua deficiat, atque intermittatur, modo anticipantes, modo posticipantes referendas esse; ex eo fortasse quod eorum hypotheticæ typorum explicationi non viderint, qua ratione accommodari pos-

possent * . Sed , ut recte animadvertit Morgagnius (*d*) , febres *longiora intervalla* habentes , quoniam sæpe Quartanis succedunt , non ideo *pro Quartanis habendæ* sunt , quarum longiora reddita sint *intervalla*, *nisi Quartanas pariter* , *cum succedunt tertianis*, *pro Tertianis*, *quarum tardiores facti sint reditus*, contra ac jam constitutum est, *habere velimus*.

(*a*) De diff. febr. l. 1. cap. V. sub finem .
(*b*) Observat. de febrib. sect. VI. §. IV.
(*c*) De recond. febr. intermitt. & remit. natura lib. 1. cap. 1.
* Galenus *fictitias fortasse habuit* sextanas , septanas , octanas , nonanas &c. *quod nullus ei humor superesset* , *cujus putredini earum originem tribueret*, Werlhofius *vero desperabat* , *se earum periodos explicare posse ex aliqua earum hypothesium* , *quas ipse memorat* , *& potissimum ex æstu aeris interni* , *& externi*, *æstui maris non absimili* , *quem ad explicandas aliarum periodicas reversiones commodiorem* , *probabilioremque reputaverat*. Senachius *denique ideo de iis ambigebat* , *quia eas nunquam viderat* , *quasi necesse sit*, *unum hominem cuncta*, *quæ paucis videre contingit* , *vidisse*.
(*d*) De sed. & caus. morb. epist. 49. n. 36.

§. LXV.

Ne tamen quis sibi persuadeat, me hic plus auctoritate, & probabili argumento pugnare , quam factis, & experientia , quæ una in hac quæstione consulenda est , non omittam in rei confirmationem testimonia producere clinicorum, quibus , ut opinor, sic evincam, ut nullus locus de hujusmodi febribus dubitandi sit reliquus. Quod cum præstare aggredior, si copiosiora, & plura, quam soleo, videar monumenta conquirere, nolim id affectatæ *Quintanæ, sextanæ, septana, &c.*

ctatæ cujuſdam eruditionis ſtudio, a quo vehementer abhorreo, ſed rei ipſius dignitati tribuatur: Itaque *Quintanam*, *Septanam*, & *Nonanam* HIPPOCRATES, (*a*), memoravit. *Quintanæ* etiam TULPIUS (*b*) in chirurgi cujuſdam filia octodecim menſibus diſtinctiſſimo, & nunquam intermiſſo circuitu perdurantis mentionem facit; eamdem multoties vidit AVICENNA (*c*), aliquando etiam GEMMA (*d*); WERLHOFIUS (*e*), SWIETENIUS (*f*); FORESTUS (*g*), TISSOTIUS (*h*), SACHSIUS (*i*); PANAROLUS (*l*), MARCELLUS DONATUS (*m*) JO. ARCULANUS (*n*), aliique (*o*). *Sextanæ*, & *octanæ* exempla referuntur in *Ephemeridibus Naturæ curioſorum* (*p*). *Sextanam*, etſi rariſſimam omnium, ut a ſe viſam, & totam per hiemem ordinatos circuitus habentem deſcribit ZEVIANIUS (*q*), & ante eum GENTILIS teſtatur a ſe quoque obſervatam (*r*). *Septanam* non modo HIPPOCRATES (*s*) verum etiam THOMAS A VEIGA (*t*), SPONIUS (*u*) RHODIUS (*v*), BOERHAAVIUS (*x*), MORGAGNIUS (*y*), WERLHOFIUS (*z*), TISSOTIUS (*&c.*) commemorant. *Octana* crebrius occurrit, eamque obſervarunt SIM. SCHULTZIUS (*aa*), diuturnam, atque exquiſitam in Judæo AMATUS LUSITANUS (*bb*); PETR. SALIUS DIVERSUS (*cc*), BALLONIUS (*dd*), ETTMULLERUS (*ee*), PAULINUS (*ff*) POMP. CAIMUS (*gg*) CAPRILIUS (*hh*); SPONIUS (*ii*), NIGRISOLIUS (*ll*), SALMUTHUS (*mm*) WERLHOFIUS (*nn*); RIEDLINUS (*oo*), HAENIUS (*pp*), TISSOTIUS (*qq*); HEGENDORNIUS (*rr*), RAZOUX (*ſſ*), atque alii complures. *Nonana* poſt HIPPOCRATEM non prætervifa eſt a ZACUTO LUSITANO (*tt*), a WERLHOFIO (*uu*), atque ab AVICENNA, qui tamen de ea meminit ex fide amici cujuſdam (*vv*). *Decimanam* biennium durantem refert idem ZAC. LUSITANUS (*xx*), & GILB. ANGLICUS (*zz*). *Quinde-*

decimanam GENTILIS, teste NICOLAO FLORENTINO (*yy*), RHASES (*a**), BALLONIUS (*b**), & quod mirum est, ipse WERLHOFIUS tam *Quatuordecimanam*, quam *Quindecimanam* propria observatione confirmat (*d**). Nec de his dubium ullum cuiquam superesse potest, utrum certa, & constanti periodo vere tales se se ostenderint.

(*a*) Epid. l. 1. sect. 3. text. 2. (*b*) Observ. medic. lib. 3. cap. 52. (*c*) Can. lib. 4. Fen. 1. tract. 2. c. 67. (*d*) Cosmocrit. l. 1. cap. 1. (*e*) De febrib. sect. VI. §. IV. (*f*) Comm. in Boerh. §. 746. (*g*) Observ. & curat. med. lib. 3. Observ. 43. (*h*) Avis au Peupl. T. 1. chap. XVIII. §. 251. edit. Lausan. 1766. (*i*) Nov. Act. Nat. Curios. T. 1. observat. 98. p. 388. (*l*) Observat. med. Penr. 2. observat. 45. (*m*) De med. hist. mirab. l. 3. cap. 14. p. 191. & seq. (*n*) Comment. in Avicen. textu suprac. (*o*) Ephem. N. C. Cent. 1. p. 196. & Append. Cent. VII. pag. 308. (*p*) Cent. VIII. observ. 10. (*q*) Nuovo Font. da cavar pronostic. P. I. p. 25. (*r*) Comment. ad Text. Avicen. suprallegat. (*s*) l. c. (*t*) Comment. in cap. 4. l. 2. De diff. febr. Galeni. (*u*) Observ. de febr. q. 9. (*v*) Centur. 1. Observ. observ. 18. (*x*) Svvieten teste in comment. l. cit. (*y*) De sed. & cauff. morb. epist. 49. num. 36. (*z*) l. cit. (*&*) l. cit. (*aa*) Apud Bonet Med. septentr. T. 2. l. 5. p. 194. & Miscell. N. C. ann. 4. & 5. p. 58. (*bb*) Cent. VII. curat. 75. (*cc*) Annot. in lib. Donat. Ant. ab Altomare de med. human. corp. malis cap. 12. (*dd*) Epid. & Ephem. lib. 2. constit. vern. & æstiv. ann. 1576. §. XIV. (*ee*) Oper. omn. T. 2. P. I. Colleg. Pract. prax. spec. l. 1. sect. 15. c. 2. pag. 225. *cui eam videre contigit quovis die veneris redeuntem*. (*ff*) Ephem. N. C. Dec. 2. Ann. 5. append. pag. 39. observat. 64. (*gg*) Rhod. observat. cit. (*hh*) De febr. putrid. l. 2. (*ii*) l. c. (*ll*) Ad Sponium not. 3. (*mm*) Cent. 3. observat. 13. (*nn*) l. c. (*oo*) Lin. med. an. 4. Dec. obs. 18. (*pp*) Divis. Febr. divis. 4. pag. 9. (*qq*) l. c. (*rr*) Cent. 2. observ. 57. (*ss*) Tabl. Nosolog. & meteorol. April. 1759. pag. 150.

(*tt*)

(*tt*) Prax. Med. l. 3. obs. 34. (*uu*) l. c. (*vv*) l. cit. (*xx*) l. c. (*zz*) Compend. de Febr. l. cit. (*yy*) Tr. 2. summ. 4. dist. 5. cap. 5. (*a**) *Referente Foresto* l. 3. observ. 43. schol. pag. m. 170. (*b**) l. c. (*c**) l. c. (*d**) l. c. §. XXXIV.

§. LXVI.

Bimestres, Trimestres, Annuæ.

Hos ultra fines (§. LXIV. LXV.) quæ excurrunt, longioresque adhuc periodos obeunt, uti *menstruæ*, *bimestres*, *trimestres*, *annuæ*, aliæque hujusmodi, ab auctoribus recensitæ, non videntur hic locum habere, quia rectius fortasse ephemeris æquiparantur. *Menstrua* mulieribus circa catameniorum tempus, viris vero imminente hæmorrhoidum fluxu obvenire consuevit; quanquam citra hasce caussas incidere eam quandoque, author est SANCTORIUS (*a*). *Trimestrem* alii non pauci meminerunt. Hac circa magnas anni temporum mutationes corripi solebat BALLONIUS (*b*), qui non nulla etiam *annuæ* exempla evulgavit. *Annuam* etiam ab HAENIO (*c*) curatam legimus.

(*a*) *Ref.* HAENIO Thes. de febr. divis. divis. 4. p. 10.
(*b*) Consult. medic. l. 1. n. 48.
(*c*) L. c. p. 10. §. 14.

§. LXVII.

Periodicæ, Erraticæ, Vagæ.

Quænam *periodicæ*, & quænam *erraticæ* dici soleant, supra (§. LXII.) indicatum est. *Periodicæ* videlicet certum accessionum ordinem, certamque periodum observant; contra *erraticæ* nulli se ordini, aut typo obstringunt, sed de uno in alium saltitant: ad quas spectare videntur *vagæ*, illæ nempe, quæ inter erraticas magis adhuc errant, & nullus typi similitudinem unquam retinent. Quemadmodum vero typi ratio ordinata, vel inordina-

ta

ta *periodicas*, vel *erraticas* facit, sic partium, quas febris prehendit, & tenet, diversitas novum genus discriminis affert. Nam quamvis ut plurimum febris totum corpus occupare consuevit, & ideo morbus *universalis* habeatur, interdum tamen unam tantum partem, quod quidem rarissimum est, corripit, afficitque. Hinc *intermittentes febres* possunt dispertiri in *universales*, & in *topicas*, sive *particulares*. In his posterioribus, ut testes sunt CNOEFFELIUS (*a*), JACOBÆUS (*b*), BERGIUS (*c*), SWIETENIUS (*d*), aliique, modo brachium unum, modo hypogastrium, modo dimidium corporis periodice omnibus, aut plerisque intermittentium febrium symptomatibus corripi, & infestari, novum non est, nec insolens. Ad hoc *topicarum* genus omnino transferri debent etiam illæ, quas *larvatas* non nulli vocant. Dicuntur autem *larvatæ*, quod sub aliorum specie morborum sine ulla sensibili febre, saltem quæ universum corpus comprehendat, periodice recurrunt; cujusmodi sunt hemicraniæ periodicæ, ophtalmiæ, odontalgiæ, dolores colici, cardialgiæ, asthmata, epilepsiæ, hysterismi, chorea S. Viti, aliique affectus typum quotidianum, tertianum, aut quemcunque alium habentes; quanquam, si libere loquar, hi ad morbos potius periodicos, quam ad febres reduci soleant. Quia tamen ut febres intermittentes cortici peruviano cedunt, & in parte, in qua insident, febrilia sæpe symptomata percipiuntur, motus v. c. arteriarum auctus, dolor, calor, tremor, aliaque hujusmodi; idcirco pro *larvatis* febribus & *topicis* haberi quodammodo possunt.

Universales & particulares, sive topicæ.

Larvatæ.

(*a*) Ephem. N. C. dec. 1. ann. 3. observ. 205. pag. 381.

(*b*) Act. Hafniens. Vol. I. observ. 119.

(c) Act. Svecic. Vol. 16. Trimest. 4.

(d) L. c. §. 757. Medic. Essay Tom. 1. p. 295. & T. 2. p. 305. Journ. de Med. T. XXIV. p. 60. &c.

§. LXVIII.

Divisio in vernales, & autumnales. Sed quocunque demum ordine, aut modo procedant febres intermittentes, ab anni certe tempore, quo potissimum incipiunt, aut frequentiores sunt; aliæ *vernales*, aliæ *autumnales* dicuntur. Illæ, adnotante SYDENHAMIO, a Februario ad Augustum, hæ ab Augusto ab Februarium extenduntur; atque uti vario plerumque more, & symptomatum apparatu differunt, sic varium etiam exitum variumque durationis tempus habent. *Vernales* passim mitiores, brevioresque habentur; quanquam neque semper, neque omnes tales revera sunt: *Autumnales* contra graviores diuturnioresque. Utræque autem sibi invicem succedunt, adventuque suo plerumque, at non semper, se mutuo fugant. Vidi enim sæpenumero vernalibus exorientibus autumnalium symptomata adhuc caput efferre; aut autumnalibus ingruentibus vernarum naturam servari. *Depurativæ & corruptivæ.* Ab ipsa quoque observatione petita est alia distinctio harum febrium in *depurativas*, ut loquuntur, sive *perfectivas*, & in *corruptivas*. Priores ideo sic appellantur, quia sanguinem a febrili fomite, sive materie in quavis accessione ita liberant, ut ejusdem nihil intus remanent; paullatimque quidquid vitiosi in sanguinem subinde irrepsit, aut in ipso sanguine evolvitur, iterum expellunt, aut emendant, sanitatemque tuto, & cito restituant. Posteriores vero fomitem non ex toto subigunt, neque ejiciunt, sed novam semper materiam fomiti suppeditant, aut sanos humores, aut solidas partes ita depravant, commutant, aut

ener-

eſſervant, ut tota corporis œconomia, & conſtitutio ruat in deterius. Quare a primo febrium genere corpus & purius, & ſanius redditur; ab altero magis, magiſque inficitur, diſſolvitur, atque ad alios morbos pejores proclivius fit, & promtius.

§. LXIX.

Benignæ, & malignæ.

Nec eſt ſilentio prætereundum, febres intermittentes in *benignas* dividi, & in *malignas*, ſive rectius *pernicioſas*; quæ a *corruptivis* gravitate, & celeritate periculi quam maxime differunt. *Malignarum* autem duplex genus in primis ſtatuitur ex FRANCISCI TORTII, viri experientiſſimi, ſententia, atque (*a*) obſervatione; alterum nempe *comitatarum*, quæ etſi periodice intermittant, & quietis intervalla, ut benignæ, habeant; in acceſſionibus tamen aliquo periculoſo peculiari ſymptomate ſtipantur, quo ægrum in vitæ diſcrimen celeriter adducunt, perniciemque eidem minantur; alterum *ſubcontinuarum*, quæ ſcilicet *nullo peculiari ſymptomate*, unde etiam *ſolitariæ* dicuntur, ſed *multiplici*, & *vario* comitatæ intermiſſione paullatim obſcurata, & deperdita ad continuitatem acutarum modo *lente*, modo *feſtinanter tendunt*, extenſis videlicet ad ipſummet conſuetæ integritatis, quietiſque tempus gravibus quibuſdam, variiſque ſymptomatibus. Benignæ porro dicuntur illæ, quæ ab utriſque hiſce, ſive *comitatis*, ſive *ſubcontinuis* longiſſime abſunt.

(*a*) Therapeutice special. lib. 3. c. 1. p. 123. & 124.

§. LXX.

Perniciosæ Comitatæ. Quoniam vero in *Comitatis* (nam de altero genere dicam postea) quædam symptomata a *colliquatione*, ut ajunt ; quædam a *coagulatione* pendere Cl. TORTIO visa sunt ; idcirco hæ febres rursus ab eo in *colliquativas*, & *coagulativas* partiuntur. Ad colliquativas referuntur 1. *Cholerica*, vel *Dysenterica* ; 2. *Subcruenta*, vel *atrabilaris* ; 3. *Cardiaca* ; 4. *Diaphoretica*, quæ tamen *coagulativis* interdum adnumerari posse creditur. Ad *coagulativas* vero 1. *Syncopalis* ; 2. *Algida* ; 3. *Letargica*, quæ *Apoplecticas*, & *Soporosas* aliorum complectitur. Hæc sunt præcipua genera *comitatarum* a TORTIO nostro & observata, & descripta *. In his tamen non omnes *perniciosæ comitatæ* continentur. Nam a MERCATO, a MORTONO, a MORANDO MORANDIO, imo ab eodem TORTIO aliæ, atque aliæ rariores quædam recensentur, nimirum *pleuriticæ*, *catarrhales*, *rheumaticæ*, *colicæ*, *arthriticæ*, *cæcæ*, *scorbuticæ*, & *petechizantes*. His addenda est illa species, quam MANHEIMII grassari vidit FRID. CASIMIRUS MEDICUS (*a*), ob spasmos, & convulsiones, quibus stipabatur, *spasm dica* dicenda ; itemque illa, quam tumor albus totius cutis qualibet in accessione, sive *paroxismo* comitabatur, quamque descripsit Cl. STORCKIUS (*b*). Sed de singulis hisce speciatim alibi.

* MERCATUS *primus fortasse omnium dilucide eas descripsisse creditur, deinde* MORTONUS, *&* TORTIUS, *quin tamen hi duo, dum observationes suas aggressi sunt, nempe antequam scriberent, alter de altero quidquam nossent. Attamen vestigia quædam harum febrium reperiuntur apud alios tam vetustiores, quam posteriores Scriptores*, AVERROEM

ROEM *videlicet*, AVENZOAREM, VALLESIUM, MERCURIALEM, H. SAXONIAM, RIVERIUM, SYDENHAMIUM, EPIPHANIUM, DONATUM, HORSTIUM, RHODIUM, RESTAURANDUM, SYLVIUM, ETTMULLERUM *&c.*

(*a*) Comm. Lips. suppl. 2. ad Decad. 2. p. 204.

(*b*) Ann. Med. secund. p. 163. edit. Amstelod. 1779.

§. LXXI.

Alterum Perniciosarum genus, quas *subcontinuas*, & *solitarias* TORTIUS vocavit, in una tantum specie, ad *colliquationem* æque, ac ad *coagulationem* prona, consistit; cujus tota ratio in eo posita est, ut, obscurata accessionum periodo, productaque ad integritatis solitæ tempus cum periculosis, malignisque varii generis symptomatibus febre, in continuam acutam degenerare paratissima videatur. Cum hac vero confundi minime debet illa intermittentium species, quæ ad continuitatem quidem inclinat, anticipante nimirum nova accessione ita, ut antecedenti nondum finitæ superveniat; sed facile fertur, & manifestas adhuc accessionum periodos servat nullumque periculum affert, quæque *subintrans* (*a*) appellatur. Sed de his modo satis: fusius alibi, ubi singularum historiam, signa, & curationem trademus. Hoc unum adjicimus, sæpe hujusmodi febres quorumdam anni temporum, tempestatum, regionumve proprias esse, proindeque modo *epidemicas*, modo *endemicas* conspici; quanquam interdum etiam *sporadicas* occurrere, non inficiemur. *Malignas* vero, sive *perniciosas*, cujuscunque demum generis sint, cum epidemice debacchantur, contagione in sanos propagari perhibent MEIBOMIUS, LANZONIUS, CLEGORNIUS, HEVERMANNUS, LANTERUS, HOFFMANNUS (*b*). Id autem aut incertum valde, aut sane rarissi-

Alterum genus perniciosarum, subcontinua.

Subintrans.

rissimum esse crediderim; cum in epidemica quadam gravissima constitutione, quæ Bononiæ anno 1729. quam plurimos occupavit, nil contagiosi Cl. BECCARIUS (*c*) invenire potuerit; neque egomet ipse in aliis ejusmodi constitutionibus, quibus interfui non perfunctorie, unquam deprehenderim quidquam, ex quo certi aliquid concludi queat. Caussa enim, unde quam plurimi eodem tempore, eodem in loco, eodemque sub tecto febricitant adeo communis est, ut contagione, qua sani inficiantur, opus non videatur.

(*a*) TORTIUS l. c. p. 130.
(*b*) *Loca videre est apud* TRNKAM Histor. Febr. Intermitt. Vol. I. P. I. c. V. §. XXXIV.
(*c*) Act. physic. Med. N. C. Volum. III. observ. 48. p. 142. & seq.

§. LXXII.

Tria stadia cujusvis accessionis.

In omni autem vera, & legitima febre intermittente tria tempora, sive stadia, quæ percurruntur ab unaquaque accessione, considerari solent. Primum est *frigoris*, sive principii, alterum *caloris*, æstusque, sive augmenti, tertium *sudoris*, sive remissionis. Alii inter augmentum, & remissionem intercedere docent medium quoddam spatium, in quo febris non crescit, nec decrescit, atque adeo id a stando nomen habet. Sed, quia non facile id percipitur, aut quia cum alterutro confunditur, a nuperis quibusdam omittitur. In *frigore* tres pariter gradus notantur, primus, quando corpus universum, vel aliquæ ejus partes frigent quidem, sed neque tremit cutis, neque membra concutiuntur, & *refrigeratio*, sive *perfrigeratio* vocatur. Si vero cutis corrugetur, & contremiscere

cere videatur, *horror*, ſive *horripilatio* eſt; ſecundumque frigoris gradum ſiſtit. Tertius denique eſt, ſi membra quatiuntur, atque agitantur, *rigorque* dicitur. Cum omnibus hiſce frigoris febrilis gradibus proportionata quædam conjungitur doloris contundentis totum corpus moleſta perceptio.

§. LXXIII.

Primum ſtadium, ſive tempus, cui nomen principium eſt, incipit a crebra oſcitatione, & membra extendendi cupiditate, quam hodie *pandiculationem* dicunt; quibus ſuccedit laſſitudo, gravitas, debilitas totius corporis; pallor, & livor, ungues in primis, apicem naſi, labia, digitoſque occupans; deinde frigus partim verum, partim apparens; dorſi, & artuum dolor; tremor, præſertim maxillæ inferioris; reſpiratio difficilis, & anxia; pulſus primum rarus, tardus, & parvus; poſtea etiam debilis, & frequens, vel ſaltem celer; nauſea; vomitus; ſitis; urina aquea, & tenuis. Hæc durant plus minus ad horam unam, aut duas, raro ad tres, quatuor, & rariſſime ad ſex excurrunt, niſi *algida febris* fuerit. *Cujusvis stadii descriptio. Primum stadium.*

§. LXXIV.

Remittente ſenſim frigore, ſive primo ſtadio deſinente, calor exoritur, qui paullatim ita increſcit, ut acer, atque exurens interdum fiat. Hujus tamen gradus non ſemper prægreſſi frigoris gradui reſpondet. Reſpiratio tum liberior evadit, deinde magna, & frequens, ſed ſine anxietate; pulſus explicatur, & ſenſim magnus, fortis, & creber redditur. Supervenit cephalalgia, & quandoque leve delirium; ſitis perſeverat; urina colo- *Stadium secundum.*

ratior mingitur; atque hæc aliquot horas continuantur, donec ad ultimum ſtadium fiat tranſitus.

§. LXXV.

Stadium tertium. In quo omnia ſtadii ſecundi ſymptomata incipiunt miteſcere; cutis mollefcit, & madet; ſudor erumpit e toto corpore calidus, & copioſus cum ingenti levamine. Nec rarum eſt, eodem etiam tempore vomitum, alvique fluxum incidere. Urina quæ tunc emittitur, rubicunda, & pauca eſſe ſolet, ſedimentumque deponit lateri contuſo ſimile, unde lateritia vocatur, & tamquam ſignum intermittentium febrium pathognomonicum a multis habetur. Verum id minime pathognomonicum eſt; nam interdum ab iis omnino abeſſe lateritiam hanc urinam vidi, videruntque alii; quo in caſu ſubruffa, & ſubflava apparet cum nubecula, aut enacoremate, aut alba hypoſtaſi, imo interdum ſanorum ſimilis, quæ tamen non nunquam cito perturbatur, & jumentorum videtur. Lenis demum ſomnus obrepit, e quo ut excitatur æger, vix præter debilitatem aliquid incommodi, aut moleſtiæ quæritur, beneque habet, & brevi perfecta integritate, ſive *apyrexia* potitur. Si quid tamen ei ſupereſt quod recte valentem dedecet, id redigitur ad levem capitis dolorem, aut gravitatem, ſitim, aliudve ſymptoma facillime ferendum cum aliqua pulſus perturbatione, aut crebritate.

§. LXXVI.

Exceptiones, & monita. Scire autem intereſt, febres iſtas non ſemper a frigore initium ducere. Interdum enim calore pro-

protinus se exserunt, quod potissimum fieri solet æstiva, calidaque tempestate. Quandoque etiam frigus calori jam incepto, invalescentique tantummodo supervenit, nec tunc sudore, ut liquet, finitur accessio (*a*). Imo non nunquam accessioni universæ finem frigus (*b*) imponit. SCHENCKIUS tertianæ cujusdam meminit, cujus accessiones (*c*) quasi ordine inverso ferebantur. Exordiebantur siquidem a sudore, quem rigor, deinde calor subsequebatur. Monet præterea Cl. SWIETENIUS (*d*) tria ista stadia (§. LXXIII. LXXIV. LXXV.) cujusvis Intermittentium accessionis, si cum temporibus febrium continuarum comparentur, magnam habere cum iis affinitatem; primum videlicet stadium, sive frigoris, respondere incremento aliarum, alterum vigori, tertium vero earumdem remissioni, in qua crisis, & solutio morbi fit. Quod si non una accessio, sed omnes cujusque febris intermittentis simul sumptæ considerentur, *tunc ejus febris incrementum adesse, quamdiu paroxismus duratione, & numero & vehementia symptomatum proxime præcedentem excedit*, remissionem vero, cum post coctionis signa, quæ Veteres in hujusmodi etiam febribus (jure ne, an perperam, non dixerim) exspectabant, morbus se se remitteret.

(*a*) ETTMÜLLER. Oper. omn. Tom. 2. P. I. Pract. Prax. specim. l. 1. sect. 15. cap. 2. in octan. 9. BORRICHIUS Act. Medic. HAFFNIEN. Vol. III. observ. 37.
(*b*) FED. CASIM. MEDICUS. Samml. von Beobachtung 1. Band. §. 27.
(*c*) Lib. VI. p. 817.
(*d*) L. c. §. 749. 750.

§. LXXVII.

§. LXXVII.

De Caussis, & primum de propioribus.

Jam vero de caussis harum febrium aliquid dicamus, oportet. Et primum, ut ab earum caussa proxima initium fiat, obscurissimam, & prope impenetrabilem hanc nobis * videri, fatemur. Quid de ea GALENICI senserint, jam supra (§. LVIII.) explicavimus. WILLISIUS eam posuit in peculiari sanguinis fermentatione, quæ *succum nutritium*, sive chylum ab ingestis deductum, & non satis assimilatum, tamquam *heterogeneum quoddam, & non exacte congener* vel subjuget, vel foras (*a*) emandet; SYLVIUS in succo pancreatico ob *stagnationem acidiore* reddito, delatoque ad intestinum Duodenum *cum bile* plus minus acri *vitiose* effervescente (*b*); ETTMULLERUS in *fermento præternaturali salinæ*, & quidem *acidæ prosapiæ* ventriculo, & primis viis ingenito ex vitio digestionis, sive hæc a *fermento digestivo*, sive *ab alimento assumpto* depravata (*c*) sit. Ab his non valde discrepant quorumdam aliorum hypotheses, BORELLII videlicet, JONESII & BESANZONII putantium, vel succum nerveum ob impeditum per nervos, glandulasque transitum stagnare, fermentescere, & refluere, vel *crudas, acidasque sanguinis particulas in superficie corporis herere*, & fibras ibi *vellicare*, vel *aciditatem sanguinis succum nervosum inficere* (*d*). Verum omnes hæ opiniones in tanta hodiernæ Physiologiæ luce, ut jure animadvertit CL. HOMIUS (*e*), vix ullos patronos inveniunt; imo, quia prorsus fictitiæ, & fundamentis destitutæ per se jam corruerunt. Sed dum HOMIUS aliorum rejicit opiniones, utinam ea, quam ipse substituit de fibrarum laxitate, atque inde imminuta *transpiratione*

** tam-

** tamquam *caussa* harum febrium *proxima*, firmiori niteretur pede.

(*) *Hoc ipsum videtur Cl.* GORTERIO. *Vid. ejus* Prax. Med. system. n. 195.

(*a*) De febrib. cap. 3. pag. mihi 34.

(*b*) Prax. Med. l. 1. cap. 30. a §. 58. ad 129.

(*c*) Oper. T. 2. l. 1. Colleg. pract. sect. 15. c. 2. p. 303.

(*d*) *Referente* FRANC. HOME Princ. Medicin. P. 2. sect. V.

(*e*) Ibid.

** *Nutat, vacillatque hujusmodi opinio, 1. quia hæc fibrarum laxitas sæpe commentitia est, & plerumque a febribus intermittentibus abest; 2. quia frequentius laxitas, sive atonia fibrarum febrem subsequitur, quam antecedit, atque ideo potius effectus, quam caussa videtur; 3. quia cachectici, leucophlegmatici, anasarcici, in quibus & fibrarum laxitas, & transpirationis imminutio manifesta est, non magis obnoxii hujusmodi febribus existunt, quam alii; 4. quia roborantia, & adstringentia febrem certius fugarent, quam cortex peruvianus, qui longe minus adstringit, & roborat, & si unquam eam fugant, id non sine noxa plerumque præstant; nec satis patet, an fibras roborando, num vero alia facultate, & ratione febrem tollant; 5. quia cortex peruvianus, remedium antifebrile omnium certissimum, & efficacissimum est, quamvis levissime adstringat, nec valde perspirationem moveat; 6. quia sudorifera reliquis in abigenda febre præstarent; 7. quia cortex peruvianus qua facultate revera febres edomet, adhuc in controversia est, & indefinitum* (1)*; 8. quia posita istiusmodi caussa, multa febrium phænomena nec intelligi, nec inde explicari possent; 9. quia validæ, & roborantes frictiones omnem intermittentem depellerent &c.*

(1) *Imo Cl.* HAENIUS *cum multis aliis fatetur pluries, se ejus agendi modum plane ignorare. Vid.* Rat. medend. Part. 3. cap. 4. pag. 171. & lib. eod. cap. 3. pag. 136. & seq. *ubi etiam apposite ostendit, cortice dato tam hominibus* strictissimi temperamenti, *quam* laxissimi, *utrisque*

ex

ex æquo redire salutem, *concluditque*, si tantummodo adstringendo, laxosque nervos roborando cortex *ageret*, *vehementer nociturum potius*, *quam profuturum* rigido corpori, &c.

§. LXXVIII.

Conjecturæ aliorum auctorum.

His igitur opinionibus, tamquam inanibus, futilibusque vix delibatis, non committam nunc, ut aliorum quorumdam doctissimorum virorum conjecturæ, quas hac super re (§. LXXVII.) cum aliqua veri specie in medium protulerunt, desiderentur. Itaque primum sunt eorum complures, qui verisimillimum existimant, materialem harum febrium caussam esse aliquid, quod sanguini statis temporibus, & per intervalla affunditur, eamque excitat commotionem, cui nomen febris inditum est. Si enim id sanguini jam ante insidere quis opinaretur, hunc profecto a vero longissime aberrare, satis fidenter credunt, quia vix fieri posse ventur, ut tamdiu sine perturbatione in illo consistat, & quiescat, quamdiu æger a febre liber ad intervalla remanet. Sin vero hujusmodi extranea materies, ubi in sanguinem infusa est, tantum efficit turbarum, jam necesse omnino esse, si quies, & integritas subsequi debet, ut ea vel corrigatur, vel ita, quod verisimilius est, immutetur, ut facile secerni, atque extra corpus emitti possit. Sic enim sanguinem vel amissa nocendi potestate, vel prava, noxiaque febrili materie excreta ad pristinam bonitatem, tranquillitatemque redire, quæ tamdiu perseverat, perduratque, donec nova priori similis cum eo communicetur. Pro varia autem ejusdem materiei copia, pravitate, crassitudine, aut vi, & pro sanguinis ipsius diversa temperie, ægrotantisque natura, ætate, & robore tardius,

Explicatio accessionum.

aut

aut citius id vitium emendari, aut expelli, ideoque quamlibet accessionem longiori, aut breviori temporis intervallo finiri.

§. LXXIX.

Quod si vel materiæ hujus culpa, vel virium naturæ defectu fiat, ut difficilior, & tardior ejus emendatio, aut expulsio contingat; tunc alterutrum futurum esse; nimirum vel uni accessioni longius protractæ alteram supervenire, antequam prior illa decedat, vel tantam impuræ materiæ vim in sanguine cumulari, quæ febri continuandæ par sit. Priore modo, antequam una accessio desinat, alteram subintrare, eamque tum febrem nasci, quam *subintrantem* dicunt. Talis autem sæpe est ab ipso principio, secus quam subcontinua. Posteriore vero, ex intermittente in *continuam* transire. Similiter periodicam extranei fomitis in sanguinem migrationem citius, vel tardius fieri pro varia ejus copia, mobilitate, & natura, aut loci, e quo erumpit, ratione. Copiam enim majorem, aut promptiorem ad effluendum, aut insigniorem acritudinem efficere minora integritatis intervalla: contrarias conditiones, longiora. Cumque modo majus, modo minus temporis spatium ad fomitem colligendum, præparandumque requiri videatur, non mirum esse, si accessiones modo singulis, modo alternis diebus, modo quarto quovis tantum, modo longiori intervallo revertantur.

Quomodo in continuas, & subintrantes abeant.

Periodorum ratio.

§. LXXX.

Varietas locorum in quibus fomes febrilis.

Præterea loca, in quibus fomes iste febrilis tempore integritatis colligitur, varia esse posse contendunt. Hæc autem vel citra sanguinem statui, & concipi, vel ultra. Citra sanguinem ventriculus, intestina, glandulæ mesentericæ, ductus chyliferi, hepar, pancreas, aliaque si qua sunt ad id apta, esse creduntur. Ultra sanguinem locantur, aut locatæ dicuntur glandulæ omnes conglobatæ in ambitu corporis, aut in visceribus sitæ, e quibus venæ lymphaticæ prodeunt. Verum in his postremis suspicatur TORTIUS congeri materiam febribus mitioris indolis gignendis magis idoneam, quæ nempe cum frigore, & rigore quidem, ut aliæ intermittentes, sed sine ullo alio graviore symptomate invadunt, & denique sudore ex universo corpore erumpente solvantur. Febres vero illæ superiores, quæ in infimo ventre ferociora symptomata excitant, uti nauseam, vomitum, cardialgiam, alvi fluxum, tormina, borborygmos, infarctus viscerum, aut horrores, rigoresque dorsum & lumbos in primis excruciantes, vel a prava victus ratione originem ducunt, illæ inquam febres fomitem in ea regione, in qua hæc accidunt, habere eidem videntur. At considerandum sane est, febrilem fomitem aliquo in loco collectum sola nervorum, & fibrarum irritatione posse febrim movere, quin in sanguinem influat, quemadmodum alicujus partis dolor vehemens, aut inflammatio facit; e loco vero, in quo insidet, dimoveri, & periodice extra corpus efferri per febrilem motum quidem, sed ab antecedenti nervorum irritatione, & spastica fibrarum affectione genitum. Præterea non desunt, quibus non absurdum videtur, fomi-

tem

fem istum in ipso etiam sanguine oriri, atque in eo consistere, & per vices augeri, & decrescere sic, ut febrilis accessio, & decessio consequatur, quin aliunde in sanguinem derivetur.

§. LXXXI.

Sed demus, largiamurque, fomitem illum ex aliqua parte earum, quas enumeravimus, in sanguinem statis circuitibus transduci. Quis tamen certo definiat, quænam prima sit ejus origo, quique locus eum recondat, & colligat? Nam si locum istum ponas esse ventriculi, aut duodeni cavum, aut bilis receptacula, aut quamcunque aliam intestinorum partem, copiosæ, iteratæque vomitiones, dejectionesque, quas non modo ipsa natura, verum etiam artis solertia vel sub accessionibus, vel ante eas molitur, nonne omnem febrilem fomitem educerent, exhaurirentque? At, sicuti TORTIUS ipse, & cum eo SYDENHAMUS, aliique quam plurimi (*a*) testantur, id minime experientiæ consentaneum est, &, si quando prospere factum illud narrant aliqui, ita rarum plane fieri fateantur, necesse est, ut in eorum sententiæ confirmationem adduci non debeat. Imo compertum non semel contra est, febres ejusmodi evacuationibus ne hilum quidem minui, sæpius vero exasperari, aut e simplicibus duplices fieri, ne quid dicam de *cholericis*, *dysentericis*, *atrabilaribus*, aliisque, quarum periculum, aut exitium eo propius, graviusque accersitur, quo largiores ejusmodi evacuationes fuerint. *Quid objici his possit.*

(*a*) Vid. infra §. 115. & seq.

§. LXXXII.

Objectiones aliæ. Ad hæc si febrilis fomes in istiusmodi locis (§. LXXX. LXXXI.) reapse insideret, colligeretur-ve, quis non videat, utilius, satiusque fore, chinam chinam quatuor, aut quinque horis ante febris adventum dare, eo quippe tempore, quo tota febris caussa a remedio occupari, absorberi, irretiri, emendari, cogi, aut quocunque alio modo efficaciter affici, (si tamen in eam proxime agere credatur) quam tempore ab ventura accessione magis dissito? Et tamen usus contrarium omnino evicit. Non enim certum, plerumque remedii effectum assequimur, nisi quatuor supra viginti fere horis, antequam febris accessura sit, dari cœptum fuerit; nequidquam contra sentiente (a) VERLHOFIO. Quæ etsi febrilem materiam in ventriculo, biliferis ductibus, aut intestinis, vicinisque partibus non cumulari, nec residere satis demonstrant, talia tamen esse videntur, ut non ibi sedem hærere, aut eo derivari, sed etiam altiori e loco prorumpere, aut profundius latere, aut aliud vitium subesse, a quo febris gignatur, cuique china china medeatur, suspicari debeamus.

(a) L. c. sect. 4. §. 7. not. z.

§. LXXXIII.

Aliæ objectiones iterum. Quod si in glandulis conglobatis, venisque lymphaticis, aut in nervis, aut in exteriore corporis ambitu, aut in sanguine ipso (§. LXXVII. & LXXX.) caussa omnium febrium intermittentium quæratur, cur, quæso, aperientibus, sudoriferis, acorem

acorem emendantibus, & lignorum, ut vocant, decoctis non illæ curantur? Cur e perniciosis quæ *Diaphoretica* (§. LXX.) a TORTIO appellatur, nihil sudore juvante, adeo celeriter properat ad exitium? Cur febres, quæ e lymphæ vitiis oriri universim judicantur, uti catarrhales, rheumaticæ, scorbuticæ, venereæ, arthriticæ, strumosæ vulgo dictæ, quando intermissione alternantur, cortici peruviano ut reliquæ intermittentes, non obediunt & ipsæ? At quemadmodum loco, in quo febrilis fomes hæreat, decernendo pares nequaquam videmur, sic neque humori, qui potissimum peccet, divinando valemus. Quicunque tamen is fuerit, obscurissimum plane putamus, quo vitii genere laboret, depraveturque, conjectura assequi. Potest, inquiunt viri doctissimi, acescere, *alkalescere*, corrumpi, putrescere, inspissari, copia excedere, aut deficere, acrimoniam multiplicem arripere, aut alia quacunque ratione a naturali temperie, motu, circuitu descissere, ut febrilem commotionem cieat; imo sic eum depravari posse, arbitrantur non nulli, ut modo veneni corrodentis naturam nactus vomitum, alvi fluxum, ventriculi, intestinorumque acerbos cruciatus pariat; aut acerrimus factus totam sanguinis mixtionem, compagemque dissolvat, & liquet; modo aciditate contracta sanguinem coagulet, & igneum elementum, vel phlogiston ita deprimat, aut irretiat, ut intensissimum algorem procreet; modo narcotica vi soporem afferat, aliaque pro varia sui degeneratione phænomena præstet, quibus febres intermittentes, præsertim *malignæ*, sive *perniciosæ*, terrere consueverunt.

§. LXXXIV.

Quid probabilius videatur. Quare, cum tot, tamque variis vitiari modis posse humores appareat, & probabile admodum sit, modo ab hoc, modo ab illo vitii, aut vitiati humoris genere febrem moveri; consequens est, ni fallor, non unicam, sed plures febrium intermittentium caussas esse oportere, & pro varia harum ratione febres ipsas natura, & effectis non parum discrepare, prout supra expositum est. Atqui, si ita revera concludendum sit, qui fieri tamen potest, ut unus, idemque cortex peruvianus omnes, singulasque earum species, a tot, tamque differentibus caussis pendentes cohibeat, aut fuget? Nonne rationi magis consonum idcirco videatur ab una solum caussa proxima eas omnes proficisci, quoniam uno, eodemque medicamento subjugantur? Verum hæc quidem aut mentis pene nostræ aciem exsuperat, aut densissimis involuta adhuc tenebris latet; nam omnes illi, qui cum superioribus, veteribusque de indaganda, assignandaque tam materiali caussa, quam ejusdem sede, quemadmodum retuli, disputant; profecto caussas remotas quæsisse videntur, non proximam, & continentem, in quam alioquin detegendam plurimum interfuisset incumbere. Non enimvero unum, eumdemque humorem, sed alium, atque alium depravari pro caussarum procatarcticarum, febriumque varietate probabili sermone ostendisse videntur.

§. LXXXV.

An bilis caussa intermittentium? At postremis hisce temporibus vidimus Cl. VALCARENCHIUM (*a*), qui unum dumtaxat hu-

mo-

morem, bilem nimirum; argueret, & quodammodo in judicium vocaret; tamquam veram certamque febrilium accessionum caussam his prope permotus rationum momentis: 1. Quod hæ febres sæpius æstivo, & autumnali tempore dominantur, dum bilis videlicet abundantior acriorque est, aut plus solito effervescit; hieme vero rarius, & tum solum, cum autumnales, vel æstivæ febres eo usque protrahuntur. 2. Quod evacuationibus ut plurimum biliosis tutius, frequentiusque solvi eædem solent; uti urinæ, & sudores cum odore, tum calore bilem exuberantem ostendentes documento sunt: 3. Quod raro senes, sæpius juvenes, & cholericos maxime homines adoriuntur, & gravius affligunt. 4. Quod morbis hepatis persæpe succedere visæ sunt; aut eos post se relinquunt: 5. Quod pleraque earum symptomata vel a copia bilis, vel a nimio ejus fervore, vel, ut vocant, *alkalescentia*, putridaque corruptione, vel simili alia ejusdem depravatione profluunt, uti constat ex bilis porraceæ, vitellinæ, æruginosæ excretionibus, quæ in ipsarum decursu maximo cum levamine tam per superiora, quam inferiora contingunt. 6. Quod linguæ flavus color, oris amarities, molesta circa ventriculum, biliferosque canales tensio, & anxietas, aliaque hujusmodi eas comitantur; bilis effervescentis præter morem; atque huc illuc diffusæ non dubia argumenta.

(*a*) De præcip. febr. §. XXVII. p. 180.

§. LXXXVI.

Hæc, atque alia non absimilia a VALCARENCHIO, omnibusque illis *, qui cum eo bilem accusant, proferuntur tanta veri specie, ut magnam par- *Argumenta alluuntur.*

partem medicorum in ſuam ſententiam traxerint. Et quidem, ſi quid judico, non negaverim, adductis argumentis probari, bilem, & vaſa bilifera in hujuſmodi febribus ſæpe affici; non tamen concedam, ſatis demonſtrari, utrum bilis ipſa primario peccet, febrimque ipſa efficiat, num vero potius ſecundario bilis, & biliaria vaſa a febris ipſius fervore, motu, aut fomite ejuſdem, quicunque demum is ſit **, patiantur? nam ſpaſmi, qui circa imum ventrem febrem comitantur, tremor, horrorque bilem ex hepate, cyſtique fellea exprimunt, excutiunt, in duodenum, imo in ventriculum urgent, propellunt, & per vomitum, aut dejectionem ejiciunt. Deinde nequaquam verum eſt, ſemper bilis evacuationes in hujuſmodi febribus contingere, ſeque ſemper, ut prædicant, ægros ab his ſublevari, aut curari; quod multorum experientia evictum eſt, & ſi quandoque illud evenit, tum ſolum evenit, cum febris cum ſaburra billioſa primarum viarum, ut ſæpe fit, complicatur, conjungiturque. Croceus porro urinarum color, lingua flava, os amarum, ventriculi morſus, aliaque ejuſmodi quando incidunt, non illico id unum ſignificant; febrim nimirum a bile ſive exuberante, ſive excandeſcente, ſive corrupta, ſive ſtagnante ortum ducere; cum omnia febris effecta eſſe poſſint, & non raro a ſpaſmis ventriculi, duodeni, choledochique, a quibus bilis in ſanguinem refluere cogitur, pendeant, & proinde manifeſtiſſimum ſit, bilem aliena culpa, non propria ſæpiſſime a naturali indole, motu, curſu deflectere. Id ita eſſe, multa *** comprobant, ſed in primis vulnera, & contuſiones capitis, 2. vehementiora animi pathemata, 3. hypochondriaca, & ſcorbutica affectio, 4. hydrops, 5. inveteratæ vi-

viſcerum obſtructiones ; 6. cachexiæ, 7. demum morbi acuti omnes febriles, ne inflammationibus quidem ipſis exceptis. Quis enim ignoret, in hujuſmodi caſibus ſæpe bilem repente aut depravari multiplici ratione, aut uberius excerni, effundique, licet paullo ante nullo vitio peccaret, nec copia ulla excederet? Quis neſciat, urinas crebro rubeſcere, croceo interdum, aut ſaturatiore etiam calore infici, os amareſcere, epigaſtricam regionem multimodis convelli, bilem ſurſum, deorſumque educi, quin tamen bilis primario laboret, aut proxima horum ſymptomatum cauſſa dici poſſit? Quod ſi urgeant bilis accuſatores, a ſymptomatibus circa bilis receptacula animadverſis perſpicuum fieri, eam febrium intermittentium fomitem, cauſſamque eſſe; pari jure in ſoporoſis, lethargicis, aliiſque varias corporis partes peculiariter afficientibus febribus affirmandum eſſet, cauſſam earum proximam in capite, cerebro, pectore, alibique, quoniam circa illas partes ſymptomata graviora cernuntur, conſiſtere, & contineri.

(*) *Non hic de illa bile, quam sanguinis calidiorem, acrioremque partem veteres Medici putabant, quamque* RESTAURANDUS *omnium pene febrium, nedum intermittentium* (Hippocr. de usu Chin. Chin. cap. 4.) *caussam esse voluit; sed de bile vera, quæ in hepate secernitur, sermo est. Ante* VALCARENGHIUM *etiam* ZENDRINIUS (Della China China) *ab hac bile intermittentes febres derivavit. Nec ab eorum sententia valde abfuit* MEADIUS, *qui in* Monit. & Præcept. Med. cap. 1. sect. 8. pag. m. 22. *non dubitavit hæc verba scripto tradere: Hunc enim humorem* (bilem nempe) *in intermittentibus maxime paccare mihi minime dubium videtur.*

** SENACIUS *febrilem caussam per totum corpus diffusam esse, sed præcipue hepate, biliariaque organa ab ea affici* plus

pluribus argumentis (De recond. febr. inter. & remitt. nat. l. 1. cap. 6.) *ostendere enititur*.

*** *Cl.* HAENIUS (Rat. med. Continuat. Tom. 3. pag. 196. 197.) *hac in rem nostram habet*; Caput percussi, contusi, vulnerati, successive bilem vario colore vomunt: flavam, porraceam, æruginosam. Qui adverso corpore curru vehuntur, id insueti; qui prima vice mare conscendunt, haud raro bilem per varios hos coloris gradus evomunt. Bilem vero esse, quæ variis his coloribus prodeat, amarore sufficienter percipiunt. Probabile *etiam censet* quod bilis ab actione veneni in ventriculo & intestinis mota hos subire colores, & vario colore tingere urinas possit.

§. LXXXVII.

Sequitur confutatio; Neque concedendum est, sola æstate, aut solo autumno, cum sæpissime verno, aut hiemali tempore caput efferant, aut in ætate juvenili solum, & biliosa temperie; cum infantes, & pueros æque, ac quocumque præditos temperamento invadant, hasce febres insurgere, & increbrescere tantum. Testes appello quotquot medicinam in frequentissimis civitatibus non negligenter exercuerunt. Neque eo quod juvenes, biliososque homines crebrius, atrociusque divexant, si tamen hoc vere affirmaretur, continuo licet inferre, eas a bile permanare; cum exploratum, perspectumque sit, quemcumque alium morbum in eo ætatis flore, atque in eo temperamenti genere frequentius, atrociusque sævire, atque homines in eo statu constitutos ut robustiores, sic ex quavis caussa graviores morbos incurrere. Neque perpetuum est, hepatis obstructiones præire, aut subsequi febres istiusmodi; neque, si id detur, hepar solum huic malo subjectum est; cum alia quoque viscera, & præsertim lien in eamdem labem, fortasse etiam frequentius, incidant.

LXXXVIII.

§. LXXXVIII.

Prætereo demum, id quod ſupra (§. LXXXI. jam innui, emeticis, & catharticis plus nos profecturos eſſe, ſi febres iſtæ bilis exceſſui, aut depravationi originem ſuam deberent. Prætereo item quærere, cur, ſi bilis aut copia, aut vitiata natura intermittentium fons vere eſſet, in iis morbis, in quibus alterutro, aut utroque modo illa peccat ut in Cholera, in Colica, & Dyſenteria bilioſa, in Ictero chronico, aliiſque ſimilibus illæ rariſſime, aut nunquam obſerventur? Illud tamen non prætermittendum eſt, homines vel ſaniſſimos, & bene valentes cujuſque ætatis, & temperamenti, in aere, & loco a febribus intermittentibus quam maxime libero degentes, ſi in regionem, in qua epidemicæ aut endemicæ ipſæ exiſtant, ſe repente transferant, aerique præſertim veſpertino, nempe noxiis halitibus referto corpus temere objiciant, citiſſime in eaſdem incidere; quemadmodum id pluries nobis experientia innotuit. Num, amabo, probabile eſt, bilem tam brevi, aut augeri, aut depravari, aut corrumpi ita poſſe, ut febrim confeſtim procreet? Num loca paluſtria, & frequentes imbres, aut aquarum inundationes, quarum in ſinu intermittentes febres quaſi propria in ſede aluntur, & foventur, bilem uberiorem gignunt, aut depravant? An vero potius aliquod miaſma putridum, aut tetram neſcio quam mephitim * exhalant, qua cito inficiamur, aut ita corpus noſtrum male afficiunt, ut peculiare quoddam vitii genus in humoribus evolvatur, febri excitandæ accommodatum?

Quædam liberaliter prætereuntur.

Argumentum novum.

* Vid. infra §. 98. not. *.

§. LXXXIX.

Hoffmanni opinio.

Itaque mirum non eſt, ſi FRIDERICUS HOFFMANNUS aliorum nequaquam acquieſcens hypotheſibus, cauſſam harum, febrium, ut ipſe vocat, *fundamentalem* ponendam duxerit in ſpaſtica univerſi generis nervoſi, & fibroſi affectione, quæ ſpeciatim a ſpinali medulla incipiat, atque ab exterioribus ad interiora paullatim progrediatur. Id enim docuit pluribus verbis in diſſertatione *De vera motuum febrilium indole & ſede*. Ibi oſtendere tentavit, hanc ſuam opinionem confirmari egregie ab omnibus invadentis febris phænomenis, dolore nimirum dorſi, & lumborum, horrore, rigore, & frigore extremarum præſertim partium, livore unguium, vaſorum omnium manus, & pedes perreptantium exilitate, atque occultatione, cutis ariditate, & corrugatione, pallore quodam tetro, lividoque faciei, oſcitatione, crebra membrorum extenſione, tremula cordis palpitatione, præcordiorum anxietate, difficili reſpiratione, inquietudine, corporis jactatione, pulſu contracto, parvo, & debili, nauſea, vomitione, alvi, & perſpirationis ſuppreſſione cum urina tenui, & aquoſa, ſenſuque ebullientis veluti ſanguinis ad interiora. Atque ex his ut ſpaſticam affectionem luculentiſſime apparere, tamquam cauſſam *fundamentalem*, ſive *formalem* febrium intermittentium ſibi perſuaſit, ſic ea omnia, quæ nervoſas partes irritare, & convellere poſſent; uti ſunt animi motus, validiora cathartica, acria cum cibis, aut aere ingeſta, cauſtica, venenata intro ſuſcepta, aut extrinſecus applicata, aut a ſuccis primarum viarum depravatis, aut corruptis ſubminiſtrata, item fortiora adſtringentia, frigida nervis inimica;

cum

cum ad ciendam febrem, tum, si cessaverit, revocandam caussæ materialis, aut procatarcticæ instar plurimum conferre opinatus est.

§. XC.

Quid Boerhaavius senserit.

Aliquid etiam vitii in nerveo succo, quem cerebrum, cerebellumque ad cordis fibras transmitte credunt, sibi visus est deprehendisse Cl. BOERHAAVIUS; inertiam scilicet, traditatemque quamdam, ex qua præcipua harum febrium phænomena & intelligi, & explicari posset (*a*). Hanc deinde Cl. Præceptoris sententiam illustrare omni cura, & studio, confirmareque non destitit celeberrimus SWIETENIUS. Hic enim asseverat, omnia quæ in primo febris accedentis insultu accidunt, talia profecto esse, quæ facili negotio demonstrent, turbari solitum æquabilemque spirituum animalium in musculos influxum. Ea autem sunt lassitudo, debilitas, tremor, *pandiculatio*, oscitatio, atque alia hujus generis. Hinc consequi putat, ut sanguis nec debita copia, nec vi propellatur ed extrema usque corporis vasa; immo lentescat, atque hæreat; uti elucescit ex frigore, horrore, rigore, pallore, cordis palpitatione, pulsuum parvitate, aliisque, quæ ineunte febre æger patitur. Quare non sine veri similitudine concludit, caussam proximam istiusmodi febrium statui cum BOERHAAVIO posse *viscositatem liquidi arteriosi, forte & nervosi tam cerebri, quam cerebelli cordi destinati inertiam* (*b*).

(*a*) De cognosc. & curand. morb. §. 755.
(*b*) *Ibid.* in comment.

§. XCI.

§. XCI.

Pro Boerhaavio quæ afferat Swietenius.

Multa deinde alia vir doctissimus profert, quibus illud comprobet, firmetque. Dum enim initio accessionis, inquit, videmus impedimentum quoddam nasci, quo sanguis arteriosus debita copia, & vi ad extrema usque corporis progredi inhibeatur, facile conjectura prospicimus, hoc fieri vel ob nimium lentorem liquoris trajiciendi, vel ob auctam canalium resistendi potentiam, vel ob virium moventium defectum. At quartana laborans homo paucis *minutis* ante incipientem accessionem sanissimus sibi videtur, & vana spe lactatur sæpissime, non amplius redituram esse febrim. Paullo tamen post magno horrore totum corpus concutitur, & febris inopinato reversa ægrum protinus admonet vanissimæ spei, in qua versabatur. Vix autem mente concipi potest sanguinis tam subita mutatio, qua uno quasi momento lentescat, nequeatque minima vascula permeare. Quod sane quantum hujusmodi hypotheseos, cujus Bellinius olim & inventor, & propugnator fuit, imbecillitatem patefaciat, quisque per se facile perspicit. Sed admisso etiam sanguinis lentore periodice recurrente, & abeunte, ut in ea poni solet, quomodo inde explicaveris phænomena febris *diaphoreticæ*, *disentericæ*, *atrabilaris*, aliarumque similium *perniciosarum?* Quid de illis dixeris, quæ sine ullo frigoris, horroris, rigorisve indicio invadunt? Numquid eas a lentore sanguinis derivaveris? Quid discriminis erit inter alias febres, quæ a lentore sanguinis pendere omnino judicantur, rheumaticas, catarrhales, arthriticas, cachecticas, aut ab obstructionibus ortas, cortici peruviano nequaquam obtem-

temperantes, & illas intermittentes, aut remittentes, quae corticae certissime fugantur?

§. XCII.

Pergit Suvietenius suam caussam defendere.

Multo minus, prosequitur CL. SWIETENIUS (a), credibile est, tantam repente solidis partibus accedere rigiditatem, & duritiem, ut liquores omnes repellant. Tempore enim, nec exiguo, eget hujusmodi fibrarum, tunicarumque perversio. Ergo superest, ut in potentiis moventibus tam subitae mutationis caussa tantummodo quaeratur, sive in Hippocratico illo principio, *impetum faciente*, quod mobilissimum, & levissimis de caussis excandescens esse reputatur. Hinc se vidisse narrat sanissimam virginem, cum glire conspecto contremisceret, illico primam accessionem passam esse quartanae, quae totam hiemem duravit, nec soluta est prius, quam ver adventaret; cumque jam binos menses a febre immunis fuisset, mala fortuna iterum a petulanti puero, qui glirem mortuum ante ejus vestes projecit, perterritam in aliquot quartanae accessiones recidisse. Item juniores saepenumero observavit convelli ut plurimum eo tempore, quo vernae tertianae licet salutares incipiunt, non obscuro indicio, a mutata conditione subtilissimi humoris totum systema nervosum perturbari, & commoveri. Vidit in medio ptyalismo, solutis mercurio fere omnibus humoribus, ideoque nullo lentore praesente, tertianam verno tempore obortam *, quae non nisi post quartam accessionem evanuit.

(a) Ib. in comment.

* *Id saepius supervenit litu mercuriali utentibus, sic, ut intermitti curatio debeat, donec febris desinat, aut cortice peruviano sistatur.*

§. XCIII.

§. XCIII.

Provocat ad chinam chinam.

Tandem nos provocat ad corticem peruvianum, efficacissimum omnium intermittentium febrium antidotum, qui hystericis, atque hypochondriacis a nimia systematis nervosi mobilitate, & spirituum *ataxia* ortis affectionibus; præclare, ut SYDENHAMIUS testatur, succurrit: Parem ergo in utrisque morbis, ac in febribus intermittentibus caussarum esse rationem: Immo hinc fortasse caussam deducendam esse, cur febres pertinacius inhæreant corporibus hisce mobilioribus, vixque curari queant, nisi adhibito cortice peruviano, qui etiam roborandi virtute tunc mirifice prodest. Præterea advertit, insignes; insolitosque animi motus, in primis ex iis, qui totam mentem occupant, & diu detinent, quandoque febres hujusmodi dispulisse; dum per eos tollebatur, vel corrigebatur illa inertia suptilissimi liquoris, a qua accessionis febrilis exordium videtur haberi. Sic QUINCTUM FABIUM MAXIMUM Consulem Romanum commisso prælio cum Allobrogibus, Arvernisque a febre quartana in acie fuisse liberatum.

§. XCIV.

Allata argumenta refelluntur.

Atque hæc quidem auctoritate viri ingenio, doctrina, usu, nominis celebritate, si quis alius; spectatissimi nituntur. Quo minus tamen omni ex parte præpropere recipiantur, pauca quædam obstare videntur. Et primum summa me subit admiratio duos æque claros, æque sapientes, & expertissimos Medicos, HOFFMANNUM videlicet unum, alterum SWIETENIUM ab eisdem omnino

fe-

febris phaenomenis, quae uterque eorum ad examen revocavit, in duas prorsus oppositas sententias impulsos fuisse. HOFFMANNUS auctum in nervos spirituum influxum, auctamque solidarum partium resistendi potentiam ex iisdem prope argutatus est symptomatibus, ex quibus contra SWIETENIUS cum eorumdem spirituum imminutionem, atque inertiam, tum vasorum, & fibrarum laxitatem, atoniamque suspicatus est. Adeo magna saepe ingenia in caussis morborum, quae plerumque obscurissimae sunt, eruendis inter se discrepant, atque in contraria ruunt! Deinde nequaquam SWIETENIO videri debuisset, solidas partes momento fere temporis ita rigescere, ut liquori minima vasa perfluenti nimium resisterent; dummodo eas spasmo affici, & sic contraniti repente posse, meminisset.

§. XCV.

Ceterum si nervei succi inertia, & inopia pro caussa febris intermittentis proxima, & perpetua habenda esset, atque ab eadem lassitudo, debilitas, tremor, & reliqua symptomata, quae invadentem febrem comitantur, permanarent; quomodo (liceat argumentum retorquere) inertia ista spirituum in cerebro, & cerebello tam repente locum habeat, nulla facultatum animalium laesione praecedente? Quare, ubi jam spiritus inertia laborant, antequam motus in toto corpore deficiant, aut depraventur, mentis etiam functiones non laeduntur? Neque quispiam reponat, liquorem cerebri, & cerebelli, qui cordi tantum impenditur, tunc vitio aliquo torpescere, & minui, quasi non is, sed alius esset, qui mentis functionibus dicaretur; nondum enim certo demonstratum est, dupli-

Inertia succi nervei dubia.

plicem hunc ſpiritum, aut duplex nervorum genus dari; animalibus alterum; alterum vitalibus facultatibus addictum. Quid porro dixeris de febribus intermittentibus; aut remittentibus, quæ ſine frigore, ſine rigore, aliiſque imminutarum virium vitalium ſignis accenduntur; quæque tamen cortice peruviano ſiſtuntur? Num harum quoque origo ſpirituum vitalium inertiæ attribuenda erit; dum interim nullum ejus præſeferunt indicium ex illis; quorum ſeriem ex SWIETENII mente recenſuimus?

§. XCVI.

Alia argumenta infirmantur.

Quod attinet ad tertianam medio in ptyaliſmo obortam, an hæc fortaſſe, dum lentori Belliniano videtur opponi; ſpirituum inertiam; lentoremque comprobat evidentius? Terror porro, ex quo virginem in quartanam incidiſſe; memoriæ prodidit; an forte ſpirituum motum inhibet; & coercet? Nonne potius eos perturbat; agitat; incitat; & commovet? Quid item in ſuæ hypotheſeos confirmationem advocat corticem peruvianum? Teſte eodem; quem excitat, SYDENHAMIO cortex inordinatum ſpirituum motum compeſcit; & ſiſtit; non incitat, non allicit. Neque; quod juniores viderit tempore verno epilepticis motibus obnoxios; ſequitur; ut febres intermittentes; quæ tunc accedunt, a cerebro nerviſque affectis oriri dicantur; Namque cur non alii item vernales morbi eamdem cauſſam agnoſcunt? cur etiam epileptici puerorum inſultus autumno, quo intermittentium febrium numerus increbreſcit, frequentiores & ipſi non obſervantur?

§. XCVII.

§. XCVII.

Neque hystericorum malorum cum intermittentibus jactata similitudo quidquam magis probaverit; nam nec cortex hystericos affectus facile, ut fertur, domat, & vincit, nec iisdem obnoxiæ mulieres in intermittentes procliviores sunt, uti alias esse deberent. Utinam profecto essent; motu enim febrili spasmo sæpe tolli vetus observatio est; sed non solæ intermittentes id præstant. Incassum tandem objicitur Q. Fabii maximi casus. Quis eum dixerit assiduis mentis contentionibus quartanam a se propulsavisse? nihil vero validiori corporis exercitio, sudorique ubertim inde promoto, nihil aeris mutationi, in qua summa febribus ejusmodi medendi potestas, tribuendum putet? *Nec pluris fiunt reliqua.*

§. XCVIII.

In tanta igitur rerum obscuritate, opinionumque dissensione cum integrum minime sit, quidquam certi statuere; illud plane repetendum arbitror, quod SWIETENIUS ipse jam docuit his verbis: *præstat in morborum caussis indagandis progredi tantum, quousque per fidelia observata, & cognitam humani corporis fabricam licet; & in reliquis ignorantiam fateri, quam fictis hypothesibus quantum libet etiam ingeniosis ludere* (a). Si quis tamen conjecturis locus conceditur, id unum fortasse probabile est, intermittentium febrium, quæ, si primariæ, & legitimæ sint, ut corticis unius viribus obtemperent, sic caussam proximam unam esse *, soloque gradu potentiæ differre, pro ut vel sporadica est, vel endemica, *De caussa proxima conjecturæ probabiliores.*

vel

vel epidemica, vel plus minus maligna, ideoque varia, & diverſa phænomena inferre: aliam vero, atque aliam in iis febribus, quæ etſi intermittant, cortice tamen non depelluntur. Fomitem autem febrilem modo uni, modo alteri loco magis inſidere, aut certe infeſtiorem eſſe; quod morbi periodici, & febres topicæ, larvatæque (§. LXVI.) ut hemicraniæ, colici dolores, pleuritides, hæmoptyſes, epilepſiæ, ut erihæmorrhagiæ, atque alia periodica mala, videntur oſtendere, in quibus æque feliciter cortex peruvianus curationem abſolvit. Neque vim ſuam fortaſſe exſerere hujuſmodi febrilem fomitem, niſi tum ſolum, cum ad primaria circulationis organa pervenerit, nervoſque proximius afficiat, in primis eos, qui e ſpinali medulla egrediuntur, aut qui ad abdominis viſcera ſpeciatim pertinent. At quoniam hæc non ultra indagari ſe ſinunt, & captum fere noſtrum excedere videntur, ſatius erat eas febrium intermittentium cauſſas enumerare, quæ manifeſtæ, quia ſenſibus perviæ, vocantur.

(a) Comment. in Boerhaav. §. eod. T. 3. P. 1. p. 93. ed. Venet.

* *In hiſtoria epidemica febrium Intermittentium conſtitutionis anni* 1765. *quam ego Libro inſcripto* Saggi di Medicina pratica ec. P. 1. pag. 37. *adjeci, a miasmatis, quæ a paluſtri ſolo, corruptisque aquis erumpebant, earum originem derivandam duxi. Nolui tamen de peculiari illorum miasmatum natura quidquam pronuntiare, ne ad hypotheses confugere, a quibus quam maxime me temperare debeo, cogerer. Hanc ipsam ſententiam aliis placuiſſe*, (vid. Comm. Med. e Filosof. d' una Comp. de' Med. Edimb. T. 1. P. 1. cap. 5.) *novi, qui tamen & ipſi veram miasmatum horum indolem se ignorare fatentur. Auctor anonymus* (*ib.*) *ab hac cauſſa omnes intermit-*

mittentes oriri credit; neque discrimen ullum esse inter intermittentes & continuas putridas, sive ut ipse appellat nervosas, nisi varietatem miasmatum, quæ eas gignunt. Putridæ naturæ miasma hoc esse, credidit PRINGLIUS (Malattie d' Armata P. 3. cap. 4. §. 3.) *venenatæ, & putredinis non expertis naturæ* SENACIUS (L. C. l. 1. cap. 5. & lib. 3. cap. 3.) MORTONUS (De Febr. exercit. 1. cap. 3.) *venenum hoc esse ait; sed incognitæ indolis spiritibus, sive nervis infensum.*

§. XCIX.

Hæ autem sunt quæcunque viscidam, lentam, aut aliter pravam in primis viis materiam cumulare possunt, uti alimenta concoctu difficilia; aut crassiora nimis; aut facile corrumpenda; vina immatura, & fæculenta, aut vapida; quæcumque stomachi cruditates, aut succorum abdominis vitia; vita deses; aer squallidus, & paluster; item quæcumque alia animalem œconomiam exerunt, uti animi curæ graviores, consuetarum evacuationum suppressio, imprudens corporis refrigeratio; viscerum, & glandularum lymphaticarum infarctus, halitus, & vapores putridi, inspirati, aliaque his affinia. *Caussa manifesta.*

DIAGNOSIS.

§. C.

De caussis satis, ni etiam plus, quam par erat. Modo quædam de signis. Communia signa jam supra proposita fuere; singularum propria alibi tradentur suis locis. *Perniciosarum* tamen, sive malignarum, quas *comitatas* dixit TORTIUS, diagnosis innititur, ut dictum est (§. LXIX. LXX.) ferali symptomate, a quo febris & nomen, & pernicio- *Signa. In primis perniciosarum, quæ comitatæ dicuntur.*

ſam naturam acquirit. Illud autem ſcire oportet initio quidem mitius apparere, at morbo progrediente gravius fieri, & periculoſius. Quare cum nondum ad intenſiorem gradum pervenerit, ad alia etiam ſigna, ut pernicies ejus innoteſcat, ſedulo reſpiciendum eſt. In primis abſoluta acceſſione, quam ſuſpectam reddiderat ſymptoma aliquod grave, inquirere diligenter oportet, utrum die intermiſſionis ſuperſit linguæ ſiccitas, aut ſcabrities, aut inſolita ægri, licet nec febricitantis, nec de ulla re dolentis jactatio, inquietudo, vel frequens ad levamen captandum ſuſpiriorum emiſſio, vel inanis, nullaque occaſione identidem rediens vomituritio, vel alvi dejectio ſincera, vel intempeſtiva in ſomnum propenſio, vel alia ejuſmodi: tunc enim aliquid malitiæ ſubeſſe ſuſpicabimur.

§. CI.

Quomodo prænoscantur.

Quo in caſu niſi hypochondriaci mali, aut alius cauſſæ manifeſtæ ſymptomata, aut effecta illa ſint, metuendum ſane eſt, ne proxima acceſſione vera cardialgia, aut affectio cholerica, aut lethargus inexpugnabilis, vel aliud ejuſmodi ſymptoma graviſſimum palam hominem corripiat. Præ ceteris autem nihil magis ſymptomatis patefacit ſuſpectam, atque inſidioſam naturam, quam pulſus; ſi de primis ſex *pernicioſarum* febrium ſpeciebus loquamur. Septima enim non a pulſu, ſed potius a reſpiratione, quæ difficilis, inæqualis, & ſtertoroſa eſſe conſuevit, imo a ſimplici, & ſolitario ſymptomate, videlicet ſopore dignoſcitur. In illis autem pulſus toto tempore, quo ſymptoma urget, itemque illo tranſacto, inſigniter plus minus deprimitur pro majore, vel minore ſymptomatis pernicioſi intenſione. Ex adverſo, ubi ſymptoma, etſi

etſi alioquin grave, & non ſpernendum, malignitatis tamen expers eſt, arteria, quæ manu explorari ſolet, valide renititur, compreſſaque ſtatim reſilit, & vibrat. Itaque quo magis afficitur pulſus, & languet præſente ſymptomate, quo minus, eo ſuperato, & diſcuſſo, relevatur, reſurgitque, & quo plus roboris, & virium amiſit, tanto perniciofius ſymptoma illud habendum eſt. Plena vero pulſus defectio ſummum, atque extremum perniciei gradum deſignabit, eamque ſequetur totius corporis, præſertim extremorum, refrigeratio, aut livor; facies Hippocratica, demumque mors.

§. CII.

Signa subcontinuarum.

Supereſt genus *Subcontinuarum*. Hæ, quanquam ex intermittentibus paullo diutius protractis coaleſcant; non tamen eamdem acceſſionum manifeſtam naturam retinent; ſed obſcurato paulatim frigore, & horrore, eodem ferme modo, quo veræ continuæ, ſuum circuitum obeunt, donec ad declinationem perveniant; quæ licet ſudore interdum, ut antea, ſtipetur, nunquam tamen ad integritatem perducitur. Nec ullo quidem inſueto peculiari ſymptomate, ſed variis, præter continuitatem, & virium paullo majorem defectum, timorem incutiunt, tanto graviorem, quanto longius ab intermittentium periodo, & ſymptomatibus aberrant. Contra *Subintrantes* eodem prope ordine, quo prius incedunt, etſi non plene intermittant, & non multo ægrius feruntur, quam ferebantur, cum adhuc intermiſſione gauderent.

PROGNOSIS.

§. CIII.

Quod attinet ad prognosim, extat apud HIPPOCRATEM hujusmodi aphorismus: *Febres quocumque modo intermiserint, periculum abesse, significatur* (*a*). Qui tamen universim acceptus experientia refellitur; nam perniciosæ, quæ HIPPOCRATI, si genuina ejus scripta consulantur, ignotæ fuisse videntur, quantum periculi afferant, etsi intermittunt, jam supra traditum est. Vera igitur loquitur Medicinæ parens, si de benignis, & legitimis intermittentibus sermo sit, aut de iis, quæ, amissa continuitate, intermissionem acquisiverint. Nam benignæ, & legitimæ generatim periculo vacant, imo salutares interdum a quibusdam habentur, hominemque ad longævitatem præparare dicuntur: contra malignas, & spuriæ*, præsertim, quæ in acutas continuas degeneraverint. Quod auctor *libri septimi epidemicorum*, qui ad HIPPOCRATEM vere non pertinet, jam monuit, dicens: *Cholerica præcipue in æstate, & febres intermittentes, & quibus rigores accedunt, hæ aliquando malignæ fiunt, & ad morbos acutos perveniunt; sed cavere oportet. Maxime autem tales morbos arguit quinta, septima, aut nona; melius autem usque ad decimam quartam observare* (*b*).

(*a*) Sect. 4. aph. 43.

* *Quæ legitimæ, aut spuriæ sint, ubi speciatim de his agetur, patebit.* (*b*) N. 40.

§. CIV.

§. CIV.

Ad tutius vero, & certius instituendum judicium plurimum facit tum febris, tum modi, quo invadit, progreditur, & decedit, tum ejus, quem occupat, regiminis item, tempestatis, constitutionis, atque aliarum hujusmodi rerum accuratissima consideratio. Nam generatim quotidiana diuturnior esse solet, quam tertiana, non ita tamen, ut quartana, quæ ad menses, imo ad annos interdum, nisi cortex peruvianus opem ferat, producitur, sic ut, ante inventum hoc pene divinum auxilium, opprobrium medicorum passim vocaretur. Intermittentes, quæ verno tempore prodeunt, citius desinunt, quam quæ autumno. Viscerum robur, excretiones per superiora, aut inferiora opportuno tempore, & coctione peracta, si coctionis locus est, contingentes; sudor moderatus morbum levans, non crassus, non viscidus, non frigidus, universo e corpore profluens, neque nimium protractus breviorem morbum efficiunt: contrariæ his notæ; sanguinis acritudo vel præsens, vel imminens; cacochymia, solidarum partium debilitas diuturnitatem præsagiunt, vel aliorum morborum successionem, nempe viscerum obstructionum, tumorum varii generis *, œdematum, cachexiæ, ascitis, hydrothoracis, anasacreæ, icteri, aliorumque malorum, in quæ febres illæ, quas supra (§. LXVIII.) *corruptivas* nominavimus, præsertim terminantur. *Prognostica alia.*

* *Triplex genus tumorum ex* HAENII *fide, atque auctoritate* (Ratio med. P. XI. cap. I.) *febribus intermittentibus supervenit. Primum genus faciunt lien praedurus, & magnus, pedumque œdemata. Lienis tumor, teste* SYDENHA-

 MIO,

MIO, *sæpe febrim fugat, maxime in pueris, ut sæpe evenit; ideoque salutaris dicitur, quamquam, ut ego arbitror, non semper. Oedemata vel sponte, vel leni frictione evanescere, idem* HAENIUS *asserit. Sed id quoque minime perpetuum est; sæpe internis auxiliis indigent. Alterum genus thoracis, & abdominis viscera afficit; hinc hydrops, icterus, rhachitis. Hæc difficilima curatu sunt. Tertium complectitur scirrhos, & cancros ab obstructionibus viscerum ortos, quibus ascites & hydrops saccatus accedunt: mala item, ut liquet, vix spem ullam relinquentia.*

§. CV.

Alia ad Prognosim spectantia.

Errores quoque in diæta commissi, catharticorum, aut phlebotomiæ abusus diuturniores, pertinacioresque has febres reddunt, præsertim quartanas, quarum diuturnitatem etiam appetitus præter morem auctus prænunciare solet, Notatu digna sunt, quæ auctor *coacarum* prænotionum (*a*) apposite habet, En verba; *Qui per febres intermittentes, inæqualiter incalescentes, alvum habent flatibus distentam, pauca transmittentem, iis post judicationem lumborum dolore suborto, alvi prorumpunt. Qui autem ad manus contactum exardescunt, torpore, siti, ac corporis incontinenti jactatione vexantur, ii alvo intercepta gravati exsolvuntur. Interdum etiam prærubra in pedibus ambusta eadem denunciant.* Item huc spectat illud Hippocraticum (*b*): *Intermittens vero febris, eademque errabunda in quartanam mutabitur, præcipue si autumnus proximus est.* Reliqua singulis harum febrium generibus magis propria alibi.

(*a*) N. 158. (*b*) Præsag. l. 2. n. 28.

CU-

CURATIO.

§. CVI.

Alia esse debet in benignis, & *depurativis*, alia in *perniciosis*, & *corruptivis* (§. LXVIII, LXIX,) curandi ratio. Benignæ, exquisitæ, & *depurativæ* vix medici opera egent. In his enim materia morbifica solis naturæ viribus subigitur, singulisque accessionibus difflatur, aut sensibili aliqua evacuatione sic excernitur, ut paullatim sanitas redeat. Contrarium evenit in reliquis, quæ non, nisi arte, & medicamentis feliciter expugnantur, cortice in primis peruviano adhibito. In universum caussa materialis, sive fomes febrilis corrigi, atque expelli debet. Regendus præterea febris motus est, ut etiam ejus ope id consequamur. Demum symptomatibus, atque aliis malis, quæ hisce febribus interdum superveniant, mature, prudenterque occurrendum. Si materialis caussa latet, aut corrigi, expellique non facile potest, aut ejus indolis est, quæ naturæ vires superet, ut in perniciosis, & malignis, aut corruptivis usuvenit, tota curatio cortici peruviano committenda est, qui mirabili quadam virtute omnes intermittentes, dummodo primariæ, & legitimæ sint, non vero symptomaticæ aut spuriæ, cito, tuto, & jucunde vincit, & depellit. *Monita generalia.*

§. CVII.

Advertere in primis animum oportet ad caussas remotas, & manifestas, quæ febri occasionem dederunt. Ubi ab animi pathemate, veluti, ira, vehementi terrore, cupiditate, similibusque orta febris *In primis ad caussas manifestas respiciendum.*

 bris

bris videatur, tunc vero ſimile eſt, nullum aliud vitium corpori ineſſe, ſi tamen cauſſam ejuſmodi ſufficere crediderimus, quin humoribus aliquid labis illatum ſit. Itaque ut ipſa tollatur, aut conſopiatur, ſufficit animi quies, tempore, aut ſomno procuranda, vel aliud pathema êxcitatum, quo prioris effectus quodammodo deleatur, quemadmodum ſingultui, aut leviori hæmorrhagiæ incuſſum remedio eſſe ſæpe videmus. Si vero a frigore, aut a cohibita tranſpiratione inducta fuerit febris, probabile eſt, lentorem ſanguinis inde natum per motum febrilem reſolutum iri, & perſpirabile retentum per ſudores exiturum. Cum primæ viæ peregrinis ſuccis, aut inquinamentis ſcatent, febrimque alunt, ideoque nauſea, lingua ſordida, halitus fœtens, anorexia, epigaſtrii, hypochondriorumque tenſio, aut gravitas morbum comitantur, aut anteceſſerunt, aut ſimilia cacochyliæ gaſtricæ indicia adſunt; emeticis, catharticis, clyſteribus, potu largo, ſaponaceo, incidenti, ſalito, atque abſtinentia utendum eſt, ut ſordes omnes expurgentur radicitus. Id autem in juvenilibus corporibus, & ſanguine plenis, præmiſſa venæ ſectione, promptius, tutius, feliciuſque perficitur. Turgente bile, ut ſæpe in bilioſis temperamentis, æſtivoque tempore, quo febres ardentium naturam facile induunt, turgere conſuevit, præter ea, quæ leniter ſurſum, aut deorſum ejiciunt, ſubacida quoque in uſum veniant utpote quæ alkaleſcenti, aut putreſcenti humori obſiſtunt, quidquid contra obmurmurent ſi qui adhuc ſunt ſylvianæ hypotheſeos ſectatores. Fieri tamen aliquando poteſt, ut cruditas acida primas vias oppleat; febribuſque contumacioribus cauſſam ſuppeditet. Id vitii cognoſcitur ex victu farinaceo, crudo, vegetabili, acido jam, vel ad aceſcendum pro-

Quid si a cruditate acida?

Quid si a bile?

prono, ructibus acidis, facie pallida, ventre tumido, excrementis viridibus, acidumve ſpirantibus, ætate, aut ſexu ad acidum ſpontaneum procliviori. Tunc profecto abſorbentia, acidumque emendantia cum eccoproticis rhabarbarinis feliciſſime cedunt. Hinc magneſiæ albæ, pulveris oſtrearum in calcem redactarum, ſaliumque alkalinorum fixorum ad intermittentes quaſdam febres fugandas celebrata virtus.

§. CVIII.

Interdum ſanguis diatheſi inflammatoria ſive lentore calido, aut copia, aut acrimonia bilioſa, aut prava alia ſimili qualitate a naturali ſtatu deflectit, quod præcipue in continuis jam ab initio, aut ad continuitatem pronis non rarum eſt; tunc ſanguinis emiſſio, & diæta ſeverior requiritur, præter ea, quæ diluunt, refrigerant, & acritudinem notam emendant. In diuturnioribus intermittentibus febribus non nunquam lentor humorum frigidus, ſive mucus iners, vix acer, difficulter putreſcens occurrit; qui ultima arteriarum, venarumque reticula, aut circumpoſitas cellulas, in quibus tardior circulationis motus eſſe videtur, infarcit, ac lenteſcendo obſtruit. Hujuſmodi vitium plerunque comitem habet ſolidarum partium atoniam, imo ſæpe ab hac, ut cauſſa, dimanat. Tunc ſolvendus mucoſus humor eſt amaris, ſalinis, acribus, calefacientibus, & leniter excitandus viſcerum, vaſorumque omnium tonus, firmanduſque corroborantium uſu.

Quid si cum sanguine phlogistico?

Aut muco inerti?

§. CIX.

§. CIX.

Quid si a noxiis halitibus. Si vero noxia effluvia, putridi paludum vapores, miasmata epidemica, aut simile quidpiam veneni instar febrim genuisse videantur, ad antiseptica, quorum latissima supellex est, confugere illico oportet; sed ceteris omnibus antecellit cortex peruvianus, dummodo optimae notae sit; & liberali manu, ut opus est, adhibeatur. *Curatio secundariæ aut symptomaticæ.* Si febris demum intermittens, secundaria, aut symptomatica esse cognoscatur, ut ea est, quae a strumis, a scorbuto, a lue venerea, ab hysterica, aut hypochondriaca passione, a catarrho, a rheumate, a tuberculis, a phthisi pulmonari, aut alio morbo primario, ut symptoma, interdum pendet; omisso tum cortice, utpote inefficaci, & febri, licet intermissionibus distinctae, tollendae impari, transeundum ad ea remedia, quae primario morbo accommodata sunt, diuque in iis persistendum est.

§. CX.

Hæc generatim dicta ob oculos semper habeat, oportet, quicumque febribus intermittentibus curandis manum rite admovere cupit. Præterea quædam ei scitu necessaria supersunt de recta sanguinis missionem, aliasque evacuationes instituendi ratione, ut fax aliqua Tironi quasi præluceat, cujus ductu syrtes, scopulosque in dubio certamine, incertisque rebus ad rationis, experientiæque normam vitare possit. *Monita circa sanguinis missionem.* Et primum quod ad sanguinis missionem attinet, hæc communi fere omnium opinione reprobatur in intermittentibus præsertim epidemicis, etiam vernalibus, quia per eam, uti SYDENHAMIUS testatur (*a*), sæpe efficitur, ut perni-

niciosiores reddantur, longiusque tempus perdurent, adscitis interea gravissimis symptomatibus, non sine vitæ ipsius periculo. SYDENHAMIO accedit TORTIUS qui eamdem omnino observationem adducit, affirmatque eadem die, qua sanguis e vena missus est, sæpe febrem e simplici duplicem * fieri. Fatetur tamen id ipsum sponte, & sine hujusmodi caussa pluries evenire; tumque illud a venæ sectione præstitum esse, cum eam in febribus æstivis sine prudenti rerum omnium consideratione adhibitam viderit.

(*a*) Observ. med. sect. cap. V.
* *Nocuam sanguinis missionem repetitam, atque reduplicari inde febres vidit* RAMAZZINIUS *in* Constitutione epidemica rurali an. 1690. *in qua febres intermittentes ob pluvias immodicas, & annonæ caritatem, in primis* corruptivæ *grassabantur. Vid. l. c. §. 9. & 41.*

§. CXI.

Qua ratione Medicus se gerere debeat in sanguinis missione deliberanda.

Itaque ratio, & cum ratione conjuncta experientia suadent, hic distinctione aliqua opus esse, nimirum neque semper sanguinis missionem in hisce febribus pertimescendam, neque certe in omnibus indiscriminatim & effuse administrandam. Nam & anni tempus, & febris naturam, atque ægri ætatem, temperiemque considerare oportet, antequam quidpiam deliberetur. Verno tempore, quo corpora turgent sanguine, humores rarescunt, ac expanduntur, & quodammodo ad se se defæcandum propendent, si febres eo vergant, ut plerumque solent; si ætas, & temperamentum, & reliqua consentiant, cur non poterit utiliter humorum copia per venæ sectionem minui, spatium majus in vasis parari, ut naturæ motus expeditiores

res

res facti, citius, & facilius fine suo potiantur? Quid? si etiam paullo acutior sit morbus, & pulsus vehementior, pleniorque? Nonne in tanta vasorum plenitudine, sanguinisque concitatiori motu inflammationes viscerum, congestiones, canaliumque ruptiones liceat per sanguinis missionem præcavere, atque avertere?

§. CXII.

Æstate, & Autumno S. M. minus convenit.

At vero æstate, cum parcior sit sanguinis quantitas ob subtiliorem partem in vapores resolutam; cum humores omnes ad liquescendum inclinent; cum summa se ubique prodat eorum ad alkalescentiam, & corruptionem proclivitas; cum bilis copiosior, & fervidior prævaleat, non temere vena secanda est; nimirum non, nisi in majore sanguinis æstu, in diathesi inflammatoria, vasorum, habitusque plenitudine, atque aliis hujusce generis conditionibus. Multo minus autumno sanguinis missioni locum esse, plerique scriptores arbitrantur, quia; dispersa subtiliori humorum parte, vapidam, quæ remanet, atque effœtam credunt. Quare eo tempore febres profecto lentæ, & diuturnæ plerumque videntur, sicut crassas, lentos, inertesque liquores decet. Attamen quandoque incidit, ut in tempestatibus etiam, quæ minus sanguini mittendo opportunæ habentur, ejusdem constitutio ob aliquam intercedentem caussam ad inflammationes pronissima sit, aliterque de venæ sectione sentiendum jubeat.

§. CXIII.

Quando febris per se S. M. postulat.

Præ ceteris febris ipsa, ejusque symptomata animadversionem merentur. Vehemens ejus gradus, aut

aut ad continuitatem magna proclivitas venæ sectionem exposcit, item grave aliquod symptoma, uti coma, delirium, pleuriticus dolor, sanguinis sputum, summa spirandi difficultas, eamdem exigunt, modo cetera non adversentur. Neque sola sanguinis missio, sed cucurbitulæ etiam, atque alia revellentia præsidia optime tunc adhibentur. Verum hæc, ut cuilibet manifestum est, non ratione febris tantummodo, sed adjunctorum symptomatum caussa conveniunt; neque in benignis, atque exquisitis semper, sed potius in perniciosis, aut corruptivis opportuna vere sunt.

§. CXIV.

Tempus, quo mitti sanguis potest.

Aliquid etiam dicendum est de tempore, quo mitti sanguis potest. Apud Gallos in summo æstu febrili mitti solet, nec aliter faciunt plerique Italorum. Apud alios vero, & præcipue Galeni, veterumque sectatores die intermissionis, aut saltem febre ad finem properante tantum. Sed si necessitas urget, quovis febris tempore recte mittitur, excepto primo accessionis stadio, quo certe hominem venæ sectio jugulare potest; quidquid contra aut agant, aut judicent nonnulli, quos novandi cupiditas audaces reddit, aut temeritas adjuvat.

§. CXV.

De purgandi ratione.

Quæ de sanguinis missione ex SYDENHAMIO, & TORTIO retulimus, eadem illi habent de purgatione, affirmantes, similes omnino effectus, quos viderunt a venæ sectione, etiam purgationem, præsertim in constitutione epidemica, subsequi. Minus tamen noxiam purgationem, & vomitionem fuisse in memorata rurali constitutione; (§. CX.)

mu-

mutinensi deprehendit RAMAZZINIUS, dummodo prudenter, atque intra moderationis limites adhiberentur. Alias morbum pertinaciorem reddebant, deterioremque. Imo MATTHÆUS GEORGI (*Art. piccol. di med. p. 61.*) narrat in Dertonensi ditione quodam autumno *febres tertiano typo recurrentes frequenti purgatione tractatas lethales evasisse*; omissa autem purgatione ex consilio *eximii Medici* MORO fere omnes sanatas. Ceterum non pauci vomitionem laudant, in quartanæ potissimum initio, & interdum, prout res postulat, repetitam. Ea enim materiam, quæ morbum facit, prompte, & celeriter tam e primis viis, quam e remotioribus locis educi, aut characterem, ut vocant, quem in nervis tamquam febris proximam caussam, aut potius proegumenam (*) ponunt, tolli, & deleri, & sic contumaciores febres extirpari asserunt. Alii contra cane pejus, & angue emetica reformidant, aut inutiliter adhibita non semel fuisse narrant, exemplis in medium allatis. At nobis media via incedendum esse videtur; nimirum emeticis tum utendum, quando magna putridæ, aut viscidæ saburræ copia ventriculum gravat, aut bilioso humore depravato turget cystis fellea, hepar, & duodenum. Id autem indicant caussæ antecedentes, & procatarcticæ; sapor amarus, nausea, stomachi pondus, de quibus ægri, dum mane evigilant, in primis queruntur; flavus oculorum, faciei, aut urinarum color; appetitus dejectus, hypochondria, aut epigastrium tumidum. Interdum etiam hoc purgationis genus a sola febris diuturnitate, & pertinacia, aut ab autumnali tempore exposcitur, quasi vehementiore quadam concussione opus sit, ut fomes febrilis ab interioribus viscerum latibulis excutiatur. Sed antequam emetica adhibeantur, temperamentum, ætatem, vires, vitæ genus, pecto-

ris,

ris, & capitis conformationem, morbos antecedentes, aliaque perpendere oportet, utrum consentiant. Lenia item apud nos eligantur, atque ubi vasorum aliqua plenitudo appareat, non nisi post ea per venæ sectionem depleta propinentur **. De tempore, quo dari debeant, opportuniore, disceptatur inter auctores. Alii tempus ab accessione remotissimum; alii quam proximum ante accessionem præferendum existimant; atque his suum quoque calculum addit HAENIUS (*a*). At spasmi, & turbæ, quæ incipientem accessionem comitantur, ab emetico ita augeri possunt, ut Medicum deinde pœniteat temeritatis.

* *In omnibus morbis solent Pathologi ponere caussam proegumenam, sive prædisponentem, cui si superveniat caussa procatarctica, sive occasionalis, ex utriusque confluxu dicunt oriri caussam morbi proximam. Cl.* SVVIETENIUS (Comm. ad §. 755.) *in febrium intermittentium ætiologia hanc ipsam sequitur doctrinam, agnoscitque in nervis quamdam mutationem, sive characterem, quo præsente, uti caussa proegumena, facile ex levi quacunque occasione febris excitatur. Hunc characterem etiam sufficere sine humore ullo, sive fermento, sive fomite, ad febrim statis horis revocandam, non dubitat. Quare febrili fomiti videtur ipse quodammodo adversari. Ejus opinionem amplexus est* ALBRECTUS THEAR (De actione syst. nervosi in febrib. Gotting. 1774.) *aliique nuperiores. Sed quæ de hujusmodi hypothesi in utramque partem dici possunt, videantur apud Truka* Hist. Febrium intermit. vol. I. a §. 37. usque ad §. 52.

* *Neglecta hujusmodi cautione non modo pulmonum vasa lacerari possunt, verum etiam cerebri. Internam cerebri hæmorrhagiam inveni in cadavere hominis, qui post emeticum stupidus factus intra viginti quatuor horas gravissima ex apoplexia periit.*

(*a*) Rat. med. T. XI. cap. I.

§. CXVI.

§. CXVI.

Damna validioris purgationis.

Validiorem alvi ductionem complures TORTIUM secuti damnant, damnaverat etiam SYDENHAMIUS modo laudatus, nec immerito: nam quod purgationis amatores sibi proponunt, primas nimirum vias & viscera a pravis succis, obstructionibusque liberare, vix unquam assequuntur. Vires potius prosternunt, tonum viscerum labefactant, cruditatem augent; febresque reddunt diuturniores; imo periculosiores, in primis, si corruptivæ, aut perniciosæ indolis erant. Quamquam vero exercitatissimus TORTIUS iteratis experimentis id didicit, non tamen is est, qui omnem purgandi rationem rejiciat; blandam videlicet, lenem, & circumspectam. Licet igitur, ubi purgandi indicatio non desit, lenibus medicamentis, & pro humorum peccantium, anni temporis, ætatis, temperamenti, consuetudinis, vitæ generis ratione diversis alvum ducere. In biliosa constitutione, fervidiori anni tempore, similibusque casibus Lactis serum aut simplex, aut ex Tamarindis decoctum, aut cremore Tartari imbutum sufficiet. Cremor item Tartari unciæ pondere in aquæ fontanæ ferventis duabus, vel tribus libris solutus, & potui datus blandissime repurgat. Si acres, & tenues succi ventriculum ad inanem vomitionem, aut intestina ad dejiciendum frustra proritent, nec materia turgeat, oleo vel olivarum dulci, vel amygdalino recenter sine ignis ope expresso, & ad tres, vel quatuor uncias ex jure tenui propinato molestiæ hujusmodi egregie sedantur. Quod si paullo crassior, aut copiosior materia in primis viis hæreat, & tempestas autumnalis, temperamentum pituitosum, aliaque hujus

Laudatur blanda & circumspecta purgatio.

gene-

generis concurrant, lenientium virtus augeri poterit. Hinc vel ſales medii, & amari cathartici, vel caſſia, vel manna, vel conſerva florum perſici, vel electuarium lenitivum, vel Rhabarbarum, vel ſpecies Hieræ ſimplicis Galeni erunt convenientiſſima. Cl. BECCARIO de me, auditore olim ſuo, optime merito in uſu erat bolus; qui recipit florum caſſiæ & conſervæ malvæ, utriuſque drachmas duas, & Rhabarbari electi drachmam ſemis; quem ſuaviſſime purgare ipſe ajebat. Interdum ſolis clyſteribus optatum finem conſequimur, qui tutiſſimi ſunt, &, quoties opus eſt, ſine ullo ægrotantis incommodo iterantur.

§. CXVII.

Expiatis primis viis utiliter uſurpari ſolent quæ peculiari humorum, aut ſolidarum partium vitio cognito opponuntur, & veluti remotas cauſſas emendant, quæque febrifuga vulgo etiam appellantur, quia interdum febrem & ipſa tollunt. Primum locum obtinet ſerum lactis ſimplex, vel incoctis herbis amaricantibus alteratum, & per aliquot dies jejuno ſtomacho ſumendum. Deinde veniunt plantæ quædam, uti Cichoreum, Taraxacum, Fumaria, Agrimonia, Carduus Benedictus, Camædrys, Centaurium minus, Abſinthium, Ruta, Marrubium album, Cardiaca, Pentaphyllon, Securidaca; item flores Chamæmeli (*a*), Tanaceti, Aggerati (*b*), Arnicæ montanæ (*c*), ſicuti etiam radices Pruni Silveſtris, mali Perſicæ, Serpentariæ virginianæ, Lappæ majoris, Gentianæ, aut cortex Nucis arboris (*d*), ſecundus Fraxini, Hippocaſtani (*e*), Salicis *, Aurantiorum, Caſcarillæ, Lignum Quaſſi, ſive ejuſdem radix (*f*), Baccæ Cupreſſi, & plantæ omnes antiſcorbuticæ in *Febrifuga varia.*

primis, Trifolium fibrinum, ex quibus decocta **, dilata, ſucci, extracta, tincturæ, pulveres, electuaria, pilulæ, mixturæ varii generis parantur.

(*a*) *Chamæmelum celebratum primum fuit a* NECHEPPO, *ab* AETIO, *deinde a* MORTONO, *a* PITCARNIO, *a* CHARLEUSERO, *a* LANGEO, *aliiſque. Vid.* LANGE Miſc. verit. faſc. 1. p. 79.

(*b*) *Vid.* Saggi di Med. di P. Paolo dall'Arme P. 2. p. 202. nella nota.

(*c*) COLLIN. Arnicæ in febribus vires, ſive observ. P. V.

(*d*) FEBURE in not. ad Grantium de febrib.

(*e*) *Vid.* cl. ANT. TURÆ Lettera, ed alcune oſſervazioni sulla febrifuga facoltà dell'Ippocaſtano, *quo in libro hiſtoria hujuſce remedii, quod primus* MISTICHELLIUS *commendavit, uſque ad noſtra tempora comprehenditur; noviſque periculis excellens ejuſdem vis aſſeritur, & vindicatur. Anno vero ſuperiore* 1782. *prodiit Commentarius* JO. FRANCISCI ZULATTI *Cephaleni,* ANGELI *doctiſſimi Viri filii, quo ornatiſſimus adoleſcens duodecim medicas periclitationes remedii hujus vires explorandi cauſſa in Noſocomio Patavino diligentiſſime inſtitutas profert, quarum eventus Cl.* TURÆ *obſervatis omnino adverſatur. Nec rarum eſt in hujuſmodi experimentis ex leviſſimis quandoque cauſſis Medicos quamplurimum inter ſe diſſidere. Verum ſi* Hippocaſteno *locum inter febrifuga denegat ſuis experimentis* ZULATTUS, *auctoritate tamen Cl.* JO. MARSILII *Botanices Profeſs. Patavini, & periculis compluribus cum Patavii, tum Parmæ factis permotus, alio febrifugo ditandam medicinam contendit,* Datisca *videlicet* cannabina, *cujus egregiam adverſus febres intermittentes facultatem concelebrare non dubitat. Vid. ejus* Oſſervaz. sopra la facoltà febbrifuga dell'Ippocaſtano. *Firenze* 1782. *p.* 17. *Antifebrilium quoque medicamentorum claſſem adaugere ſtuduit Cl.* RUDULPHUS BUCHHAVE. *Is enim Hafniæ an.* 1781. *ſuas* obſervationes circa radicis Gei Urbani, ſive Caryophyllatæ vires in febribus præcipue intermittentibus, aliisque mor-

bis

bis institutas *evulgavit*: *Centum & viginti tribus medicis historiis præstantissimas novi hujus remedii vires demonstrare annisus est*. *Si experimentorum numerus*, *si Auctoris fides*, *si confidentia*, *quam ubique ostentat*, *considerentur*; *nullus profecto de antifebrili Caryophyllatæ virtute dubitaverit*. *Sed nescio quo adverso fato fiat*, *ut sæpe quæ alibi remedia laudibus extolluntur*; *brevi apud nos in Italia celebritatem omnino amittant*. *Idipsum vehementer doleo contigisse* Geo Urbano, *quod a nostris avide receptum*, *& multiplici ratione tentatum votis nequaquam satisfecit*. *Excipio tamen Cl.* FELIC. ASTIUM *R. Protophysicum Mantuanum*, *qui miram hujus remedii facultatem antifebrilem expertus est in febribus intermittentibus diuturnis*, *& admodum recidivis*; *chinæ chinæ non amplius auscultantibus*. *Vid. ejus* Memor. Epist. intorno le malattie corse in Mantova nel 1782. *insert.* Volum. VII. Opusc. med. Pratic. p. 98.

* *Species salicis*, *cujus corticem adhibendum volunt*, *est* salis vulgaris alba: *Decerpitur cortex ex ramis minoribus trium*, *vel quatuor annorum*, *qui crassitiem ab uno ad quatuor pollices habent*, *siccatusque in pulverem redigitur*. *Hujus autem pulveris scrupulum unum*, *vel duo dari debent quarta quaque hora tempore integritatis*. *Sic quinquaginta ægros*; *& ultra*, *sine ulla noxa perfecte a se sanatos asserit* EDMUNDUS STONE: *Idem in pertinacissimis quartanis*; *aliisque morbis*, *qui difficulter remediis auscultabant*; *pulveri corticis salicis addidit quintam chinæ chinæ partem*, *qua ita ejus vires augentur*, *ut ægri repente convalescant*. *Neque ulla præparatione ante hujus remedii usum opus esse dicitur*. Phil. Transactions. Volum. LIII. pag. 195.

(*f*) *Vid.* Sebastiani Severii, *auditoris olim nostri*, Commentarius, in quo medicatæ Quassiæ vires expenduntur. Ticini 1766. Sed exiguas omnino Quassiæ vires antifebriles esse, suis experimentis ostendit Auctor.

** *Cl.* HAENIUS *ad curandas febres intermittentes commendat sequens decoctum.*

℞. rad. gramin.

Taraxaci an. lib. j. ss.
Minnut. concis. & contus. indantur in aquæ puræ q. s.
Decoq, per bihorium.
Colatur. prælo express. lib. iij. add.
Oxymel. ſimplic. lib. sem.
Sal. Polychrest. drachm. vj.
M. detur uncia quovis bihorio.
Vid. Ratio medend. P. XI. cap. I.

§. CXVIII.

Sales medii. His, prout e re fore videtur, adjici poſſunt *sales digeſtivi* dicti, tartari, abſinthii, tartarus vitriolatus, polychreſtus, de duobus, ſive arcanum duplicatum, nitrum vitriolatum, digeſtivus SYLVII, mirabilis GLAUBERI, tartarus ſolubilis, ſimileſque alii. Multa alia commendantur ab Auctoribus, quorum ſingula perſequi longum nimis eſſet. *Riverii & Crollii Specificum.* Non tamen ſilentio præteriri pauca quædam debent, utpote uſitatiora, & longa experientia apud multos veluti comprobata. Tale eſt illud CROLLII & RIVERII ex ſale alkalino fixo, & acido vitriolico * conflatum, aut illud aliud, cui nomen *Specificum* MORTONI ex floribus chamæmeli, ſale abſinthii, & antimonio diaphoretico conſtans **, quo Auctor eas intermittentes viciſſe narrat, quæ cortici peruviano reſtiterant, quæ ſecundariæ, aut *Specificum Mortoni.* ſymptomaticæ, & ſpuriæ fortaſſe fuerunt. Laudantur quoque Sal ammoniacum ad drachmas duas *Sal ammoniacum.* bihorio ante acceſſionem datum ***, Camphora collo appenſa, aut intrinſecus ſumpta, ſemina Paſtinacæ ad drachmam unam, itemque teſtæ ovorum in calcem igne redactæ ad drachmam ſemis bis, aut ter in die adhibitæ, quarum SAUVAGESIUS (*a*), aliique teſtantur utilitatem. In Hiſpa- *Pastinacæ semina.* nia frequenti uſu commendatiſſimum eſt AUDONII

Fe-

Febrifugum ex Fabarum *Caffée* saturatiore decocto, & citrei mali succu compositum ****. *Febrifugum Audonii.*

* *Sic paratur.* ℞. aq. cichor. unc. iij. Sal. absinth. alcal. drach. sem. spir. sulph. aut vitriol. gutt. xij. vel scrup. j. M. hauriatur duabus horis ante accessionem.

** *Specificum Mortoni sic describitur ab auctore suo* (De febr. intermitt. cap. IV. exercit. I. pag. 50.)

℞. Flor. chamæmel. subtiliss. pulv. (plus minus pro ætate) scrup. j.

Antim. diaphor.

Sal. absynt. an. scrup. sem.

M. f. pulv. sumendus in haustu cujuscumque julapii temperati, aut in formam boli, aut pil. cum mucilag. gumm. tragachant. redactus, sexta quaque hora per biduum vel triduum repetendus. *Historias hoc remedio curatarum febrium vide sis apud eumdem* l. c. cap. IX. p. 115. & seq.

*** *Nocet calidiori temperamento præditis, & facile intermittentes in continuas commutat; quod non semel vidi egomet ipse, videruntque alii.*

(*a*) Nosolg. cl. 2. Feb. interm. ord. 3.

**** AUDONII Febrifugum sic habet:

℞. Cafée tost. & trit. drach. sex, coq. in aquæ unciis tribus ad dimidias. Resid. decantat. add. succi citri uncias binas: M. calide propinatur ægro jejuno apyrexiæ tempore. Alvum, & sudorem movere dicitur.

§. CXIX.

WERLHOFIUS (*a*) *non spernendum* remedium testatur *oleum animale* DIPPELII ad guttas quinque, & viginti haustum, eoque tertianam fugasse refert LINNÆUS (*b*). Sulphur quoque *minerale* a drachma dimidia ad unam aliquoties ante accessionem ingestum ab ETTMULLERO, RULANDO, RIVERIO, aliisque (*c*) inter antifebrilia recensetur. Inter hæc locum aliquem invenit pariter *Kermes* *Quædam alia celebrantur.*

 mi-

minerale, cujus ſemigranum infantibus ſebre intermittente laborantibus bis, ter, quaterve in die ingeſtum ſummopere prodeſſe, auctor eſt GEOFFROYUS (c*). Adſtringentia etiam extolluntur. Decoctum Plantaginis poſt DIOSCORIDEM, & GERBEZIUM SENACIUS adhibuit ad febres contumaciores (*d*). Gallas a drachma ſemis ad unam omni quadrihorio RENEAULMIUS (*e*). Alumen crudum a dimidio ſcrupulo ad unum ex decocto centaurei minoris quinque horis ante febris ingreſſum datum ſummopere concelebrant HARTMANNUS, GRUNLINGIUS, ETTMULLERUS, atque alii (*f*). A ſtypticis autem hujuſmodi remediis conſultius putaverim omnino abſtinere. Nec tuta, nec innocua omnino eſſe, ſuadet ratio. Denique Aqua ſola affatim per biduum, aut triduum ſine alio alimento a veteribus primum, nunc a SENACIO (*g*) & DIDELOTIO (*h*) tamquam certiſſimum *antipyreticon* proponitur. Opium etiam non nulli *, & Theriacam ante acceſſionem dandam jubent, nec deſunt, qui venena, & in primis arſenicum, ut FRICCIUS, nucem vomicam, cicutam, fabam ſancti Ignatii, araneas, aliaque, aut abſurda, aut nauſeoſa, uti urinam humanam, aut vaccinam, pulverem pyrium, piper, ſuadeant. Sed pleraque ex his aut noxia, aut futilia factis periculis deprehenſa ſunt, præ primis arſenicum, a quo Cl. viri HAENIUS, STORCKIUS Archiater, Cæſar comes, & QUARINIUS plurima, & ferme incurabilia mala profecta (1) teſtantur.

(*a*) Observ. de febr. sect. 2. §. 3.
(*b*) Diss. de morb. adven. in America vexantib. §. 84.
(*c*) TENKA l. c. P. 2. sect. 2. cap. V. §. e.
(*c**) Mat. Med. T. 1. pag. 126.
(*d*) TENKA l. c. cap. VIII. §. *a*.

(*e*) Acad.

(*e*) Acad. Roy. des Scienc. de Paris an. 1711.
(*f*) TENKA l. c. §. *f.* p. 508.
(*g*) L. c. lib. 3. cap. 8.
(*h*) Avis aux Gens de la campag. chap. 20. p. 155.
* CL. BERRYAT, *quia verosimilius putat, a spasmis intermittentes oriri, quam ab obstructionibus, præsertim quando magno cum horrore invadunt, idcirco medicamentum ex opio, quo spasmi tollantur præbet. Utitur autem laudano liquido* SYDENHAMII, *in infantibus ad guttas sex, in adultis ad viginti, ex diluto centaurei minoris, hora una ante accessum horroris. Sudorem promovet, si æger lectulo se contineat. Ipse tertianas se curasse ait, quæ corticem chinæ spreverant. Vid.* Comm. Lips. Vol. VI. P. 3. pag. 517. 518. *At neque hoc tutum remedium est. Nata inde novi lethalia, & vix superanda symptomata.* MOROSITUS *etiam* DESLANDES *multorum experientia annorum edoctus memoratam* BERRYATI *methodum nuper vituperavit, & rejecit. Vid.* Journal de Méd. Janv. 1781. p. 23.
(1) HAEN Rat. med. T. XI. p. 64. 65. STORCKIUS Ann. med. 1. p. 79. 80. QUARIN. febr. medend. c. XII. pag. 138.

§. CXX.

Præterea a nonnullis topica quædam proponuntur, & magno in pretio habentur. Duo tantum *epicarpia* hic commemorabo, quæ MORTONUS tamquam usu comprobata describit. Alterum ex Terebinthinæ venetæ, & pulveris Olibani æquis partibus constat; alterum vero ex Chelidonio majore, & Ruta cum fuliginis, saponis veneti, & salis marini idonea quantitate contusis, atque aceto acerrimo subactis. Utrumque carpis manuum admoveri solet bihorio ante novam febrim. Neque reticendum est, nuperos quosdam non infimæ notæ medicos præcipere, ut totum corpus pannis calidis aliquo ante accessum febrilem tempore perfri- *Topica sive Epicarpia antifebrilia.*

cetur, & deinde decoctum aliquod sudoriferum præbeatur, ut provocato sic sudore frigus arceatur. Id bis felicissime tentavit Cl. STORCHIUS (a).

(a) Ann. med. 2. p. 161. & seqq.

§. CXXI.

Regimen in quavis accessione.

Demum magni interest, quomodo ægri in quavis accessione gerere se debeant. Initio accessionis, quo frigus se exserit, *maturius veste multa* æger *tegendus est*; admovendaque *sicca & calida fomenta* partibus, quæ majori frigore afficiuntur, sic tamen, *ut ne statim*, ut ait CELSUS, *vehementissimi calores incipiant*, *sed paullatim increscant* (a). A potu quoad fieri potest, abstinendum esse docent plerique clinicorum, quanquam eo tempore sitis quam ardentissima ad bibendum solicitet. A potu enim, præsertim frigido, & copioso non modo frigus molestius, diuturniusque redditur, verum etiam nausea, vomitus, anxietas, & turbationes internæ invalescunt. Nihilo tamen minus, ubi sitis intolerabilis est, potus calidiusculus concedi poterit, sed exigua, & parciori manu; quo fauces humectentur, morbifica materies diluatur, faciliusque properet ad excretionem, & spasticæ interiorum, exteriorumque partium contractiones relaxentur. Quo etiam tendere videntur linimenta nervina, & aromatica, quibus scrobiculus cordis, & spina dorsi calide inungi possunt. Oleum nucistæ, Balsamum peruvianum, oleum stillatitium ceræ, succini, terebinthinæ, lavendulæ, atque alia ejusdem generis ad id oportuna esse solent. Intrinsecus vero ea minime dentur, quæ calefaciunt nimis; nam sæpe febrim exasperant. Calore autem diffundi cœpto, licet largiori potu uti, sed acidulus sit oportet,

tem-

temperans, atque antiphlogisticus, præsertim si vehementer æstuet corpus. Quod si post aliquot horas sudor non erumpat, aut lente prodeat, neque calidus potus eum satis proliciat; adjuvandus tandem est infusis, aut incoctis potioni floribus Camœmeli, Sambuci, Tiliæ, Arnicæ, aut summitatibus Cardui benedicti, Centaurei minoris, Chamædrios, similiumque.

(*a*) De Med. l. 3. cap. XI.

§. CXXII.

Nec minus refert, qua ratione febricitantes nutriendi sunt. Generatim eo tenuior victus esse debet, quo breviora integritatis intervalla; paullo liberalior, quo longiora. Nihil cibi dandum est prope accessionem, & multo minus in ipsa accessione. Alioquin vomitus, anxietas, aut febris vehementior, & longior subsequitur. Neque eo tempore somno indulgere licet, sed quam longissime ab eo, atque in remissionibus tantum. Remittente febre, aut jam finita accessione, quod tutius est, nostri juscula concedunt, ovaque sorbilia. Quando vero diuturnior est morbi continuatio aliquid etiam carnium, & vini dilutioris dant diebus a febre vacuis. Experientia enim docuit, in hisce febribus tenuiorem victus rationem, quando trahuntur, viribus maxime noxiam esse. Diebus item, quibus accessiones non fiunt, leniter exerceri corpus expedit, in primis ante cibum, aut frictionibus uti, ut ne vires, & solidarum partium, viscerumque robur penitus elangueant. *Victus ratio.*

§. CXXIII.

Quando in benignis cortice opus sit.

Hac prope ratione benignæ intermittentes, & *depuratoriæ* curantur, quin imo solo diætetico sæpe regimine adhibito, plerumque exactis aliquot circuitibus primum mitescere, deinde penitus desinere consueverunt. Ni vero hoc eveniat, diuque trahantur; aut in utero gerentes, aut in puerperas cadant; aut contra si febres de *corruptivarum*, aut *perniciosarum* genere se prodant; cortice chinæ chinæ, qui omnibus quibuscunque aliis remediis virtute antipyretica antecellit, mox supprimendæ sunt. Itaque aliquid de ejus usu ad sistendas febres dicere nunc convenit. Primis illis temporibus, quibus divinum hoc remedium innotuit, infundebantur ejus bene in pulverem attenuati binæ drachmæ in uncias aliquot vini meracioris, & deinde una cum vino propinabantur duabus horis ante accessionem, & quidem graviorem, si febris duplex erat. Illa accessio, non cohibebatur, sed futura, quæ ei respondebat. Bis aut ter ad summum repetitum remedium, si optimæ notæ esset, quascunque accessiones avertebat. Sin minus, augenda erat dosis, ut qualitas quantitate suppleretur. Hinc iteratis periclitationibus compertum est, corticem, ut suam vim exerceat, egere tempore, quod non minus sit viginti quatuor horis. Quam ob rem non prope ipsam accessionem, quo in casu vomitu sæpe rejicitur, sed quam longissime a ventura accessione dari optimo consilio cœptus est; ut nimirum tantum temporis corpori adhæreat, quantum ad suam vim exercendam opus habet.

De corticis usu.

§. CXXIV.

§. CXXIV.

Paullatim autem cortex tanta celebritate inclaruit, ut per totum ferme terrarum orbem non modo ad febres, verum ad alios etiam morbos curandos adhiberetur. Hinc ejus copia & bonitas minui cœpit; deinde etiam fieri non potuit, quin a Mercatoribus lucri percupidis variis mixtionibus, & artificiis adulteraretur; hinc vires ejus medicæ a prisca illa, atque admiranda efficacitate non parum defecerunt. Necesse igitur fuit sensim remedii dosim adaugere, ut quantitate efficacitatis defectus compensaretur. Imo nostris temporibus ea ipsa remedii quantitas, quam TORTIUS ad febres perniciosas vincendas necessariam summo cum generis humani beneficio invenit, & palam fecit, etsi satis amplior & validior (si cum vetere, & communi illa, quæ adhiberi solita erat, comparetur) non raro ob remedii adulterati, aut effœti imbecillitatem, atque inertiam vix expectationi respondet. Quare hodie adeo varia, multiplexque chinam chinam adhibendi ratio est, ut non facile duo Medici reperiantur, qui in una, eademque conveniant.

Ejus adulteratio.

Varia eum adhibendi ratio.

§. CXXV.

Apud plerosque tamen id unum ratum, fixumque videtur, ad benignam febrim sistendam tres, aut quatuor remedii drachmas, aut, quod summum est, tres quartas unciæ partes sufficere, in plures vices non valde dissitas, opportune, & prudenter divisas. Sed præstat in benignis quoque febribus bis saltem quolibet die tantum chinæ

Hodie quanam ejus dosis in benignis.

næ chinæ præbere, donec uncia, aut ſeſquiuncia abſumpta ejus ſit. Et quoniam hujuſmodi febres, poſtquam deſierint, facile revertuntur, id præcaveri oportet, continuato ejus uſu, & data per dies aliquot drachma ſemis, vel una, donec alia nimirum uncia abſolvatur. Neque alienum eſt, juſtis intervallis eamdem medendi rationem repetere ad dies uſque quadraginta; quibus prætterlapſis vix unquam recidivæ fiunt. At, ubi febris non ſolum benigna eſt, ſed etiam exigua & lenis, & ſola tantum diuturnitate moleſta, tunc cortex minori admodum doſi, & fere in modum alterantis dari poteſt, ut penitus ea extinguatur.

§. CXXVI.

In corruptivis quæ dosis esse debeat.

Corruptivæ vero febres largiorem doſim * poſtulant, ideoque toto remiſſionis, intermiſſioniſque intervallo quarta unciæ pars bis, vel ter ſumenda eſt, quouſque febris deceſſerit. Febri omnino cohibita, drachmam unam bis in die, mane nimirum, & veſpere adhuc ſumere expedit, donec ad duarum unciarum pondus perventum ſit.

Largior adhuc in perniciosis.

In pernicioſis demum, atque ad acutas vergentibus major adhuc remedii vis pro qualibet vice adhibenda eſt; quæ tamen ſic definiri haud poteſt, ut omnibus, & ſingulis caſibus accommodetur; ſed pro rerum, & caſuum ratione variari debet.

Generatim quomodo cortice utendum.

Univerſim tamen ſcire licet, in pernicioſis comitatis (§. LXXIX. LXXX.) unciam chinæ chinæ requiri, ut acceſſio proxima, quæ exitium afferre poteſt, avertatur, nec interdum eam ſatis eſſe, cum ſæpe experientia oſtenderit, ad acceſſionem, febrimque omnino tollendam amplius ſeſquiuncia opus eſſe. Pro vario autem inter-

tervallo, quod inter unam, atque alteram acceſſionem intercedit, breviori videlicet, aut longiori, ut TORTIUS accuratiſſime docuit, diverſo etiam totum remedium partiri, & dividi debet. Ubi brevius intervallum eſt, primo ſtatim remiſſionis tempore uncia dimidia, imo in graviori metu drachmæ ſex corticis uno hauſtu propinandæ ſunt, quatuor deinde aliæ, aut ſex diviſim reliquo, quod ſupereſt, ſpatio, ſive remiſſionis, ſive intermiſſionis illud ſit; ita, ut ſingulæ doſes ſenſim decreſcant, atque earum minima poſtremo loco detur, nempe aliquot ante horis, quam febris accedat. Quando autem longius integritatis intervallum eſt, tunc poteſt remedium in plures adhuc partes dividi, & majus inter unamquamque partem ſpatium relinqui; ut prima & altera aſſumptio tres drachmas non excedat, reliquæ vero drachmas duas æquent. Etenim tota artis providentia in eo conſiſtit, ut ſex illæ drachmæ, aut uncia, aut ſeſquiuncia, quæ ad febrem perniciosam comitatam arcendam opus ſunt, ita dividantur, ut ante exitialem acceſſionem, quæ expectatur, & præcaveri debet, ex toto abſumantur, hac tamen cautione, ut prima corticis pars aſſumenda omnium reliquarum ſit maxima. Nam, ſi contrario modo fieret, optato fine non potiretur medicamentum, quia prima ejus doſis impar eſt febri ſiſtendæ, etſi temporis, quo agat, conditio ei non deficiat; poſteriores vero ſero nimis ſuperveniunt, ut febrili cauſſæ obſiſtere poſſint.

* Cl. RAMAZZINUS *in* rurali constitutione epidemica *ann.* 1690. *narrat corticem peruvianum non ſatis proſpere ceſſiſſe. Febres autem illæ de genere* corruptivarum *erant*, *& cum primarum viarum cacochylia complicabantur. Si Cl.*

vir

vir primas vias rite prius repurgasset, deinde largius & diutius corticem cito dedisset, quemadmodum corruptivarum *natura postulat; fortasse caussam non habuisset, cur cortici dati eum pœniteret. Id ego expertus sum in epidemia quam simillima, atque ab eisdem omnino caussis profecta.*

§. CXXVII.

In subcontinuis quo modo dandus cortex. Eodem ferme modo variatur corticis adhibendi ratio in eo perniciosarum febrium genere, quæ, quia continuitatem, acutamque indolem assumunt, *subcontinuæ* vocantur. Nam, prout celerior, aut tardior est earum ad continuitatem acutam progressio; sic largior, aut parcior esse debet ejus oblatio; quam etiam pro re nata præcedant oportet sanguinis missiones iteratæ, aliaque generaliora auxilia, ut supra (§. CVI. &c.) traditum est. Itaque si ex calore, & siticula, aliisque signis (§. LXXI. CII.) jam memoratis, intermissionis die superstitibus; si ex frigoris diminutione, accessionum productione, & gravitate cognoscamus, febrem jam *subcontinuam* esse factam; circuitu nondum ex toto tamen obscurato; quod earum proprium est; protinus mane diei, quæ vacua fuisset, dentur drachmæ binæ, vesperi tantumdem, die vero venturæ accessionis, horis aliquot ante, drachma una, aut paullo amplius; accessione demum remittente iterum duæ drachmæ, & sic porro, donec unciarum duarum pondus insumptum sit, febrisque discussa. Minime vero ex vino tunc corticem dare convenit, sed ex aqua quacumque, morbo acuto magis accommodata. Quod si continuitas jam invaluerit, obscurioresque circuitus facti fuerint, accedentibus insuper gravioribus symptomatibus, videlicet artuum tremoribus, motibus convulsivis, subdelirio, urinis

nis subjugalibus, voce tremula, singultu, aliisque id genus, validiori forma his obviam eundum est. Tum prima corticis dosis sit trium, vel quatuor drachmarum, altera duarum, deinde sesquidrachmæ mane, & vesperi, demum drachmæ unius, & sic paullatim imminuenda, donec uncia, aut sesquiuncia consumpta fuerit.

§. CXXVIII.

Sublata per corticem febre non statim ab ejus usu desistere oportet, sed in eo adhuc per aliquot dies continuandum est, imminuta paullatim dosi, ut omnis febrilis fomes penitus extinguatur. Quamdiu autem id fieri debeat, prudentis medici, & singula attente perpendentis esto decernere. In universum tantum corticis ad febrem præcavendam, nam facile revertitur, dari debet, quantum ad sistendam adhibitum fuit. Istud autem præstat in quatuor partes dividere, quarum una nono & decimo quovis die in minores aliquot doses partita, & justis intervallis tributa sumatur. Nec dissimili ratione (§. CXXVII.) cortex adhibendus est iis febribus, quæ ob anticipantes accessiones continuæ fiunt, & peculiari nomine, ut a *subcontinuis* proprie dictis discriminentur, *subintrantes* (§. LXXI.) appellari solent.

Febre sublata continuandus corticis usus.

Quomodo dandus in subintrantibus.

§. CXXIX.

In more medicorum positum est apud quasdam nationes chinam chinam parca manu, sed brevibus intervallis repetitam, adhibere, ad drachmam unam nimirum tertia, vel quarta quaque hora, donec febris cesset, vel ad idem pondus singulis diebus per aliquot hebdomadas, ut febris reversio arcea-

An parce manu datus præferri debeat?

ceatur *. Sed experientia docuit, utilius certiusque largiori eam dosi pro qualibet vice, quanquam longioribus intervallis, adhiberi. Priori enim modo, cum febrili fomiti supprimendo non valeat, aut febrim non sistit, aut sub ipsomet remedii usu, quando desierit, eam repullulare & recidivam fieri, nequaquam impedit. Accedit praeterea, quod somni molestissime interrumpantur, capiendique cibi hora difficilius inveniatur. Quae omnia, altero, quem dixi, modo, commodissime evitantur. At ubi ampliori utimur corticis dosi, saepe accidit, ut alvus laxetur. Si hoc post primas tantum doses, ut plerumque fit, eveniat, sinere oportet: sin vero ulterius alvi fluxus producatur, aut ingravescat, tum *Diascordio Fracastorii*, aut *Theriaca Andromachi*, aut *Laudano liquido Sydenhamii* seorsum datis, vel chinae chinae prudenter adjectis cohiberi debet; fluente enim alvo, cortex prius descenderet, prodiretque, quam morbi caussam emendasset.

Quid agendum, si alvum laxet?

* *Haec methodus, si unquam locum habet, in pueris, morosisque foeminis, & nauseantibus aegris tantummodo tentari poterit.*

§. CXXX.

Cortex cum catharticis non debet commisceri.

Pessime igitur consulunt suis aegrotantibus, qui corticem cum alvum ducentibus conjungendum proponunt, aut eo maximam curam dirigunt, ut confestim alvo demittatur. SYDENHAMIUS (*a*), & TORTIUS (*b*), multique alii (*c*) observarunt febrim jam cohibitam dato cathartico, quin etiam emetico iterum exsuscitari. Id negant alii, aut felicius catharticis admixtis, quae depravatos humores educant, aut obstructiones, nescio quas, referent, aut mala quae a ligneo, & styptico medicamento sibi

con-

confingunt, avertant, febrem tolli contendunt. Ego vero priorum experientia ductus, sequor rationem, & si purgandi indicationes adsint, alvum blande, & repetitis vicibus, ut supra (§. CXV. CXVI.) posui, expiare soleo, antequam ad corticem deveniam. Tum a catharticis ægros prohibeo, itemque ab iis omnibus, quæ alvum laxare possunt, fructibus nempe, oleribus, bellariis, similibusque. Quod si alvus præter modum adstricta molliri quandoque debeat, soli clysteres, aut rhabarbari grana aliquot innoxie id præstabunt. Non omittam tamen cum SYDENHAMIO (*d*) & SWIETENIO (*e*) advertere, febres autumnales, postquam china china suppressæ fuerint, catharsim sæpe requirere; nam ea neglecta, vel recidivæ fiunt, vel alii morbi succedunt, ut arbitrantur. Purgationem autem hanc post quadragesimam a febre finita diem instituendam solum monet SYDENHAMIUS dandumque vesperi paregoricum, ne catharseos irritatione febris revocetur. Cavendum præterea a nimia ciborum repletione est, atque ab aere frigidiore ad aliquot hebdomadas, ne depravata digestio, aut inhibita transpiratio caussam præbeat, cur febris recidiva repullulet.

(*a*) Epist. 1. responsor. pag. 331. (*b*) L. c.

(*c*) GEOFFROY Mat. med. T. 1. pag. 208. SWIETEN §. 757. GORTER comp. med. Tr. 52. §. 33.

(*d*) Ibid. (*e*) Ibid. §. 766.

§. CXXXI.

Præsentissimum Chinæ Chinæ præsidium, quocunque modo usurpetur, sive diluti, sive decocti, sive tincturæ, extracti, elixyrii, syrupi, electuarii, pillularum, aut pulveris forma, tam *Pulvis cuicumque præparationi præstat.*

ore ſumptum, quam injectum miros ſemper effectus præſtat. Fidiſſimis tamen ex obſervationibus conſtat, nullam præparationem ſimplici ejus pulvere, dummodo recens * ex optimo, & tenuiori cortice peruviano ſit confectus, efficaciorem, aut præſtantiorem eſſe. Peculiares vero circumſtantiæ interdum faciunt, ut una potius forma, quam alia ægrotantibus commodior, jucundiorque exiſtat, ideoque, altera alteri præferatur. Et quamquam ore aſſumptum & glutitum valentius procul dubio agat; non tamen effectu caret, ſed lentiori, etiam clyſteris ope ſubter datum. Tum decoctum ſaturatius, aut extractum in aqua, aut lacte ſolutum magis huic uſui accommodatum eſt, & pueris in primis, qui a remediis etiam edulcatis, atque elegantioribus interdum invicte abhorent, adultiſque, quos vomitus perpetuus, aut ex morbo, aut ex medicamento vexat, non parum proficuum.

Quando alia forma dandus cortex.

* *Pulvis chinæ chinæ, licet in pyxidæ, aut vasculis clauſis servetur, plurimum deperdit suarum virium. Oportet igitur eam in pulverem tum solum contundi, & redigi, cum eadem uti volumus.* Jo. FRID. MAUTII Diſſertat. de Cortice peruviano *extat in* Theſauro Diſſertatio. Programmat. &c. EDUARDI SANDIFORTII Vol. 1. p. 277. Roterodami 1778. in 4. *in qua diligentiſſime traditur hiſtoria corticis hujus botanica, chymica, & medica cum notis bonitatis ejusdem. Notæ bonitatis sunt ejusmodi: exterius cortex peruvianus eſſe debet scaber, asper, fuscus, pallidis punctis hinc illinc maculatus, musco quandoque canescens; interius lævis, politus, colore cinnamomi; sed paullo obscuriori, & ferrugineo; in fruſta diffractus, & soli adversus oſtendat puncta splendentia, ac ſi ineſſet nitrum criſtallinum; odore ſit mucido, & leviter aromatico, sapore aromatice amaro, & leviter ſtyptico; dentibus friabilis, non viscidus non glutinosus, non ligneus.*

Addi

ſci di poteſt, oportere; ut ſit e ramis minoribus, junioribusque decerptus. Contra suſpecta eſt exterior facies alba, aut plane flava; quam flavedinem inducere ſolent curcuma radice adulteratores lucri cauſſa, ut quoscunque alios cortices peruviano ſimiles reddant. Si ſapor ejus ſit nimium amarus, tum indicium eſt, corticem ſucco aloes fuiſſe imbutum, ne effœtus appareret. Rejiciendus omnino eſt vetus vermibus exesus, corruptus, craſſus nimis, & nimis lignosus; itemque ille qui jamdiu in pulverem redactus, obsoleverit. De variis ejus speciebus, & adulterationibus, itemque viribus, uſibusque consulatur Cl. MURRAYUS; Apparat. Medicam. Vol. I. *sub nomine* Cinchonæ officinalis LINN., *ſive* Chinchinæ *n.* 201. *p.* 546.; *nam ibi locupletiſſima auctorum series opportune invenietur commemorata. Legi quoque debent ea, quæ de variis chinæ-chinæ speciebus, earum analyſi, & viribus traduntur in* Volum. 3. pro ann. 1779. Reg. Soc. med. part. hiſtoric. p. 252. & *seqq.*, *ubi præſtantior corticis species quædam rubri coloris celebratur, quæ olim adhiberi solita fuit, sed rarior facta apud nos deinde desuevit. Nunc iterum in Anglia in usum revocatur; poſtquam* SAUNDERSIUS *ejus laudes typis vulgavit.*

§. CXXXII.

Non ergo audiendi ſunt imperiti quidam homines, qui multis de cauſſis præſtantiſſimum hocce remedium criminantur, neque ſides habenda vituperationibus quorumdam Medicorum, qui ex præconceptis opinionibus de eo judicium tulerunt; quorum tamen hodie exiguus adeo eſt numerus etiam apud Germanos, & Gallos, apud quos olim male audire ſolebat, ut ejus oſoribus ſilentium jam impoſuiſſe optimam magiſtram experientiam, dicendum ſit. Non obſtructiones, non infarctus progignit, & ſi qui a febre ipſa, in primis diutur- *Innexium remedium est.*

 niore

niore geniti fuerint, eos paullatim resolvit, & reserat; non ventriculo infensum est, cum potius, exceptis paucis casibus *, eum firmet, & recreet; nec febrim sopit tantummodo, sed penitus extinguit, dummodo satis valida manu, & quamdiu opus est, adhibeatur, & crises, quas promovere certo solet **. non impediantur neglectu diætetici regiminis.

* *Interdum tanta est ventriculi sensibilitas, aut talis ejus idiosyncrasia, ut revera ferri id remedium non possit, nisi arte quodammodo contemperetur. Tum vel infusi, vel extracti forma, vel cum mucilaginosis, aut demulcentibus junctum sæpe tutius assumitur.*

** *Modo hanc, & modo illam excretionem promovet, sed præcipue & semper perspirationem auget.* ALBERTIN. Comment. Acad. Bonon. Tom. I. pag. 405. GORTER. Com. Med. Tr. 52. §. 27.

§. CXXXIII.

Febris reversio communis est cum aliis antidotis.

At, inquis, eo curati sæpe in febrem relabuntur. Hoc vero nec perpetuum est, nec solius corticis peruviani vitium, cum aliis quoque medicamentis, quæ febres intermittentes propulsant, commune id esse soleat. Sed quando post febres, eo sublatas, relapsus hujusmodi contingit, non ideo inefficax, aut infida ejus virtus illico dicenda est. Plerumque aut medici culpa, qui effœtum nimis remedium, aut nimis parca manu, aut non satis diu dederit (*a*), aut ægroti, qui diætetica præcepta neglexerit, revocari febrim crediderim. Sæpissime etiam id fieri verosimillimum est, quod caussæ remotæ, a quibus febris primum orta est, uti aeris, regionisque constitutio, aut cibi, & potus deterior indoles, aut humorum cacochymia, aut

aut vetus viſcerum prima labes perſeverant; nec mirum proinde eſt, ſi ut primum, ſic iterum, & tertio, & quarto febrim non revocent modo, ſed etiam excitent, atque inducant. Quare ſæpiſſime accidit, ut ægri non perfecte reconvaleſcant, niſi & aerem, & regionem, & victum, & potum cum ſalubriore commutent, peregrinentur, equitent, vehantur, & antiqua vitia, quæ morbum fovent, aperientibus, antiſcorbuticis, martialibus, aut antivenereis medicamentis oppugnent. Hinc fortaſſe ratio petenda eſt, cur contumaciſſimas interdum febres intermittentes, tam periodicas, quam erraticas, & vagas, aut recidivas, aut chronicas devictas narrent Clinicorum non pauci, adjectis cortici ſuccis antiſcorbuticis, ſalibus mediis, chalybe, mercurio * dulci, aliiſque alioquin nullo modo neceſſariis (*b*). Aquis quoque medicatis tum ſalſis, & catharticis, quam acidulis, & ferratis febres hujuſmodi extinctas novi. Semeſtrem tertianam aqua S. Chriſtophori in Æmilia, quæ ſalſis adnumeratur, potui largiter data radicitus ſuſtuli. Neque rarum eſt, ruricolas a febribus æſtivis ad Autumnum protenſis ſolo continuato, & largo uſu uvarum, mane rore adhuc madentium, e vitibus decerptarum quibuſdam in regionibus convaleſcere ſolitos eſſe.

(*a*) Gorterius Compend. med. Tractat. 52. §. 32. *inquit*; cortex ſi magna copia detur, febrim ſiſtit ſine recidiva. *Verum id eſſe, pluries, & pluries comperi. Confirmatur id observatione & experientia* Cl. Gusmani Galeatii, *qui* (Comment. Inſtit. Scient. Bonon. T. V. P. 2. p. 224.) *in quibusdam febribus perdifficilibus ad quinque, sex, & ultra unciarum quantitatem ascendere debuit, ut eas infringeret, & cohiberet. Hac eadem quantitate opus fuit in epidemica conſtitutione ann.* 1765., *quam alibi* Sag-

gi di Medic. Pratic. di P. P. DALL'ARMI P. I. P. 37.) *descripsi*.

* *Mercurium dulcem præter* RIVERIUM, *laudant adversus febres intermittentes* SCHULZIUS, VOGELIUS, BUCHNERUS, LUDVVIGIUS, *aliique*; *sed præcipue tum mirifice prodesse, ait* FRIDERICUS CASIMIRUS MEDICUS, *cum labes venerea simul subsit. Nec Mercurius crudus sua laude fraudandus est. Clar.* JOSEPH BENVENUTUS *in quadam epidemica constitutione febrium perniciosarum, quæ in continuas petechiales facillime degenerabant, corticem solum imparem iis subigendis deprehendisse narrat; efficacissimum vero factum additione hydrargyri. Addebat autem hydrargyri scrupulum cuilibet corticis drachmæ, sicque ejus vim novo, & felici experimento auctam summopere fuisse testatur. Videatur ejus* Dissertatio historico epistolaris ad clar. virum BARTHOLOMÆUM BECCARIUM, qua epidemicæ febres in Lucensis Dominii quibusdam pagis grassantes describuntur &c. Lucæ 1754. Aliquot ante annis DUMONIUS cœpit chinæ chinæ adjicere magnam Tartari emetici dosim, nempe singulis chinæ chinæ unciis grana quindecim, aut viginti, aut etiam viginti quinque Tartari emetici, ut quartanas contumaciores expugnaret. Ejus exemplum sequuti sunt alii non pauci deinceps. Mirabantur autem omnes, tam magnam Tartari emetici dosim nec vomitum, nec catharsim movere. Sed scire convenit, corticem ipsum, ut reliqua styptica, resolvere, sive, ut ajunt, decomponere tartarum emeticum, & præcipitare ejus partem regulinam ab amplexu acidi tartarei dejectam. Experimenta, quæ id ostendunt, a Cl. CORNETTO referuntur in *volum. 3. Reg. Soc. med. Paris. in Part. historic.* p. 249. Hinc Tartari emetici vis emetica omnino destruitur, si cum magnesia alba, aliisve absorbentibus probe misceatur.

(*b*) GORTER *l. c.* §. *ead.* cortici nihil addendum, nisi symptoma aliter exigat. Symptomata autem sæpe aliter exigunt, quorum si ratio habeatur, sæpe cortex ipse effectu caret. His igitur medendum quandoque est idoneis medicamentis, aut hæc cortici adjudicanda sunt, ut votis respondeat. Hoc etiam animadvertitur a Cl. GALEATIO loco

supra

supra citato; quod in tertiana dysenterica & sanguinis missionem, & cascarillam, & paregorica adhibere debuerit, præter chinam chinam, ut morbum depelleret; quanquam dysenteria fortasse tum complicata potius cum tertiana, quam ejus symptoma dicenda fuit.

§. CXXXIV.

Nulla enim per se indiget additione, si febres puræ, simplices, primariæ, non complicatæ sint; ægrique aut venæ sectione, aut purgatione, aut aliis præsidiis rite ad ejus usum præparati, ut decet, fuerint. Amplius triginta annis hoc pene divino remedii genere usus sum, nec unquam vidi in hisce quos memoravi, casibus aut effectu caruisse, aut mala post se reliquisse, quorum falso insimulatur. Neque ejus laudibus quidquam detrahit, quod minime notum sit, qua ratione febres istas profliget; nam sive acido sale, sive alkalino, sive utroque, sive gummoso, aut resinoso principio, quo scatet, illud agere velis, sive antiseptica vi, sive styptica, sive nervina, sive stomachica, sive uno modo, sive alio malueris, nobis perinde videtur. Id unum certe novimus, quamquam modum, quo agit, sapientiores se ignorare fateantur, tutissimum, efficacissimumque in manu exercitati, & periti medici esse, & nostra hac ætate ab ignari vulgi calumniis satis, superque per doctissimos viros * vindicatum.

Nulla eget plerumque additione.

* *Innumeri fere scriptores extant, qui de corticis peruviani viribus, rectoque usu non modo in febribus, verum in aliis etiam morbis præclarissimas observationes ediderunt. Sed pro millenis profecto erit* I. H. RAHN, M. D. *qui* Volumen primum, *quod inscribitur* Adversaria Medico-Practica, *Tu-*

Turici an. 1779. *editum impendit, ut absolutissima eruditione undique conquisita, & interposito ubique æquissimo judicio ostendatur* usus Corticis Peruviani salutaris, & innoxius. *Sciendum tamen est hoc eodem volumine, quod paginis* 408. *in* 8. *constat contineri tantum priorem partem, quæ sistit* Corticis Peruviani usum in Febribus *tam intermittentibus, quam continuis cujusque generis; alteram avidissime a nobis expectari, qua de ejus usu in aliis morbis Cl. Auctor, ut speramus, disserens, parem doctrinæ ubertatem communi omnium bono nobiscum communicet.*

QUOTIDIANA INTERMITTENS.

§. CXXXV.

Quotidianæ differentiæ. QUOTIDIANA intermittens * quodnam febris genus sit, vel nomen ipsum statim significat. Est autem febris, quæ singulis diebus easdem, similesque habet accessiones, & decessiones. Distingui solet in *veram*, sive *exquisitam*, & in *spuriam*, sive *notham*. Utraque a tempore diei, quo invadit, videtur indicari; sed hac de re non satis convenit inter Auctores. Quidam enim, inter quos veterum plerique, illam horis pomeridianis, vespertinis, aut nocturnis suos circuitus obire tradunt; alii contra, in primis neoterici *exquisitam* vocant eam, quæ matutinis horis, *spuriam*, quæ vespertinis accedit, & decedit. Rectius fortasse illam *diurnam*, hanc *vespertinam*, & *nocturnam* cum HIPPOCRATE dicerent. Attamen, quoniam quæ vespere, aut noctu accedunt, plerumque longiores esse solent, quam *matutinæ*, sive *diurnæ*, & non parum a reliquarum intermittentium indole, si communia spectentur symptomata, discrepant; ideo hæ, sive

ve vespertinæ frequentius *spuriarum* nomen, illæ, sive diurnæ *exquisitarum* mereri videntur.

* *Negant non nulli scriptores quotidianam intermittentem vere inveniri; quod ipsi eam non viderint. Sed accurata aliorum, nostraque observatio eos deceptos fuisse evincit.*

§. CXXXVI.

Quotidiana item vel est *simplex* vel *duplex*, & fortasse interdum *triplex*, prout nempe semel, bis, aut ter intra unius diei naturalis spatium, sive nychthemerum recurrit. Duplicem, sive reduplicatam egomet ipse pluries observavi. Scire autem licet, raro in hac inter unam, atque alteram accessionem veram intercedere integritatem. Præterea huic quoque febri communes sunt reliquarum intermittentium differentiæ; atque adeo *benigna* esse potest, vel *perniciosa* *, *& maligna*; vel *corruptiva*; *primaria*, vel *secundaria*; vel *symptomatica*; *periodica*; *erratica*; *larvata*; *partialis*; *sporadica*; *endemica*; *epidemica*; & sic porro.

* *Perniciosæ quotidianæ mirum exemplum prostat in* Diario Medico ann. 1757. mens. Aug. pag. 98. *Ipsemet Diarii Auctor* VANDERMONDIUS *eam memoriæ prodidit. En brevem morbi historiam. Juvenis quidam viginti annorum, ceterum sanus, primum aliquot febris quartanæ accessiones passus est, quæ deinde in tertianam transmutata est. Sanguinis missione, emesi, catharsi, & demum cortice peruviano febris depulsa siluit per binos, vel tres dies. Sed ei mox supervenit quotidiana continua, vesperi quotidie accessiones habens, a delirio vehementi comitata, & calore magno. Mane, id est, in remissionibus æger immobilis, & stupidus,*

dus, *fere aphonus videbatur*. *Toto corpore rigebat*, *nisi quod subinde tendinum subsultibus convellebatur*. *Nullus in toto corporis habitu calor erat præter naturam*; *pulsus debilis*, *parvus*, *&* *celerrimus*; *abdomen planum*, *&* *rigidum*, *penis tentus*, *ut chorda*, *sed sine tumore*; *obtutus defixus*; *verba interrupta*, *mutilata*, *incongrua*; *querelæ de difficultate mingendi*; *os siccum*, *aridumque*; *lingua*, *cum vellet eam exserere*, *tremula*, *&* *motibus variis impedita*; *alvus clausa*; *lotium paucum*, *&* *rarissime emissum*; *&* *jam ab aliquot diebus hæc eum conflictabant*. *Enematibus blandis*, *&* *laxantibus*, *potu aqueo temperanti*, *sale sedativo Hombergii*, *&* *corticis peruviani usu largiore in remissionibus adhibito febris*, *quæ ab intermittenti originem ducebat*, *cum omnibus pravis ejus symptomatibus profligata est*. *Hanc speciem* Amphimerinam spasmodicam *nominavit* SAUVAGESIUS. *Mihi videtur fuisse* quotidiana subcontinua perniciosa *tam ob continuitatem*, *quam ob delirium*, *&* *spasmos*, *a quibus stipabatur*. Quotidianam *pariter* perniciosam, *spasmis*, *&* *convulsionibus* comitatam, *extensam*, *&* subintrantem *vidit* CASIMIRUS MEDICUS. *Vid.* Comment. Lips. Supplem. 2. ad Decad. 2. pag. 204. & seq. Ante hunc vero GALEATIUS descripsit mitam quotidianam febrem cum sopore, & convulsiva quadam, & spasmodica affectione conjunctam, comitatis perniciosis adnumerandam, & propera corticis uberioris exhibitione curavit. Vid. ejus descriptio in *Vol. V. P. 2. Comment. Acad. Bonon. p.* 220. Novum genus *quotidianæ perniciosæ* albo cutis tumore *comitatæ a* Cl. STORCKIO (*ann. med.* 3. *p.* 162.) descriptum hic addam. Quotidie eadem hora ægri per omnia membra primo formicationis sensum percipiunt, deinde dolorem tensivum, dilacerantem. Huic succedit totius cutis tumor albus, sed mollis, & flaccidus cum magna pectoris anxietate, siti ingenti, pulsu parvo, inæquali, intermittenti. Increscente accessione anxium delirium, & continua membrorum jactatio superveniunt. Hæc plerumque quinque, vel sex horas perdurant; postea somnus, & quies sponte obrepit, sudor copiosus erumpit, & tumor universæ cutis cum ipsa febre evanescit. Post somnum ægri valde debiles remanent cum pulsu lento, & parvo, & appetitu languido,

Sa-

Saturata infusa amaricantia absinthii, centaurei minoris, & chamædrios, fumariæ, cardui benedicti, radicum helenii, pyrethri, gentianæ plerisque remedio esse testatur Auctor. Quibus vero post paucos paroxysmos vires dejici vidit, cortice peruviano opus fuisse fatetur, qui *tantos illico præstitit effectus, ut non tantum febris cessaverit*, sed & omnis tumor disparuerit, & brevi redierint vires, & sanitas. Notandum est, frictiones in paroxysmo auxisse febrem, & anxietatem; extra paroxysmum vero ad reliquias tumoris resolvendas multum contulisse.

Caussæ, & symptomata.

§. CXXXVII.

Caussæ, & symptomata non differunt a generalibus iis, quæ de intermittentibus universim torquentes enumeravimus. Speciatim vero in hac frigus tenue est, ut JODOCI LOMMEI verbis utar; nempe sine rigore, aut exiguo tantum horrore incipit; calor segnius, & magis inæqualiter se exserit, & mitior, humidiorque apparet, licet aliquam acrimoniam manui tangenti exhibeat. Febrilis motus plerumque lento passu progreditur; sæpe ad horas octodecim, & ultra protrahitur, antequam desinat. Id vero nequaquam, ut perpetuum, accipi debet; nam extant apud clinicos exempla quotidianarum, quæ brevissimis circuitibus continebantur. Phlegmatici, torpidiores, cacochymici, pueri, fœminæ frequentius in eam incidere dicuntur, præsertim autumnali, atque hyberno tempore, aut tempestate præhumida. Neque rarum est, quotidianam ab aliis intermittentium generibus per successionem & quamdam

dam periodi mutationem derivari. Sudor, si *legitima*, & *exquisita* fuerit, licet non multus, ea tamen remittente rumpit; nullus vero, aut ferme nullus, si *spuria*, & *notha*. Urina pariter post remissionem in illa prodit pauca, subjugalis, lateritia; in hac vero multa, alba, tenuis & minime subsidens.

§. CXXXVIII.

Secundariæ duplex genus. Ad spurias in primis spectare videntur *Quotidianæ secundariæ*, & *symptomaticæ*, quæ frequentissimæ omnium clinicos exercent. Harum duplex genus constitui potest, alterum, quod a morbo totum corpus afficiente, alterum, quod ab alicujus tantum partis vitio fit. Morbi totum corpus afficientes speciatim sunt hypochondriaca, hysterica, scorbutica passio, aut similis alia totius corporis affectio, ut cachexia, cacochymia, lues venerea, arthritis. Qui vero ab alicujus tantum partis labe pendent, atque huc referri possunt, hi in obscuris præcipue, & latentibus quibusdam pulmonum, aut viscerum abdominalium affectibus consistunt, unde hujusmodi febres & oriuntur, & foventur.

§. CXXXIX.

Quotidianæ hystericæ & hypocondriacæ signa. Quotidiana ab hypochondriaca, aut hysterica affectione proficiscens, frequentissime occurrit. Eam plerumque antecedunt graviora animi pathemata, in primis, mœror, & tristitia, & tædium, dyspepsia, viscerum imi ventris obstructiones, alvi adstrictio, interdum immodicæ hæmorrhoidum, uteri, alvi evacuationes, spastici, & convulsivi affectus, aliquando etiam epileptici; sæpissi-

pissime vero catameniorum suppressio; aut difficilis, & parcior eorumdem fluxus. Initio accessionis pedes frigent; caput calet, & dolet; frequens oscitatio, & mingendi necessitas est; urinæ tenues & percolatæ, sæpe magna copia, redduntur; cor palpitat; pulsus inæqualiter subsilit, & crebrius solito micat; tussicula sicca interdum vexat; respiratio quodammodo arctatur, sensus quidam quasi globi œsophago infixi percipitur; ventriculi regio tenditur, atque intumescit, & quasi insolito pondere gravatur. Post aliquot horas omnia remittunt, & paullatim febris sine ulla sensibili evacuatione solvitur. Comitantur eam vigiliæ, appetitus dejectio, pravus oris sapor, sitis, & totius corporis languor. Virgines, in primis vestales, hystericæ, & vitæ genus, cui addictæ sunt, jamdiu pertæsæ, præ ceteris ea corripiuntur. Sæpe eam post vehementes motus convulsivos, aut post sanguinis missionem vidit antiqua amicitia mihi conjunctus, & doctrina medica olim præstantissimus PETRUS PAULUS DALLARMIUS (*a*).

(*a*) *Vid.* Saggi di Medicina Pratica Par. 2. p. 108. *a nov. edit. cum additam.* Faenza in 4. 1768.

§. CXL.

Quotidianæ scorbuticæ diagnosis.

Similia quotidiana laborantibus a scorbutica affectione eveniunt; sed in his præterea maculæ, suggillationes, ecchymoses corpus deturpant; membra, in primis crura, doloribus vagis, & punctionibus conflictantur; halitus oris fœtet; gingivæ flaccescunt, turgent, nigricant, aut intensius rubent, sanguinem facile fundunt; dentes vacillant, sæpe carie exeduntur, aut decidunt; urinæ rubent, cito perturbantur, sedimentum rubrum,

brum, interdum arenulas lucentes demittunt, & superficiem exhibent colore variegatam, & quasi pellicula quadam pingui, aut salinis crystallis consperfam. Major in his quoque ctarum imbecillitas, & torpor, palpitatio, pulsuum inæqualitas, & debilitas, & ad quemvis corporis motum anhelatio est.

§. CXLI.

Aliæ secundariæ ut cognoscuntur.

Si a cachexia, aut cacochymia, a lue venerea, ab arthritica labe, aut alia lymphæ universæ dyscrasia profluat; externus habitus, color cutis, œdematosi tumores, rheumaticæ affectiones, dolores articulorum, modo unam, modo alteram partem occupantes, fluxiones ut vocant, & distiliationes catarrhales, glandularum conglobatarum obstructiones, indurationesque; aut, cum virus venereum caussam præbet, gonorrhœa, ulcera penis, bubones prægressi, dolores artuum in primis noctu ingravescentes, pustulæ crustosæ faciem, & caput præcipue multantes, tophi, gummata, exostoses, aliaque syphilitica symptomata diagnosim attentiori, & sagaciori Medico commonstrant.

§. CXLII.

Notæ quotidianæ pulmoniaœ.

Paullo difficilior cognitu est ea, quam pulmonum abdita vitia, uti tubercula cruda, incipientia, strumosa, aut phthisica alia quæcunque diathesis fovent. Tussicula sicca, & respiratio aliquanto impeditior signa haberi solent hujus magis propria. Sed hæc quoque in *hysterica*, atque *hypochondriaca* (§. CXXXIX.) præsto esse solent. Si tamen hystericæ, aut hypochondriacæ, spasmo-

ſmodicæve alius affectionis ſigna deficiant; ſi habitus corporis tenuior, & gracilior ſit; ſi collum longum, pectus depreſſum, atque anguſtum contra obſervetur; ſi hæreditariæ labis timor aliquis adſit; ſi morbi antecedentes pectori præcipue vim intulerint; ſi tuſſicula, & reſpirandi difficultas etiam extra febrim ægrotantem non deſerant, aut ad quemvis corporis citatiorem motum excitentur, aut intendantur, ſi decubitus in alterutro latere tuſſim magis moveat, aut reſpirationem lædat; ſi ſputa glutinoſa, aut ſalſa, aut dulcia, aut ſtriis ſanguineis tincta interdum prodeant; ſi demum febris erratico, & vago typo ſuos circuitus obeat, ſi macies corpus extenuet; ſi hæc, inquam, omnia, aut plura concurrant, de pulmonum abdito quodam vitio, a quo quotidiana febris ſymptomatica * oriatur, jure & merito erit judicandum.

* *Ad hanc speciem pertinet* febris intermittens pectoralis, *quam vidit descripſitque Cl.* STORCKIUS (Ann. med. 2. pag. 167. edit. nov. Amſtelodam.). *In hac pulmones muco viscido, & glutinoso obſtruebantur; isque erat morbus primarius; febris vero symptomatica. Nil mirum ergo, ſi cortex fruſtra datus fuit.*

§. CXLIII.

Abdominis viſcera, quando ab his quotidiana eſt, plerumque antiquis infarctibus, atque obſtructionibus laborant. Hepar, pancreas, lien, meſenterium frequentius hujuſmodi vitiis obnoxia videntur. Deteguntur aut manus exploratione, aut functionum noxa, & læſione. Si igitur alicubi manus offendat aut tumorem, aut duritiem, aut dolorem, aut inflationem, ibi ſedem habere mor- *Secundaria a viſceribus imi ventris.*

bum,

bum, facile patet. Sin autem nihil horum manui objicitur, aut ambiguum negotium videtur, prospiciendum est, utrum ciborum concoctio, chylificatio, bilis secretio, fœcum egestio, urinæ color, murmura ventris aliquid vitii præseferant, quod viscerum illorum oppilationi tribui possit. Luridus quoque faciei color, aut subflavus, aut subviridis, abdomen undequaque tumidum, urinæ paucitas, prava victus ratio præcedens, aquarum palustrium potus, glutinosorum ciborum abusus, regio, atque aer ipse, in quo æger degit, non parum lucis afferent.

Prognosis.

§. CXLIX.

Diversarum specierum prognosis. Omnis quotidiana febris diuturnitatem, & longitudinem affectat; sed præ primis symptomatica, & secundaria. Hinc facile in continuam lentam, aut hecticam degererat, nisi, cum pura, & primaria est, ejus progressionem intercipere artis adjumento enitamur. *Hysterica, hypochondriaca*, aut *spasmodica* (§. CXXXIX.) contumacior est, magisque medicamentis obsistit, faciliusque, si aliquando substiterit, revertitur, ad magnas speciatim anni temporum mutationes. *Scorbutica*, etsi pertinax & ipsa, & diuturna sit, minus tamen periculi habet, dummodo sanguinis dyscrasia nondum confirmati scorbuti naturam attigerit. Ceterum hæc quoque, uti & ea, quæ a viscerum abdominalium vitiis (§. CXLIII.) gignitur, non raro in hydropem, aut alia exitiosiora mala, acutas nimirum febres, inflammatorias, suppurationes, abscessusve terminatur. In phthisim vero sæpius, aut tabem *pulmonica* (§. CXLII.) *syphilitica, rheumatica, arthri-*

thritica, & *cacochymica* (§. CXXXVIII. CXLI.) transeunt.

Curatio.

§. CXLV.

Primaria, simplex, pura curari debet, quemadmodum in curatione generali febrium intermittentium (§. CVI.) præceptum est. Lenium tamen purgantium, & salium neutrorum usum hæc magis exposcit, & bene fert, quia plerumque primarum viarum pituitosa saburra eam, nisi gignat, certe alit, & fovet. Sæpe his solis extirpatur, aut saltem ita mitescit, ut cortici peruviano confestim cedat. *Maligna*, & *perniciosa*, aut *corruptiva* continuo post venæ sectionem, aut purgationem, si indicentur, antidoto supprimenda est. *Spuria*, etsi primaria, catharsim adhuc magis requirit, at per epicrasim, & quandoque, quia cum lymphæ vitiis conjungitur, aut ab his originem trahit, anticatarrhalia, & sudorifera remedia etiam expostulat. In secundariis, & in symptomaticis ad morbos primarios animum advertere oportet. Quæ pulmonum infarctus, catarrhum, rheuma, aut cruda & lymphatica tubercula pro caussa agnoscit, (§. CXLII.) chinæ chinæ vim aspernatur, imo ab ejus usu intenditur, atque ingravescit. In hac contra proficuum plane est, sanguinem parce, sed iteratis vicibus & per intervalla mittere; bechicis oleosis, mucilagineis, & demulcentibus tussim lenire; congestiones, concretionesque lymphaticas sero lactis; decoctis herbarum pectoralium leniter aperientium, atque attenuantium, sapone veneto, asellorum pulvere cum succo fumariæ, aut hederæ terrestris subacto resolvere. Interdum jura tenuia

ranarum & cancrorum fluviatilium, quibus succus nasturtii ad aliquot cochlearia adjectus sit; alias lac dilutum, & radicis chinæ, aut arundinis montanæ decocta magis profuisse visa sunt.

§. CXLVI.

Histericæ, & hypochondriacæ curatio. Quotidianæ hystericæ, aut hypochondriacæ (§. CXXXIX.) caussa cum multiplex sit, pro ejus varietate curandi etiam ratio differat, necesse est. Quando a nervorum systemate nimium mobili, atque ad spasmos prono ea fit, neque febrilis fomes valde multus, neque valde conspicuus arguitur, utpote animo potius affecto, quam corpore; tunc *spasmodica, sive convulsiva, sive nervosa*, vulgo nominari consuevit, curarique debet animi quiete, atque hilaritate, anthystericis, & nervinis, uti castoreo, camphora, moscho, succino, galbano, & præcipue opio ante accessiones dato. Mox ab initio SELLIUS (*a*) suadet usum corticis peruviani cum cardiacis, & chalybeatis copulati. Verum hocce remedium vix aliquid præstat boni in febre hujus speciei, quæ cortice plerunque nequaquam tollitur; & si quando cardiaca, & chalybeata dari debent, tum solum debent, cum malo corporis habitu, chlorosi, viscerum atonia stipatur, aut diuturnitate corpus universum fregerit. Horis a febre vacuis ut extra lectum ægri maneant, & deambulent, quoad fieri potest, imperandum est. Sic enim viribus prospicitur, & febris paullatim temperatur, observante DALLARMIO. At si nimie evacuationes morbo occasionem dederint, tum debilitati inde natæ, humorumque acritudini occurrendum est analepticis, corroborantibus, & enchymis alimentis. Contra ubi consuetæ evacuationes deficiunt, aut imminutæ sunt, aut viscera obstru-

cta-

cta videntur, omni cura illæ revocentur, hæc vero referentur aperientibus, saponaceis, gummosis, & tonicis. Hic purgantia, ni mitissima fuerint, summopere noxia esse solent. In casu pertinaciore aeris mutatio, vectio, rusticatio, animi quævis oblectamenta omnibus reliquis artis præsidiis antecellunt, sensimque febrem arcent.

(*a*) Rudim. Pyretolog. method. p. mihi 315.

§. CXLVII.

Scorbuticæ quæ conveniant, & reliquis speciebus.

Scorbuticæ (§. CXL.) succi recentes, aut concreti herbarum cichorei, beccabungæ, acetosæ, nasturtii aquatici, cochleariæ, raphani rusticani, trifolii fibrini, similiumque temperamento ægrotantium accommodati, potus acidulati fructus maturi, victus vegetabilis, peregrinatio, aquæ thermales, lactis serum, lac ipsum egregie prosunt. Succos plantarum antiscorbuticarum cum china china subactos summis laudibus efferunt adversus diuturnas, rebellesque febres; ideo fortasse quod sæpe a scorbutica labe ortæ, aut complicatæ chinæ chinæ puræ, & soli renituntur, nisi ejus vis additione antiscorbuticorum acuatur. *Rheumaticam*, *arthriticam*, *cachochymicam*, *veneream*, sive *syphiliticam*, tollunt ea, quæ morbis primariis tollendis idonea sunt. Demum de quotidiana dicam, quam viscerum abdominalium obstructiones (§. CXXXVIII. CXLIII.) antecedunt, non subsequuntur; quamque ideo ad symptomaticas retulimus. In hac obstructiones, ut ejus caussa, prius auferendæ sunt salibus neutris, rhabarbaro, extractis amaris, decoctis aperientibus; deinde cortice peruviano utendum, & ferro. Raro sanguinis missione opus est. Interdum tamen si febris vehementior videatur, & ti-

Quotidianæ ab obstructionibus.

& timorem inflammationis incutiat, nec quidquam aliud contra indicet, sanguis tum e brachio, tum e venis hæmorrhoidalibus mitti potest. Sin vero sanguinem educi omnino vetent res ægrotantis in summo discrimine positæ, tunc antiphlogistica, atque enemata fervorem, æstumque febris, SYDENHAMIO observante, mirifice compescunt. Ceterum quando obstructiones febri superveniunt, ut ejus symptomata; inutiliter deterenda viscera non sunt, neque catharticis, neque aperientibus, sed ad corticem illico properare expedit. Eo enim non solum febris, sed etiam ejus effecta protinus evanescunt; quod millies expertus sum. Lienes prægrandes, qui in accessionibus enormiter intumescebant, detumescebant vero non parum finita accessione, solo cortice peruviano, quo febris sistebatur, continuato, ad pristinam molem, & sedem sæpissime redegi.

TERTIANA INTERMITTENS.

§. CXLVIII.

Quomodo differat a quotidiana.

IN hoc febris genere accessio tertio quoque die, sive alternis redit, deceditque, sic, ut inter unam, alteramque dies integer excurrat a febre vacuus. Hinc *tertiana intermittens simplex* tunc ei nomen est. Si vero accessiones quotidie fiant, & quotidie eas integritas, sive intermissio subsequatur, ita tamen, ut alternis solum diebus tam hora invasionis, quam circuitus gradu, & duratione similes inter se reperiantur, atque adamussim sibi respondeant; non simplex, sed *duplex tertiana intermittens* habetur. Hæc autem duplex tertiana, etsi quotidianum typum, sive ordinem servet, differt

Tertiana simplex & duplex.

ta-

tamen a Quotidiana (§. CXXXV.), in qua acceſſiones quotidie quidem recurrunt, ſed non alterne, ut in illa, ſibi invicem reſpondent.

§. CXLIX.

Interdum in ea die, qua tertianæ ſimplicis acceſſio redire deberet, unius loco binæ contingunt acceſſiones, intermedia die libera relicta: Hanc SAUVAGESIUS (*a*) ut a tertiana duplici, de qua ſupra, diſtingueret, *tertianam duplicatam* vocavit. *Triplex* vero *tertiana* eſſe dicitur, quando alterno quovis die binæ acceſſiones; uti in *duplicata* redeunt, intermedio vero una, ut in *ſimplici*. Talem deſcripſit SCHENCKIUS, & BRENDELIUS, quos recitat idem SAUVAGESIUS. *Tertiana duplicata. Triplex.*

(*a*) Noſolog. method. cl. 2. O. 3. G. x. ſp. XX.

§. CL.

Animadverſione præ ceteris digna eſt Tertianæ febris communiſſima diſtinctio in *legitimam*, ſive *exquiſitam*, ſive *puram*, ut alii vocant, & in *notham*, ſive *ſpuriam*, ſive *extenſam*, quam JUNCKERO placuit etiam *ſubcontinuam* appellare. *Tertiana* igitur *legitima* ea exiſtit, quæ ſex, vel octo horis acceſſiones ſingulas abſolvit; vel ſaltem non ultra duodecim horas producit, nulliſque pravis ſymptomatibus ſtipatur. Hæc verno, & æſtivo tempore frequentius corripit, atque his fere ſignis ſe prodit. *Legitima & notha.*

Tertiana legitima.

§. CLI.

Signa tertianæ legitimæ

Protinus ab initio, ſicque deinceps, alternis diebus, modo nocturno tempore, modo diurno accedit cum rigore, vel frigore brevi, quod toti corpori punctionum quarumdam ſenſum affert. Rigor interdum tantus eſt, ut ægri non modo contremiſcant, verum etiam dentes dentibus allidant, & membris omnibus, ſpeciatim toto dorſi, & ſpinæ tractu vehementer doleant. Sæpe frigoris tempore quædam conſtrictionis, anxietatiſque ſpecies a dorſo ad ſcrobiculum cordis uſque protenditur, reſpirationiſque adimit libertatem. Interdum frigus refrigerationi ſimilius eſt; quod potiſſimum incidit, ubi levior morbus tenet. Sub rigoris finem plerumque nauſea movetur, aut vomitus bilioſus; aut ſolvitur alvus, bile fortaſſe copioſius in duodenum per febrilem ſpaſmum expreſſa. Tum calor per totum corpus, exteriores præſertim partes ſe diffundere incipit, & paullatim ita increſcit, acerque fit, ut æger ob æſtum, quo exuritur, ſtragula, & membra quaquaverſum incondite projiciat. Hinc ſequitur reſpiratio frequens, ingens ſitis, dolor capitis, pervigilium, & quandoque vaniloquentia, & levis mentis aberratio. Pulſus ingruente acceſſione eſt parvus, contractus, obſcurus, ſæpe rarus, mox magnus, vehemens, elatus, frequens evadit, non tamen inæqualis, aut certe parum. Poſt aliquot horas laxatur univerſa cutis; arteriæ placidius micant, atque oborto ſudore febris cum ſuis ſymptomatibus ſe ſe remittit, deinde penitus deſinit. Quod intra memoratum octo, vel duodecim

cim horarum ſpatium accidit. Tum æger bene ſe habet, viribus ſolum aliquanto languidior.

§. CLII.

Tempore frigoris, ſive in primo ſtadio urinæ prodeunt tenues, decolores, & aqueæ; in altero, & tertio, ſive augmenti, & remiſſionis ſubflavæ, aut rubræ, pauciſſimæ, maleque olentes, ſed non ita croceæ, ut in aliis tertianæ ſpeciebus. Neque adeo fœdatur lingua bilioſo glutine, neque ſtomachus valde ſubvertitur. Peculiare vero, & fere proprium huic febri eſt, qualibet acceſſione, poſt primas, breviorem & mitiorem paullatim fieri; juvenes ut plurimum, ſanguineos, bilioſoſve, alioquin ſanos, & nulla ſanguinis aut viſcerum alia labe affectos corripere; horis matutinis potius, quam veſpertinis exacerbari, noctemque futuræ acceſſioni præviam, inſomnem reddere, atque inquietam. Quod etiam cognoverat Auctor libri ſexti Epidemicorum, ubi ſcriptum eſt: *quæ febres propius ad tertianæ naturam accedunt, his nox ante acceſſionem implacida eſt*. Hinc qui duplici tertiana laborant noctes plerumque inſomnes tranſigunt, ſi horis antemeridianis acceſſiones habeant; ſin vero pomeridianis, cum potior noctis pars a febris ingreſſu longius abſit, in eamque cadat remiſſio, aut integritas, majorem noctu quietem obtinent, & placido ſomno reficiuntur.

Quæ urinæ sint, & quæ magis ejus propria.

Prognosis.

§. CLIII.

HIPPOCRATES (*a*) *Tertiana*, inquit, *exquisita in septem ad summum circuitibus judicatur*. Item Auctor Coacarum (*b*) *Tertiana exquisita quinto, aut septimo, ad summum nono circuitu terminatur*. Hippocratis oraculis adstipulatur SYDENHAMIUS, qui non solum quatuordecim diebus hanc febrim sponte solvi testatur, sed etiam salutarem esse pronunciat (*c*). Id ipsum docuerat antea LOMMIUS (*d*), & nuper SENACIUS, qui scriptum reliquit, his *quandoque* tolli *stagnationes*, aperiri *vasa minima quibus imminebat obstructio*, addi *robur partibus*, & *imprimis vitalium functionum organis*; eliminari *per sudoris spiracula noxios humores*; *liquidis remanentibus novam* induci *crasim*; *seu totum* immutari *corporis (e) habitum*. Morbi solutionem ex urinis ominabatur GALENUS (*f*); si rubrae essent, aut flavescentes cum enaeoremate, post quartum circuitum eam expectabat; si rubrae tantummodo prodirent, post septimum; & post tertium futuram, si prima die dejicerent sedimentum leve, & aequale. Verum incerta haec omnino esse solent; neque melius ex urinis febrim solutum iri, noscitur, nisi tum, cum copiosiores fluunt, & ad naturaliorem statum redeunt. Frequentius criseos imminentis indicium praebent pustulae, vel scissurae circa labia apparentes. Quandoque in summo febris ardore maculae ad cutim erumpunt, *morbillos*, aut *purpuram urticatam* aemulantes, aut *peticulis* similes; sed minime hae terrere debent, nam sudore manante, remittenteque febrili motu evanescunt, nec quidquam mali portendunt in tertiana legitima, a qua alias

alias malignitatis notas, quibus eæ ſuſpectæ reddantur, abeſſe pro certo habemus.

(*a*) Aphoris. 59. ſect. IV. (*b*) N. 148.
(*c*) Oper. p. 89. (*d*) Med. Obſerv. l. 1. p. 118.
(*e*) De recondit. febr. intermitt. &c. lib. 1. c. 20. p. 126. 127.
(*f*) SENAC l. c. lib. 1. c. 10. p. 64. & 65.

Curatio Tertianæ exquiſitæ.

§. CLIV.

Plerumque ſola quiete, potu aqueo, acidulo, reſolventi, victuque tenui curatur. Reliquum ſuis viribus, motibusque præſtat natura. In plethoricis ſanguinis miſſio; in aliis, ſi ſaburra, aut biliosa colluvies primas vias inquinet, purgatio lenis naturæ conatus feliciter adjuvat. Interdum utraque opus eſt. Raro corticem peruvianum poſtulat, & tunc ſolum, cum febris moras nectit, & diutius, quam ſolet, trahitur, aut cum e ſimplici in duplicem commutatur. SAUVAGESIUS ejus drachmam quarta quaque hora, integritatis tempore, die, noctuque ſumendam jubet, donec acceſſiones non amplius redeant; deinde per dies ſeptem bis quotidie, & tandem ſemel per ſeptem alios. Verum, quod ſupra (§. CXXIX.) monitum eſt, incommoda, & tædii plena hæc corticis adhibendi ratio eſt. Rectius binæ drachmæ mane & veſperi, die intermiſſionis dantur, donec ſeſquiuncia, aut unciæ duæ captæ ſint, & ſimul abacta febris, deinde alia uncia in octo partes tributa prophylaxeos cauſſa.

Ter-

Tertiana notha.

§. CLIV.

Signa tertianæ nothæ.

Absoluto de tertiana exquisita sermone, superest, ut de *notha* dicamus. Habet hæc, ut illa accessiones alternis diebus, sed longiores; calorem vero, ardoremque, si plerisque scriptoribus credere velimus, minorem. Sin JUNCKERO aures præbeantur, (*a*), calor major, & diuturnior in *notha* est, quam in *exquisita*. Id vero fortasse evenit in ea, quæ ad ardentis naturam accedit, ut quandoque fieri posse arbitramur. Sudor etiam in *notha* citius erumpit, sed minori copia, & parum levans; interdum nullus. Nullus item anticipantium, aut cunctantium accessionum certus ordo observatur, nec rigor valde magnus est; diutius vero protrahitur; non tamen æqualiter universum corpus affligit. Quilibet circuitus ad decem & octo horas, interdum ultra extenditur. Numquam septimo, raro quartodecimo, sæpius primo & vigesimo circuitu finitur. Circa vesperas ut plurimum adoritur; noctu invalescit, & somnum sæpe aufert.

(*a*) Conspect. medic. Theoretic. Pract. Tab. 80. n. 2.

§. CLVI.

Non solum lingua muco flavo obducta cernitur, verum etiam tota facies flavescit quasi, ut in ictericis. Exserto calore, concitatus quidem pulsus, & frequens deprehenditur, non vero magnus, ut in exquisita. Crocea magis urina apparet, & sedimentum lateri contuso simile deponit. Cibi præterea fastidium, amarus oris sapor, & stomachi dolor, sive gastrodynia, imo cardialgia ipsa ægros per-

perſæpe diſcruciant. Addit JUNCKERUS, tuſſim quoque adeſſe, & poſt quamlibet acceſſionem ægros conqueri de languore ſuperſtite, de laſſitudine artuum, vertiginoſa capitis gravitate, ſitis, calore, ſtomachi debilitate, agrypnia, aut ſomno interrupto, & perturbato. Quæ ſi quando incidant, me quidem judice, de perniciosa natura ſuſpicari liceret. SAUVAGESIUS meminit de aliis etiam ſymptomatibus, tamquam huic febri propriis, nempe de linguæ ſiccitate, dolore capitis, & facili typi permutatione. Sæpe enim poſt quatuor, aut quinque circuitus eam continuam remittentem, hoc eſt, tritæophyam fieri, ſcribit; quam mutationem, ubi imminet, indicari a breviſſima intermiſſione, ſive apyrexia, ſudoris defectu in remiſſionibus, nulloque levamine, quo æger ad reſidendum aliciatur.

Prognoſis.

§. CLVII.

Rariſſimum tamen eſt, eam in continuam mutari, quouſque ſimplicis tertianæ ordinem ſervat; frequentiſſimum vero, ubi duplex facta fuerit. *Perniciosa* etiam ratione ſymptomatum, videlicet vomitus, cardialgiæ, alvi fluxus dyſenterici, delirii, aliorumque, quæ eidem interdum ſuperveniunt, fieri poteſt: at tum non *ſpuriæ* ſolum, ſed etiam malignæ, & *perniciosæ comitatæ* naturam induit. Communiter *tertiana notha* e corruptivarum genere eſt, ideoque diutiſſime protrahitur, & pluries, ſi quando ſuppreſſa fuit, revertitur, & recrudeſcit. Hinc ſæpiſſime, poſtquam diu ipſa vexaverit, tonuſque viſcerum labefactatus ab ea ſit, hepar, lien, pancreas, meſenterium infarciunt, indurantur ſic, ut deinde cachexia, hydrops, & febris

Prognoſtica tertianæ nothæ.

bris lenta ſubſequantur. Non ſemper tamen obſtructiones ejuſmodi habendæ ſunt pro effectis, quæ ejus diuturnitati debentur, ac ſuccedunt. Interdum enim eam antecedunt, & comitantur, & tunc ab his flavus ille faciei, totiuſque corporis color, quem in ea obſervari ſupra adnotavimus, repeti fortaſſe poteſt; quamquam is ut plurimum a ſpaſmis abdominalium viſcerum, & duodeni imprimis, qui choledochi oſtium claudunt, bilemque refluere in hepar, venaſque cogunt, proficiſci * videatur; niſi etiam malueris interdum id vitii in pituitoſam, viſcidamque ſaburram; quæ in ventriculo non minus, quam in duodeno collecta ſit, choledochique orificium obſtruat, transferre; vel in ipſam bilem, quæ copia & lentore præter naturam peccet, atque in biliferis canalibus congeſta reſtitet, hæreatque. Quemadmodum enim in tertiana *legitima*, ut ejus concitatior motus, calorque acrior oſtendit, acrimoniam quandam calidam, bilioſamque, ſic in *notha* pituitam potius, craſſoſque humores; & bilis inertiam præpollere, veroſimile eſt.

* *Quando iſtericus color ab hujuſmodi cauſſa ut febris ſymptoma tantum eſt, in qualibet acceſſione ipſe apparet; aut in ea intenſior evadit, & contra in intermiſſionis intervallo evaneſcit, vel ſaltem multum diluitur, ſicque cum ipſa febre accedit, receditque.*

Curatio Tertianæ nothæ.

§. CLVIII.

Quare ſi ex antecedentibus pateat, jam pridem obſtructa viſcera eſſe, ſi temperamentum, corporis habitus, vitæ genus, victus ratio, ætas, anni tem-

tempus cruditatibus congerendis, lentiſque humoribus accumulandis, & condenſandæ, coacervandæque bili accommodata videantur; illico proſpiciendum eſt, ut plenitudine primum vaſorum, ſi qua eſt, per venæ ſectionem ablata, aut ſymptomatibus, quæ eam poſtulent, per eamdem mitigatis, ſaburra primarum viarum deturbetur; pituitoſi & viſcidi humores, nec non amurcoſa bilis attenuentur, ſolvantur, & foras emittantur, atque obſtructa viſcera liberentur. Itaque id præſtari oportet aut emetico, ſi ætas, temperamentum, anni tempus æſtivum, aut autumnale, & reliqua ferant, aut cathartico, etiam iterato; quod ſemper tutius eſt; & *ſaponaceis, incidentibus, amaris, atque in primis ſalibus neutris apte, prudenter, ordinateque ut alibi præceptum eſt, adhibitis. Si his quamdiu opus viſum fuerit, uſurparis febris neque decedat, neque miteſcat, mature ad corticem peruvianum tranſeundum eſt, ut ea quantocius deſinat. Neque expedit expectare, donec obſtructiones omnino ſublatæ ſint; nam quæ remanſerint, poſtea commodius, & tutius aperientibus medicamentis, atque amaris, in quorum uſu diu perſeverandum eſt, auferentur; & contra quæ diuturniori morbo ſupervenire poſſunt, ſic optime præcaveri poterunt.

§. CLIX.

Cum vero flavus faciei, corporis, aut urinarum color (§. CLVII.), rebus omnibus bene perpenſis, à bile ob ſpaſmos regurgitare coacta, aut febrili fomite hepar (§. LXXXVI.) aggrediente * potius, quam a lenta bile, craſſiſque obſtruentibus humoribus oriri videatur, cortice item audacter febris oppugnanda illico eſt; quo non modo febris,

ſed

ſed etiam ejus ſymptoma ictericum evaneſcunt: Quod ſi pernicioſarum *comitatarum*, aut *ſubcontinuarum* graviori aliquo ſymptomate, aut continuitate ſimilitudinem præſeferat, ſine ulla cunctatione vel in ipſis initiis ad corticem pariter confugere oportet; quo nihil ad pernicioſum, venenatumque principium, quod morbum facit, ſive emendandum, ſive expellendum valentius, nihil præſtantius, nihil innoxius. At febris hæc ſæpe recidiva revertitur, præſertim autumnali tempore. Tum lenia purgantia, incidentia, & amara iteranda ſunt; & demum, ni decedat, china china diu, liberaliterque adhibenda, cui tandem cedat, neceſſe eſt; modo diæteticum regimen ejus uſum fruſtraneum non reddiderit, aut infirmaverit.

* *Mos vulgarium eſt medicorum, ſimul ac vident aurigine corripi febri intermittente laborantes, a cortice peruviano eos prohibere, & ſolis purgantibus, atque aperientibus addicere. Interim febris in dies fit gravior, aut pertinacior, & non modo morbus regius, ejus ſymptoma, altiores radices figit, ut ex periodico, qualis ab initio erat, aſſiduus, perpetuuſque evadat, verum etiam hepar obſtruitur, atque intumeſcit, & quæ fortaſſe prius aberant mala, vere accedunt. Quæ omnia evitare ſine moleſtia, & ſine noxa potuiſſent, dato propere antipyretico, quod centies mihi feliciter ceſſit. Non me tamen latet, viros doctiſſimos, experientiſſimoſque docuiſſe; ſæpe in febribus hujuſce generis, præſertim autumnalibus, ictericum hunc colorem levioris, occultæque hepatitidis, quam lentus, craſſus, inerſque ſanguis venas portarum opplens inducit, indicium eſſe; tuncque datum corticem exaſperare malum, perniciemque afferre. Ego vero arbitror diſquirendum eſſe, utrum iſta hepaticis, ſive levis, ſive gravis fuerit, primaria dicenda ſit, an ſymptomatica? Si primaria videatur, profecto tunc nocet cortex peruvianus, utpote qui febrim, quæ hepatis inflammationis eo in caſu ſymptoma eſt, nullo modo fugare queat;*

queat; augeat vero ipsam inflammationem. Sed tum febris continua potius esse solet; neque verum tertianæ intermittentis typum, atque ordinem tenet: Sin autem febris primarius morbus est, hepatitis vero symptoma, tolle febrim cortice peruviano, & tolletur quoque hepatitis. Quo vero certius vim suam cortex exerceat, necesse prius est, ut sanguis semel, iterumque mittatur, quemadmodum in tertianæ pleuritica *fieri oportet, de qua infra opportunius: Diathesis enim inflammatoria; nisi cura antiphlogistica, & præcipue sanguinis missione imminuatur; corticis antifebrilem facultatem irritam facit.*

Tertiana Cholerica.

§. CLX.

Ex perniciosis febribus comitatis TORTII pleræque typum tertianæ servant. Ergo de his, ut earum tum diagnosis, tum curatio recte institui possit, agam singillatim initio a *Tertiana cholerica* facto. Hæc circa accessionis ingressum, in quo de more vomitum biliosum, interdum etiam copiosum, & similem alvi dejectionem cieri, supra (§. C. CI.) præmonui, vehementi stipatur, & simultanea sursum, deorsumque excretione humorum tam qualitate, quam quantitate peccantium, qui modo *synceri* sunt, modo *variegati*, *& bile ut plurimum prasina*, *vel æruginosa referti*. His *vomitibus*, & *dejectionibus copiosis & crebris* non nunquam *adjungitur* singultus, *vox rauca*, & quasi clangori similis, oculorum depressio, *angor stomachi*, *sudatiuncula circa frontem*, *pulsus exilis*, *extremorum perfrigeratio*; aut lividus color, cuncta scilicet, quæ propria sunt choleræ morbi, a qua tamen distingui debent, quia symptomata hæc febris solito gravioris effecta sunt, eamque sequuntur; ea ve-

ro remittente paullatim cessant, neque redeunt; nisi nova ejus accessione periodice redeunte (*a*).

(*a*) TORTII Therap. Special. l. 3. cap. 1.

Curatio.

§. CLXI.

Curatio Tertianæ cholericæ. Hæc igitur, quocunque tempore apparent, quamquam neque omnia una concurrant, neque semper ejus, quam diximus, intensionis sint, sequenti tamen circuitu intensiora fiunt, & mortem minantur, nisi eodem, proximo non evitandam, *intermedia quiete* nequidquam juvante. Quare protinus, ac cholerica hujusmodi affectio se prodit; non solum eam cardiacis, alexipharmacis, & paregoricis compescere oportet, verum, absoluta accessione, corticem validissimo modo (§. CXXVI.) adhibere, ut proxima accessio, fortasse exitium allatura avertatur, aut saltem ita infringatur, ut tempus deinde suppetat ad subsequentem aliam penitus inhibendam. Præstat vero hoc in casu corticem ex vino porrigere, aut in bolos syrupo quodam gratiore redactum; sic enim facilius remedium retinetur, & fertur, ut optatum effectum consequamur. Quod multo certius evenit, si aliquid etiam cortici adjiciatur Theriacæ, aut Diascordii FRACASTORII, ut quæ remanet ad vomendum, & egerendum propensio consopiatur.

Ter-

Tertiana Disenterica.

§. CLXII.

Tertianæ cholericæ valde affinis est *affectio*, *fere dixerim*, *semidysenterica potius*, *quam cholerica*; in qua nimirum, qualibet accessione, *humores in primis biliosi*, *& alius etiam naturæ tam acres ac erodentes excernuntur*, *ut post ipsos mucus cruentus exeat tam sursum*, *quam deorsum cum tenesmo*, *& torminibus*, *stomachique dolore*, *perinde*, ac si *illius membranæ divellerentur*, atque erosionem subirent; & revera œsophagus ab *humoris excreti transitu*, *& vomendi conatu* erodi videtur. *Hæc* tamen cruenta, & dolorifica excretio *minus* habet *periculi*, quam cholerica ipsa, modo descripta (*a*). Febris enim etsi intensior videatur, & *singultum*, & *jactationem irrequietam*, & croceum *urinarum* colorem, & *linguæ ariditatem*, & *scabritiem* secum trahat; ab ea tamen adest *funesta illa extremorum perfrigeratio*, angor, & sudatiuncula, quarum in descriptione cholericæ mentionem fecimus, & pulsus magis, quam in illa, expanduntur. Quoniam vero facile ex simplici in duplicem, & ex duplici in continuam migrat, aut inflammationem aliquam infert, non parum & ipsa discriminis continet, atque eamdem omnino (§. CLXI.) medelam requirit. Cl. GALEATIUS (*b*) duas observationes habet, in quibus utiliter cortici peruviano admiscuit cascarillam. Sine hac additione cortex mitiorem quidem febrim reddere visus est, non vero dysenteriam sistere. Hinc Cl. Vir in eam sententiam vergit, interdum non satis ipsam chinam chinam valere ad perniciosas febres penitus subigendas. Sed animadvertere oportet, febrem istam, de qua *Quo differat a cholerica.*

ille scribit, fuisse continuam remittentem, & forsasse proportionatam, sic ut non mirum videatur, si morbus cortici ex toto non obtemperaverit, nisi multo serius, quam in vere intermittentibus, & simplicibus evenire soleat.

(a) Tort. *l. c. Comment. Acad. Bonon. T. V. P. 2. pag.* 221. *&* 222.

Tertiana subcruenta, vel *Atrabilaris*.

§. CLXIII.

Aliud symptoma perniciosum, quod Tertianæ comitatæ speciem constituit, est quidam alvi fluxus aquæ, in qua caro lota sit, persimilis, *qualem* nimirum *veteres fluxum hepaticum* dixerunt. Hinc febris *subcruenta* appellatur. *Solet* autem *non nunquam vel invadente*, vel *etiam declinante accessione* placide, & frequenter laxari alvus, tantaque serosæ, & subcruentæ materiæ copia dejici, ut *intra paucas horas nullo fere sensibili ægrotantis incommodo* eum *nil tale* primo *timentem* ad *summam* tandem deducat *virium imbecillitatem*. Tunc pulsus fit minutus, ac exilis; extrema insigniter frigescunt; vox gracilescit; oculique veluti incavantur. Interea nulla *sitis molestat*, mens viget; *nec de alia re æger conqueritur*, *nisi de summa virium prostratione*, *ac proclivitate in lipothymiam*, sive animi defectionem, *quæ facile quoque* vel e lectulo surgere volentem corripit. Decedente febri *sensim sedatur tumultus*, *qui raro ad diem intermissionis* producitur. At si producatur, *væ* ægro *die sequenti*, in quam cadit proxima accessio. Recurrente igitur cum accessionibus pernicioso hujusmodi alvi fluxu, & vires cum febris augmento acqui-

quirente, brevi, hoc eſt, *intra duos, vel tres ab invaſione ſymptomatis* circuitus, æger certiſſimo exitio ſuccumbit. Interdum tamen in obeſis hominibus, non adeo exitiale malum deprehenditur; ſed, primo morbi impetu quodammodo ſuperato, potius in diuturnitatem deſinit. Verum ſi loco feroſi, & ſubcruenti fluxus, ſanguis ater & nigricans, modo concretus, modo diffluens, modo ex utroque genere coaleſcens copioſe, & ad libras aliquot dejiciatur; tunc febris *atrabilaris* dici poteſt; & certius, citiuſque ſub placidæ cujuſdam defectionis ſpecie mortem accerſit (*a*). Utraque autem ſpecies cortice adhibito (§. CLXI.) feliciſſime, & prodigii inſtar curatur.

(*a*) TORTIUS l. c. ib.

Tertiana Cardiaca *.

§. CLXIV.

Cardiacæ, ſive potius *cardialgicæ* nomen, & lethalitatem accipit tertiana a cardialgia, quæ eam comitatur. Initio enim acceſſionis, rigente, aut horreſcente adhuc ægro, aut incaleſcere jam incipiente *acerrimus oris ventriculi morſus*, ſive ſtomachi dolor exoritur, cum exigua *ut plurimum aut inani* vomendi cupiditate. Si cum eodem frequens animi deliquium, pulſus exilis, facies Hippocratica, luctuoſa ſuſpiria conjungantur; *ſitque dolor ille, ſeu mordicatio tam ferox, ut quandoque pro expiratione reddantur clangores, & ululatus* (nam ſic vera cardialgia a ſimplici gaſtrodynia diſtinguitur); vitæ periculum imminet, eo certius, & propinquius, quo longius ſymptomata hæc protrahuntur, & contra. Quacunque autem in acceſſione,

 ſive

five secunda, five tertia (nam raro in prima id accidit) hæc insurgant, *metuendum est, ne uno adhuc, vel altero ingruente* circuitu *de vita sit actum* (*a*). Vix enim quintam accessionem tale symptoma attingit, quin interficiat. Scire autem licet, quando enarrata phænomena una concurrunt, *legitimam* esse *cardiacam*; quando pauciora, & leviora *spuriam*.

* *Ad hanc fortasse speciem referenda est illa, quam describit* MORTONUS exerc. I. de proteiform. febr. interm. gen. cap. IX. hist. 14. *etsi a spasmo diaphragmatis, & partium respirationi inservientium eam appellet.*

(*a*) Id. ib.

Tertiana emetica Sauvagesii.

§. CLXV.

Huc referenda videtur *Tertiana emetica* SAUVAGESII, in qua sub accessionis initium ingens vomitus bilis flavæ, & viridis, aut mucosæ pituitæ cietur cum non levi cardialgia, calore, atque intensissima siti per plures horas graviter affligentibus. *Curatio.* In *Cardiaca* æque, ac in *Emetica* vitentur omnia, quæ vomitum, aut alvum movent, exceptis tantummodo diluentibus potionibus, atque enematibus blandissimis. Solo Cortice peruviano, omissis aliis inutilibus, quibus frustra usos esse interdum medicos observatione constitit, curatio tentetur. Sanguinis missio non nunquam in febrilis accessionis augmento, si pulsus validi, & vehementes sint, si inflammationis, in primis ventriculum occupantis suspicio urgeat, locum habere potest. Non raro enim ventriculum in hujusmodi febribus inflammari vidi, *Lypiriamque* morbum æmulari; in quo

casu

casu ante corticis usum venam semel, aut bis secari in brachio oportet.

Tertiana Diaphoretica.

§. CLXVI.

Fraudulentior, & cognitu difficilior est febris *tertiana diaphoretica*, utpote quae *nullo praecedente pravitatis indicio* tertianae benignae instar *invadit cum horrore, rigore, & frigore, cui deinde* solitus calor succedit. At *statim sudor aliquantum* certe *praecox erumpit*, quo febris primum sublevari videtur, licet postea reapse intendatur. Intenditur vero, quo uberior sudor manaverit. Postea sudor refrigescit; id quod fraudem in primis detegit. *Sudat* enim *perpetuo aegrotans & diffluit undequaque frigido sudore perfusus, sicque perpetuo algens, & sudans sicut cera liquatur, dissolvitur, & deficit*. Interim *pulsus celer est, minutus, ac debilis; respiratio fit anhelosa & frequens*; vires universae exsolvuntur; *sola mens lucidissima* perstat, & *sentit homo se paullatim mori*. Quod nisi in *illa ipsa accessione* mors accedat, in proxima certissime exspectanda est. Non nunquam diaphoresis non ita mature apparet, sed tantum circa accessionis remissionem. Quod etsi rarum, non minus tamen perniciei, & malignitatis recondit. Nam, fere tota feliciter transacta accessione, & jam ad *tempus declinationi proximum* perducta, incipit aeger minuto, pauco, viscido, & frigido *sudore perfundi*, inalgescitque totus, ut marmor, & morte, quam facies Hippocratica praemonstrat, declinationis loco succedente de medio tollitur (*a*). Tantame

perniciem sola china china præpropere adhibita potest avertere.

(*a*) Tort. l. c.

Tertiana Syncopalis.

§. CLXVII.

Syncope vera, simplex, & solitaria, nimirum nec cardialgiæ comes, nec diaphoresim subsequens, sæpe se perniciosæ tertianæ accessionibus adjungit; *Syncopalem* tunc febrim vocant. Qui tali febre corripitur, licet nullo dolore conflictatur, *frequenter* tamen, *graviter*, *& absque caussa manifesta languet*, *exsolvitur*, *& animo deficit*, dum præcipue se de latere in latus convertit, vel *brachium*, vel *manum* tantummodo tentat *loco movere*. Pulsum præterea exhibet languidum, parvum, celerem, obscurum, subinde deficientem; sudore tenui circa collum, & frontem madet; oculis est cavis, & caligantibus; atque ita viribus omnibus destituitur, ut odoramentis, cardiacisque perpetuo indigeat, quibus reficiatur, recreetur, & quoad fieri potest, deliquium imminens, quo tamen crebro afficitur, præcaveat. Si hæc durante febris augmento, aut statu persistant, etsi deinde omnino cessent, & tranquilla integritas subsequatur; ni tamen futuræ accessioni dato largius cortice prospiciatur, fortasse ultima invadit vitæ dies.

Ter-

Tertiana algida.

§. CLXVIII.

Frigus etiam quoddam mortiferum ab initio ad finem uſque acceſſionum quaſdam tertianas comitatur. Hinc *algidæ* appellantur. In his nec corpus, ut ſolet, recaleſcit, nec pulſus attollitur. Sitis ingens interea urget; anxietas ſumma angit; & facies cadaveris imaginem refert. Si in ipſa acceſſione, qua ferale iſtud ſymptoma ſe primum ſiſtit, febricitans non pereat, ægre poſtea, & poſt longum tempus incipit pauxillum calefieri, & pulſus, qui antea erat depreſſus, ſe ſe non nihil expedit, ita tamen, ut parum naturali frequentior, humilior, celeriorque percipiatur, cum *miti* ad manum *calore*, voce paululum rauca, *lingua non nunquam ſcabra*, *urina* aut *copioſa*, & *tenui*, aut *pauca*, *&* intenſius *rubra*. In eodem ferme ſtatu totum integritatis tempus perſeverat alioquin ſatis tranquillus; at redeunte novo circuitu, ut plurimum ſatis concedit. Interdum algor nec valde protrahitur, nec pulſus adeo ſubit, nec deſideratur quædam vaporoſi caloris redintegratio. Quando hæc fiunt, diuturniorem potius fore morbum, quam lethiferum, quandoque ſignificant. Quam citiſſime ergo huic quoque per corticem peruvianum eo, quem diximus, efficaciori modo occurrendum eſt.

Tertiana Lethargica.

§. CLXIX.

Descriptio. Gravium denique ſymptomatum, quibus perniciosæ febres TORTII ſtipantur, agmen claudit ſoporoſus affectus, modo *comatis* ſomnolenti, modo *lethargi*, modo *Cari*, imo interdum *apoplexiæ*, *hemiplegiæ*, affinium morborum ſpeciem referens; qui non uni ſolum tertianæ, ſed omnibus aliis intermittentibus febribus ſupervenire conſuevit. Hinc febris *comatoſa*, *lethargica*, *carotica*, *apoplectica*, *hemiplegiaca*, aut ſimpliciter *ſoporoſa* pro diverſo ejus ſymptomatis gradu apud Auctores nominatur. Perniciosum hoc ſymptoma incidit tam in initio, quam in augmento acceſſionis, & cum eadem proportionate increſcit, donec, remittente ea, paullatim & ipſum diſcutitur. Non vaneſcit tamen ex toto, cum etiam intermiſſionis tempore ut plurimum aliqua in ſomnum propenſio remaneat; *quæ*, ubi id contigit, *affectum paullatim* radices agere, atque in *idiopathicum tendere ſatis admonet*. Quapropter, *ſi negligatur*, lethargus *una*, *vel altera acceſſione* lethalis, nullaque arte ſuperandus, *fortis apoplexiæ inſtar*, evadet, in primis ſi ægri, ut WERLOFIUS (*a*) animadvertit, ſenes jam ſint.

(*a*) Observation. de Febrib. præcipue intermitt. & ex earum genere continuis. Sect. 1. §. 3.

§. CLXX.

Soporis diversa ratio. Soporoſus autem hujuſmodi affectus quando incipit, æger quidem ab eo facile excitatur primum, ſed mox in eumdem recidit; paullo poſt magna oblivione rerum omnium ante geſtarum tenetur ſic,

ſic, ut ſi quid aut dixerit, aut petierit, non amplius recordetur, interim dormitans, & nonnumquam obloquens, aut balbutiens, & verba mutilans, aut unum pro alio proferens, *non ſecus ac ſi levi apoplexia in linguæ paralyſim degenerante foret detentus:* Tandem ſic veterno opprimitur, ut ſupinus jaceat, & naribus ſtertat, nec ulla voce, aut arte, aut vellicatione excitari queat, aut ſi aliquantulum excuti videatur, iterum ſtatim profundiori ſopore occupetur, donec remittente acceſſione paullatim mens, & ſenſus redeant. *Quod ſi una, vel altera vice reviviſcat*, id *ſemper paullo difficilius* fit, & ſerius; aut ſi ſopori accedat ſingultus, tum *tertia ad ſummum; vel quarta acceſſione*, certiſſimam fore mortem, ni cortice antevertatur (*a*), occumbit. In ipſo autem ſoporis tempore ea omnia in uſum vocari poſſunt, quæ lethargo, aut apoplexiæ opportuna ſunt, nimirum ſanguinis miſſiones, cucurbitulæ, epiſpaſtica, frictiones, clyſmata acria, atque odoramenta naribus admovenda. Hæc tamen nequaquam impediunt, quo minus proxima acceſſione teterrimus affectus revertatur. His igitur omnibus, quæ ſymptomati aliquo modo levando serviunt, curatio per corticem ſuperaddi debet, ut febris ſymptomatis illius cauſſa removeatur. Hic vero non prætermittam, ſeniores hac febre correptos, quamquam admirabili hoc remedio ſemel, iterumque ſervati fuerint, interdum tamen poſt aliquod tempus in eamdem relabi, & præcipiti apoplexia rapi, quin antidoto uti liceat, vel lenta & continua febri conſumi, quemadmodum mihi pluries obſervare contigit. Credibile enim eſt, cerebrum tantam labem a graviſſimo hujuſmodi ſymptomate accepiſſe, ut deinde levi negotio idiopathice afficiatur, ſine ulla ſalutis ſpe.

Curatio.

Obſervatio.

(*a*) TORTI l. c.

Ter-

Tertiana catarrhalis Morandi *.

§. CLXXI.

Atque hæ ſunt præcipuæ, & frequentiores *comitatarum* ſpecies, quas TORTIUS obſervavit, & poſterorum memoriæ concredendas duxit: quamquam non negarit, alias, atque alias eſſe, quas cum LUDOVICUS MERCATUS, tum RICCARDUS MORTONUS commemorarunt. Ex his totidem, ac habet TORTIUS, depromſit MORANDUS MORANDIUS, quarum quatuor propria experientia illuſtravit, etſi ab aliis jam viſas; tres vero ipſe primus omnium protulit, illiſque addidit (*a*). Harum igitur prima eſt *tertiana*, ut ipſe vocat, *catarrhalis* quia catarrho quaſi ſuffocativo ſtipatur. Accidit enim quandoque, ut, ineunte tertianæ febris acceſſione aliqua, pulmones veluti catarrhali colluvie obrui videantur; ſive id vere a ſeroſo, mucoſoque humore in pulmones irruente, ſive a ſpaſmodica tantum pectoris oppreſſione pendeat. Hinc ſenſim *reſpiratio* fit *perdifficilis* cum intus quaſi ebullientis, & ſpumantis materiæ ſibilo, & ſtrepitu. Huic ſenſim *juxta febris motum* adjungitur *pectoris plenitudo*; *jactatio irrequieta*; *vox humide rauca*; *facies turgida*; *oculi fulgentes*; *ſudores circa frontem, & pectus*; *pulſus exilis*, & demum *virium defectus* tam ad extuſſiendum, quam ad excreandum; ita ut *catarrhum ſuffocativum* præſentem diceres. Remittente, atque evaneſcente acceſſione omnia iſta ſymptomata ſedantur; redeunte vero, iterum reſurgunt, atque exacerbantur, ut jure metui poſſit, ne intra quatuor, aut quinque circuitus, ex quo primum apparuerunt, exitium inevitabile afferant. Remedio vero eſt cortex mature, & va-

& valide datus, quemadmodum supra præscriptum est, aut infra dicetur, ubi cl. Auctoris eo utendi rationem exponemus. Non tamen durante accessione negligenda ea sunt, quæ catarrho suffocativo mederi solent, uti venæ sectio, balnea pedum tepida, frictiones artuum, vapores aquæ calentis inspirati, bechica incidentia, oxymel scilliticum, spiritus fuliginis, gummi ammoniacum, diluta herbarum resolventium, & similia.

* *Ad hanc spectat tertiana perniciosa* catarrhalis, *&* asthmatica BONETI, (Polyalth. T. I. p. 250.) *quando nimirum catarrhus, vel asthma eam comitatur, & perniciosam efficit. Asthmaticæ pariter ab asthmate comitante perniciosæ binas historias refert* GALEATIUS (l. c. *p.* 217.) *in quibus corticem peruvianum utiliter adhibuit. Sed in his febris non intermittebat, sed remittebat tantum.* TORTIUS *quoque de ejusmodi perniciosæ specie mentionem facit, sed ex* MERCATI *tantum, &* CORGHII *Medici Mantuani experientia, à quorum altero miram asthmaticæ febris historiam mutuatus est.*

(*a*) De quibusdam tertianis perniciosis commentatio, cap. 3.

Tertiana Colica.

§. CLXXII.

Interdum tertiana, inchoante accessione, uterum, vel intestina speciatim aggreditur; atque hinc dolores vehementes earum partium cum sensu *modo torsionis*, modo molestissimæ *tensionis*, modo *fremitus cujusdam & tremoris*, pulsu parvo, anxietate summa, spasmis, convolutionibusque internis, vomituritione, vagis corporis exterioris vicissitudinibus, sudore non nunquam frigido, siti, & linguæ ariditate ingenti eam comitantur. Hæc vero *Descriptio.*

ro

ro non ſemper omnia, ſed modo plura, modo pauciora conveniunt, & prout febris decedit, revertiturque, abeunt & ipſa, & redeunt. Dolores autem hujuſmodi ſemper magnum periculum portendunt; & tum potiſſimum, cum obſcurato acceſſionum typo, aſſidui cum ipſa febre facti ex ſymptomate in morbum *eſſentialem* tranſeunt, brevi lethalem futurum. MORTONUS *colicas* hujuſmodi ſæpe cum immodico vomitu; lipothymiis, extremorumque algore conjungi vidit (*a*), interdum

Curatio. etiam cum aphthis tum oris, tum faucium. Tempore acceſſionum nihil utilius videtur, enematibus; fomentis; jure pulli copioſe hauſto, theriaca, laudano, aliiſque ſpaſmis laxandis idoneis; & ſi timor inflammationis ſubſit, pulſuſque, & vires conſentiant, ſanguinis miſſione. Soluta vero acceſſione, ſtatim cortici tota ſalus committatur. Interdum poſt fugatam ope corticis febrem oculorum ophthalmia ſuccedere viſa eſt (*b*), quæ phlebotomiis, & catharticis de more curanda eſt, atque iterum, ſi febris redeat, cortice, quod ſine noxa deinde fieri ſolet, expugnanda.

(*a*) De proteiform. febr. intermitt. genio, Hiſt. 16. 17. 18.
(*b*) Id. ibid.

Ter-

Tertiana arthritica.

§. CLXXIII.

Perniciosam quoque febris indolem indicant dolores, universum corpus infestantes, rheumatismi, aut arthritidis instar, & febrilium accessionum circuitum sequentes. Initio hi *tensivi*, *gravativi*, *pressorii* sunt, & liberum membrorum motum impediunt; deinde *vibratiles*, *lancinantes*, *vellicantesque* fiunt. Ad hos accedunt *æstus modo volatici*, *modo ardentes*, *circa febris statum præcordiorum anxietates*, *pulsus depressio*, *virium collapsus*, & *sitis inexplebilis*. Solent dolores isti cum febre evanescere, iterumque cum ea redire periodice. Sed si, finita accessione, aliquid eorum superest; nova redeunte, ita increscunt, ut *facile in spasmum* desinant universalem. Præterea interdum accessiones diutius protrahuntur, & continuitatem affectant, obscuriori quotidie earum typo reddito. Quo in casu periculosa circa abdominalia viscera symptomata enascuntur; *unde hepatis*, *lienis*, *aut ventriculi inflammatio* imminet, vel *saltem febri lentæ*, & *habituali splenica pathemata* superveniunt. Hæc omnia data tempore china china avertit, febrimque de more jugulat. Sub ipsis autem dolorum, & spasmorum cruciatibus in hac febris specie, quæ dolorem universalem Rheumatismo spasmodico similem inducit, ut ait MORTONUS (*a*), ipse non timet venæ sectione, emeticis, *vesicatoriis*, & paregoricis, in primis laudano liquido eum mitigare, & demulcere. Descriptio.

(*a*) L. c. Histor. 20. & 22.

Ter-

Tertiana Pleuritica.

§. CLXXIV.

Descriptio. Nec minus perniciosa est tertiana, quacum dolor pleuritidem adamussim referens consociatur. Accessiones ut plurimùm antecedit vertiginosa capitis perturbatio; deinde horror incipit, qui magis, magisque increscit, usquedum nauseam, cardialgiam, & vomitum excitet. Interim paullo infra mamillam, aut circa eam dolor acutus, & pungens, quandoque obtusus tantum, & gravans, sed jugis, interdum cum ardoris sensu conjunctus, plerumque inspiratione recrudescens supervenit, quem reliqua pleuritidis signa non deficiunt, uti pulsus celer, durus, non raro inæqualis, respiratio parva, frequens, difficilis, erecto capite, tussis molestissima, sitis fere inextinguibilis, cum oris non dubia amaritudine. *Circa febris statum* ægri vehementer æstuant, delirant, sputa excernunt varie colorata, cruenta, & puri similia, urinasque emittunt crassas, turbidas, quales jumentorum. Nec rarum est, adeo malum augeri, ut peripneumoniam suffocantem cum exteriorum partium per-

Curatio. frigeratione imitetur (*a*). Quando hæc febris ipsius vices subeunt, ideoque ejus symptomata haberi debent, non solum corticis citum usum postulant, ut in aliarum curatione febrium, perniciem minitantium, verum ea quoque omnia, quæ veræ pleuritidi conveniunt, atque in primis iteratam sanguinis missionem; quæ adeo necessaria est, ut sæpe ipse viderim, febrem cortici non obtemperasse, nisi sanguine prius largiter misso, hoc est diathesi inflammatoria per sectionem venæ quodam-

dammodo retusa. Nec quidquam metuendum tum est ab remedio, quod alias in inflammationibus vulgo male audit. Tutissime, atque saluberrime tunc adhiberi, certissima observata evicere.

(a) MORT. l. c. Hist. 21.

Tertiana cœca Morandii.

§. CLXXV.

Tres, quæ sequuntur, tertianæ species, *cœca*, *scorbutica*, & *petechizans* a MORANDIO primum, ut ipse *sine arrogantia* contendit (a), & observatæ, & curatæ fuerunt *. Et primum, quod ad *cœcam* pertinet, hæc incipit a lassitudine, debilitate, oscitatione frequenti, *pandiculatione*; deinde se exerit *horrore*, *rigore*, *tremore*, *pallore extremorum*, *anxietate*, *nausea*, *dolore capitis gravativo*, *obtuso*, *vomitu*, *pulsu depresso*, *citato*, *duro*, *aliquaque vertiginosa affectione visionem aliquantisper hebetante*. Calore, & febre invalescente, succedunt inquies, garrulitas, oblivio, visus obfuscatio, sitis, sopor, linguæ tarditas, delirium, cœcitas, facies luctuosa, urina sedimentum habens lateritium. Simul ac vero remittit febris, paullatim visus restituitur, objectorum imagines primum confuse, mox clare, & distincte cernuntur, mens redit, & resipiscit, superstite aliqua in soporem modo, modo in garrulitatem propensione: quæ, ubi remanet, superestque, opportune admonet, non omnem e cerebro caussam excussam esse, sed ibi figi, ac stabiliri, remediaque *illico*, *vel saltem ante quartam* opportuna exposcere, ne sera nimis pœnitentia nos subeat. Necesse ergo est continuo alvum lenire, venam secare, alioque expispasticis revellere, & Descriptio. Curatio.

cor-

corticem validissime propinare. Cœcitatem ex hujusmodi caussa in quodam medico ætate, atque ingenio florente, patria Cæsenate, ortam, & post febrem discussam corticis ope, diu adhuc permanentem solo continuato antidoti hujus usu tandem curatam perfecte lætus memini.

(*a*) MORAND. l. c. cap. 21.

* *Nempe jam ab anno 1729. quo epidemicæ cuidam febrium perniciosarum constitutioni ipse interfuit, multosque servavit.*

Tertiana scorbutica ejusdem.

§. CLXXVI.

Descriptio. Hæc a *scorbuto*, cujus symptomata præsefert, nomen habet: sed *perniciosa* ut dici possit, (nam maculæ *regularis figuræ*, *colorisque rubescentis*, quæ remittente accessione evanescunt, a legitima, & benigna tertiana sæpe non absunt) hisce se debet patefacere symptomatibus. Initium accessionis facit sensus quidam spasticus perfrigerationis, qui a regione lumborum ortus, sensim juxta totius *dorsi longitudinem* ad *scrobiculum cordis* usque porrigitur, procedit, cum *vomendi conatu*, *cum rigoribus toto accessionis tempore inordinatis*, *& in statu exasperatis*, *cum angustiis & anxietatibus præcordiorum*, *difficili respiratione*, *cum deliriis*, *aut somni pr funditate*, *cum parvitate pulsus*, *ac depressione*, *cum urinis nimium crassis*, *cum maculis irregularibus*, *latis*, *violaceis*, *plerumque in die quietis evanescentibus*. Ubi febris hanc sequitur symptomatum rationem, non temere fidendum est; nam versus *quintam* accessionem *hæmorrhagia narium vel intestinorum* occidet, *vel post septimam*,

mam, si non occiderit, *in alium* ipsa *morbum*, *&* *præcipue in tabem*, *vel hydropem* migrabit. Salus hic quoque a china china ** expectari debet; quamquam non me latet, non defuisse olim medicos, & quidem non ignobiles, qui ejus usu viam Scorbuto parari crediderint, idque posteros etiam, atque etiam monuerint, ut caverent. Sed hodie, postquam compertum est, scorbuto quoque chinam chinam remedio esse, vix fidem ullam amplius obtinent. Grassabatur hieme ann. 1765. Faventiæ scorbutus epidemicus, & gravissime grassabatur, Omnes ab eo immunes extitere, quibus cortex peruvianus prægressas febres autumnales perniciosissimas, & summopere recidivas diu, & liberali manu (*a*) datus fuerat. *Curatio.*

* *Tertianæ scorbuticæ meminit quoque* ETTMULLERUS, *quem deinde sequutus est* SAUVAGESIUS. *Verum Tertiana scorbutica* ETTMULLERII *maxime differt a tertiana scorbutica* MORANDII. *Illa scorbuti symptoma est*, *benigna plerumque*, *sæpe spuria*, *pertinacissima*, *diuturna*, *facile recidiva*, *solis antiscorbuticis curanda*, *raro chinæ chinæ obtemperans*. *Vid.* ETTMULLER. Colleg. Pract. sect. XV. cap. 2. T. 2. pag. mihi 324. & seq. *Contra hæc* MORANDII *primaria est*, *perniciosa*, *brevi exitium afferens*, *cortice illico fuganda*, *cujus symptoma*, *non caussa*, *scorbutus apparet*. *Vid. sup.* §. CXL. CXLVII.

** *Si quis tamen eodem tempore antiscorbuticis putridæ dissolutioni occurrat*, *&* *præcipue acidis mineralibus*, *eo felicior erit eventus*.

(*a*) Saggi di Medic. Prat. di Pietro Paolo dall' Armi P. I. pag. 37. Giunta; *nempe historia epidemicæ constitutionis ann.* 1765. *a me addita*.

Tertiana petechizans ejusdem.

§. CLXXVII.

Descriptio. Horror in hujus febris accessionibus dimidiam circiter horam, aliquando integram, raro diutius ægrum pertinaciter concutit; interimque doloribus torquetur dorsum, ut inquiunt, *tensivis*, repente viribus exsolutis, & crebris lipothymiis intercedentibus. Calor horrori mox succedit, nunc satis quidem tolerabilis, nunc ingens, sed semper cum præcordiorum anxietate conjunctus. Pulsus esse solet parvus, celer, depressus; somni imminuti; caput imbecillum, *parumque dolens*, urina aurantio colore tincta, crassum sedimentum exhibens. *Tertio*, aut *octavo*, quod tardissimum est, *febris circuitu efflorescunt peticulæ rubicundæ, vel livescentes, & circa collum, pectus, humeros copiosæ, cum insigni animi angore, deliriique febris statum præmonstrantibus.* Quæ omnia intermissionis tempore mitescunt quidem: nova vero accessione resurgunt, atque exacerbantur, exceptis peticulis, quæ etiam intermissionis tempore assiduæ perstant. Quamquam hæc febris, teste MORANDIO, ut plurimum prospere finiatur *, interdum tamen exitium vitæ comminatur. Quare ab eodem monemur, caute prognosim tamdiu differendam esse, donec certa boni, aut mali exitus indicia se præbeant. Bonum augurari licet in primis ex peticulis, si post *septimam* eruperint, atque ex pulsu, si magnus, si validius, si æqualis fuerit; contra malum ex iis *circa tertiam* prodeuntibus, & pulsu parvo, inordinato, inæquali, & imbecillo. Præstabit ergo, si quid judico, in tam ancipiti rei eventu ad corticem **, ut ad

sacram

sacram anchoram, confugere; quandoquidem tutissimum, & certissimum est istiusmodi præsidium:

* *Peticulæ enim quandoque benignæ sunt, nec perniciem aut malignitatem recondunt. Tales fuere in tertiana petechiali* MARCELLI DONATI de medic. histor. lib. 3. cap. 14. *quam excitat* SAUVAGESIUS: *Sed tertiana ejusmodi non erat perniciosa, ut ea, quæ a* MORANDIO petechizans *vocatur.* Petechizanti *vero huic propius accedit* tertiana epidemica petechialis, *quam observavit anno* 1652. *in Dania* BARTHOLINUS: *Vid.* Bonet. Polyanth. Tom. 1. pag. 252. *Igitur, ut dignoscamus, utrum peticulæ symptoma perniciosum exhibeant, nec ne, reliqua etiam symptomata ad examen vocentur, ne errore implicemur:*

** MORANDIUS (l. c. cap. 4.) *hanc proponit corticis peruviani adhibendi rationem* adversus singulas, *de quibus egit*, intermittentium febrium species, *plus minus efficacem pro majore, vel minore periculi proximitate: Cum citius ad exitium properant* catarrhalis, colica, pleuritica, *&* cæca, *sic validiore methodo indigent: contra leniore* arthritica, scorbutica, *&* petechizans, *quia hæ lentiore passu vitam adimere solent: Itaque si prava symptomata, quæ antecedentes omnes accessiones, præcipue postremam, comitata sunt, ita intensa visa sint, ut in celerem mortem tendere morbum significent, totis viribus futurus accessus illico arcendus est: Cum primum igitur febris accessio præsens remittere inceperit, mox chinæ chinæ drachmæ sex uno haustu porrigantur; deinde aliæ tres post tres circiter horas; & demum post quatuor iterum eadem dosis: Profligata sic certissime proxima accessione, detur drachma una quotidie per octiduum, deinde alternis diebus usque ad vigesimam diem: Tum quinque vel sex sine cortice transactis diebus, iterentur drachmæ duæ, & demum quinto quoque die semidrachma per tres alias vices: Cum vero non adeo proximum urget periculum, leniorique modo agere licet, tunc prima vice quatuor corticis drachmas dare satis est, deinde binas alias post quatuor horas, & unam non modo quo-*

 tidie

tidie per sex dies, verum etiam postea alternis diebus ad vigesimum usque; demum quinto quoque die semidrachmam ad diem usque quadragesimum.

§. CLXXVIII.

Tertiana urticata, scarlatina &c. Huc fortasse spectat *tertiana urticata* PLANCHONII (*a*), in cujus quavis accessione apparebat purpura urticata; & decedebat, febre sudoribus evanescente. Curatur hæc quoque cortice peruviano, diluentibus, & blandis eccoproticis. Fortasse quæ a WEDELIO visa, & *scorbutica tertiana* (*b*) appellata fuit, aut ad *urticatam*, aut ad *petechizantem* referenda est. In quovis enim ejus circuitu erumpebant maculæ *instar petechiarum*. Curata autem fuit jure viperino. Symptoma *purpuram scarlatinam* referens tertianis addi posse, non est, cur dubitemus; nam *quotidianam* cum hujusmodi *Miliaris.* exanthemate conjunctam, & mali moris, vidit MORTONUS (*c*). Exanthemata quoque *miliaria* non raro intermittentibus superveniunt (*d*), nec semper sudori, & regimini calefacienti debentur. Quidni ergo & tertianis? Ego quidem quibusdam in constitutionibus pluries vidi sine regimine calefaciente, imo cum refrigerante, tertianis intermittentibus supervenire pustulas miliares, papulas urticatas, peticulas, aliasque exanthematum spe*Error Sauvagesii & Cullenii.* cies. SAUVAGESIUS, & CULLENIUS speciebus tertianarum adnumerant *Tertianam Miliarem* WALTHIERII (*e*), sed perperam; nam WALTHIERIUS veram febrem miliarem eo, quo citatur, loco descripsit, non tertianam comitatam exanthemate miliari: nec obstat, ab initio febrem illam primis diebus sub tertianæ intermittentis specie lusisse; cum hoc sæpe eidem solemne sit, nec ideo corti-

ci

ci obtemperare soleat, nisi tum, cum revera intermittens sua natura fuerit; exanthema vero symptomaticum (*f*).

(*a*) Journal de Médec. Tom. 17. pag. 75.
(*b*) Medicina Septentrio. BONETI Tom. 2. p. 552. observ. 22. sub finem.
(*c*) De proteif. febr. intermitt. genio excitat. 1. cap. 9. histor. 24.
(*d*) GASTELLIER Essai sur la fievre miliaire. Introduct. pag. 21.
(*e*) Nosol. meth. class. 2. ord. 3. Gen. 10. spec. 21. CULI. Gen. morb. cl. 1. Sec. 1. Gen. 1. Tertiana effervescentia cutis stipata.
(*f*) *Vid.* RONCALLI Europ. Medic. p. 151. *ubi VValthieri* epistola.

§. CLXXIX.

Aliæ comitatis febribus addi possunt.

Comitatis accenseri debent non paucæ aliæ tertianæ, etsi non semper, neque adeo, ut superius expositæ, perniciosæ, neque valde frequentes, quarum tamen aliquam mentionem faciunt Nosologi. Interdum accessiones vel hysterismum, vel suffocationem, vel flatus immodicos, & borborygmos, vel motus convulsivos, vel spasmum, vel epilepsiam periodice comitem habent. Hinc tertianam hujusmodi symptomate comitatam vocant *hystericam* (*a*), *hypochondriacam* (*b*), *convulsivam* (*c*), *spasmodicam* (*d*), *epilepticam* (*e*). Nec desunt, qui *lyngodem*, nempe singultum excitantem (*f*) viderint, quam alii *verminosam*, utpote a vermibus ventriculum irritantibus ortam, licet non satis id compertum esset *, vocare maluerint (*g*). Quæ autem *syphilitica* a DEIOIERIO (*h*), aut *scabiosa* a JUNCHERO (*i*), aut *scorbutica* ab ETTMULLERO (*l*), & BARTHOLINO (*m*) dicuntur,

 simi-

Quæ excludi debeant. ſimileſque aliæ, aut *ſymptomaticæ* tantum ſunt, aut *complicatæ*, ſic ut ad comitatas minime pertineant.

(*a*) WEDELIUS A. N. C. Dec. 1. A. 2. obs. 193. & Med. sept. BONETI P. 2. lib. 7. Paraleip. obs. 22. p. 552.
(*b*) DUCAN-BAINE Eſſais de Médec d'Edimb. T. 5. P. 2. pag. 137. (*) *Quotidie recurrebat febris cum motibus convulſivis & spasmis. An tertiana duplex?*
(*c*) WEDEL. l. c.
(*d*) Beobacht 1. Band. p. 24. FR. CASIMIR. MEDIC. Tom. 1. vid. comment. Lipſiens. suppl. 2. ad decad. 2. p. 204. & seq. *ubi tamen auctor observationes habet de* quotidiana *spasmis, & convulſionibus* comitata, *extensa, & subintrante*, maligna; *niſi fortaſſe mavis, eam fuiſſe tertianam duplicem perniciosam, communicantem, convulſionibus, & spasmis ſtipatam.*
(*e*) CALDERA Trib. med. p. 225. LAUTTER Hiſt. med. bienn. cap. 11. cas. 2.
(*f*) RAMAZZINIUS l. c. §. XI. p. 14.
* RAMAZZINIUS *enimvero, eo quod in illa epidemica conſtitutione sæpe vermes complicari viderat, facile conjecturam fecit, ſingultum, quo febris tertiana ſimplex ſtipabatur, a vermibus excitatum eſſe. Sed quonam remedio eum sedatum fuiſſe credis? Febre nimirum per corticem sublata. Ni ergo ſingultus febris symptoma fuiſſet, cortici non certe obtemperaſſet. Quæ enim ei tribuitur vis anthelmintica, incerta valde, ſi non fictitia, eſt. Nec ex ejusmodi felici curatione, meo quidem judicio, magis ea evincitur, aut elucescit.*
(*g*) SAUVAGESIUS l. c. spec. 18. CULLEN. l. c. 4.
(*h*) De morb. ven. sect. 4.
(*i*) Tab. 80. HOFFM. 11. p. 12.
(*l*) L. c. (*m*) L. c.

§. CLXXX.

Qua ratione curandæ sint. Singulis hiſce *comitatis* (§. CLXXIX.) varia pro ſymptomatum ratione adhibenda quidem cura-

ratio est, qualem nempe hystericismus, hypochondriasis, convulsiones, motusve epileptici alias poscunt, & præ ceteris antispasmodica, nervina, atque antepileptica, præter generales evacuationes, quæ a plethora, aut cacochylia indicantur. Sed cortex peruvianus his quoque necessarius est, qui eas vel solus, vel aliis, quæ modo memoravi, remediis admixtus certissime discutit. *Symptomaticæ* vero iis curantur, quibus morbi primarii, quorum symptomata sunt; vel si *complicatæ* fuerint, mixta curatione opus est, febri nimirum, & morbo, quocum copulatur, accommodata. Hinc *syphiliticæ*, *scorbuticæ*, *verminosæ* antivenerea, in primis mercurialia, antiscorbutica, & sic porro, opem afferunt præstantissimam.

QUARTANA INTERMITTENS.

§. CLXXXI.

Cum accessiones quarto quovis die ordinate fiunt, **Descriptio.** & vacuum duorum dierum intervallum relinquunt, tunc febris *Quartana intermittens* est. Hæc autumno præsertim, atque hieme insolescit; horisque ut plurimum pomeridianis suos habet circuitus. A frigore ingenti, dolorifico, delassante, atque ossa ipsa quasi frangente, sive osteocopo incipit. Post primam accessionem, in qua plerumque ægri non admodum rigent, tantus in subsequentibus rigor, & tremor est, ut dentes interdum, etiam satis firmi inter se collisi e suis alveolis ejiciantur. Solet frigoris tempus ad duas, tres, aut plures horas protendi, diutiusque affligere, quam in quotidiana, & tertiana. Calor succedens frigoris intensioni nequaquam respondet, sed levior

eſt, quam in tertiana, major tamen, quam in quotidiana, ſaltem ut plurimum, atque ad quinque, vel ſex horas cum aliqua capitis moleſtia, & gravitate protrahitur. Deinde ſenſim remittit, & ſudore exiguo, interdum etiam nullo, ſolvitur acceſſio. Pulſuum micatus inchoante frigore, imo toto ejus curriculo parvi, profundi, inæquales, tardi, & rari exiſtunt, neque accedente calore, quamquam celeriores, aut crebriores fiant, ad eum unquam gradum perveniunt celeritatis, & frequentiæ, qui in tertianæ vigore deprehendi ſolet. Vomitus, atque alvi ſolutio plerumque adeſt, quemadmodum ex SYDENHAMIO animadvertit SAUVAGESIUS. Attamen ante eos aliter viſum eſt GALENO (*a*), qui copioſiores excretiones Quartanæ attribuit, quam Quotidianæ, vomitus in primis pituitoſos, urinas tenues, aquoſas, & albas. Intermiſſio vero nunc perfecta conſequitur, nunc imperfecta, prout ſudor manaverit, vel defuerit.

(*a*) Different. febr. l. 2. cap. 5. de Typ. cap. 5. De cris. l. 2. cap. 4. ex TRNKA l. c. P. 1. cap. 4. f.

Differentiæ.

§. CLXXXII.

Atque hæc de *Quartana legitima* intelligantur; nam in ea, quam *ſpuriam* ſive *notham* dicunt, cuncta ſymptomata, præſertim calor, ſitis, pervigilium, vehementius urgent, acceſſiones diutius trahuntur, & ſæpenumero ad perfectam apyrexiam nequaquam pertingunt. Præterea ut plurimum hæc aliis febribus tam continuis, quam intermittentibus ſuccedere conſuevit. Quartana item alia *ſimplex*

plex est, qualem supra (§. CLXXXI.) posui, alia *duplex*, *duplicata*, *triplex*, & *triplicata*. In *duplici* accessiones duobus primis diebus revertuntur, tertio libero manente, sic tamen, ut accessioni primæ diei accessio quarta die rediens; secundæ vero ea, quæ quinta die recurrit, similis sit, atque ad amussim respondeat. Si quarto quovis die non semel, sed bis accedat, febris, recedatque intermedio biduo libero, *duplicata* dicitur. *Triplex* autem est, in qua singulis diebus quotidianæ in modum accessiones habentur, sed primæ quarta, tertiæ sexta æquari debent. *Triplicata* demum vocatur, quæ quarto quolibet die tantummodo corripit, sed tres habet intra idem nychthemerum accessiones. Hac per sex menses conflictatum fuisse FEOYIUM narrat SAUVAGESIUS (*a*) tandem ope chinæ chinæ cum salibus alkalinis fixis commixtæ curatum.

(*a*) Nosol. cl. 2. gen. 11. spec. 16.

§. CLXXXIII.

Quartana insuper, ut de quotidiana, & tertiana dictum est, communibus illis differentiis, toties jam inculcatis subjicitur. Quare & ipsa distinguatur necesse est, in *benignam*, *perniciosam*, *comitatam*, *primariam*, *secundariam*, *symptomaticam*, *complicatam*, & sic porro. Quartanam *catalepticam* vide sis apud BONETUM (*a*), *comatosam* apud CAROLUM PISONEM (*b*), *epilepticam* apud SCHOIZIUM (*c*), *hystericam* apud MORTONUM (*d*), *nephralgicam* apud LEMERYUM (*e*) *amentem* apud SYDENHAMIUM (*f*), *spleneticam* apud SENNERTUM (*g*), & ETTMULLERUM (*h*), *arthriticam* apud MUSGRAVIUM (*i*), *sypiliticam* apud MONIOUM (*l*)

&

& BALLONIUM (*m*), & PLATERUM (*n*), *scorbuticam* apud BARTHOLINUM, (*o*), & TIMÆUM (*p*); quod SAUVAGESIUS, & CULLENIUS erudite advertunt.

(*a*) Polyalt. vol. 1. pag. 805. SAUVAGESIUS *Nosol. Method. Cl. VI. Ord. V. gen. XXIV. Catalepsis*, *spec.* 7.
(*b*) Observ. de morb. a colluv. seros. obs. 167. 168. & seq. ad 174.
(*c*) Conf. 379. 380.
(*d*) Pyretol. exerc. 1. cap. IX. h. X. & XI.
(*e*) Sauvag. sp. 9. q. *citat* Diar. erudit.
(*f*) De morb. acut. cap. V.
(*g*) De febr.
(*h*) Colleg. Consult. cas. 25.
(*i*) De arthrit. symptom. cap. IX. hist. 4. & 5.
(*l*) Ess. d'Edimburg. vol. VI. art. 47. obs. 9.
(*m*) Epid. lib. 2. pag. 131.
(*n*) Observ. l. III. p. 676.
(*o*) De med. Dan. Diss. IV.
(*p*) Lib. VIII. cas. 18.

Prognosis.

§. CLXXXIV.

Quartana alias omnes febres diuturnitate longe superat, excepta fortasse quotidianæ specie aliqua, ac in primis symptomatica, & spuria, quibus conveniunt ea, quæ passim memoriæ prodita sunt de ejus pertinacissima natura. Plerumque autumno incipit, & tota hieme, si sibi relinquatur, prosequitur, donec adventante paullatim desinat. *Æstiva*, & *spuria* breviores esse solent; ideoque scripsit HIPPOCRATES (*a*); *Quartanæ æstivæ plerumque fiunt breves; autumnales vero longæ, & maxime quæ prope hiemem incidunt*. Raro ultra annum producitur; quamquam plurium etiam anno-
rum

rum quartanæ contumaciores, interdum visæ fuerunt. Insolita, & vix credenda diuturnæ quartanæ exempla, per octodecim scilicet, triginta tres, & quadraginta etiam octo annos affligentis extant apud Jo. WIERUM, & WOLPHANGUM GABELCOVERUM, aliisque mirabilia sectantes (*b*). At non audiendus omnino est HIPPOCRATES, ubi inquit (*c*), *omnium febrium* tutissimam, & placidissimam esse quartanam; neque tanti GALENI locus, in quo eam periculi expertem pronunciat (*d*), faciendus est, ut obliviscamur alterius (*e*), in quo graviter eam etiam vexare, & in lethalem hydropem interdum desinere fatetur, experientia quotidiana id confirmante.

(*a*) Aphor. 25. sect. 2.
(*b*) *Vid. hæc fusius allata a Cl.* TREKA in Historia Febr. Intermitt. omnis ævi Vol. 1. P. 1. cap. 9. §. LXXIV. & seq.
(*c*) Epid. 1. III. 17.
(*d*) De art. curand. ad Glauconem. l. 1. c. 8.
(*e*) Comment. III. in Hipp. Epid. l. 1. n. 4.

§. CLXXXV.

Quartanæ interdum maligna & mortifera.

Imo quandoque epidemicas, & malignas, mortiferasque esse quartanas, præsertim senibus, qui plerumque in ipso frigoris stadio enecantur, non modo FORESTUS (*a*) atque alii multi (*b*) afferunt, verum etiam nos ipsi pluries observavimus. Quare ad *benignas*, *legitimas*, *depurativasque* coarctanda sunt ea, quæ a BOERHAAVIO (*c*) HOFFMANNO (*d*), aliisque dicuntur de Quartanæ salubritate, & de longævitate ab eadem expectanda. Limitandæ item sunt laudes, quas ei impertit HIPPOCRATES hisce verbis: *A quartana correpti non admodum convulsionibus capiuntur; si vero prius* ca-

Limitandæ laudes Quartanæ.

capiantur, *& quartana supervenerit*, *liberantur* (e). Nam non modo epilepticos insultus cum ea conjungi, supra indicatum est; verum etiam alios spasticos nervorum affectus ab eadem natos non raro vidimus. Neque universim, & absolute vera sunt, quae habet auctor *sexti libri epidemicorum* (*f*), sic loquens: *Qui quartana vexantur non nullo magno aliquo morbo corripiuntur*, *quartana succedente*; *liberantur*. Utrumque enim saepe falsum experientia demonstravit. Extant apud clinicos observationes, ex quibus discimus, quartanae, praesertim hibernae pleuritidem, aut alios morbos acutos non raro supervenire, neque ab eadem eos, qui jam erant, semper depelli. Noverunt id vel antiquissimi (*g*) Medicorum. Neque quidquam boni est fortasse a quartana profluxurum; quod ab aliis febribus tam continuis, quam intermittentibus expectari, aut haberi non possit, ut variis in locis HIPPOCRATES (*h*) spopondit.

Si quid boni e Quartana expectatur, id commune cum quavis intermittente alia febre.

(*a*) L. III. observ. 32. schol. & 35.
(*b*) *Vid.* TRNKA l. c.
(*c*) De cognosc. & curand. morb. §. 745.
(*d*) Med. Syst. T. VI. P. I. sect. I. c. 2. Thes. patholog. §. IX.
(*e*) Aphor. 70. sect. V.
(*f*) Sect. VI. n. 9.
(*g*) Coac. 159.
(*h*) Aph. 5. sect. V. 57. sect. IV. Coac. 354. aph. 51. sect. VI. 52. sect. VIII. Coac. 449. aph. 40. sect. VI. 44. sect. VI. Coac. 475. 222. 477. 479.

§. CLXXXVI.

Recidiva valde est.

Recidiva autem valde est quartana; sed qualibet vice mitior, minusque pertinax sensim evadit; & plerumque post aliquot tum circuitus facile, aut

aut ſponte decedit. Vetus etiam opinio obtinuit, eum qui ſemel hac febre laboravit, nunquam in eamdem relabi. Verum id a SENNARTI HAVERMANNI MARC. DONATI, GASP. a REIES, WIERII, MADRI, BENIVENIIQUE obſervatis (*a*) omnino refellitur. Ut tertiana, & quotidiana ſæpe in quartanam mutantur, ſic quartana in tertianam, aut quotidianam viciſſim degenerat; imo interdum in continuam, & lentam; quod minus tutum eſt. Gravidas ad partum uſque comitari ea dicitur; poſthac ceſſare, ſed in infantem natum transfundi, qua deinde hic conflictetur. Non ſolum ſudoribus & temperie verna, ut aliæ intermittentes, ſolvitur, ſed etiam non raro ſcabie (*) purpura, hæmorroidum fluxu, ptyaliſmo, ulcuſculis labiorum, urinis nigris (*a**) ſupervenientibus. Interdum furunculo in buccis nato ex VOGELII teſtimonio (*b*) amandatur, itemque abdominis tumore, aut diarrhœa. Contra ſi quartana affectis *ſanguis ex naribus fluxerit*, malum (*c*) portendit; & multo pernicioſius adhuc eſt, eum concretum magna copia ano dejici; poſtridie enim mortem ſubſecutam, teſtis eſt HEURNIUS (*d*).

Qui semel ea laboravit, iterum in eam potest incidere.

In gravidis pertinax.

Quibus evacuationibus solvatur.

Sanguinis fluxus quinam noxius?

(*a*) *Vid. loca apud* TRNKA l. c.

(*) Sed non solum quartanæ scabie solvi visæ sunt; verum etiam aliæ febres intermittentes, maxime recidivæ. Hac excretione intermittentes recidivas autumnales anni 1765. verno tempore vidi judicatas.

(*a**) HAENIUS *Rat. med. continuat. T. IV. p.* 174.

(*b*) De cogn. & curand. morb. §. XIX.

(*c*) HIPP. aph. 3. sect. VIII.

(*d*) In HIPP. aph. 23. sect. IV.

Cu-

Curatio.

§. CLXXXVII.

Isthæc febris, antequam cortex peruvianus cognosceretur, opprobrium medicorum passim habebatur; quod ut plurimum quævis artis adjumenta aspernaretur. Hodie vero non item; nam ejus ope æque, ac reliquæ intermittentes, facile subjugari consuevit. Paranda tamen eidem via sæpe est sanguinis missione *; qua sola in manu instituta diuturnas quandoque quartanas devictas perhibent; emeticis, catharticis, salibus tam *fixis*, quam neutris, atque aperientibus; amarisque medicamentis, prudenter, & opportune adhibitis. At lectissimus, nec effœtus sit, oportet, ut votis omni ex parte respondeat; dandusque est liberaliori, quam alias solet, manu; ne optato effectu careat. Compertum enim habemus, sub parciore ejus usu febrem aut nihilo minus invictam progredi; aut, si victa eo fuerit, facile post aliquod tempus recidivam fieri; quæ iterum largiori, & validiori remedii sumptioni cedere solet. Si igitur febrim, quando ea vehementior urget, largius datus cortex supprimit, cur non eodem modo sumptus ejus reversionem avertat? Augenda igitur ejus dosis ita est, ut caussæ, quæ quartanam efficit, fovetque, sive majori, sive difficiliori subigendæ sufficiat. Quod non semel expertus sum ego, exemplo a perniciosarum curatione ducto; expertique sunt alii exercitatissimi viri (*a*).

* *Cl.* STORCKIUS (Ann. Med. 2. p. 164. ed. Amstelod. 1779.

1779. binos ex quartana laborantes habuit, quibus pulsus tempore apyrexiæ erat fortis, æqualis, appetitus bonus, & vires validæ. Febris qualibet accessione nullo sudore solvebatur. Cum febris vehemens progrederetur & vires infringeret, maciemque induceret, dedit corticem, sed incassum. Uncia ejus data neque mitiorem reddidit febrim, neque frigus imminuit, sed longe majus, & molestius factum est. Altero integritatis intervallo auxit dosim remedii ad unciam cum dimidia; sed frustra. Tum extractum adhibuit eadem dosi, eodemque effectu; nec mirum cum extractum minus efficax est. Multa tentavit, & quidem sudorifera; tandem frictiones in frigoris stadio ad spinam dorsi, & os sacrum pannis laneis vapore camphoræ impregnatis adhibuit; totumque dorsum, & corpus iisdem, stragulisque tegendos curavit. Sic sudore elicito ambos restituit. Nullam mentionem fecit de purgatione, nullam de sanguinis missione. Pulsus etiam apyrexiæ tempore erant validi. Num depletis vasis, expiatisque primis viis cortex irritus fuisset? Num sesquiuncia aut binæ etiam unciæ cum dimidia corticis summa est dosis, qua data, in quartanis generosiorem fere dosim postulantibus, ejus inutilitas appareat?

(*a*) TRNKA l. c. P. 2. sect. 2. cap. X. *quod totum legendum est, quia omnium auctorum de chinæ chinæ usu sententiæ ibi afferuntur. Sed nullibi plura quæ ad corticis delectum, & præparationem, & vires spectant, reperies, quam apud* RAHNIUM Adv. Med. Pract. Vol. 1. sect. 1. *neque saniora consilia, quæ ad ejusdem usum respiciunt, quam in sect. 2. in qua recte & vere de aliorum observationibus, sententiisque judicium fertur.*

§. CLXXXVIII.

Non diffiteor tamen, interdum peculiaria quædam humorum, aut viscerum vitia cum caussa febrim efficiente consociari, quæ non modo, ut cortici pertinacius reluctetur, sed etiam ut levissima

ſima de cauſſa reviviſcat, præter morem faciunt. Quamobrem interdum maxime proficuum eſt cortici adjicere modo ſalem ammoniacum, modo radicem gentianæ, modo ſuccos concretos plantarum amaricantium, antiſcorbuticarum, modo extractum Cicutæ *, modo mercurium dulcem ſepties, aut novies ſublimatum (*a*), modo chalybem. Hinc innumerabiles apud auctores compoſitionum hujuſmodi formulæ inveniuntur, & ſummis laudibus ad quartanas in primis contumaciores curandas (*b*) extollantur. His addenda quoque eſt vis electrica, qua ſola quartanam jam ab aliquot menſibus affligentem media in hieme in Clerico fugavi. Poſt quamlibet electricitatis applicationem ſudor largus manabat. Sic paucos intra dies febris omnino diſcuſſa eſt.

Quæ cortici utiliter adjici interdum possint.

* *Qui Cl.* ANT. STOREKII *Archiatror. Cæsareor. Comitis* libellum de Cicuta *cum adjectis aliorum obſervationibus*, Viadobonæ *ann.* 1761. *recusum perlegerit, cognoveritque ejus vires medicas multis in morbis, non mirabitur, Cicutæ extractum corticis facultatem in pertinaciſſimis quartanis augere poſſe. Narravit mihi Medicus præſtantiſſimus, amiciſſimusque* FRAMBAGLIA, *se in quadam epidemica febrium intermittentium conſtitutione, quando viscera abdominis obſtructa reperiebat, usum feliciſſime extracto Cicutæ eſſe, & quandoque hoc solo febres pertinaciores superaſſe.*

(*a*) *Calomelanon* TURQUETI RIVERIUS *vocabat, ut videre eſt in ejus obſervationibus medicis. Hoc intermittentibus diuturnis, & rebellibus feliciter medebatur. Imo celebratiſſimum ejus ſpecificum* antiquartium, *quo quartanas chronicas cito tollebat,* calomelano *potiorem ſuam vim debere, veroſimillimum eſt; etſi vera ejus compoſitio nunquam innotuerit. Si vero conjecturis locus detur, inter varias, quæ de* Antiquartio RIVERII *extant opiniones,*

Cl.

Cl. TRNKÆ *in primis videtur probanda, qui illud constare autumat ex* Mercurio vitæ, *sive rectius* præcipitato antimonii, *in patina terrea vitreata ad ignem exsiccato, donec non amplius fumet*, Calomelano Turqueti, *&* Diagrydio. *Vid.* TRNKA l. c. P. 2. sect. 2. cap. 3. §. XCII. h. sequens etiam compositio a quibusdam habetur pro vero RIVERII Antiquartio. ℞. *Merc. dulc. gr. XII. Mart. diaphor. gr. XV., sulph. aurat. antim. gr. IV. M. f. pulv. Detur quatuor horis ante accessionem, & repetatur deinceps ad tertiam vicem*. Sed RIVERIUS negat, se unquam antimoniatis remediis usum esse. *Debet etiam consuli* Jo. HENR. SCHULZII Dissert. de Mercurialium usu in febre quartana curanda. (*b*) *Vid.* l. c. cap. XI. de Febrifugis compositis §. CXXVIII. *ubi speciatim varii generis formulæ ex clarioribus scriptoribus depromptæ adducuntur*.

§ CLXXXIX.

Mercurii dulcis vis febrifuga.

Mercurii autem dulcis, aut calomelani egregia vis ad quartanas eradicandas merito celebratur, præsertim si luis venereæ, sive syphilidis aliquid subsit, quod eam alat. Verum etiam extra hujusmodi suspicionem miros sæpe effectus præstat, tam solus, quam cortici adjunctus, non modo *cathartici*, sed etiam *alterantis* in modum. Utor ego feliciter ad quatuor, vel sex grana in singulos dies, quæ cortici admisceo, diuque ejus usum produco, sic tamen, ut etiam minori dosi contentus interdum sim, aut etiam subinde intermittam, si ptyalismum moveat, aut alvum nimium laxet. Cl. HOFFMANNUS (*a*) commendat pulverem, ut efficacissimum adversus quartanam, in cujus compositionem ingreditur Mercurius dulcis. Idem quoque celebrat *electuarium* quoddam (*b*), nec non *Infusum vinosum* miræ efficaciæ (*c*), ad quorum exemplum quilibet alia, atque alia pro varia in-

dicationum; & circumſtantiarum ratione poterit ſibi componere, & comparare.

(*a*) Med. Rat. syſtemat. T. IV. P. I. sec. 1. c. 2. method. med. §. VIII. *Pulvis autem eſt hujusmodi*. R. Pulv. cortic. peruv. drachm. iij. Regul. antim. medicin. drachm. ij. Mercur. dulc. riete parat., croc. Mart. tenuiss., Arcan. duplicat. MYNSICHT. an. drach. j. ol. destillat. Menth. gutt. iv. M. f. pulv.

NB. Mercurius non terendus cum pulvere; sed cuspide tantum cultelli permiscendus est.

Dosis pulveris est a drach. sem. ad drachm. j. cum Roob Sambuci, vel juleb. rosar. in elect. form. redact. D. mane & vesperi tempore apyrexiæ. Recens debet parari, ne noceat; sed non detur, nisi robustis, servata opportuna victus ratione. *Laudatur etiam ab aliis*.

(*b*) L. c. sect. 1. cap. 1. §. IX.

Electuarium antifebrile Hoffman.

R. Roob. Samb. unc. sem. Pulv. cortic. peruvian. drach. vj. pulv. flor. chamom. vulgaris drachm. ij. Extract. cent. min. pulv. caryophyll. an. drachm. sem. syr. acetos. citri unc. j. & semis. M. f. elect.

NB. addi quandoque potest antimon. diaphor. Theriac. vel sal. etiam ammoniaci drachm. sem. Finito paroxismo altera quaque hora detur drach. sem.

Pro iis vero, qui sunt tenuioris texturæ, & stomachum habent imbecilliorem, parari potest remedium in forma liquida sic:

R. Cortic. chin. unc. j. cascarill. cinnam. acuti, sal. tartari an. drach. j. Aqu. flor. chamom. vulg. lib. j. vini tantumdem. Digerantur leni calore. Colat. add. syr. cortic. aurant. unc. sem.

Dos. unc. j. quovis bihorio, *vel* unc. ij.

(*c*) L. c. §. VII.

Infu-

Infusum vinosum Hoffm.

R. Fibrar. hellebor. nigr. rad. polypod. querni, fol. senn. s. s. an. unc. j. herb. absynth. centaur. min. card. bened. trifol. fibrini an. m. sem. Rasur. ligni Colubrin. cortic. chin. aurant. recent. an. drach. iij. Limat. Mart. unc. sem. Tart. Tartarizati tantumdem. Cont. contund. irrorentur drachmis duabus spirit. sal. ammon. urinos. Misceantur, & duabus vini mensuris infundantur.

Omnibus indicationibus curatoriis satisfacit; de quo matutino tempore quotidie liberalis haustus sumatur.

§. CXC.

Quando chalybis usus locum habet.

Chalybe vero nihil præstantius est, ubi febres intermittentes cujuscunque typi diuturnitate solidarum partium tonum, fluidarumque crasim pessundederint, sic, ut non solum malus corporis habitus, verum virium languor, & coctionum depravatio consequantur. Tunc enim tonica corticis vis impar est ad corpus firmandum, atque ad febris, etsi eo cohibita subinde sit, reversionem impediendam. Hinc corticis adaugenda virtus est vel chalybis adjectione, vel interposito opportune ejus usu. Hunc in finem ALLENIUS (*a*) *decoctum nigrum* * commendat, cui interdum pro delicatulis adjiciendam suadet *Tincturam Burgundicam* **. Ego quoque non semel ALLENII auctoritate ductus corticem cum chalybe conjunctum forma liquida ad præcavendos febrium recursus (*b*) summo cum ægrotantium emolumento adhibui, assertasque medicamenti hujusmodi vires comprobavi.

(*a*) Synops. univers. med. pract. cap. 1. art. 48.

Decoctum nigrum.

* R. Cortic. Peruv. pulv. unc. ij. chalyb. cum tart. præpar. unc. j. coq. in aq. font. lib. iij. lento igne ad lib. i. & sem. addend. sub finem coction. cinnamom. acutiss. drachm. ij. Colatur. addit. aqu. absynth. magis composit. lib. sem. M.

** *Tinctura Burgundica.*

R. Cortic. peruv. pulv. drach. x.
Calam. aromatic.
Cinnam. an. drachm. j.
Cortic. aurant. drach. ij.
Cochinell. drach. sem.
Macera per biduum in vin. alb. Ulissyponens. lib. ij. & sem. filtretur &c.
Dos. cochl. n. iij. vel iv.

(*b*) HAMILTONIUS (de Prax. regul. & febr. miliari cap. 9.) *præstantissimum prædicat salem absynthi ad præcavendas febris reversiones. Formula vero qua ego corticem, & chalybem conjungere soleo, differt aliquantum ab illa* ALLENII *modo descripta. Est autem hujusmodi.*

R. Cortic. peruvian. contus. unc. ij.
Limatur. Martis unc. sem.
Tartari albiss. unc. j.
Aq. flor. chamom.
Vini albi an. lib. j. sem.
Decoq. ad tertiæ partis consumpt. Colat. unc. iij. vel iv. dentur quotid. mane, & repetit. per die XXX. vel XL. *Edulcari potest additione syrupi alicujus gratioris, prout libuerit.*

§ CXCI.

Oedemata hydrops, obstructiones. Si œdemata, aut aqua intercus, aut obstructiones a diuturniori præsertim quartana, superveniant,

niant, sola china diu usurpata cum ipsa febre tolluntur; in primis si æger non modo a febris diuturnitate, verum etiam repetitis catharticis fuerit enervatus. Demum chalybis usu firmandus est *. Oedemata præcipue discuti dicuntur sale Tartari ad grana xv vel xx singulis diebus mane per hebdomadem dato, feliciusque id obtineri ajunt, si ex diluto Baccarum Juniperi contusarum sal istud præbeatur (*a*). Qui hisce (§. CLXXXVII. ad CXCI.) opportune uti noverit, omnibus aliis arcanis, atque antidotis, quæ passim ab auctoribus celebrantur, facile carebit.

nes quartanæ supervenientes cortice tolluntur.

* *Laborabat quartana intermittenti ab aliquot mensibus illustris quidam Jurisconsultus Alexandrinus ætate florens, & bono alioquin corporis habitu præditus: ex qua non solum ei magno œdemate pedes, crura, & femora intumuerant, verum etiam urinæ substiterant, & quæ parcissime fluebant, rubræ erant, crassæ, & lateritiæ cum ejusdem generis sedimento. Nec deerat molesta sitis. Faciei, totiusque cutis color ad pallidum, flavumque vergebat. Abdomen flatibus distendebatur. Languebant vires. Appetitus erat pene dejectus. Hinc non sine caussa vehementer timebat ascitem sibi imminentem. Hactenus catharticis pluries iteratis, salibus neutris magna copia sumptis, & diu continuatis, decoctis amaris, atque aperientibus febrem depellere tentaverat, nec salem essentialem Chinæ Chinæ, quem magni, licet immerito faciebat, experiri neglexerat; sed incassum hercle. A china china in pollinem redacta, & valido modo sumenda, cane pejus, & angue sibi caverat. Diuturnitate morbi pene fractus se Ticinum transferendum curavit, quamquam jam hyems ingruerat, ut opem suis malis, si qua esset, quæreret. Febris quartanæ adhuc regularis typum servabat, ad continuitatem tamen assumendam propendens. Cuncta coram diligenter scrutatus in eam sententiam veni, morbum principem quartanam adhuc esse, cetera incommoda ut ejus symptomata habenda, originemque suam debere nimiæ solidarum partium atoniæ, fluidarum*

rum

rum vero aquosæ dissolutioni, & tenuitati. Auctor igitur fui, ut dimissis quibuscunque aliis medicamentis, extemplo solum chinæ chinæ pulverem optimæ notæ, & largiori manu sumeret, confideretque, eo solo febrim non mode desituram, sed reliqua etiam symptomata continuato ejus usu profligatum iri. Ita enimvero factum. Hinc illico febris decessit, nec amplius reversa est; œdemata paullatim discussa; urinæ ubertim fluere, appetitus reviviscere, vires instaurari, uno verbo pristina valetudo redire. Post quadragesimam ab incepto, continuatoque remedio diem bene valens domum repetiit. Ad corpus vero etiam atque etiam firmandum proximo vere, quod adventabat, ei suasi, ut diu tincturæ martis vinosa Boerhaavii uteretur, seque moderato motu pedes, aut vectus exerceret. Quo factum est, ut pristinum robur, firmitatemque recuperaret. Aliquet jam anni exacti sunt, ex quo convaluit. Nuper cl. virum, qui me peramanter convenit, ita prospera utentem valetudine vidi, ut qui nunquam ægrotaverit.

(*a*) Lance Miscell. vetit. Fasc. 1, p. 68.

Febres longiora intervalla habentes.

§. CXCII.

Quod ad reliquas intermittentes longioribus intervallis distinctas (§. LXIV. LXV.) spectat, cum hæ neque natura differant, neque quidquam habeant, quod curandi rationem variari jubeat, nisi per se sensim omnino desinant, iisdem propemodum artis auxiliis, quæ in curatione generali febrium intermittentium (§. CVI.) proposuimus, & demum cortici peruviano & ipsæ libentissime obediunt. Idem dicito de febribus *larvatis*, & *topicis* (§. LXVII.) sive potius de morbis periodice revertentibus sine manifesta pulsuum mutatione; nam non quidem aliud postulant curationis genus, quam quod febres intermittentes, quarum naturam sequuntur.

Sub-

Subcontinua, & subintrans.

§. CXCIII.

Quæ febris *ſubcontinua*; quæ *ſubintrans* (§. LXIX. LXXI. CXXVII.) a nobis dicatur, jam ſupra explicatum eſt. In eas migrare, & verti poteſt quæcunque febris intermittens, ſive quotidiana, ſive tertiana, ſive quartana fuerit. Quando id evenit, protinus poſt generales evacuationes (§. CVIII. ad CXVI.) ad corticem eo, quem tradidimus modo (§. CXXVII. CXXVIII.) deveniendum eſt. Naturam enim intermittentium, etſi non amplius intermittant, adhuc tamen retinet.

Finis Tomi Primi.

Venezia 26. Febbrajo 1802.

L' IMPERIAL REGIO

GOVERNO GENERALE.

VEdute le Fedi di Revisione, e di Censura; Concede Licenza allo Stampatore *Giuseppe Orlandelli* di ristampare, e pubblicare il Libro intitolato *Institutionum Medicinæ Praticæ Jo: Bapt. Burserius Tom. 8.* osservando gli Ordini veglianti in materia di Stampe, e consegnando le prescritte tre Copie per l' Imperial Regia Corte, e per le Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

GRIMANI.

De Ceresa P. R. Seg.